ningarna, kan benägenheten att ta ut ökade priser vid export bli desto större. Detta kan särskilt komma att gälla de länder, som devalverat kraftigast och som följaktligen åtnjuta skyddet av minskad priskonkurrens från övriga europeiska länder.

Tendenserna inom de devalverande ländernas inre ekonomi bli i sista hand bestämmande för devalveringens återverkningar på de europeiska färdigvarupriserna. Med hänsyn till att exportpriserna genomgående synas ha stigit kraftigare än hemmamarknadspriserna skulle det förmodligen inte krävas någon kraftig deflationistisk grundtendens för att hindra kraftigare uppgång i de starkast devalverande ländernas exportpriser och tvinga fram prissänkningar i exporten från länder som devalverat mindre kraftigt. Åtminstone inom vissa varumarknader är utvecklingstendensen synnerligen osäker. Detta gäller exempelvis om marknaderna för järn och stål samt textilier och kemikalier liksom även om fraktmarknaden. Väntad skärpt konkurrens i samband med exportexpansion från Västtyskland bör även verka återhållande på eventuella prisstegringstendenser. Av avgörande betydelse synes vara att de europeiska exportpriserna för färdigvaror före devalveringen förefaller att ha legat högt i förhållande till de amerikanska exportpriserna. De synas härigenom ha varit för höga för att vara konkurrenskraftiga på den amerikanska marknaden. Från detta utgångsläge förefaller det rimligast att förutsätta, att prisstegringar som kunna komma att utlösas som en direkt följd av devalveringen i genomsnitt komma att bli av måttlig storleksordning när det gäller industriella färdigvaror inom intereuropeisk handel.

## III. Försörjningsbalansen och utfallet av 1949 års nationalbudget.

### Inledning.

Under mellankrigsperioden hade nationalinkomstberäkningar i allmänhet till ändamål att i nationalinkomsten giva ett mått på den materiella välfärden (»levnadsstandarden») och dess utveckling. Sedan dess har nationalinkomststatistiken utvecklats mycket snabbt i flertalet länder. Den har fått en mängd nya uppgifter som statistiskt hjälpmedel. Däribland kan främst nämnas dess grundläggande betydelse för ekonomisk analys och ekonomisk planering, speciellt i form av nationalbudgetering. Även i Sverige har nationalinkomststatistiken fått väsentligt ökad användning, icke minst för det svenska nationalbudgetarbetet. Föreliggande kapitel syftar till att i nationalinkomststatistikens termer dels giva en sammanfattande bild av utvecklingen under åren 1946—1949, dels undersöka »utfallet» av 1949 års nationalbudget, sådan den presenterades i statsverkspropositionen för år 1949.

Den nationalinkomststatistik, som användes för ekonomisk analys och för nationalbudgetarbete i Sverige, brukar sammanfattningsvis framläggas i form av en s. k. försörjningsbalans. Denna ger upplysning om den

totala tillgången på varor och tjänster och dess fördelning för tillfredsställande av olika slag av efterfrågan. Uppdelningen av tillgångs- respektive efterfrågesidan i försörjningsbalansen på olika poster avspeglar de frågor som äro av centralt intresse i dagens läge. *Utrikeshandeln* redovisas sålunda brutto med importen av varor och tjänster på tillgångssidan och exporten på efterfrågesidan. Efterfrågesidan har för övrigt delats upp på efterfrågan för *konsumtion och investering* (vilket är av betydelse för bedömningen av den samhällsekonomiska balansen) samt vardera av dessa delar på *offentlig och privat* efterfrågan (vilket är av intresse, eftersom den offentliga efterfrågan kan kontrolleras direkt av olika myndigheter).

Givetvis skulle det vara av intresse att presentera en mer fullständig nationalräkenskap, där nu nämnda delposter på försörjningsbalansens tillgångs- respektive efterfrågesida kunde fogas in i sin rätta ekonomiska miljö: den privata konsumtionen skulle ingå i ett konto över konsumenternas inkomster och löpande utgifter, den offentliga konsumtionen i driftkonto för stat och kommunala myndigheter o. s. v. Av statistiska skäl är det emellertid omöjligt att sammanställa en fullständig nationalräkenskap — om ock i enklaste form — med tillräckligt *aktuella* siffror. Försök att diskutera några av posterna på efterfrågesidan, insatta i sådant sammanhang, skall emellertid göras nedan.

Tolkningen av den ekonomiska utvecklingen i försörjningsbalansens (nationalinkomststatistikens) termer har utan tvekan pedagogiska fördelar. Vissa samband framträda direkt på ett överskådligt sätt. Användningen av nationalinkomststatistiken har emellertid även riskmoment. Det har sålunda ganska allmänt i olika länder under senare år funnits en tendens att överskatta nationalinkomststatistikens användningsmöjligheter och att underskatta svårighetsgraden hos de problem, man vill lösa med dess hjälp. Till överskattningen hör givetvis ett okritiskt användande av statistik i sammanhang, för vilka statistikens tillförlitlighetsgrad icke är tillräckligt god. Det verkar för den primärstatistiskt oinitierade läsaren, som om man stundom på olika håll i världen med »informed guesses» uppskattar snart sagt vilka ekonomisk-statistiska data som helst. Önskemålen från de internationella organisationerna att få statistiska uppgifter bär icke den minsta skulden till denna utveckling.

Vid en konferens i Cambridge i augusti 1949 inom »The International Association for Research in Income and Wealth» framfördes från några håll (bl. a. från svensk sida) kravet på bättre statistisk moral. Genom öppna deklarationer om beräkningsmetoder, primärstatistik och omdömen om de statistiska resultatens tillförlitlighetsgrad skulle möjligen alltför osäkra beräkningar förebyggas, det begränsade värdet av ytterst approximativa kalkyler klargöras och därmed missbruk i möjlig mån minskas. De nya ekonomiska statistiska metoder som kommit i bruk med utgångspunkt från nationalinkomststatistik, utgöra utan tvekan ett fruktbart och lovande instrument för ekonomisk forskning. Det vore beklagligt, om deras framtida användbarhet skulle äventyras genom missbruk.

Ett led i strävandena mot bättre statistisk moral är — såsom ovan nämnts — angivande av statistikens tillförlitlighet. Vid sidan av förut använda »varningsmärken» i form av frågetecken och begagnande av osäkerhetsfaktorer (symboliserade med x, y och z) har konjunkturinstitutet i denna rapport sökt använda ett av irländarna praktiserat tillvägagångssätt att angiva felmarginaler vid presentation av nationalinkomststatistik. Några objektiva, på sannolikhetsteori grundade felgränser för statistiken kunna givetvis icke fastställas. I stället har var och en som deltagit vid sammanställandet av statistik för försörjningsbalansen, fått avgiva sitt subjektiva omdöme om de egna siffrornas tillförlitlighet. Statistiken har tilldelats ett tillförlitlighetstal enligt följande, i och för sig subjektivt betonade skala:[1]

| | |
|---|---|
| Säker | 1 |
| Ganska säker | 2 |
| Ganska osäker | 3 |
| Osäker | 4 |
| Otillförlitlig | 5 |

De i tabellerna försöksvis angivna talen för tillförlitlighet gälla siffrorna för åren 1946—1948. Siffror för sista året (1949) äro givetvis mera osäkra, då i allmänhet endast snabbstatistik för högst tre kvartal funnits tillgänglig för beräkningarna.[2]

Med reservation för alla brister i statistiskt primärmaterial och beräkningsmetoder framläggas nedan institutets nya beräkningar av försörjningsbalansens poster. De uppgifter, som här presenteras, ersätta i tillämpliga delar preliminära beräkningar i föregående rapporter.

[1] Innebörden av dessa tal över tillförlitlighet framgår av följande beskrivning över sammanvägningen av olika tal vid summeringar. För att möjliggöra sammanvägning av delposters tillförlitlighetstal och komma fram till ett tillförlitlighetstal för delposters summa, måste vissa antaganden om procentuell avvikelse införas. Här har antagits, att tillförlitlighetstalet 1 innebär, att det »riktiga» värdet av den uppskattade posten med största sannolikhet ej avviker från det i denna rapport för något av åren 1946—1948 framräknade värdena med mer än 1 %. Tillförlitlighetstalen 2—5 innebära på motsvarande sätt en största sannolik avvikelse på 5, 20, 50 respektive 100 %. Dessutom har antagits, att felen i beräkningarna icke äro systematiska och att de äro proportionella mot standardavvikelsen, så att vid sammanvägning formeln $s^2 = \Sigma s^2$ (i = 1, 2 ..... n) kunnat användas. I denna formel anger s den absoluta avvikelsen för summan av delposterna och s den absoluta avvikelsen för delposten i. Ur de på detta sätt framräknade tillförlitlighetstalen kunna emellertid endast utläsas, hur pass säkra (ur beräknarnas subjektiva uppfattning) de olika uppgifterna äro för de poster, som omfattas av beräkningarna. Sålunda har (utom för lagerförändringar) icke någon hänsyn tagits till de systematiska fel, som kunna ligga i att kanske icke alla områden, som borde vara representerade i beräkningarna, verkligen äro täckta av dessa. Denna felkälla torde dock vara av mycket begränsad omfattning. Som exempel kan nämnas, att utgifter för motorbåtar och segelbåtar på grund av brist på statistik icke ingå i konsumtionsutgifterna. — Dessutom bör tilläggas beträffande tillförlitlighetstalen, att en officiell statistik, som baseras på 100-procentigt uppgiftslämnande här anses säker, t. ex. import- och exportstatistik.

[2] Speciellt bör påpekas, att nedskrivningen av den svenska kronan i september 1949, med dess konsekvenser i form av ändrade priser på många varor, har medfört svårigheter för beräkning av löpande värden, eftersom man ej haft tillräcklig kännedom om prisutvecklingen under 4:e kvartalet vid beräkning av årsvärden.

## Försörjningsbalansen 1946—1949.

Försörjningsbalansen för åren 1946—1949 presenteras i tabellerna 1 och 2. Den första tabellen, som även innehåller siffror för år 1938/39, avser värden i respektive års (»löpande») priser, medan tabell 2 är uppställd i 1948 års priser. Beräkningen i fasta priser får anses som en ren *försökskalkyl.*[1] Den skall tjäna till undersökning av utfallet av 1949 års nationalbudget, som är uppställd i 1948 års priser. Beträffande metoderna för beräkningen i fasta priser hänvisas f. ö. till motsvarande rapport föregående år.[2] Resultaten äro icke tillräckligt tillförlitliga för någon mer detaljerad analys, och något tillförlitlighetstal har icke ansetts värt att angiva för de olika delposterna.

De varor och tjänster som stå till förfogande för inhemsk förbrukning och för export, ha antingen producerats inom landet eller importerats. Bruttonationalprodukten (post 1) och importen (post 2) utgöra därför de två huvudposterna på försörjningsbalansens *tillgångssida.* Summa tillgång av varor och tjänster, där importen medräknas brutto, bör ej förblandas med bruttonationalinkomst eller bruttonationalprodukt. En del av tillgångarna måste sålunda användas för export, om importen skall kunna betalas.

Bruttonationalprodukten är i tabell 1 mätt till produktionskostnad, d. v. s. varor och tjänster ha värderats till priser exklusive indirekta skatter men inklusive subventioner. Vill man få värderingsmässig kongruens med eftertrågesidan, som är värderad till marknadspris, måste — såsom i tabell 1 — en korrigering ske med indirekta skatter (post 1 a) och subventioner (post 1 b).

I tabell 3 göres en jämförelse mellan tillgångssidans poster. Importens andel i tillgångarnas värde uppnådde och översteg år 1947 (»det stora importöverskottets år») förkrigsandelen, drygt 17 procent mot drygt 15 procent 1938/39. År 1949 uppskattas importandelen ha sjunkit betydligt under förkrigsnivå (till ca 13 procent). Uppmärksammas bör dock, att importen jämförelseåret 1938/39 påverkades till sin storlek av beredskapslagring och därför kan anses ha legat »onormalt» högt.

Mätt i fasta priser skulle utvecklingen framstå än mer ogynnsam ur importens synpunkt. Konjunkturinstitutets nya importprisindex visar mellan 1938 och 1948 en stegring på 125 procent. Hur mycket prisindex för bruttonationalprodukten stigit under samma period, kan icke fastställas med nuvarande statistik. Av officiella prisindexserier att döma har den dock icke ökat tillnärmelsevis lika mycket. Mätt i fasta priser har därför importens andel i vår försörjning av varor och tjänster gått ner betydligt från 1938/39 till 1949. En siffra för år 1949 på omkring 10 % för importens andel av

[1] De prisförändringar, som skett under 1949 i förhållande till 1948, äro mycket små till sin storlek. Det skulle därför kunna tänkas, att uppgiftslämnare av prisstatistik på olika områden för beräkningarna ansett det rimligt att uppge oförändrade priser. Här skulle på så sätt ett systematiskt fel kunna uppstå. Om priserna i själva verket stigit med en eller annan procent påverkar det väsentligt produktionsvolymtalens ökning, som är av liten storleksordning.

[2] Se *Meddelanden från konjunkturinstitutet, Serie B: 9,* s. 7 f.

**Tabell 1. Försörjningsbalansen 1938/39 och 1946—1949 i löpande priser.**
Miljoner kronor.

| | 1938/39 | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 | Tillförlitlighetstal (se s. 30) |
|---|---|---|---|---|---|---|
| *Tillgång* | | | | | | |
| 1. Bruttonationalprodukt till produktionskostnad [1] | 12 070 | 21 350 | 23 390 | 25 810 | 26 450 | 1·8 |
| 1a. *Plus* indirekta skatter | 680 | 1 860 | 1 760 | 2 070 | 2 170 | 2·0 |
| 1b. *Minus* subventioner | 70 | 330 | 380 | 370 | 380 | 2·5 |
| 2. Import cif | 2 270 | 3 390 | 5 220 | 4 940 | 4 250 | 1·0 |
| 3. Summa tillgång (brutto) | **14 950** | **26 270** | **29 990** | **32 450** | **32 490** | **1·5** |
| *Realiserad efterfrågan* | | | | | | |
| 4. Privat inhemsk bruttokapitalbildning | 2 130 | 4 190 | 5 090 | 4 890 | 4 560 | 2·2 |
| 5. Offentlig inhemsk bruttokapitalbildning | 790 | 1 770 | 1 990 | 2 440 | 2 770 | 2·3 |
| 6. Lagerförändringar | 250? | 100? | 500 | 400 | 100? | 4·3 |
| 7. Export av varor och tjänster | 2 220 | 3 300 | 3 760 | 4 470 | 4 610 | 1·2 |
| 8. Privat konsumtion [2] | 8 430 | 14 640 | 16 070 | 17 400 | 17 500 | 1·5 |
| 9. Offentlig konsumtion | 1 130 | 2 270 | 2 580 | 2 850 | 2 950 | 2·7 |
| 10. Summa realiserad efterfrågan | **14 950** | **26 270** | **29 990** | **32 450** | **32 490** | **1·5** |

**Tabell 2. Försörjningsbalansen 1946—1949 i 1948 års priser.**
Miljoner kronor.

| | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|---|
| *Tillgång* | | | | |
| 1. Bruttonationalprodukt till marknadspris | 25 510 | 26 390 | 27 510 | 28 430 |
| 2. Import | 3 900 | 5 490 | 4 940 | 4 150 |
| 3. Summa tillgång (brutto) | **29 410** | **31 880** | **32 450** | **32 580** |
| *Realiserad efterfrågan* | | | | |
| 4. Privat inhemsk bruttokapitalbildning | 4 730 | 5 380 | 4 890 | 4 440 |
| 5. Offentlig inhemsk bruttokapitalbildning | 2 000 | 2 110 | 2 440 | 2 710 |
| 6. Lagerförändringar | 110? | 540 | 400 | 100? |
| 7. Export av varor och tjänster | 3 950 | 4 070 | 4 470 | 5 030 |
| 8. Privat konsumtion | 15 960 | 16 990 | 17 400 | 17 360 |
| 9. Offentlig konsumtion [2] | 2 660 | 2 790 | 2 850 | 2 940 |
| 10. Summa realiserad efterfrågan | **29 410** | **31 880** | **32 450** | **32 580** |

[1] Även nettoränteinkomster från utlandet, som äro obetydliga till sin storlek, ha här något oegentligt men för enkelhetens skull innefattats i bruttonationalprodukt (och i export).

[2] Privat konsumtion tolkas här som konsumtions*utgifter*. Värdet blir därför med hänsyn till fördelningen på privat och offentlig konsumtion lägre än privata konsumtionen i konsumtionskapitlet (se s. 101 f.). Konsumtion av livsmedel m. m. vid skolor, sjukhus och andra offentliga inrättningar har nämligen här förts till offentlig konsumtion, eftersom den bekostås av offentliga myndigheter. Detta innebär en förändring i beräkningsmetoder från tidigare år, då avdraget gjordes på offentlig konsumtion. Det har här synts lämpligt att genomföra sektorsindelningen privat-offentlig ur *utgiftssynpunkt*, där detta är möjligt.

**Tabell 3. Tillgången av varor och tjänster 1938/39 och 1946—1949 i löpande priser.**
Procenttal.

| | 1938/39 | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|---|---|
| 1. Bruttonationalprodukt till produktionskostnad | 80·7 | 81·3 | 78·0 | 79·5 | 81·4 |
| 1a. *Plus* indirekta skatter | 4·6 | 7·1 | 5·9 | 6·4 | 6·7 |
| 1b. *Minus* subventioner | — 0·5 | — 1·3 | — 1·3 | — 1·1 | — 1·2 |
| 2. Import cif | 15·2 | 12·9 | 17·4 | 15·2 | 13·1 |
| 3. Summa tillgång | 100·0 | 100·0 | 100·0 | 100·0 | 100·0 |

tillgångarna i 1938/39 års priser är icke osannolik med hänsyn till det resonemang om bruttonationalproduktens utveckling, som följer nedan.

Bruttonationalprodukten kan, såsom framgår av siffrorna i tabell 1, år 1949 uppskattas ligga ca 120 procent över 1938/39 års nivå. Utvecklingen av bruttonationalprodukten till produktionskostnad framgår av följande indexserie, som är en hopkedjning av olika preliminära beräkningar vid institutet:

| 1938/39 | 1943 | 1944 | 1945 | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 100 | 149 | 154 | 161 | 177 | 194 | 214 | 219 |

Den starka stegringen i bruttonationalprodukten mellan 1938/39 och 1949 beror givetvis främst på prisstegringar och i andra hand på ökad sysselsättning och ökad »produktivitet». Det kan vara av intresse att med ett rent *räkneexempel* söka visa den inbördes betydelsen av dessa tre faktorer för bruttonationalproduktens ökning.

Bruttonationalprodukten till marknadspris steg med 123 procent mellan 1938/39 och 1949. De officiella prisindexserierna, som närmast komma i fråga, då det gäller att bedöma utvecklingen för bruttonationalproduktens prisindex, ha genomsnittligt stigit med drygt 60 procent.[1] I detta räkneexempel användes siffran 62 procent för ökning i officiella prisindexserier närmast tillämpliga på bruttonationalprodukten. Sysselsättningen under samma period kan räknas ha stigit med 12 à 14 procent. I detta räkneexempel användes siffran 13 procent. Reduceras ökningen i bruttonationalprodukten till marknadspris med ovan givna tal för stegring i de officiella prisindex och för ökning i sysselsättningen, erhålles som rest en ökning i bruttonationalprodukten på drygt 20 procent. Denna består av ökad »produktivitet», kvalitetsförändring som ej avspeglas i prisindextal, samt eventuell stegring i bruttonationalproduktens prisindex mer än i tillgängliga prisindex. I Konjunkturläget hösten 1947 (Serie A: 15, s. 156 f.) visades, att de officiella prisindexseriernas ökning mellan 1938/39 och 1946 torde ha varit mindre (kanske 10 procent) än prisindex för bruttonationalprodukten. Denna skillnad kan i någon mån ha försvunnit under senaste år, då den svenska

[1] Partiprisindex för maskiner m. m. steg med 52 %, byggnadskostnadsindex för Stockholm med 58 % och konsumtionsprisindex, som väger tyngst i bruttonationalprodukten, med 65 %. Härvid räknas med att priserna under november och december legat på oktobernivå.

ekonomien gått mot inre balans. Att drygt 20 procent i ökning för bruttonationalprodukten i fasta priser per sysselsatt mellan 1938/39 och 1949 är en maximisiffra är sannolikt. Det ger i alla fall ett visst begrepp om de tal man mest optimistiskt kan räkna med. En mer pessimistisk tolkning av tillämpliga data torde som undre gräns kunna giva ett tal på 5 à 10 procent.

Givetvis kan mot ovanstående resonemang med all rätt invändas, att resonemang om volymtal (produktivitetsförändringar m. m.) under tider med starka växlingar i den ekonomiska utvecklingen äro tvivelaktiga, ja bli tämligen meningslösa. Det kan aldrig bli fråga om mer preciserade tal. Samma invändningar kunna även resas mot volymmässiga jämförelser (t. ex. av »realinkomst») länder emellan. Det är däremot rimligare att förmoda, att jämförelser i fasta priser äro mera meningsfyllda på något kortare sikt. Frånsett förut påtalade statistiska brister skulle sålunda tabell 2 med försörjningsbalansen i 1948 års priser för åren 1946—1949 ha ett visst upplysningsvärde.[1] Sammanställas siffrorna över bruttonationalprodukten i fasta priser med motsvarande siffror i löpande pris, erhållas följande indexserier:

| | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|---|
| Bruttonationalprodukt till produktionskostnad .... | 100 | 110 | 121 | 124 |
| Bruttonationalprodukt till marknadspris ..... | 100 | 108 | 120 | 123 |
| Bruttonationalprodukt i 1948 års marknadspriser . | 100 | 103 | 108 | 111 |
| Prisindex för bruttonationalprodukten[2] ..... | 100 | 105 | 111 | 111 |

Om det å ena sidan är rimligare med volymmässiga jämförelser på kortare än på längre sikt, är å andra sidan den i fasta priser mätta bruttonationalproduktens årliga tillväxt relativt liten, så liten att den i vissa fall kan ligga inom felmarginalerna för beräkningen av förändringarna. Det vill emellertid synas, som om — med hänsyn till en ökning i sysselsättningen på ca 2 procent under perioden mellan 1946 och 1949 (i avtagande takt) — bruttonationalprodukten, i fasta priser och per sysselsatt person, under perioden 1946—1949 ökat mer än i genomsnittlig förkrigstakt (2,3 procent per år). Åtminstone var detta fallet 1947—1948 och 1948—1949 med en ökning av »produktiviteten» vardera året på 3 à 4 procent. Dessa siffror få ses mot bakgrunden av en betydande produktionsökning inom industri och jordbruk under senaste två år.[3] En avveckling av sådana produkter under arbete (t. ex. maskiner), som icke kunnat färdigställas under de första efterkrigsåren i avsaknad på vissa delar, kan även i någon mån bidraga till ökningen

[1] Beräkningen i fasta priser har i allmänhet skett genom direkt värdering av respektive års kvantiteter med 1948 års priser. Endast där detta ej varit möjligt, ha värdesummorna i löpande priser omräknats genom division med tillgängliga prisindex.

[2] Bytesbalansens saldo ingår som en delpost i vägningen.

[3] Ökningen av bruttonationalprodukten i 1948 års priser uppgår till ca 1 100 miljoner kronor mellan 1947 och 1948 och drygt 900 miljoner kronor mellan 1948 och 1949. Ökningen av produktionen inom industri och jordbruk ger för motsvarande år de ungefärliga ökningstalen 850 respektive 600 miljoner kronor. I den mån denna produktionsökning ej gått direkt till export, skall därefter handelsmarginaler påläggas. Även om hänsyn tages till minskad produktion inom byggnadsverksamhet 1947—48, synas ökningstalen för bruttonationalprodukten sålunda icke strida mot den utveckling, som är statistiskt verifierbar inom viktiga delar av näringslivet.

i volymsiffrorna åren 1947—1949. I den mån detta varit förhållandet, överskattas produktivitetsstegringen något för senare år.[1] Den lagerminskning, som ett sådant snabbare utmognande av produkter under arbete skulle innebära, kan nämligen ej statistiskt registreras och har därför ej kunnat införas som en minuspost vid beräkning av bruttonationalprodukten.

Ökningen i bruttonationalprodukten i fasta priser, som diskuterats ovan såväl för perioden 1938/39—1949 som för utvecklingen från 1946 till 1949, kan icke tagas som ett mått på ökningen i volymen av de varor och tjänster som stå till landets disposition (för en viss levnadsstandard). Även utvecklingen av bytesförhållandet mot utlandet, d. v. s. förhållandet mellan export- och importpriser, är nämligen av betydelse för bedömning av de inhemska varutillgångarnas utveckling. Om bytesförhållandet förbättras, erhåller landet ett tillskott av varor och tjänster, som kan jämställas med en produktivitetsökning. Om bytesförhållandet försämras, går i sin tur en del av produktionsökningen förlorad för landet genom att man måste ge mera varor i utbyte för en viss importvolym. Ökningen i bruttonationalprodukten i fasta priser mellan 1948 och 1949 synes på detta sätt till stor del ha gått förlorad för landet genom en försämring i bytesförhållandet mot utlandet. Denna försämring motsvarar knappa två procents produktivitetsminskning.[2]

I tabell 4 redovisas strukturen av den realiserade *efterfrågan*, både den inhemska (nationalutgiften) och den utländska (exporten). Ihågkommas bör, att posterna stå i relation till bruttotillgången på varor och tjänster (bruttonationalprodukt plus import). Som synes, har exportens[3] efterfrågeandel i löpande priser år 1949 nästan nått upp i förkrigsnivå (1938/39 års nivå). Beträffande exporten gäller dock — liksom för importen — att en beräkning i 1938/39 års priser skulle ge en betydligt lägre siffra för exportens andel 1949.

**Tabell 4. Realiserad efterfrågan på varor och tjänster 1938/39 och 1946—1949 i löpande priser.**

Procenttal.

| | 1938/39 | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|---|---|
| 4. Privat inhemsk bruttokapitalbildning .... | 14·2 | 16·0 | 17·0 | 15·1 | 14·0 |
| 5. Offentlig inhemsk bruttokapitalbildning ... | 5·3 | 6·7 | 6·6 | 7·5 | 8·5 |
| 6. Lagerförändringar ..... | 1·7 | 0·4 | 1·7 | 1·2 | 0·3 |
| 8. Export av varor och tjänster ..... | 14·8 | 12·6 | 12·5 | 13·8 | 14·2 |
| 7. Privat konsumtion ..... | 56·4 | 55·7 | 53·6 | 53·6 | 53·9 |
| 9. Offentlig konsumtion ..... | 7·6 | 8·6 | 8·6 | 8·8 | 9·1 |
| 10. Summa realiserad efterfrågan..... | **100·0** | **100·0** | **100·0** | **100·0** | **100·0** |

[1] En motsvarande underskattning skulle i så fall ha ägt rum tidigare år.

[2] Denna försämring i bytesförhållandet torde till största delen ha ägt rum redan före devalveringen.

[3] Med export menas i fortsättningen i hela kapitlet icke bara export av varor utan även av tjänster (netto), såsom frakter, patentavgifter, turism m. m. Vid jämförelser med kap. V bör ihågkommas, att export där betyder export enbart av varor.

Exportens och den privata inhemska bruttokapitalbildningens andel i realiserad efterfrågan år 1949 ligga — av tabell 4 att döma — i ungefärlig nivå med förkrigstiden. Därför kan tabell 4 tolkas så, att offentlig konsumtion och offentlig investering från år 1938/39 till år 1949 ökat sin andel i total tillgång av varor och tjänster främst på privata konsumtionens bekostnad.

Den statistiskt sett svagaste länken bland posterna, som ingå på efterfrågesidan, är utan tvekan »lagerförändringar». Det statistiska materialet för att bedöma lagerutvecklingen har alltid varit bristfälligt. De inventeringar inom viss handel som gjorts vid senaste årsskiften, ha dock som komplement till kommissionernas sedvanliga lagerstatistik över råvaror och halvfabrikat förbättrat statistiken betydligt. En stor del av lagren torde därför numera vara statistiskt registrerade. Bland betydelsefulla vita fläckar märkas ännu en stor del varor under bearbetning (»goods in process»). Företagens benägenhet till att öka lagren har säkerligen spelat en viktig roll i efterkrigstidens ekonomiska utveckling. En (konstaterad) lagerökning år 1947 på 500 och år 1948 på 400 miljoner kronor har bidragit till att fylla de vid krigets slut på sina håll tömda lagren. Huruvida lagren numera nått upp till normal storlek mätt med förkrigstiden som standard, är svårt att uttala sig om. I varje fall torde lagren nu partiellt ha kommit upp i en sådan storleksordning, att en icke obetydlig lageravveckling blir sannolik, om företagarna i ett visst läge skulle vänta sig fallande priser.

**Tabell 5. Lagervolymens utveckling 1947—1948 för statistiskt belysta varuområden.**
(Värderad till respektive års återanskaffningspris.)

| | 1947 | 1948 |
|---|---|---|
| Bränslen | + 20 | + 25 |
| Skogsprodukter (exkl. papper och papp) | + 55 | + 50 |
| Ferrolegeringar-, tackjärn, metaller m. m. | + 35 | — 5 |
| Hudar, läder, gummi, kemikalier | + 30 | + 25 |
| Livsmedel m. m. | + 5 | + 140 |
| Textilvaror och skor | + 355 | + 165 |
| Summa lagerförändring | **500** | **400** |

I tabell 5 redovisas lagerutvecklingen på olika viktiga varuområden under åren 1947 och 1948. För år 1949 kan däremot endast vissa gissningar göras. Det är sålunda påtagligt, att — av produktions- och detaljomsättningsstatistik att döma — såväl textil- som skohandelns lager ha ökat betydligt under året. En speciell reservation måste emellertid på denna punkt — liksom för konsumtionsutgifterna — uttalas för julhandeln, som ännu icke ägt rum, då uppskattningarna gjordes. Även för livsmedel torde man böra räkna med en viss lagerökning. Dessa lagerökningar motvägas sannolikt framför allt av en nettonedgång i lagren av skogsprodukter, främst massa, samt i lagren av fasta bränslen. Ett försök till hopvägning av dessa gissningar har lett till att en siffra på 100 miljoner kronors lagerökning införts i försörjningsbalansen för år 1949.

Övriga poster på försörjningsbalansens efterfrågesida skola bli föremål för en något utförligare behandling i nästa avsnitt. Därvid tagas först de privata och sedan de offentliga utgifterna upp till behandling.

### Inhemska bruttoutgifter för olika ändamål.

#### *Privata utgifter.*

Utvecklingen av de totala privata och offentliga inhemska bruttoutgifterna (exklusive för lager) sammanfattas i tabell 6. De privata utgifterna, som expanderade snabbt de första efterkrigsåren, ha av tabellen att döma under senaste året i det stora hela stabiliserats på 1948 års nivå. Mot en ökning på 12 procent mellan 1946 och 1947 och på 5 procent mellan 1947 och 1948 står en minskning på 1 procent mellan 1948 och 1949. Föregående års ökning (1947—1948) kunde återföras på konsumtionsutgifterna, medan investeringsutgifterna redan då visade en nedgång. I år ha emellertid även konsumtionsutgifterna hejdats i sin tidigare snabba expansion. Utgifterna i fasta priser visa en lugnare utveckling. Totalt sett ha de privata utgifterna (investering plus konsumtion) i fasta priser minskat med 2 procent mellan 1947 och 1949, varvid är att märka, att den enda positiva posten för förändringar under perioden är konsumtionsutgifterna mellan 1947 och 1948. Investeringsutgifterna i fasta priser synas ha minskat med 9 procent både 1947—1948 och 1948—1949.

För en mer detaljerad analys av de privata utgifternas utveckling och struktur hänvisas till specialkapitlen om investering (kap. VII) och privat konsumtion (kap. VIII). Nedan skall endast nämnas några ord om orsakssammanhangen.

Att expansionen av *investeringsutgifterna* från åren 1945—1947 numera avbrutits, beror i huvudsak på den skärpta byggnadsregleringen. Investeringsviljan torde, vad beträffar byggnader och anläggningar, under de senaste åren ha legat på en så pass hög nivå i förhållande till den av byggnadsregleringen fixerade investeringsnivån, att en eventuell minskning av investeringsviljan under 1948 och 1949 icke i större utsträckning torde ha påverkat det aktuella utfallet av investeringarna.

Ökningen av de privata *konsumtionsutgifterna* hänger i sin tur givetvis intimt samman med utvecklingen av inkomster, skatter och den individuella sparviljan. Tyvärr äro varken inkomststatistiken eller statistiken över sparandet tillräckliga för att på ett tillfredsställande sätt belysa och om möjligt förklara sambandet mellan inkomster och konsumtionsutgifter under de senaste åren. Utvecklingen kan blott gissningsvis bli föremål för vissa omdömen.

I tabell 7 ha sammanställts de data om konsumtion, direkta skatter och inkomster för privata konsumenter, som utan försök till kvantitativ precisering av sparandets storlek bruka användas vid diskussioner om dess utveckling. Konsumtionsutgifterna ha ökat med 10 procent mellan 1946 och

**Tabell 6. Inhemska bruttoutgifter för olika ändamål (exkl. lager) 1946—1949.**

| | Löpande pris | | | | 1948 års pris | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1946 | Ökning | | | 1946 | Ökning | | |
| | | 1946—47 | 1947—48 | 1948—49 | | 1946—47 | 1947—48 | 1948—49 |
| *Miljoner kronor* | | | | | | | | |
| 1. Privat inhemsk bruttoinvestering .. | 4 190 | 900 | —200 | — 330 | 4 730 | 650 | — 490 | — 450 |
| 2. Privat konsumtion..... | 14 640 | 1 430 | 1 330 | 100 | 15 960 | 1 030 | 410 | — 40 |
| 3. Summa privata utgifter..... | 18 830 | 2 330 | 1 130 | — 230 | 20 690 | 1 680 | — 80 | — 490 |
| 4. Offentlig inhemsk bruttoinvestering | 1 770 | 220 | 450 | 330 | 2 000 | 110 | 330 | 270 |
| 5. Offentlig konsumtion..... | 2 270 | 310 | 270 | 100 | 2 660 | 130 | 60 | 90 |
| 6. Summa offentliga utgifter ..... | 4 040 | 530 | 720 | 430 | 4 660 | 240 | 390 | 360 |
| 7. Totalsumma..... | **22 870** | **2 860** | **1 850** | **200** | **25 350** | **1 920** | **310** | **— 130** |
| | Fördelning i procent 1946 | Löpande pris | | | Fördelning i procent 1946 | 1948 års pris | | |
| | | Ökning i procent | | | | Ökning i procent | | |
| | | 1946—47 | 1947—48 | 1948—49 | | 1946—47 | 1947—48 | 1948—49 |
| *Procenttal* | | | | | | | | |
| 1. Privat inhemsk bruttoinvestering .. | *18·3* | 21 | — 4 | — 7 | *18·6* | 14 | — 9 | — 9 |
| 2. Privat konsumtion..... | *64·0* | 10 | 8 | 1 | *63·0* | 6 | 2 | 0 |
| 3. Summa privata utgifter..... | *82·3* | 12 | 5 | — 1 | *81·6* | 8 | 0 | — 2 |
| 4. Offentlig inhemsk bruttoinvestering | *7·8* | 12 | 23 | 14 | *7·9* | 6 | 16 | 11 |
| 5. Offentlig konsumtion..... | *9·9* | 14 | 10 | 4 | *10·5* | 5 | 2 | 3 |
| 6. Summa offentliga utgifter ..... | *17·7* | 13 | 16 | 8 | *18·4* | 5 | 8 | 7 |
| 7. Totalsumma..... | *100·0* | **12** | **7** | **1** | *100·0* | 8 | **1** | **0** |

1947 och med 8 procent mellan 1947 och 1948. De vid taxering uppskattade inkomsterna ha däremot stigit med ca 12 procent båda dessa år. (Motsvarande tal för inkomst av tjänst är ca 14 procent.) Konsumtionsutgifterna ha sålunda av taxeringsstatistiken att döma icke hållit fullt jämn takt med inkomsterna. För utvecklingen mellan 1946 och 1947 måste hänsyn även tagas till den i samband med övergången till källskatt av skattetekniska skäl mellan 1946 och 1947 starkt ökade direkta skatten. Index för konsumenternas direkta skatter visar sålunda en stegring med 46 procent (i kronor räknat mer än 800 miljoner) mellan 1946 och 1947. En minskning i sparandet kunde vara tänkbar med hänsyn till denna skatteökning och även till de eftersatta konsumtionsbehov, som kunde tillfredsställas genom en riklig import av varor år 1947 (samtidigt som en viss inflationsmentalitet gjorde sig gällande).

Skatteutvecklingen bidrager knappast till att förklara skillnaden i utvecklingen från år 1947 till år 1948 mellan inkomster och konsumtionsutgifter. Skatterna (netto) minskade nämligen trots inkomstökningen något mellan

**Tabell 7. Privata konsumenters inkomster, utgifter och skatter.**
Index: 1946 = 100

| | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|
| 1. Konsumtionsutgifter | 110 | 119 | 120 |
| 2. Direkta skatter (minus barnbidrag) | 146 | 140 | 156 |
| 3. Inkomst för fysiska personer | 111 | 124 | (129) |
| 3a. Därav inkomst av tjänst | 114 | 130 | (134) |
| 4. Bruttonationalinkomst till produktionskostnad | 110 | 121 | 124 |

*Anm.* De direkta skatterna (post 2) ha beräknats på följande sätt. Ur Kommersiella meddelandens Ekonomiska översikt ha de uppgifter summerats, som finnas angivna månadsvis för »bruttoinkomster minus restitutioner av skatt å inkomst och förmögenhet». Januarisiffran har konsekvent förts till föregående år, eftersom skatten kan anses avdragen från inkomster under detta år. För novemberuppbörden 1949 och januariuppbörden 1950 har en gissning införts med ledning av föregående års uppbörd under motsvarande månader. Uppgifterna i Kommersiella meddelanden omfattar icke kommunalskatt år 1946. För detta år har uppgift om kommunalskatten hämtats ur kommunalstatistiken. De relativt sett små belopp direkta skatter, som förekomma i Ekonomisk översikts kolumner »arvslottsskatt, gåvoskatt och kvarlåtenskapsskatt» samt »övriga skatter på inkomst, förmögenhet och rörelse» ha utelämnats, då de — i den mån de överhuvud taget spela någon roll — här icke anses påverka konsumtionsbenägenheten hos privata konsumenter. Från den erhållna summan direkta skatter har dragits dels ett uppskattat belopp för aktiebolagsskatter, dels barnbidragen fr. o. m. året 1948. Skatterna för aktiebolag ha erhållits med hjälp av taxerade belopp och vissa hypoteser om kvarskatter för aktiebolag (200 miljoner kronor att betala 1949 o. s. v ). — Inkomst för fysiska personer (post 3) har hämtats ur »Skattetaxeringarna». Sista årets siffra har dock hämtats från kapitel X i denna rapport. Utvecklingen av inkomsten för fysiska personer har ansetts vara representativ för utvecklingen av de privata konsumenternas totala inkomster. Den taxerade inkomsten innehåller, som sig bör för detta ändamål, även beskattningsbara transfereringar, bland vilka främst märkas folkpensioner. Vissa svagheter finnas dock i serien. Inkomster under skattestrecket minskas relativt i betydelse under årens lopp, varför en överskattning av inkomstutvecklingen äger rum. Åt motsatt håll verkar ett eventuellt försök att vid deklaration taga fram inkomst av rörelse år 1946, det skattefria året i samband med övergången till källskatt. En underskattning av inkomstutvecklingen sker också, om »icke skattepliktiga» transfereringar från den offentliga sektorn öka relativt mer än övriga inkomster i storlek. De viktigaste, barnbidragen, ha salderats mot skatterna och förrycka sålunda i varje fall icke resultaten.

1947 och 1948 på grund av genomsnittligt sänkta skattesatser. Utöver hänvisning till felmarginaler synes det därför rimligt att förklara utvecklingen 1947—1948 med en ökning i sparandet.

För år 1949 finnes av naturliga skäl ingen jämförbar siffra för den vid taxering uppskattade inkomsten. I kapitel X av denna rapport räknas emellertid med en inkomststegring 1948—1949 på 4 procent. På grund av inkomststabiliseringen har sålunda ökningen varit betydligt mindre än närmast föregående år. Häremot skall ställas i det närmaste oförändrade konsumtionsutgifter. Skillnaden i utveckling mellan inkomst- och konsumtionsutgifter kvarstår sålunda även 1948—1949. För detta sista år kan en del av förklaringen troligen sökas i kvarskatterna. Index för direkta skatter visar en ökning på 11 procent mellan 1948 och 1949. En viss ökning av sparandet har emellertid sannolikt ägt rum även det sista året.

Av det ovanstående framgår, att förändringar i sparandet under senare år synes ha spelat en stor roll som förklaring av skillnaden mellan konsumtions- och inkomstutvecklingen 1946—1949.[1] Det kan därför vara av intresse att med ett räkneexempel visa, vad de i tabell 7 angivna serierna ha för innebörd översatt i sparande. I nedanstående tablå lämnas vissa serier för sparandets utveckling under förutsättning, att inkomster, konsumtion och direkta skatter utvecklats som angivits ovan i tabell 7. För erhållande av en serie över sparandet som saldo mellan inkomster och utgifter med hjälp av indexserierna i tabell 7 måste konsumenternas inkomster fastställas till sin absoluta nivå något år, t. ex. 1946. Detta kan av statistiska skäl endast ske från utgiftssidan. Man sätter inkomsten 1946 lika med konsumtionsutgifter plus skatter plus sparande. Då ingen uppgift finnes om sparandet år 1946, har i tablån räknats med tre alternativ för sparandets höjd år 1946. För varje alternativ erhålles en totalinkomst för privata konsumenter. Denna extrapoleras därefter för åren 1947—1949 med hjälp av index för uppskattad inkomst för fysiska personer (tabell 7, post 3). Sparandet 1947—1949 kan sedan räknas ut som en restpost, varvid följande resultat erhålles:

| Hypotes angående sparandet 1946[2] | Enskilt sparande i miljoner kronor | | |
|---|---|---|---|
| | 1947 | 1948 | 1949 |
| Alt. I 0 | —400 | 530 | 930 |
| Alt. II 1 000 | 720 | 1 770 | 2 220 |
| Alt. III 2 000 | 1 840 | 3 020 | 3 510 |

Denna tablå preciserar den förut diskuterade utvecklingen. Sparandet sjunker i alla tre alternativen år 1947 men stiger sedan under perioden 1947—1948 och 1948—1949 med relativt sett avsevärda belopp. Kraftigast är ökningen från 1947 till 1948. Utvecklingen torde kunna tolkas så, att den efter kriget eftersatta konsumtionsefterfrågan nu blivit relativt väl tillgodosedd (med undantag för efterfrågan på bostäder), även om importregleringen begränsat varuurvalet.

*Offentliga utgifter.*

Mot den successivt upphörande expansionen i de privata utgifterna står en fortsatt ökning av de offentliga utgifterna under perioden 1946—1949.[3] Ökningstalen för de olika åren under perioden äro, såsom framgår av tabell 6, följande: 13 procent 1946—1947, 16 procent 1947—1948 och 8 procent 1948—1949. En del av ökningen kan förklaras med prisstegringar. Mätt i fasta priser — om detta är teoretiskt möjligt — torde ökningen i de offentliga utgifterna ha varit drygt 20 procent mellan 1946 och 1949 mot

[1] Den utveckling av sparandet 1946—1949, som synbarligen ägt rum i Sverige, har under samma tid en direkt parallell i bl. a. Förenta staterna.

[2] Med hänsyn till undersökningar, som presenterats i *Meddelanden från konjunkturinstitutet, Serie B: 10*, s. 106 och s. 113, förefaller alternativ III mest osannolikt.

[3] Då det gäller att bedöma betydelsen av ökningen i de offentliga utgifterna för den ekonomiska utvecklingen bör ihågkommas, att de offentliga bruttoutgifternas andel i bruttonationalutgiften (där export och import salderats) år 1948 kan uppskattas till närmare 20 procent.

drygt 40 procent i löpande priser. Mellan såväl 1947 och 1948 som 1948 och 1949 svarade investeringsutgifterna för huvudparten av de offentliga utgifternas ökning.

Den relativt starka expansionen av de offentliga utgifterna har icke skett likformigt för statliga och kommunala myndigheter. De statliga *konsumtionsutgifterna*, d. v. s. de löpande utgifterna för varor och tjänster, beräknas ha ökat relativt måttligt mellan 1946 och 1949, 8 procent, medan motsvarande tal för de kommunala preliminärt uppskattas till ca 50 procent. Enahanda är förhållandet med de offentliga *investeringsutgifterna*, för vilka ökningstalen mellan 1946 och 1949 äro 42 procent för statliga respektive 86 procent för kommunala myndigheter.[1] Det kan vara av intresse att stanna vid de statliga och kommunala utgifterna för varor och tjänster (konsumtion och investering) och se dem i relation till de totala statliga och kommunala utgifterna.

Tabell 8 visar en uppställning av de *statliga* inkomsterna och utgifterna på driftbudgeten budgetåren 1947/48—1949/50.[2]

På utgiftssidan i den realekonomiska grupperingen återfinnas de fyra viktiga grupperna offentlig konsumtion (post 1 a, 2 a, 3 och 4), investering (1 b och 2 b), direkta transfereringar (5) och indirekta transfereringar (6). Som offentlig konsumtion räknas alla löpande utgifter för inköp av varor och tjänster.[3] Till offentliga investeringar på driftbudgeten räknas främst utgifter för vägbyggnad samt för militära anläggningar och tung materiel. Som direkt transferering räknas alla monetära inkomstöverföringar, som gå direkt till andra sektorer av näringslivet, såsom kommuner, privata konsumenter o. d. Som indirekt transferering räknas endast de inkomstöverföringar till andra sektorer, som verka via marknadsprisbildningen, t. ex. livsmedelsrabatter. Den största gruppen indirekta transfereringar består av utgifter i samband med subventionering av jordbruksprodukter.

De statliga bruttoutgifterna för varor och tjänster (posterna 1—4) upptogo 1947/48 enligt tabellens siffror närmare 45 procent av de totala utgifterna på driftbudgeten. En svagare nedgång noteras för åren därefter. Proportionen mellan utgifter för investering och för konsumtion har dock genomgått vissa ändringar mellan 1947/48 och 1948/49. Första året var konsumtionens andel drygt 31 procent av driftbudgetens utgifter och senare

[1] Jämförelser av det slag som här förekomma, bli givetvis beroende av de jämförelseår man använder. Utgångsåret kan uppvisa en »onormal» utgiftsstruktur.

[2] Den realekonomiska grupperingen av driftbudgetens inkomst- och utgiftsposter, som endast får betraktas som preliminär, har även i år utförts av riksräkenskapsverket i samråd med konjunkturinstitutet. Posternas gruppering har ändrats något, sedan samma beräkningar utfördes i fjol, varför en jämförelse med 1946/47 i föregående års sammanställning får göras med försiktighet. Kapitalbudgeten har icke medtagits i tabellen.

[3] De offentliga konsumtionsutgifterna kunna i princip delas i tre delar, den del som direkt är till förmån för enskilda personer (sjukvård, undervisning etc.), den del som hänför sig till kollektiva behov (försvar, utrikesrepresentation etc.) samt den del som är till förmån för produktionen (delar av vägväsendet etc.). Statistiskt ha dessa tre delar ej kunnat skiljas åt.

**Tabell 8. Realekonomisk fördelning av den statliga driftbudgetens inkomster och utgifter budgetåren 1947/48—1949/50.**

| | 1947/48 | | 1948/49 | | 1949/50 | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | Miljoner kronor | Procent | Miljoner kronor | Procent | Miljoner kronor | Procent |
| **I. Inkomster å driftbudgeten.** | **4 438** | *100·0* | **4 954** | *100·0* | **5 074** | *100·0* |
| 1. Direkta skatter | 2 156 | *48·6* | 2 251 | *45·4* | 2 492 | *49·1* |
| a) från fysiska personer | 1 671 | *37·7* | 1 711 | *34·5* | 1 885 | *37·1* |
| b) från svenska aktiebolag m. fl. | 453 | *10·2* | 509 | *10·3* | 572 | *11·3* |
| c) från övriga skattskyldiga | 32 | *0·7* | 31 | *0·6* | 35 | *0·7* |
| 2. Indirekta skatter | 1 918 | *43·2* | 2 283 | *46·1* | 2 165 | *42·7* |
| 3. Inkomster av kapital och rörelse | 259 | *5·8* | 328 | *6·6* | 329 | *6·5* |
| a) vinst från affärsverk | 107 | *2·4* | 169 | *3·4* | 157 | *3·1* |
| b) övriga | 152 | *3·4* | 159 | *3·2* | 172 | *3·4* |
| 4. Avgifter och bidrag | 83 | *1·9* | 85 | *1·7* | 81 | *1·6* |
| 5. Övriga inkomster | 22 | *0·5* | 7 | *0·2* | 7 | *0·1* |
| **II. Utgifter å driftbudgeten** | **3 971** | *100·0* | **4 643** | *100·0* | **4 631** | *100·0* |
| 1. Löner | 992 | *25·0* | 1 003 | *21·6* | 986 | *21·3* |
| a) för konsumtion | 888 | *22·4* | 915 | *19·7* | 910 | *19·7* |
| b) för bruttoinvestering | 104 | *2·6* | 88 | *1·9* | 76 | *1·6* |
| 2. Omkostnader | 663 | *16·7* | 821 | *17·7* | 749 | *16·2* |
| a) för konsumtion | 278 | *7·0* | 229 | *4·9* | 239 | *5·2* |
| b) för bruttoinvestering | 385 | *9·7* | 592 | *12·8* | 510 | *11·0* |
| 3. Hyror och arrenden | 65 | *1·6* | 71 | *1·5* | 69 | *1·5* |
| 4. Bidrag till internationell verksamhet | 15 | *0·4* | 19 | *0·4* | 6 | *0·1* |
| 5. Direkta transfereringar | 1 709 | *43·0* | 2 298 | *49·5* | 2 248 | *48·5* |
| a) till enskilda personer | 896 | *22·6* | 1 381 | *29·8* | 1 372 | *29·6* |
| b) till privata organisationer för intressegemenskap | 54 | *1·4* | 61 | *1·3* | 67 | *1·4* |
| c) till kommunala myndigheter för investering | 52 | *1·3* | 76 | *1·6* | 78 | *1·7* |
| d) till kommunala myndigheter för andra ändamål | 366 | *9·2* | 433 | *9·3* | 396 | *8·5* |
| e) till statliga fonder och diversemedel | 22 | *0·5* | 17 | *0·4* | 18 | *0·4* |
| f) till statliga bolag | 9 | *0·2* | 9 | *0·2* | 4 | *0·1* |
| g) statsskuldsränta | 310 | *7·8* | 321 | *6·9* | 313 | *6·8* |
| 6. Indirekta transfereringar | 404 | *10·2* | 306 | *6·6* | 512 | *11·1* |
| a) för konsumtion | 372 | *9·4* | 290 | *6·3* | 482 | *10·4* |
| b) för investering | 32 | *0·8* | 16 | *0·3* | 30 | *0·7* |
| 7. Avskrivningar | 123 | *3·1* | 125 | *2·7* | 61 | *1·3* |
| **III. Utfallet av driftbudgeten** | **+467** | | **+311** | | **+443** | |
| (Förändring i beloppet av utestående reservationer) | (+3) | | (−155) | | | |

året drygt 26 procent. För investeringarnas del äro motsvarande tal drygt 12 respektive knappt 15 procent.

En viss relativ stegring mellan 1947/48 och 1948/49 uppvisa f. ö. de direkta transfereringarna. Detta beror på att de nya folkpensionerna och barnbidragen började vid nyåret 1948 och därför under budgetåret 1947/

48 bara komma med till halva sitt sedermera normala belopp. De indirekta transfereringarna, subventionerna, beräknas öka starkt till 1949/50 beroende på de nya subventioner som skola utgå för att neutralisera devalveringens prisstegrande effekt på levnadskostnaderna.

Även den kommunala statistiken måste bearbetas ur realekonomisk synpunkt, om man vill undersöka den *kommunala* konsumtionens ställning bland de kommunala utgifterna. En sådan realekonomisk gruppering av statistik över kommunala finanser presenteras i tabell 9. Tyvärr framkommer den kommunala statistiken mycket försenad. Definitiva siffror finnas endast för år 1946, medan uppgifter saknas bl. a. för landskommunerna beträffande åren 1947 och 1948. Utvecklingen av den kommunala konsumtionen har därför måst bedömas med hjälp av resultaten från vissa specialundersökningar.

Den kommunala konsumtionen tog år 1947 ca 60 procent av de kommunala utgifterna i anspråk. Den dominerar sålunda de totala kommunala

**Tabell 9. Realekonomisk fördelning av kommunala inkomster och utgifter 1946—1949.**

(Exklusive affärsverk.)

| | 1946 | | 1947 | | 1948 | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | Miljoner kronor | Procent | Miljoner kronor | Procent | Miljoner kronor | Procent |
| **I. Inkomster** | **1 840** | | **2 242** | | **2 573** | |
| **II. Utgifter** | **1 973** | *100·0* | **2 324** | *100·0* | **2 728** | *100·0* |
| Därav: | | | | | | |
| 1. Offentlig konsumtion | | | | | | |
| a) Löner | 763 | *38·7* | 935 | *40·2* | 1 080 | *39·7* |
| b) Inköp av varor och tjänster | 368 | *18·6* | 439 | *18·9* | 536 | *19·6* |
| 2. Direkta transfereringar | 347 | *17·6* | 383 | *16·5* | 406 | *14·9* |
| 3. Inderekta transfereringar | 28 | *1·4* | 31 | *1·3* | 39 | *1·4* |
| 4. Investeringar | 441 | *22·4* | 518 | *22·3* | 647 | *23·7* |
| 5. Kommunal utlåning | 26 | *1·3* | 18 | *0·8* | 20 | *0·7* |
| **III. Saldo av kommunala inkomster och utgifter** | **— 133** | | **— 82** | | **— 155** | |

*Anm.* Till grund för de uppgifter rörande kommunernas finanser, som presenterats i olika sammanhang i detta kapitel, ligger ett flertal olika beräkningar. För städerna år 1946 och 1947 finnes kommunal finansstatistik sammanställd av statistiska centralbyrån. Samma sak gäller landstingen år 1946. För städerna år 1948 och landstingen åren 1947 och 1948 ha preliminära bearbetningar utförts av statistiska centralbyrån på grundval av primärmaterialet för statistiken över de kommunala finanserna. — För landskommunerna finnes icke någon färdigställd statistik senare än för år 1946. Beräkningarna för åren 1947 och 1948 stöda sig beträffande landskommunerna på preliminära sammanräkningar utförda av statistiska centralbyrån rörande viktiga poster i finansstatistiken, totala inkomster, totala utgifter, investeringar etc. — Utvecklingen av kommunernas finanser mellan 1948 och 1949 har uppskattats med ledning av uppgifter, som inhämtats direkt från största delen av landets städer och landsting samt från ett urval på ett par hundra landskommuner.

utgifterna betydligt mer än den statliga konsumtionen dominerar den statliga driftbudgeten. Inkomstöverföringarna spela också en blygsammare roll i de kommunala budgeterna än i den statliga driftbudgeten.

Utvecklingen av kommunala inkomster och utgifter 1946—1949 uppskattas preliminärt på följande sätt:

| | Index | | | |
|---|---|---|---|---|
| | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
| Inkomster | 100 | 122 | 140 | · |
| Utgifter | 100 | 118 | 138 | 148 |

De expansiva kommunala budgeterna ha som underlag haft kraftigt ökade skatteinkomster.

### Utfallet av 1949 års nationalbudget.

Den översikt som förra året sammanställdes inom nationalbudgetdelegationen över Sveriges ekonomi 1949, innehöll vissa överslagsberäkningar för det kommande året. En granskning av utfallet kan nu företagas med hjälp av den preliminära försörjningsbalansen för år 1949.[1] Detta försök att fastställa utfallet av 1949 års nationalbudgetsammanställningar är givetvis behäftat med brister på grund av det statistiska grundmaterialet. Ännu kunna vi icke få en klar statistisk bild av det gångna året. Många detaljer, såsom lagerutvecklingen, äro ännu höljda i dunkel.

Liksom för året förut (1948) bestodo nationalbudgetdelegationens beräkningar för år 1949 av två kalkyler. Dels gjordes en kalkyl (prognos) i fasta priser, som var avsedd att visa de konsekvenser som investeringsbudget och importplan hade för konsumtionsvaruförsörjningen. Dels gjordes en kalkyl av sedvanlig typ över efterfrågeöverskottet, vilken visade förhandsbalans mellan tillgång och efterfrågan. Dessa två förhandskalkyler skola nu i tur och ordning jämföras med den aktuella utvecklingen, sådan den för närvarande kan bedömas av tillgänglig statistik.

*Prognosen i fasta priser.* Prognosen för år 1949 i fasta priser uppställdes på grundval av preliminära siffror ur försörjningsbalansen för år 1948. Detta utgångsmaterial har i år kunnat korrigeras. Förutsättningarna för prognosen ha därför i viss mån förändrats. För flertalet poster spelar detta icke någon avgörande roll. De korrigerade siffrorna för år 1948 ha införts i första kolumnen av tabell 10 och prognosen för förändringen, utan korrigeringar, i andra kolumnen.

En reservation måste dock göras för lagerförändringar under utgångsåret 1948. Dessa underskattades för ett år sedan i den då framlagda försörjningsbalansen, som innehöll en siffra på + 100 miljoner kronor. Den reviderade siffran är + 400 miljoner kronor. I prognosen för år 1949 an-

[1] En avstämning av nationalbudgetutvecklingen mot utvecklingen under första halvåret presenterades som *Statens Offentliga Utredningar, 1949: 36.*

fördes följande: »Om det slutligen förutsättes, att lagerhållningen under 1949 varken ökar eller minskar, kan utrymmet för den privata konsumtionen framräknas.» Vid beräkning av utfallet kan därför ett av två alternativ väljas beträffande prognosen för lagerförändringar under 1949. 1) Man kan följa ovanstående citat ordagrant och förutsätta lagren konstanta i prognosen för år 1949. Då erhålles en minskning i posten lagerförändringar i jämförelse med år 1948 på minus 400 miljoner kronor och en konsumtionsökning på 300 miljoner kronor i prognosen. 2) Man kan använda prognosens ändringstal men inför då den grundläggande förutsättningen, att lagren antogos skola öka med 300 miljoner kronor under år 1949, vilket innebär en minskning av posten lagerförändringar på 100 miljoner kronor. — I tabell 10 finnas båda alternativen medtagna.[1]

**Tabell 10. Utfallet av prognosen för 1949 i 1948 års priser.**

Miljoner kronor.

| | 1948 | Ökning 1948—1949 | | |
|---|---|---|---|---|
| | | »Prognos» | | »Utfall» |
| | | Alt. I | Alt. II | |
| Bruttonationalprodukt till marknadspris | 27 510 | + 400 | | + 900 |
| Import | 4 940 | — 600 | | — 800 |
| Summa tillgång (brutto) | **32 450** | — **200** | | + **100** |
| Bruttoinvestering | 7 330 | — 300 | | — 200 |
| Lagerförändringar | 400 | — 400 | — 100 | — 300 |
| Export av varor och tjänster | 4 470 | + 100 | | + 550 |
| Privat konsumtion | 17 400 | + 300 | ± 0 | — 50 |
| Offentlig konsumtion | 2 850 | + 100 | | + 100 |
| Summa realiserad efterfrågan | **32 450** | — **200** | | + **100** |

Såsom framgår av nu tillgängligt siffermaterial presenterat i tabell 10, var prognosen för ökningen i bruttonationalprodukten under år 1949 alltför försiktig. Mot en prognossiffra på 400 står en aktuell ökning på 900 miljoner kronor.[2] — Utfallet av investeringar och offentlig konsumtion, som äro bundna av myndigheternas planer, stämmer väl med prognosen. Den aktuella lagerutvecklingen är — såsom förut framhållits — svår att uppskatta på detta tidiga stadium. En viss ökning, i försörjningsbalansen införd med 100 miljoner kronor, är sannolik. Detta innebär en minskning av posten lagerförändringar med 300 miljoner kronor från föregående år, och det aktuella utfallet av lagren skulle i så fall ligga mellan de båda prognosalternativen i tabell 10.

Förutom beträffande produktionen synes prognosen för år 1949 framför allt ha slagit fel beträffande utrikeshandeln. Felet slår emellertid i sin verkan på resurser för inhemsk förbrukning i motsatt riktning mot produktions-

[1] Alla ökningstal i tabellen ha avrundats till 50 miljoner kronor när.

[2] Jfr s. 34.

ökningen. Importvolymen minskade nämligen mer än beräknat, medan exportvolymen ökade betydligt mera, 550 miljoner kronor mot förutspådda 100. Förändringen i bytesbalansens saldo i 1948 års priser har blivit betydligt större än beräknat, 1 350 miljoner kronor mot beräknade 700. Detta har emellertid icke inneburit en motsvarande ökning i våra fordringar på utlandet. I löpande priser blir nämligen förändringen i bytesbalansens saldo blott 850 miljoner kronor. Bytesförhållandena mot utlandet ha nämligen försämrats mer än förutsett. Resultatet av försämringen har blivit en förlust för landet på 500 miljoner kronor mot beräknade 200 i 1948 års priser.

Privata konsumtionen var restpost i prognosen för 1949. Väljer man det lagerförändringsalternativ, som ger det gynnsammaste lagerutfallet, blir privata konsumtionens utfall sämre än i motsatt fall, då överensstämmelsen mellan prognos och utfall för privat konsumtion blir praktiskt taget exakt.

Utvecklingen mellan 1948 och 1949 kan i anslutning till tabell 10 sammanfattas på följande sätt. En stark ökning i produktionsvolymen, en nedskärning i investering och i lageruppbyggnad ha möjliggjort, att importöverskottet 1948 förbytts i ett exportöverskott, samt ha kompenserat försämrade bytesförhållanden med utlandet.

*Kalkylen av efterfrågeöverskottet.* I den andra av nationalbudgetdelegationens förhandskalkyler grupperades för den ekonomiska utvecklingen relevanta faktorer i dels sådana som beräknades öka efterfrågeöverskottet, dels sådana som beräknades minska detsamma. Dessa faktorer ha sammanslagits på en del punkter och införts med sina belopp i prognoskolumnen av tabell 11[1].

Liksom i tabell 10 förekomma här med hänsyn till lagerförändringarna två alternativ. Utfallet har införts i sista kolumnen av tabell 11. I förhandskalkylen räknades med löpande priser för konsumtionen, men oförändrade priser i övrigt. Man ville nämligen endast undersöka spänningen på konsumtionsvaruområdet. Detta förfarande har även tillämpats i tabell 11.

**Tabell 11. Efterfrågeöverskottet för år 1949.[1]**

| | »Prognos» | | »Utfall» |
|---|---|---|---|
| | Alt. I. | Alt. II | |
| Minskning av importöverskott | + 700 | | + 1 350 |
| Ökning av konsumtionsvaruefterfrågan | + 250 | | + 100 |
| Ökning av offentlig konsumtion | + 100 | | + 100 |
| Produktionsökning | — 400 | | — 900 |
| Minskad lagerökning | — 400 | — 100 | — 300 |
| Minskade investeringar | — 300 | | — 200 |
| Redan inträdd konsumtionsprisstegring | — 250 | | — 150 |
| Rest | — 300 | ± 0 | ± 0 |

[1] Plustecken förekomma för minskad tillgång eller ökad efterfrågan, minustecken för ökad tillgång eller minskad efterfrågan. Minus på restposten innebär sålunda ett efterfråge*under*skott.

Jämförelsen av utfallet för efterfrågeöverskottskalkylen i år har icke samma intresse som motsvarande jämförelse förra året. I kalkylen för 1949, vars utfall skall diskuteras här, förutsattes balans mellan ökningen i tillgång respektive efterfrågan[1] (alt. II), medan kalkylen för år 1948 räknade med ett överskott i efterfrågan på 1 000 miljoner kronor. I senare fallet var det av intresse att se, hur spänningen formellt utjämnats till balans i efterhand. I år är det endast av intresse att se om någon omfördelning mellan posterna förekommit. En sådan undersökning sammanfaller till stor del med undersökningen av utfallet av den reala prognosen i tabell 10. I tabell 11 tillkommer endast en post, redan inträdd prisstegring, varjämte konsumtionsefterfrågan uttryckes i monetära termer (»köpkraft»). I efterhand kan konstateras, att ökningen i konsumtionspriser (som beräknades motverka ökningen i efterfrågan) och även i den monetära realiserade efterfrågan båda blevo något mindre än beräknat.

Större intresse har en undersökning beträffande utfallet av en »korrigerad» efterfrågeöverskottskalkyl. Låt oss gå tillbaka till förra årsskiftet och korrigera vissa siffror i den dåvarande prognosen med hänsyn till att vi i dag veta mera om utvecklingen än då. Hur långt en sådan korrigering skall gå, är i viss mån en smaksak. Följande korrigeringar torde dock ha fog för sig, då de tjäna till att renodla en icke förut berörd sida i utvecklingen. Förutsätt, att man förutspått produktionsökningen på 900 miljoner kronor och försämringen i bytesförhållandet på 500 miljoner kronor (i stället för 200). Förutsätt vidare, att lagerökningen under 1948 varit känd med sina 400 miljoner kronor och att man räknat med en planerad *minskning* av lagren på 100 miljoner kronor 1949[2] samt att kvarskatternas verkan införts till 200 miljoner kronor och salderats mot den ur den större produktionsökningen härledda ytterligare ökningen i inkomster och konsumtionsvaruefterfrågan. Man hade då fått ett efterfrågeunderskott på ca 600 miljoner kronor[3]. Den verkliga utvecklingen, sådan den nu kan bedömas, skulle då ha tolkats på följande sätt. Efterfrågeunderskottet har ej påverkat sysselsättningen i depressiv riktning utan tagit sig uttryck i icke avsedd lagerökning och i icke planerad ökning av valutareserven.

### Den samhällsekonomiska balansen.

I det föregående har endast diskuterats utvecklingen under det gångna året i försörjningsbalansens termer. I efterhand råder det alltid balans mellan tillgång och efterfrågan. Statistiken visar endast i vilken mån olika typer av efterfrågan *lyckats* bli tillfredsställda. Däremot säger en sådan statistisk undersökning ingenting om eventuellt rådande spänning mellan till-

[1] Egentligen ett underskott, då kvarskattens inverkan på konsumtionen icke medräknades till hela sitt belopp.

[2] Representanter för näringslivet ha vid samtal påpekat att en benägenhet under år 1949 funnits hos företagarna inom vissa branscher att försöka reducera sina lager. Jfr s. 48.

[3] Alt. I i tabell 11 kan sägas vara en medelväg mellan här konstruerade fall och alt. II i tabell 11.

gång och efterfrågan. De prognoser av efterfrågeöverskottet som göras för kommande år, bruka innebära en undersökning av ökningar och minskningar i denna spänning. Däremot säga de inte något om den spänning som eventuellt förefinnes i utgångsläget — vare sig i inflationistisk eller deflationistisk riktning. Om det t. ex. finnes ett sådant ackumulerat behov efter varor som icke kunnat tillfredsställas under ett visst år men har de monetära förutsättningarna i form av tillgänglig köpkraft, är detta en faktor, som bidrager till en spänning mellan efterfrågan och tillgång utöver vad som anges i kalkyler över ökning av efterfrågeöverskottet.

En sådan »uppdämd efterfrågan» är exempelvis investeringsefterfrågan och efterfrågan på bostäder. I den mån dessa äro bestämda av regleringar med hänsyn till tillgångens och den realiserbara efterfrågans möjliga nivå, bidraga de icke direkt till den aktuella spänningen mellan tillgång och efterfrågan. Regleringarna fånga s. a. s. in den aktiva efterfrågan och neutralisera den till önskad nivå. För dessa områden finnes sålunda en potentiell efterfrågan, som kan aktiviseras genom uppmjukning av regleringarna. Den behöver dock icke beaktas vid en diskussion av den samhällsekonomiska balansen vid oförändrade regleringar.

I den bild, som försörjningsbalansen givit av läget, finns det för övrigt icke några direkt påtagliga tecken, som skulle antyda inflationistiska spänningar i själva utgångsläget för en kalkyl över förändringar i tillgång och efterfrågan under nästa år (1950). En faktor, som skulle vara värd speciell uppmärksamhet, är lagren. Det förefaller, som om företagarna på flera håll velat i någon mån avveckla lagren men av olika skäl icke kunnat göra det. Efterfrågan har varit för svag och egna inköpsorder ha mognat ut snabbare än väntat i varuleveranser, som fyllt på lagren ytterligare. Här skulle sålunda i efterhand kunna pekas på en omvänd spänning, i deflationistisk riktning, vars styrka och överhuvud taget vars existens efter devalveringen av svenska kronan dock är svår att mer exakt fastställa. Liknande resonemang kunde föras om valutareservens ökning.

Man kan emellertid försöka bedöma förekomsten av en eventuell spänning mellan efterfrågan och tillgång med utgångspunkt från statistik över investering och sparande. Tabell 12 visar kvoterna mellan bruttoinvestering (eller bruttosparande) och bruttonationalprodukt till marknadspris före och efter kriget.

Man förfaller gärna till att i förkrigstidens siffror se något normalt. I olika ekonomisk-statistiska sammanhang utgör därför ofta förkrigstiden utgångspunkt för ett visst resonemang. Detta är givetvis ganska verklighetsfrämmande. Alltför vittgående slutsatser böra icke dragas av sådana jämförelser. Detta får tjäna som en allmän reservation till följande resonemang.

Den inhemska bruttokapitalbildningens andel av bruttonationalprodukten anges av tabellens första summa (post 4). Som synes låg den högst år 1947 och har år 1949 ännu icke kommit ned till 1938/39 års nivå. Av den inhemska bruttokapitalbildningen var det endast de offentliga investeringarna, som år 1949 visade en högre andel än år 1938/39. Då avskrivningarnas

**Tabell 12. Sparande—investering 1938 39 och 1946—1949. Procent av bruttonationalprodukten till marknadspris.**

| | 1938/39 | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|---|---|
| 1. Privat inhemsk bruttoinvestering | 16·8 | 18·3 | 20·6 | 17·8 | 16·1 |
| 2. Offentlig inhemsk bruttoinvestering | 6·2 | 7·7 | 8·0 | 8·9 | 9·8 |
| 3. Lagerökning | 2·0 ? | 0·5 ? | 2·0 | 1·4 | 0·4 ? |
| 4. Summa inhemsk bruttokapitalbildning | **25·0** | **26·5** | **30·6** | **28·1** | **26·3** |
| 5. Bytesbalansen saldo | — 0·4 | — 0·4 | — 5·9 | — 1·7 | + 1·3 |
| 6. Summa inhemskt bruttosparande | **24·6** | **26·1** | **24·7** | **26·4** | **27·6** |
| 7. Minus offentligt bruttosparande[1] | · | — 7·4 | — 9·7 | — 6·0 | (— 7·7?) |
| 8. Rest: privat bruttosparande[2] | · | 18·7 | 15·0 | 20·4 | (19·9?) |

andel av bruttonationalprodukten sannolikt stigit med förbättrad kapitalutrustning, är kapitalbildningens andel 1949 relativt sett närmare nivån år 1938/39 netto än brutto.

Såsom också framgår av tabell 12, torde det inhemska bruttosparandet (post 6), sett i relation till bruttonationalprodukten, ha stigit mellan 1947 och 1949 och de sista åren ligga över förkrigstidens nivå. Det inhemska bruttosparandet kommer emellertid ur tre väsentligt olika källor: från enskilda individer, från bolag och likställda företag (båda hörande till den »privata» sektorn) samt från offentliga myndigheter. Av tabell 12 framgår — med all reservation för det statistiska materialets bristfällighet —, att det privata bruttosparandet (post 8) efter kriget i relation till bruttonationalprodukten låg lägst 1947 men har stigit starkt till 1948/49. År 1947 kompenserades nedgången delvis av en uppgång i det offentliga bruttosparandets andel.

Tabell 12 bekräftar vissa omdömen, som förut gjorts angående det enskilda sparandet.[3] Om siffrorna för 1949 skulle visa sig vara riktiga, tyder f. ö. tabell 12 med hänsyn till dessa föregående omdömen även på någon nedgång i bolagssparandets andel av bruttonationalprodukten mellan 1948 och 1949.[4] Detta torde i så fall i någon mån förklaras av kvarskatterna 1949.

Beträffande spänningen mellan investering och sparande säger tabell 12 alltså följande. Den inhemska bruttokapitalbildningen har sjunkit successivt i relativ betydelse mellan 1947 och 1949. *I den mån* den kan kontrolleras av offentliga myndigheter inom ramen för byggnadsregleringen eller på annat sätt, har sålunda den spänning, som härrör från investeringssidan, suc-

[1] Häri ingår överskott på statens respektive kommunernas driftbudgeter med tillägg för värdet av de investeringar som finansieras på dessa.

[2] I detta sparande ingår även bruttosparande inom statliga affärsverk, t. ex. i form av medel som använts för reparationer och underhåll, statistiskt redovisade under post 2, offentlig inhemsk bruttoinvestering. Detta minskar i någon mån tabellens upplysningsvärde.

[3] Se s. 40.

[4] En minskning i de deklarerade vinsterna på 7 % från inkomståret 1948 till inkomståret 1949 redovisas som resultat av en enquête, som i oktober gjordes av Industriens utredningsinstitut angående den sannolika vinstutvecklingen 1949. Enquêten omfattar 344 företag inom industrien. Se *Vinster, utdelningar, skatter, löner m. m. inom industrien 1946—1949*, IUI, s. 27.

cessivt avtagit. Det inhemska bruttosparandet å sin sida har utvecklats i motsatt riktning under tiden 1947—1949 med successivt ökande andel av bruttonationalprodukten. *I den mån* detta är ett uttryck för ökad benägenhet till »frivilligt» sparande, har en minskning i spänningen även skett från sparandesidan.[1] Symptomatisk för denna utveckling är bytesbalansens saldo (differensen mellan inhemsk investering och inhemskt sparande). Från ett stort importöverskott år 1947 har utvecklingen gått till ett exportöverskott år 1949.

Några säkra omdömen om den samhällsekonomiska balansen kunna sålunda icke dragas ur siffrorna i tabell 12. Man kan blott konstatera, att de på senaste tid ofta omvittnade symtomen på — vid en full sysselsättning — rådande inre samhällsekonomisk balans icke motsägas av det nu framlagda statistiska materialet. Tyvärr är detta (och måste bli) en något torftig slutsats om den samhällsekonomiska balansen.

## IV. Importplaner och handelspolitik.

### Importplaner.

Från mars 1947, när den allmänna importregleringen infördes, har man sökt arbeta med importplaner såsom allmänna ramar för handels- och försörjningspolitiken. Importplanerna — i sin tur grundade på kalkyler över väntade inkomster av export, sjöfart m. m. — ha även ingått som ett moment i nationalbudgeten. Först från och med år 1948 erhöllo importplanerna en fastare form. Det blev då möjligt att bättre ansluta olika handelsavtal till den uppgjorda totalramen.

Ur tabell 1 framgår, hur importlicensgivning och import utvecklat sig i förhållande till uppgjorda importplaner under 1948 och 1949 för vissa större varugrupper.

Planerna, som i praktiken tjänat både som licensgivningsplaner — i mycket stora drag — och som betalningsplaner, ha under 1948 överskridits med omkring 10 % i licenshänseende och 5 à 6 % i importhänseende. Under 1949 förefaller det däremot, som om licensgivningen endast med 5 % skulle komma att överskrida planen, under det att importen totalt sett väl skulle komma att överensstämma med planen.[2]

---

[1] Givetvis är det post 8, det privata bruttosparandet, och av detta främst det enskilda sparandet, som representerar »frivilligt» sparande.

[2] Sistnämnda konstaterande bör ses mot bakgrunden dels av prisstegringen efter devalveringen, dels den successiva prissänkningen på många områden under de tre första kvartalen. Det kan tänkas, att dessa två faktorer för 1949 ungefär upphäva varandra och att därför en import om ca 4 250 miljoner kronor 1949 även volymmässigt ungefär motsvarar den volym, man vid planens uppgörande tänkte sig. Den omständigheten, att importen av fasta bränslen under året av speciella skäl blev avsevärt mindre än man i förväg räknade med, skulle då innebära, att på andra områden volymen kommit att ligga högre än man ursprungligen beräknade.

**Tabell 1. Importplaner, licensgivning och faktisk import 1948 och 1949.**
Miljoner kronor.

| Huvudgrupper | Import 1948 enl. beräkn. mars 1948 | Licensgivning år 1948 | Import år 1948 | Import 1949 enl. importplanen $^{9}/_{12}$ 1948 | Licensgivning $^{1}/_{1}$–$^{31}/_{10}$ 1949 | Import $^{1}/_{1}$–$^{31}/_{10}$ 1949 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| I—IV. Levande djur och animaliska ämnen, vegetabiliska ämnen, fett, oljor, vax, produkter av livsmedelsindustrien | 767 | 815 | 855 | 714 | 613 | 595 |
| V. Mineraliska och fossila ämnen | 809 | 957 | 1 003 | 976 | 703 | 663 |
| VI. Kemiska produkter och apoteksvaror | 327 | 382 | 337 | 300 | 282 | 234 |
| VII—VIII. Hudar, skinn och pälsverk, kautschuk m, m. | 139 | 226 | 177 | 149 | 161 | 137 |
| IX—X. Trävaror, pappersmassa, papper och tryckalster | 79 | 122 | 100 | 74 | 65 | 55 |
| XI. Spånadsämnen samt arbeten därav | 815 | 866 | 826 | 640 | 677 | 626 |
| XV. Oädla metaller och arbeten därav | 582 | 684 | 652 | 550 | 488 | 586 |
| XVI—XVIII. Maskiner, apparater, elektrisk materiel, transportmedel, instrument | 709 | 919 | 853 | 593 | 648 | 498 |
| XII—XIV, XIX—XX. Övriga varor | 137 | 158 | 142 | 73 | 138 | 105 |
| Summa | 4 364 | 5 129 | 4 945 | 4 069 | 3 775 | 3 499 |
| Övrigt (reserver m. m.) | 307 | — | — | 216 | — | — |
| **Summa totalt** | **4 671** | **5 129** | **4 945** | **4 285** | **3 775** | **3 499** |

Att ur sifferserierna dra bestämda slutsatser rörande importbenägenhetens storlek i förhållande till det faktiska importutrymmet är omöjligt. Statistik över avslagna licenser skulle icke vara till gagn, dels med hänsyn till kvoteringsreglerna, vilka medföra, att importörerna först söka på de mest begärliga kontingenterna och, när de erhålla avslag eller endast delvis bifall, övergå till andra kontingenter, dels av det skälet, att det torde vara lika vanligt eller vanligare, att licenser beviljas för en del av ansökan, som att ansökan helt avslås. Detsamma gäller i stor utsträckning problemet om det genomsnittliga utnyttjandet av importlicenser. Man hade anledning att förmoda — bristfällig statistisk apparatur under tidigare år omöjliggör mer exakta beräkningar — att den utestående obetalda licensstocken vid 1948 års ingång var ganska stor. 1947 var det stora köpintressets år, och övergångsperioderna från fri import till reglerad medförde, att många licenser fingo ges, där valuta- och försörjningsskäl talade för avslag. Importen 1948 svarar mot 97 % av licensgivningen. Tar man hänsyn till belastningen från 1947, är det nog rättare att räkna med att omkring 90 % av givna licenser utnyttjats. Riktigheten av ett sådant antagande bestyrks av att importen av vissa varugrupper och varor ligger högre än li-

censgivningen under år 1948. Samma uppfattning kommer man till vid ett studium av 1949 års siffror — observera importöverskottet i förhållande till licensgivningen inom gruppen oädla metaller.[1]

Emellertid tyder ett detaljstudium av siffermaterialet under 1949 snarast på att differensen skulle vara i sjunkande. Detta kan tänkas vara föranlett av i huvudsak två anledningar. Både importörer och myndigheter ha kunnat anpassa sig till det nya läget (antalet ansökningar ha minskat och myndigheterna fått större möjligheter pröva behovet bakom ansökningarna). Kvoteringarna, som införts över ett stort område, ha därutöver medfört en större försiktighet i licensansökandet, då en licens samtidigt belägger en importörs kvot och sålunda binder hans rörlighet i övrigt.

Den mycket väsentliga frågan, om och i vilken mån importbenägenheten varit större än den faktiska licensgivningen, kan, som sagt, icke siffermässigt besvaras. Att importen utan importreglering även under 1949 skulle undergått en förskjutning såväl i fråga om sitt ursprung som sitt innehåll, är dock givet. En icke oväsentlig förskjutning till dollarområdet samt hårdvalutaområdet i Europa (Tyskland, Schweiz och Belgien) torde i så fall varit oundviklig. En allmän ökning förefaller därjämte trolig inom textilområdet och maskinområdet, i fråga om transportmedel samt inom vissa sektioner av livsmedelsområdet. En viss indikation härom erhålles ur tabell 1. Den faktiska licensgivningen har överskridit de planerade licensvärdena mest inom textilgruppen och maskingruppen inklusive transportmedel. Sådana överskridanden kunna allmänt tas som ett uttryck för att importtrycket varit ganska stort och att ökade betalningsmöjligheter begagnats för att på dessa punkter lätta på trycket. Det förefaller dock tveksamt om den otillfredsställda importviljan vid rådande konjunkturer samt föreliggande pris- och byggnadsreglering varit större än den allmänna förstärkning av Sveriges valutareserver, som årets handel lett till (ca 400 miljoner kronor). Vid tidpunkten för devalveringen torde det knappast vara överdrift att säga, att förutsättningarna skymtade för att övergå till att betrakta importregleringarna icke längre som ett instrument för att begränsa den totala importen, utan för att leda importbenägenheten till de marknader, där Sverige hade sina valutatillgångar disponibla.

Tabell 2 återspeglar den geografiska fördelningen av importen och exporten med det undantaget, att oljeimporten omfördelats med hänsyn till betalningssättet och som en följd därav kommit att ligga dels på Förenta staterna, dels på Storbritannien.

Några mycket karakteristiska drag kunna utläsas ur tabell 2. Helhetsbilden visar, hur importen krympt med bortåt 1 000 miljoner kronor under åren 1947 till 1949, samtidigt som exporten ökat med omkring 850 miljoner kronor (om man extrapolerar för de sista två månaderna 1949). Härigenom

[1] Överskottet på importsidan jämfört med licensgivningen (drygt 100 miljoner kronor) torde i huvudsak ha sin grund i de avsevärt reducerade leveranstiderna för järn och stål, som medförde, att såväl en stor del av 1948 års licensgivning som 1949 års resulterade i leveranser under 1949.

**Tabell 2. Länderfördelningen av import och export 1947—1949 samt licensgivning 1949.**

Miljoner kronor.

| | 1947 | % | 1948 | % | 1/1–31/10 1949 | % | Imp.-lic.-givning 1/1–31/10 1949 | % |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **Import.** | | | | | | | | |
| USA, Kanada, »dollarländer» i övriga Amerika | 1 865 | 36 | 961 | 19 | 441 | 13 | 420 | 11 |
| Icke dollarländer i Amerika | 435 | 8 | 258 | 5 | 229 | 7 | 266 | 7 |
| Sterling area (Dominions) | 115 | 2 | 214 | 4 | 177 | 5 | 175 | 5 |
| Övriga icke OEEC-länder | 605 | 12 | 798 | 16 | 507 | 14 | 492 | 13 |
| OEEC-länder | 2 200 | 42 | 2 715 | 56 | 2 146 | 61 | 2 422 | 64 |
| Summa | **5 220** | **100** | **4 946** | **100** | **3 500** | **100** | **3 775** | **100** |
| Därav: Sterlingländer | 690 | 13 | 1 268 | 26 | 953 | 27 | 1 112 | 30 |
| OEEC-länder: | | | | | | | | |
| Storbr. o. yttre sterl. | 575 | 11 | 1 054 | 21 | 776 | 22 | 937 | 25 |
| Övriga länder | 1 625 | 31 | 1 661 | 34 | 1 370 | 39 | 1 485 | 39 |
| **Export.** | | | | | | | | |
| USA, Kanada, »dollarländer» i övriga Amerika | 427 | 13 | 375 | 9 | 217 | 7 | 264 | 7 |
| Icke dollarländer i Amerika | 374 | 12 | 303 | 8 | 228 | 7 | 277 | 7 |
| Sterling area (Dominions) | 169 | 5 | 274 | 7 | 200 | 6 | 234 | 6 |
| Övriga icke OEEC-länder | 416 | 13 | 608 | 15 | 546 | 16 | 587 | 16 |
| OEEC-länder | 1 854 | 57 | 2 422 | 61 | 2 134 | 64 | 2 376 | 64 |
| Summa | **3 240** | **100** | **3 982** | **100** | **3 325** | **100** | **3 738** | **100** |
| Därav: Sterlingländer | 698 | 22 | 992 | 25 | 840 | 25 | 1 020 | 27 |
| OEEC-länder: | | | | | | | | |
| Storbr. o. yttre sterl. | 529 | 16 | 718 | 18 | 640 | 19 | 786 | 21 |
| Övriga länder | 1 325 | 41 | 1 704 | 43 | 1 494 | 45 | 1 590 | 43 |

har det stora betalningsunderskottet från år 1947 kommit att förbytas i ett icke obetydligt betalningsöverskott 1949. I övrigt åskådliggör tabell 2 den väldiga omställning handeln genomgått under de gångna åren. Då exporten endast i mycket ringa grad låter sig påverkas till sin inriktning av ingripande från myndigheternas sida, får man se exportförskjutningen som det primära och importutvecklingen till stor del som en anpassning via importregleringen till valutainkomsterna från olika områden. Den starka sammankrympningen av exporten på Nord- och Sydamerika — från ca 25 % av totalexporten 1947 till ca 14 % under de första tio månaderna 1949 — har framtvungit en ännu starkare sammankrympning av importen — från 44 % 1947 till 20 % 1949. Exporten till OEEC-länderna, d. v. s. i huvudsak länderna i Västeuropa inklusive Storbritannien med kolonier, har i stället ökat från 57 % till 64 %. Importen från samma länder har stigit från 42 % till 61 %. Licensgivningen för 10 månader 1949, som kan anses ge en viss föreställning om utvecklingen under den närmaste framtiden, antyder snarast en fortsatt tendens till koncentration av handeln på Europa. I fråga

om importen kan man i viss utsträckning t. ex. beträffande järn och stål och textilier betrakta den inträdda förskjutningen som en återgång till förkrigsnormala förhållanden genom att de västeuropeiska länderna återvunnit sin leveransförmåga. Omställningen har emellertid på grund av exportutvecklingen fått drivas mycket långt. Prisförhållandena ha gjort export till Förenta staterna mindre lönande än till Europa. Under det att före kriget och även år 1947 ca 10 % av Sveriges export avsattes på Förenta staterna sjönk procenttalet under 1949 till endast omkring 5. Det bilaterala handelsavtalssystemet har för Sveriges del å andra sidan trots alla sina oformligheter visat sig tillräckligt smidigt för att medge en expansion av handeln. Möjligt är, att genom devalveringen tendensen till en isolerad samhandel mellan länderna med relativt höga pris- och kostnadsnivåer brytes. Å andra sidan innebära möjligen de på senaste tiden vidtagna åtgärderna att riva handelsbarriärerna mellan de västeuropeiska länderna en frestelse för exportföretagen i olika länder att inrikta sin export i större utsträckning på dessa länder, där importrestriktionerna hävts och där kanske alltjämt bättre priser kunna ernås än på hårdvalutaländerna. I sådant fall finge man räkna med en fortsatt koncentrering av utrikeshandeln till samhandeln mellan devalverade länder.

### Handelspolitiska huvuddrag 1947—1949.

Det mest karakteristiska handelspolitiska draget i efterkrigsbilden torde vara det fulla utbildandet av det bilaterala varu- och betalningsavtalssystemet med skapande av långa listor över varukontingenter på import- och exportsidan, inom ramen för vilka de olika länderna förpliktat sig bevilja import- eller exportlicenser. Sveriges handel med öst- och västeuropeiska länder (inklusive Storbritannien) har sålunda nästan utan undantag reglerats på så sätt. Något mer splittrad har bilden varit gentemot det brittiska samväldets yttre delar liksom gentemot Sydamerika. Däremot har det aldrig varit fråga om att på liknande sätt reglera handelsutbytet med Nordamerika.

#### *Dollarhandeln.*

Nödtvånget att skära ned importen från Förenta staterna torde varit den åtgärd, som åtminstone under importregleringens första 18 månader hårdast drabbade näringslivet. Den överenskommelse, som i juni 1947 träffades mellan Sverige och Förenta staterna och som innebar en tillfällig suspendering av vissa bestämmelser i 1935 års svensk-amerikanska avtal, konstituerade Sveriges möjligheter att av betalningsskäl diskriminera mot import från Förenta staterna och därigenom kunna begränsa denna till vad som ur försörjningssynpunkt var mest angeläget. Importen har från mitten av år 1948 i allt väsentligt kunnat regleras efter interna överväganden i Sverige. Genom att dollar- och guldreserven under 1947 nådde ett bottenläge, varunder den helst inte borde tillåtas gå, måste importen kvartalsvis regleras efter inkomstsvängningarna. Hur detta kom att påverka licenspolitiken

och därmed importen, belyses av nedanstående tablå. Den s. k. dollarplanen har under olika perioder omfattat ett olika antal länder. De siffror, som nämnas i det följande, ha för jämförelses skull begränsats till att avse det nuvarande s. k. dollarområdet, d. v. s. Förenta staterna, Kanada, Mexico, de mellanamerikanska republikerna samt Venezuela och Filippinerna:

| | Miljoner kronor | | |
|---|---|---|---|
| | 1947 | 1948 | 1949 |
| Ursprunglig licensplan ..... | . | 832 | 524 |
| Reviderad licensplan ..... | . | 541 | 467[1] |
| Import ..... | 1 865 | 961 | 441 ($^1/_1$—$^{31}/_{10}$) |

Det förhållandet, att importen under 1948 så väsentligt överstiger licensgivningen, visar den stora eftersläpningen av leveranserna i förhållande till 1947 års licensgivning.

Av olika skäl, kanske främst därför att dollarinkomsterna från andra länder än Förenta staterna blevo mindre än som förutsatts, fick 1948 års plan nedskäras redan på våren 1948. Licensgivningen under andra halvåret blev därför mycket begränsad och föranledde åtskilliga bekymmer. Inför år 1949 tedde sig åter möjligheterna att hålla en tillfredsställande plan bättre med hänsyn till å ena sidan Marshall-hjälpen, å andra sidan de allt större möjligheterna att lägga om importen till Västeuropa. Exporten — främst massaexportens katastrofala nedgång — medförde dock, att licensgivningen för andra kvartalet åter fick tvingas ned på en mycket låg nivå. Under andra halvåret har man i stort sett kunnat återgå till den nivå, som ursprungligen avsetts, främst därför att utnyttjandet av Marshall-medlen började gå mer smidigt. De förbättrade exportutsikterna för bl. a. massa under de senaste månaderna ha dessutom medgivit en viss förstärkning av dollarreserverna, som borde öka möjligheterna att hålla en jämnare importtakt framdeles. Det kan nämnas, att under 1949 ca 55 % av den licensierade importen motsvarats av ianspråktagna Marshall-medel. Den stränga gallringen av importen sedan sommaren 1947 har inneburit, att en stor del av den under förkrigstiden normala importen skurits bort. Sådan bortskuren normal import motsvarade år 1938 omkring 30 % av importen. Hit hör i främsta rummet bilar, frukt och textilier.

Ur försörjningssynpunkt torde den mycket hårda gallringen ifråga om importen av maskiner och utrustningsdetaljer för verkstadsindustrien varit mest besvärande och tidvis lett till att man fått avstå från exportorder på grund av materialbrist. Det bör dock nämnas, att importen av maskiner från Förenta staterna även under 1949 torde komma att ligga högre än före kriget även volymmässigt. Värdesiffrorna för maskiner och instrument voro 1936/38 ca 40 miljoner kronor mot ca 110 miljoner kronor 1949. Man kan motse, att genom Västtysklands successiva återinträde som en av Sveriges huvudleverantörer även på detta område balansen mellan valutatillgång och importbehov inom dollarhandeln skall bli bättre.

[1] Beräkningen gjord på dollarbasis, varefter som omräkningstal för att nå jämförelse med tidigare siffror använts 3: 60.

*Sydamerika.*

Fram till utgången av år 1947 utvecklade sig handeln med Sydamerika i enlighet med de förhoppningar, som fästs från svensk sida. Exporten nådde 1947 en toppsiffra såväl i fråga om volym som värde. Fram på våren 1948 började de allmänna valutasvårigheterna emellertid prägla även de sydamerikanska republikernas handläggning av importpolitiken. Det blev ett önskemål både från svensk och sydamerikansk sida att undvika dollarbetalningar. En lång och mödosam förhandlingsperiod begynte, som numera lett till att handeln med samtliga större sydamerikanska republiker lagts över på annan basis än dollar. Varukontingentavtal av europeisk typ ha visserligen ej ingåtts, men trevare i denna riktning ha förefunnits. De exportsvårigheter, som inträdde samtidigt med att dollarbristen gjorde sig kännbar i Sydamerika, ha emellertid ej försvunnit med de nya avtalen, ehuru förhållandena skifta starkt i olika länder. Sydamerika-exporten har sjunkit från 12 % av totala exporten 1947 till 7 % 1949 och beror till väsentlig del på utvecklingen av handeln med Argentina. Man har anledning att räkna med att detta icke är någon snabbt övergående företeelse. Gentemot Brasilien, som hittills hört till de länder, där den svenska exporten ej stött på alltför stora svårigheter, har ett elakartat betalningsproblem inträtt genom den 200-procentiga stegringen i kaffepriset.

*Sterlinghandeln.*

Under den första efterkrigstiden såg den svensk-brittiska handeln ut att återta sin förkrigsstruktur med ett svenskt export- och betalningsöverskott. Med hänsyn till pundets inkonvertibilitet ledde detta till att Sverige kom att bygga upp ett betydande sterlingtillgodohavande. Möjligheten att pundet enligt 1945 års brittisk-amerikanska överenskommelse skulle bli en fritt konvertibel valuta under 1947 hade därför för Sverige stort intresse, då ett pundöverskott i så fall i viss utsträckning skulle kunna begagnas för att hjälpa upp den hårt ansträngda dollarbalansen. Konvertibilitet infördes också i enlighet med överenskommelsen sommaren 1947, men redan några veckor senare blev pundet åter en inkonvertibel valuta. För år 1948 lades därför den svensk-brittiska handeln upp så, att Sverige skulle söka täcka en avsevärt större del än tidigare av sitt importbehov i sterlingländer i syfte att såväl utjämna den löpande betalningsbalansen som förbruka en del av pundreserven. Det visade sig emellertid, att Englands leveransförmåga var större än man räknat med. Pundreserverna förbrukades i en takt som gjorde, att licensgivningen måste inskränkas under andra halvåret 1948, vilket kom att få ganska besvärliga konsekvenser för näringslivet. Vid årsskiftet 1948/49 kom därigenom pundreserven att ha ungefär den omfattning man ursprungligen syftat till, och minskningen under året stannade vid något mer än 150 miljoner kronor.

Den stora licensgivningen 1948 hade lett till att man kunde räkna med en rätt stor framtida betalningsbelastning. Detta jämte erfarenheterna från

första halvåret 1948 medförde en betydligt försiktigare uppläggning av 1949 års handel, liksom en långsammare licensgivningstakt i början av 1949. Svårigheterna att spå i utrikeshandel och dra lärdomar av erfarenheterna besannade sig emellertid. I stället för att i moderat tempo fortsätta att sjunka började pundreserverna tvärtom stiga, trots att den svenska exportsäsongen inträffar först på hösten. Med anledning härav liberaliserades den svenska importpolitiken successivt under sommaren och hösten 1949. Trots detta fortsatte pundreserven att öka och låg vid utgången av år 1949 över 42 miljoner pund.

Så blev utgångspunkten för förhandlingarna om 1950 års handel med Storbritannien ånyo problemet om hur pundreserven skulle kunna nedbringas och hållas på en lägre nivå. Sverige valde vägen att icke söka genom ingripanden från myndigheterna begränsa sin export utan i stället genom en i det stora hela fri import lämna möjligheten öppen för en betalningsutjämning. Nedanstående kalkyler, som i sina huvuddrag utgjort bakgrunden för 1950 års handelsavtal, åskådliggöra den ökning av handeln mellan 1949 och 1950, som är önskvärd även ur betalningssynpunkt:

| | Miljoner kronor | | | |
|---|---|---|---|---|
| | 1949 | | 1950 | |
| | Utgifter | Inkomster | Utgifter | Inkomster |
| Import från Storbritannien cif ..... | 750 | | 1 150[2] | |
| Import från Yttre sterlingområdet plus pundbetald oljeimport ..... | 460 | | 565 | |
| Export till Storbritannien ..... | | 740 | | 860 |
| Export till Yttre sterlingområdet.... | | 320 | | 320 |
| Övriga poster[1]..... | | 420 | | 275 |
| Summa | 1 210 | 1 480 | 1 715 | 1 455 |
| Överskott (+) resp. underskott (—). | + 270 | | — 260 | |

Huruvida man kommer att nå det åsyftade resultatet, är omöjligt att i dag bedöma. Läget torde i flera avseenden skilja sig från det som rådde för två år sedan. Importbenägenheten är på svensk sida säkerligen mindre. Andra marknader, såsom Västtyskland, börja åter spela en roll för Sveriges utrikeshandel. Storbritanniens möjligheter att väsentligt öka sina leveranser på försörjningsmässigt viktiga punkter, där en stor efterfrågan alltjämt finnes, synas ej heller alltför stora. Problemet om pundöverskottet kan därför tänkas komma att bestå. Å andra sidan kan Storbritannien få svårare att konkurrera om svenska exportprodukter efter devalveringen och efter Västtysklands återinträde som en betydande handelspartner för svenskt vidkommande.

[1] I denna rubrik ingår dels överskott i pund från tredje land, som under 1949 var betydande men under 1950 väntas mer eller mindre försvinna, dels en teknisk korrektionssiffra med hänsyn till att importvärdena äro beräknade cif men exportvärdena fob, vilken med hänsyn till handelns ökade omslutning blir avsevärt större 1950, dels s. k. invisibles (d. v. s. fraktinkomster m. m.), dels slutligen en korrektionssiffra för betalningsförskjutningar (särskilt märkbar 1949).

[2] Licensramen är betydligt större, då man räknar med att den icke 100-procentigt kommer att utnyttjas eller resultera i import under 1950.

*Betalningsavtalet.* Vid krigets slut innehade Sverige relativt stora pundtillgodohavanden. När pundet sommaren 1947 blev konvertibelt, överenskoms, att Sverige tillsvidare varken skulle kunna begagna dessa tidigare förvärvade pund för konvertering i andra valutor eller för inköp i sterlingområdet. Efter det att pundets konvertibilitet senare under sommaren 1947 åter upphävts, träffades mot slutet av året en överenskommelse, som för de närmaste två åren innebar, att guldreglering skulle ske, därest endera landets tillgodohavande i det andra landets valuta översteg 8 miljoner pund, respektive 116 miljoner kronor, varvid gällde, att de ovan omnämnda tidigare förvärvade svenska pundtillgångarna icke inräknades i swingfunden. Samtidigt träffades en överenskommelse om kursgaranti för nyinflytande pund, vilket möjliggjorde öppnandet av en terminsmarknad i pund. Under 1948 och 1949 har dels den tidigare guldregleringsklausulen suspenderats, dels Sverige erhållit frihet att för alla normala betalningar begagna även de under tidigare år förvärvade punden. Den huvudsakliga förändringen i det nya betalningsavtalet består däri, att endast den del av riksbankens pundbehållning, som tidigare varit kursgaranterad (27 milj. pund) i fortsättningen åtnjuter kursgaranti. Beträffande nyinflytande pund har garantien slopats, vilket medfört, att terminshandeln i pund tillfälligt fått upphöra.

Förutom med Storbritannien och de yttre delarna av sterlingområdet kan pundet även användas som betalningsmedel mellan Sverige och de länder, som inneha s. k. transferable account i pund, t. ex. Egypten, Iran, Siam, Finland, Holland, Italien och Chile, och kan dessutom efter Bank of Englands medgivande från fall till fall användas även mot andra stater. Sålunda har under 1949 Sverige mottagit pund som betalning för en del av sin export till vissa sydamerikanska länder. Totalt hade Sverige ett icke obetydligt överskott i sin pundhandel med länder utanför det egentliga sterlingområdet. Det är enligt det nya betalningsavtalet i princip förutsett, att betalningarna till och från dessa länder utanför det egentliga sterlingområdet skola balansera.

*Övriga OEEC-länder.*

I hägn av detaljerade bilaterala handelsavtal har ett varuutbyte utvecklat sig med OEEC-länderna, som på importsidan innebär ungefär oförändrade värden mellan 1947 och 1949 trots den allmänna krympningen av Sveriges import, medan Sveriges export till dessa länder icke oväsentligt kunnat ökas. Sverige har härigenom totalt sett uppnått ett betalningsöverskott mot dessa länder. Detta har utgjort grunden för Sveriges tilldelning av Marshallmedel, som till övervägande del utgår i form av s. k. villkorlig hjälp, d. v. s. dollartilldelningen är beroende av att Sverige uppnår exportöverskott gentemot europeiska länder. Samtidigt som Sverige härför erhåller dollar, avskrives i motsvarande mån andra länders skulder till Sverige. Under 1949 har Sverige haft sådana betalningsöverskott gentemot t. ex. Norge, Grekland och Turkiet. Sverige har å sin sida haft en liknande möjlighet att avskriva ett betalningsunderskott gentemot Belgien. Speciella svårigheter att hålla en

jämvikt i betalningarna ha under 1948 och 1949 förelegat mot Belgien och Schweiz. Gentemot båda dessa länder ha guldöverföringar tidvis varit nödvändiga. Problemen kunna ännu icke sägas vara lösta, även om delvalveringen bör skapa bättre möjligheter för Sverige att utan alltför hårda regleringar skapa den önskade balansen i betalningsutbytet.

Den för Sveriges vidkommande före kriget mycket betydelsefulla handeln med Tyskland har under åren 1947—1949 åter skjutit fart. Mot en total omslutning av handeln med Västtyskland om kanske 80 till 90 miljoner kronor 1947[1] står för 1948 närmare 240 miljoner kronor och för 1949 över 500 miljoner kronor. Man kan motse en fortsatt expansion under 1950. Trots detta får man räkna med en ganska hård importreglering även för år 1950, då importönskemålen äro stora och exporten icke kan beräknas öka väsentligt. Förkrigstiden kännetecknades av betydande svenska importöverskott, som betalades genom överskottsvalutor från tredje land. Sådana möjligheter ha hittills icke förelegat under efterkrigstiden.

I detta sammanhang bör nämnas de försök, som under det gångna året gjorts att bryta det bilaterala handelsavtalssystemet och söka återinföra en multilateral handel i Västeuropa. Sålunda ha de till den europeiska samarbetsorganisationen i Paris anslutna länderna genom i Paris fattade beslut upphävt importrestriktionerna för omkring 50 % av sin samhandel.[2] Några åtgärder av motsvarande räckvidd i fråga om en multilateralisering av de intereuropeiska betalningarna ha ännu icke vidtagits men torde väl bli ett av de viktigaste diskussionsämnena under 1950. Det är därför ännu för tidigt att yttra något omdöme om verkningarna av den i dagarna ikraftsatta »liberaliseringen» av varuhandeln.

### *Övriga länder.*

Denna grupp omfattar de flesta östeuropeiska länder, Finland, Spanien, Japan, Egypten, Kina och vissa andra länder i Asien. Som helhet har handeln med dessa områden kännetecknats av en viss stabilitet under åren 1947—1949 och uppgått till omkring 15 % av Sveriges totala handel. I fråga om de europeiska länderna har den avtalstekniska utvecklingen varit parallell med den som gällt för de till OEEC hörande europeiska länderna intill hösten 1949. Däremot finnes ingen motsvarighet till de frilistningsåtgärder och de åtgärder för att finna en väg till en intereuropeisk valutaclearing, som på senare tid genomförts av OEEC-länderna. I motsats till flertalet västeuropeiska länder devalverade de östeuropeiska länderna icke sina valutor under hösten 1949. Detta jämte den successiva övergången till en statsmonopoliserad utrikeshandel inom dessa länder har lett till en ny situation, vars konsekvenser för den svenska handeln ännu icke låta sig överblickas.

[1] Den officiella statistiken anger för år 1947 endast totalvärdena för handeln med Tyskland.

[2] Detta gäller dock inte handeln med Belgien och Schweiz.

## V. Utrikeshandeln.

Under år 1949 har Sveriges handelsbalans gentemot utlandet blivit i stort sett utjämnad, efter att under åren 1946—1948 ha visat stora underskott. Importen var under tiden januari—november värdemässigt ca 15 procent lägre än under motsvarande period 1948, medan exporten under samma tid ökade med ca 5 procent. Handelsbalansens underskott har därigenom nedbringats avsevärt som framgår av följande siffror:

Miljoner kronor

| 1947 | 1948 | januari—november 1949 |
|---|---|---|
| — 1 980 | — 966 | — 157 |

Det bör påpekas, att värdena i handelsstatistiken inkludera frakter, försäkringskostnader o. d. för importen men inte för exporten.

### Volymutvecklingen.

Exportvärdets ökning och importvärdets minskning ha motsvarats av ännu större förändringar i export- och importvolymen. För belysning av detta redovisas i tabellerna 1 och 2 resultatet av konjunkturinstitutets indexberäkningar över utrikeshandelns volymutveckling. En jämförelse är där gjord mellan institutets volymindextal enligt den metod, som använts vid tidigare redovisade beräkningar,[1] och en ny serie, som kommer att användas i fortsättningen. Den nya serien är avsedd att som basår ha 1948 och att beräknas årsvis som ett kedjeindex. En direkt jämförelse med år 1938 har emellertid även gjorts, och båda serierna ha omräknats med 1938 som bas. Vid sidan av dessa definitiva årsindextal beräknas även preliminära uppgifter kvartalsvis.

**Tabell 1. Export- och importvolym 1938, 1947—1949.**

Index: 1938 = 100.

| | 1938 | 1947 | 1948 | 1949 preliminärt[2] | Prisindex 1947 | Prisindex 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| *Exportvolymindex:* | | | | | | |
| Enligt tidigare beräkningsmetod.... | 100 | 74 | 80 | . | . | . |
| Enligt ny beräkningsmetod: | | | | | | |
| inkl. maskiner m. m. ..... | 100 | 82 | 90 | 103 | 216 | 240 |
| exkl. » » » ..... | 100 | 77 | 82 | . | 219 | 246 |
| *Importvolymindex:* | | | | | | |
| Enligt tidigare beräkningsmetod.... | 100 | 128 | 112 | . | . | . |
| Enligt ny beräkningsmetod: | | | | | | |
| inkl. maskiner m. m. ..... | 100 | 118 | 106 | 88 | 214 | 225 |
| exkl. » » » ..... | 100 | 117 | 102 | . | 216 | 232 |

[1] Se *Meddelanden från konjunkturinstitutet, Serie B: 10*, s. 128 f.

[2] Uppskattat med hjälp av siffror för jan.—okt.

**Tabell 2. Export- och importvolym 1948 och de tre första kvartalen 1949.**
Index: kvartalsgenomsnitt 1948 = 100.

| | 1948 | 1949 | | | Prisindex 1949 | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | I kvart. | II kvart. | III kvart. | I kvart. | II kvart. | III kvart. |
| *Exportvolymindex:* | | | | | | | |
| Enligt tidigare beräkningsmetod.... | 100 | 83 | 107 | 125 | . | . | . |
| Enligt ny beräkningsmetod: | | | | | | | |
| inkl. maskiner m. m. ..... | 100 | 89 | 112 | 118 | 99 | 93 | 90 |
| exkl. » » » ..... | 100 | 85 | 108 | 124 | 97 | 92 | 87 |
| *Importvolymindex:* | | | | | | | |
| Enligt tidigare beräkningsmetod.... | 100 | 90 | 87 | 92 | . | . | . |
| Enligt ny beräkningsmetod: | | | | | | | |
| inkl. maskiner m. m. ..... | 100 | 84 | 81 | 84 | 105 | 102 | 99 |
| exkl. » » » ..... | 100 | 89 | 86 | 90 | 103 | 99 | 96 |

Både de gamla och de nya volymindextalen äro beräknade med hjälp av de enhetsvärden, som framkomma vid division av handelsstatistikens värde- och kvantitetsuppgifter. De viktigaste skillnaderna mellan dem äro av två slag.

1. Den ena skillnaden gäller vägningen av indextalen. I de gamla beräkningarna multiplicerades kvantiteterna av vissa representativa varor för varje år eller kvartal med 1936 års priser, varefter de så erhållna volymtalen summerades. Indextal beräknades därefter med 1936/38 som bas. I de nya är i stället beräkningen av ett prisindex det primära. Det har nämligen ansetts, att prisutvecklingen för de varor, som medtagas i urvalet, med större fog än volymutvecklingen kan förmodas vara representativ även för de varor, som icke medtagas. För undvikande av den tidigare, ensidiga vägningen med förkrigsvikter, vilken inte är lämplig vid jämförelse mellan t. ex. två efterkrigsår, vägas prisindextalen både med basårets och jämförelseårets vikter, varefter ett geometriskt genomsnitt beräknas mellan de båda så erhållna talen.

Prisindextalen beräknas sålunda enligt formeln

$$\sqrt{\frac{\Sigma p_1 q_0}{\Sigma p_0 q_0} \cdot \frac{\Sigma p_1 q_1}{\Sigma p_0 q_1}},$$

vilken även, för att tydligare visa gången av beräkningarna, kan tecknas

$$\sqrt{\frac{\Sigma p_0 q_0 \cdot \frac{p_1}{p_0}}{\Sigma p_0 q_0} \cdot \frac{\Sigma p_1 q_1}{\Sigma p_1 q_1 \cdot \frac{p_0}{p_1}}}.$$

p avser där export- resp. importpriset och q export- resp. importkvantiteten för varje vara i urvalet, 0 betecknar basåret och 1 det år för vilket indextalet beräknats. (Vid kvartalsberäkningarna har endast en vägning gjorts,

varvid vikter för hela år 1948 använts.) Ett sådant prisindextal framräknas för var och en av vissa större varugrupper med hjälp av ett urval av representativa varor inom gruppen. Hopvägningen av dessa prisindextal till ett totalindex göres med hela export- resp. importvärdet för varje grupp. Även detta förfarande kan illustreras av formeln ovan, om p får beteckna priset och q kvantiteten för en grupp i stället för en särskild vara. Det antas därvid att det prisindex, som framräknats med hjälp av varorna i urvalet inom en viss grupp, är representativt för hela gruppens prisutveckling.

I årsberäkningarna utgjorde värdet av de varor som medtagits i urvalet för exportprisindex 75 procent av totala exportvärdet år 1948 och värdet av varorna i importprisindex 68 procent av totala importvärdet 1948. Priserna beräknas för varje statistiskt nummer i urvalet. I kvartalsberäkningarna omfattar urvalet ett något större värde, 79 procent av exportvärdet och 77 procent av importvärdet, räknat på första halvåret 1949. Detta sammanhänger med att kommerskollegii månadsstatistik över handeln icke redovisar varje statistiskt nummer för sig utan i många fall numren sammanslagna i grupper. Det kan därför inte undvikas att även många varupositioner som icke äro så lämpliga för prisindexberäkningar komma med i urvalet.

Volymindextalet för ett visst år framräknas genom division av indextalet för det totala export- respektive importvärdets utveckling mellan basåret och beräkningsåret med det på ovan beskrivna sätt erhållna prisindextalet. Volymindextalet omfattar sålunda hela exporten respektive importen.

2. Den andra väsentliga skillnaden mellan de båda beräkningarna gäller representativiteten. Ur de gamla indextalen hade uteslutits vissa grupper av varor, huvudsakligen maskiner, instrument och transportmedel. Skälet härför var den för dessa varor speciellt stora svårigheten att räkna fram meningsfulla volymindextal med hjälp av handelsstatistikens kvantitetsangivelser, som i allmänhet gälla varans vikt. Eftersom dessa varugruppers andel i exporten ökat betydligt sedan före kriget, underskattades emellertid genom denna metod med all sannolikhet efterkrigstidens exportvolym vid jämförelse med förkrigstidens. I de nya beräkningarna har det därför ansetts lämpligt att medtaga även dessa grupper, trots de starka skäl som alltjämt tala för att utelämna dem. De nya import- och exportvolymindices redovisas emellertid även exklusive de nämnda, förut uteslutna varorna.

Som framgår av tabellerna 1 och 2 är överensstämmelsen mellan de båda indexberäkningarna (exkl. maskiner m. m.) ganska stor vad beträffar exportvolymen och i kvartalssiffrorna även beträffande importvolymen. Skiljaktigheterna i årssiffrorna för importvolymen bero framför allt på förskjutningar i den relativa betydelsen av olika varugrupper. Dessa förskjutningar ha bl. a. medfört, att indextalen skilja sig avsevärt vid olika viktsystem. För 1948 blir t. ex. det nya importvolymindex 111, om man väger med 1938 års priser, och 100, om man väger med 1948 års priser. Det är därför naturligt att det gamla indextalet, som är vägt med förkrigspriser, ligger högre än det nya.

Det preliminära indextal för 1949, som införts i tabell 1, är beräknat på grundval av en jämförelse mellan månaderna januari—oktober 1949 och januari—oktober 1948. Denna jämförelse visar en ökning av exportvolymen under denna tid med 15 procent och en minskning av importvolymen med

17 procent. Det är möjligt att importvolymen för hela året därvid något underskattas.

I tabell 2 redovisas export- och importvolymindex för de tre första kvartalen 1949 enligt de båda metoderna. För jämförelsens skull har här den gamla serien räknats om, så att i båda fallen kvartalsgenomsnittet för 1948 är bas.

Av tabell 1 framgår, att exportvolymen ökat mycket kraftigt sedan 1947 och år 1949 kommit över 1938 års nivå. En jämförelse med 1938 ger emellertid en betydligt gynnsammare bild av utvecklingen än en jämförelse med t. ex. genomsnittet 1936/38. Exportvolymen var nämligen lägre år 1938 än år 1936/38. Följande sammanställning visar de nya volymindexberäkningarna, omräknade med 1936/38 som bas. Omräkningen från 1938 till 1936/38 har gjorts med hjälp av volymindextalen enligt den gamla beräkningsmetoden. Hänsyn har dock även tagits till maskinernas olika andel i exporten och importen under 1938 och under 1936/38:

| | 1936/38 | 1948 | Preliminärt 1949 |
|---|---|---|---|
| Exportvolym..... | 100 | 85 | 97 |
| Importvolym ..... | 100 | 113 | 94 |

Förkrigsnivån mätt som ett genomsnitt för åren 1936/38 har enligt dessa beräkningar ännu inte riktigt uppnåtts för exporten.

Importvolymen har å andra sidan minskat avsevärt både mellan 1947 och 1948 och mellan 1948 och 1949 och låg år 1949 under både 1938 och 1936/38 års nivå. Till största delen torde detta bero på den fortsatta och alltmera effektiva importregleringen, men det är även möjligt att importbenägenheten inte längre är lika stor som tidigare.

### Prisutvecklingen.

I tabellerna 1 och 2 ha angivits förändringarna i export- och importpriserna beräknade på genomsnittsvärden i handelsstatistiken. Enligt dessa beräkningar var förhållandet mellan export- och importpriser 1947 ungefär detsamma som 1938. Under loppet av 1947 stego exportpriserna — trots kronuppskrivningen 1946 — mycket kraftigt på grund av stark efterfrågan på våra exportvaror.[1] Importprisstegringen under 1947 var mycket mindre markerad, delvis beroende på att apprecieringen i viss mån hindrade den utländska prisstegringen från att slå igenom i de svenska importpriserna. I tabell 1 illustreras detta av att stegringen i genomsnittspriserna mellan 1947 och 1948 var starkare för exportpriserna (11 procent) än för importpriserna (5 procent). Bytesförhållandet med utlandet (våra »terms of trade»), var alltså enligt dessa beräkningar, som dock givetvis få tas med stark reservation, under 1948 i genomsnitt något bättre än 1938.[2] Export-

[1] Jämför diagram I i *Meddelanden från konjunkturinstitutet, Serie A: 16*, s. 47.

[2] För 1938 voro »terms of trade» i sin tur bättre än för 1936/38. Enligt handelsstatistiken voro nämligen exportpriserna 1938 mellan 5 och 10 % högre än i genomsnitt 1936/38, medan importpriserna voro ungefär desamma.

prisernas stegring för olika varugrupper från 1938 till 1948 redovisas i tabell 3.[1]

**Tabell 3. Exportpriser 1948.**

Index: 1938 = 100.

| | | | |
|---|---|---|---|
| Trävaror | 288 | Transportmedel | 232 |
| Massa | 317 | Livsmedel m. m. | 237 |
| Papper och papp | 316 | Kemiska produkter | 273 |
| Järnmalm | 120 | Övriga varor | 220 |
| Oädla metaller o. metallmanufaktur | 206 | | |
| Maskiner och instrument | 206 | Totala exporten | **240** |

Den gynnsamma utvecklingen av bytesförhållandet har sedan slutet av 1948 förbytts i en försämring, vilket bl. a. framgår vid en jämförelse av export- och importpriserna i tabell 2 och i tabell 4 och 5, där prisindextalen

**Tabell 4. Exportpriser under de tre första kvartalen 1949.**

Index: kvartalsgenomsnitt 1948 = 100.

| | I kvartalet 1949 | II kvartalet 1949 | III kvartalet 1949 |
|---|---|---|---|
| Trävaror | 101 | 99 | 96 |
| Massa | 90 | 78 | 65 |
| Papper och papp | 97 | 92 | 82 |
| Järnmalm | 100 | 107 | 105 |
| Oädla metaller och arbeten därav | 102 | 102 | 101 |
| Maskiner och instrument | 101 | 103 | 108 |
| Transportmedel | 121 | 90 | 100 |
| Livsmedel m. m. | 92 | 85 | 109 |
| Kemiska produkter | 109 | 106 | 100 |
| Övriga varor | 99 | 104 | 106 |
| Totala exporten | **99** | **93** | **90** |

**Tabell 5. Importpriser under de tre första kvartalen 1949.**

Index: kvartalsgenomsnitt 1948 = 100.

| | I kvartalet 1949 | II kvartalet 1949 | III kvartalet 1949 |
|---|---|---|---|
| Livsmedel | 97 | 93 | 92 |
| Bränslen | 108 | 99 | 93 |
| Kemiska produkter | 97 | 93 | 87 |
| Läder- och gummivaror | 98 | 93 | 96 |
| Textilvaror | 103 | 102 | 102 |
| Oädla metaller och manufaktur | 109 | 109 | 103 |
| Maskiner och instrument | 119 | 123 | 114 |
| Transportmedel | 111 | 102 | 99 |
| Övriga varor | 101 | 100 | 98 |
| Totala importen | **105** | **102** | **99** |

[1] Prisindextalen i tabellerna 3, 4 och 5 äro beräknade med hjälp av handelsstatistikens enhetsvärden på det sätt som beskrivits ovan (s. 61 f.).

för 1949 redovisas på olika varugrupper. Exportpriserna sjönko under de tre första kvartalen, så att de under tredje kvartalet lågo 10 procent lägre än genomsnittet för 1948. Nedgången berodde framför allt på de kraftiga prissänkningar på massa, som ägt rum under 1949 med anledning av att marknaden särskilt i Förenta staterna var mycket svag under hösten 1948 och våren och sommaren 1949. Även på papper förekommo under denna tid betydande prissänkningar. Importpriserna visade först en stegring, sedan ett fall och lågo under tredje kvartalet ungefär på samma nivå som 1948. Våra »terms of trade» försämrades därför under denna tid, som framgår av följande tablå över förhållandet mellan exportprisindex och importprisindex:

| Exportprisindex/importprisindex | Indextal | | | |
|---|---|---|---|---|
| | 1948 | I kvart. 1949 | II kvart. 1949 | III kvart. 1949 |
| Enligt konjunkturinstitutets beräkningar (tabell 2) | 100 | 94 | 91 | 91 |
| Enligt kommerskollegium | 100 | 95 | 92 | 88 |

Den försämring av »terms of trade», som framgår även ur kommerskollegii export- och importprisindex, är emellertid här ett resultat av en nedgång i importprisindex (under tredje kvartalet 6 procent lägre än genomsnittet för 1948) och en ännu kraftigare nedgång i exportprisindex (under tredje kvartalet 17 procent under 1948 års nivå). Den starkare nedgången i kommerskollegii prisindextal beror bl. a. på att dessa äro beräknade på aktuella noteringar och därför registrera en förändring snabbare än konjunkturinstitutets, som beräknas på genomsnittspriser för den faktiska exporten och importen.

Utvecklingen av »terms of trade» under fjärde kvartalet påverkas troligen åtminstone i viss grad av devalveringen av kronan i september. Kommerskollegii importprisindex har gjort ett kraftigt utslag, som framgår av följande siffror:

| | Index: 1935 = 100 | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| | Maximum 1948 | 1949 aug. | 1949 sept. | 1949 okt. | 1949 nov.[1] |
| Importpriser | 281 | 258 | 269 | 306 | 310 |
| Exportpriser | 292 | 236 | 237 | 252 | 257 |

Importprisindex, som i augusti sjunkit med 8 procent sedan den högsta punkten under de senaste åren (juni 1948), steg från augusti till oktober med 19 procent. Till största delen får denna ökning givetvis tillskrivas devalveringen, även om ytterligare faktorer, såsom den exceptionella höjningen av kaffepriset, också inverkat. Mellan oktober och november har importprisstegringen varit liten, vilket kan betyda, att devalveringens prishöjande effekt huvudsakligen skulle ha slagit igenom i importprisindex redan i oktober. På exportsidan, där sänkningen från toppläget (mars 1948) fram till augusti 1949 var 19 procent, har prishöjningen varit betydligt mindre än för importpriserna, nämligen 9 procent mellan augusti och no-

[1] Preliminära siffror.

vember. Dessa siffror antyda sålunda, att »terms of trade» under det fjärde kvartalet 1949 skulle ha försämrats ytterligare.

Bakom stegringen av importprisindex ligger för det första en stegring av priset i kronor på import från länder som icke (eller i mindre grad än Sverige) devalverat sina valutor, i den mån dessa hållit sina exportpriser relativt oförändrade i den egna valutan. Många modifikationer ha emellertid förekommit genom prissänkningar från dessa länders sida. Som exempel kan nämnas det för vår import betydelsefulla belgiska järnpriset, för vilket höjningen i kronor räknat inte uppgår till devalveringsskillnaden på grund av att belgarna sänkt sitt pris i francs. Å andra sidan ha länder med devalverade valutor i många fall sökt hålla sina exportpriser oförändrade i dollar och även tagit ut motsvarande priser på andra marknader. Därigenom ha deras exportpriser stigit avsevärt i den egna valutan och även i svenska kronor. Detta gäller särskilt de stapelvaror, för vilka det finns en någorlunda enhetlig världsmarknad, speciellt om Förenta staternas inflytande på denna är stort.

Stegringen i exportpriserna beror huvudsakligen på höjning av kronpriserna för massa. Under hösten har inträtt en omsvängning på massamarknaden. Efterfrågan från Förenta staterna har åter ökat, och årets produktion har utan svårighet kunnat säljas. Dollarpriserna ha sedan devalveringen i stort sett varit fasta — med undantag för vissa sänkningar på kraftmassa. Devalveringen medförde därför en betydande prisstegring i kronor räknat, och i växande grad synas motsvarande höjningar företagas även på europeiska länder. För vissa andra varor, t. ex. trävaror, av vilka vår export till Förenta staterna är obetydlig, ha däremot inga större prishöjningar förekommit. För en del papperskvaliteter höjdes priset i november. På övriga områden föreligger ännu inte någon klar tendens. Vissa prisstegringar ha företagits på järn och stål samt verkstadsprodukter, särskilt i sådana fall där avsättningsmöjligheterna på dollarområdet varit relativt goda.

Vad ovan sagts gäller priserna för nu aktuella avslut. För vår faktiska export och import torde verkan av devalveringen göra sig gällande först så småningom. Importpriserna kunna dock tänkas stiga snabbare än priserna på exporten, som oftare än importen torde vara kontrakterad i kronor för en viss tid framåt. I någon mån bekräftas detta antagande av prisindextal som framräknats ur handelsstatistiken för oktober. För importen ligger indextalet 3 à 4 procent högre än genomsnittet för tredje kvartalet, för exporten på samma nivå som detta genomsnitt. Till en början är det därför mycket tänkbart att våra »terms of trade» försämras, kanske i nivå med vad kommerskollegii indextal ange (se ovan). Så småningom kunna exportpriserna tänkas stiga i en grad motsvarande importprisstegringen, och »terms of trade» därmed åter förbättras. På längre sikt blir givetvis den avgörande faktorn, huruvida den tendens mot prisfall som var rådande i flera länder före devalveringen kommer att fortsätta eller kommer att förbytas i stegring eller eventuellt stabilisering av prisnivån.[1]

[1] Pristendenserna på världsmarknaden har behandlats utförligare i kapitel II.

### Bytesförhållandet med olika länder.

Under den genomsnittliga utveckling av bytesförhållandet, som behandlats i föregående avsnitt, döljer sig en mycket olikartad prisutveckling beträffande vår handel med olika länder. För belysning härav har inom konjunkturinstitutet påbörjats en undersökning av utvecklingen av våra »terms of trade» med några länder. Vissa preliminära resultat kunna omnämnas i detta sammanhang, men få icke pressas för hårt, då det statistiska underlaget i många fall är ganska bristfälligt. Med genomsnittet 1936/38 som bas ha prisindextal beräknats för vår handel under 1948 med Förenta staterna, Storbritannien, Belgien och Polen.

Liksom i fråga om prisindex för den totala importen och exporten (se s. 61 f.) ha import- och exportprisindex för handeln med de nämnda länderna räknats fram med hjälp av ett urval av varor ur handelsstatistiken. En enklare indexformel har emellertid använts, nämligen $\frac{\Sigma p_1 q_1}{\Sigma p_0 q_1}$, där $p_0$ avser priset 1936/38, $p_1$ priset 1948 och $q_1$ kvantiten 1948 för varje särskild vara. Sådana prisindextal ha beräknats för vissa varugrupper och vägts samman med hjälp av hela import- resp. exportvärdet för ifrågavarande grupp.

Varuurvalet för varje land har stött på vissa svårigheter, då sammansättningen av vår import och export på olika länder givetvis förändrats mellan åren 1936/38 och år 1948. Endast sådana varor äro medtagna för 1948, där kvantiteten 1936/38 var någorlunda stor, men samtidigt har man försökt att få med så många varor, att urvalet inom varje grupp kan anses vara representativt för gruppen. Däremot ha några varugrupper uteslutits ur beräkningarna, varför varuurvalet kanske i vissa fall inte kan anses vara representativt för hela importen, resp. exporten för varje särskilt land. Det har nämligen ansetts olämpligt att medtaga maskiner, instrument och transportmedel i detta fall, då prisindexberäkningarna utförts på enskilda länder. Därför har exempelvis av exporten till Polen och importen från Storbritannien och Förenta staterna ej kunnat medtagas så stor andel, som vore önskvärt.

Med ovannämnda reservationer kunna följande resultat framläggas. Tablån nedan visar indextal för 1948, med 1936/38 som bas, över exportpriser, importpriser och »terms of trade»:

| | Exportprisindex | Importprisindex | Exportprisindex/importprisindex |
|---|---|---|---|
| Polen | 226 | 317 | 71 |
| Belgien-Luxemburg | 218 | 268 | 81 |
| Storbritannien | 264 | 202 | 131 |
| Förenta staterna | 290 | 190 | 153 |

Sveriges »terms of trade» skulle enligt dessa beräkningar ha förbättrats avsevärt mellan 1936/38 och 1948 med Förenta staterna och Storbritannien och försämrats med Polen och Belgien-Luxemburg. Resultaten kunna även jämföras med motsvarande indextal för det totala bytesförhållandet, som torde vara 110 à 115. Siffrorna visa att spridningen i prisutvecklingen på olika länder är mycket stor. En närmare undersökning avslöjar emellertid,

att olikheterna så gott som helt bero på den skiljaktiga varusammansättningen av handeln med dessa länder.[1]

Massa och papper, som år 1948 tillsammans svarade för över 75 procent av exporten till Förenta staterna och över 50 procent av exporten till Storbritannien, visade under den betraktade perioden en prisstegring, som var betydligt kraftigare än genomsnittligt för våra exportvaror. Järnmalmen har å andra sidan stigit mycket mindre i pris än genomsnittligt, och då järnmalmsexporten utgör en betydande del av exporten till Belgien-Luxemburg och Polen, har detta givetvis påverkat våra »terms of trade» med dessa länder. Bland faktorer, som på liknande sätt påverkat importpriserna från de här behandlade länderna, kunna nämnas ovanligt stark prisstegring på kol och koks, som 1948 utgjorde över 80 procent av importen från Polen.

Differenser i prisutvecklingen för samma vara på olika länder ha emellertid också förekommit under den behandlade perioden, ehuru de i det stora hela synas ha ungefär tagit ut varandra. Som exempel kan nämnas exportpriserna på Förenta staterna. Dessa ha för de flesta varugrupper stigit mindre än vid export till andra länder,[2] men massapriserna utgöra ett undantag. De lågo visserligen 1948 på en lägre nivå vid export till Förenta staterna än till andra länder, men denna nivåskillnad var ännu mer betydande 1936/38, varför prisstegringen blivit större på Förenta staterna. På importsidan kan nämnas, att prisstegringen på järn och stål, som i genomsnitt varit av ungefär samma storlek som den totala importprisstegringen, varit relativt låg vid import från Förenta staterna och Storbritannien men relativt hög vid import från Belgien och Polen.

---

[1] Detta framgår tydligt av nedanstående jämförelsetal. De visa den prisutveckling för den totala utrikeshandeln, som skulle ha förekommit om denna haft samma varusammansättning som handeln med respektive land. Talen ha erhållits genom att för varje vara i urvalet för ett visst land beräknats ett prisindextal ur värde- och kvantitetsuppgifterna för den totala importen, respektive exporten av denna vara. Dessa prisindextal ha sedan vägts ihop med hjälp av samma vikter som användes i de tidigare redovisade beräkningarna, d.v.s. för varje vara värdet av importen från, respektive exporten till det land som jämförelsen avser.

| | Exportpris-index | Importpris-index | Exportprisindex/importprisindex |
|---|---|---|---|
| Polen | 207 | 308 | 67 |
| Belgien-Luxemburg | 221 | 257 | 86 |
| Storbritannien | 274 | 213 | 129 |
| Förenta staterna | 299 | 198 | 151 |

Indextalen över bytesförhållandet visa här ungefär samma bild som de tidigare redovisade för varje land. De stora skillnaderna i bytesförhållandet gentemot dessa fyra länder beror sålunda framför allt på spridningen i prisutvecklingen för olika varugrupper. För exportprisernas del illustreras denna spridning i tabell 3.

[2] Jfr kapitel II.

### Varusammansättningen.

Importens och exportens varusammansättning under 1936/38 samt under perioden 1946—1949 framgår av tabellerna 6 och 7.

**Tabell 6. Importens sammansättning 1936/38, 1946—1949.**

| | 1936/38 | | 1946 | | 1947 | | 1948 | | 1949 jan—okt. | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | milj. kr. | % | milj. kr. | % | milj kr. | % | milj. kr. | % | milj. kr. | % |
| Konsumtionsvaror | 414 | *21·3* | 908 | *26·8* | 1 145 | *21·9* | 798 | *16·1* | 565 | *16·2* |
| Därav livsmedel | 177 | *9·1* | 492 | *14·5* | 536 | *10·3* | 425 | *8·6* | 323 | *9·2* |
| Råvaror | 1 010 | *52·0* | 1 741 | *51·4* | 2 681 | *51·3* | 2 480 | *50·2* | 1 891 | *54·0* |
| Därav konsumtionsråvaror | 537 | *27·7* | 912 | *26·9* | 1 454 | *27·9* | 1 341 | *27·1* | 967 | *27·6* |
| Maskiner m. m. | 171 | *8·8* | 261 | *7·7* | 572 | *11·0* | 653 | *13·2* | 385 | *11·0* |
| Bränslen och drivmedel | 294 | *15·2* | 414 | *12·2* | 725 | *13·9* | 934 | *18·9* | 597 | *17·1* |
| Övrigt | 53 | *2·7* | 62 | *1·9* | 97 | *1·9* | 80 | *1·6* | 61 | *1·7* |
| Summa | **1 942** | ***100·0*** | **3 386** | ***100·0*** | **5 220** | ***100·0*** | **4 945** | ***100·0*** | **3 499** | ***100·0*** |

På importsidan visar konsumtionsvaruandelen de intressantaste förändringarna. Under 1946 låg den mycket högt på grund av att konsumenternas under kriget eftersatta behov gjorde sig starkt gällande och även på grund av företagarnas önskan att fylla på de uttömda lagren. Utlandets leveransförmåga var dessutom i allmänhet större beträffande konsumtionsvaror än beträffande t. ex. maskiner och bränslen. Konsumtionsvaruandelen har därefter successivt minskat. Under 1947 låg den på ungefär förkrigsnivån[1] och sjönk ytterligare mellan 1947 och 1948 på grund av importregleringen. Under 1949 har den legat på samma låga nivå som 1948. Livsmedelsimporten har hållit sig relativt väl uppe, och minskningen har framför allt gått ut över övriga konsumtionsvaror, vilkas andel minskat från ca 12 procent av hela importen 1936/38 till 7 procent 1949. Importen av varaktiga konsumtionsvaror, såsom bilar, radioapparater o. d. var 1949 volymmässigt mindre än hälften av 1936/38 års.

Minskningen av konsumtionsvarornas andel i importen har motsvarats av en ökning särskilt av bränsleandelen, som 1948 låg betydligt över 1936/38 års nivå, främst beroende på volymökning men även på en något starkare prisstegring än för importvarorna i genomsnitt. Bränsleandelen har emellertid minskat något från 1948 till 1949, vilket huvudsakligen beror på att kolimporten från Polen helt inställdes under sommaren. Även importen av mineraloljor har varit något mindre under 1949 än under 1948.

Importen av maskiner, apparater och transportmedel var särskilt stor 1948 — enligt importvolymindex, vars osäkerhet dock måste hållas i minnet särskilt på detta område, drygt 70 procent högre än 1938. Den minskade

[1] Absolut sett var däremot konsumtionsvaruimporten under 1947 mycket stor, som framgår av tabell 6.

däremot volymmässigt med 30—40 procent mellan 1948 och 1949. Råvarornas andel av importen, särskilt råvaror för kapitalvaruproduktion, ökade mellan 1948 och 1949, så att den 1949 var något större än 1936/38.

**Tabell 7. Exportens sammansättning 1936 38, 1946—1949.**

| | 1936/38 | | 1946 | | 1947 | | 1948 | | 1948 an.—okt. | | 1949 jan.—okt. | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | milj. kr. | % | milj. kr. | % | milj. kr. | % | milj. kr. | % | milj. kr. | % | milj. kr. | % |
| Trävaror | 219 | 12·3 | 291 | 11·4 | 348 | 10·7 | 451 | 11·3 | 328 | 10·4 | 446 | 13·4 |
| Massa, mek. och kem. | 354 | 19·8 | 586 | 23·0 | 877 | 27·1 | 990 | 24·9 | 800 | 25·4 | 631 | 19·0 |
| Papper, papp m. m. | 148 | 8·3 | 353 | 13·9 | 490 | 15·1 | 580 | 14·6 | 479 | 15·2 | 428 | 12·9 |
| Järnmalm | 200 | 11·2 | 110 | 4·3 | 181 | 5·6 | 264 | 6·6 | 225 | 7·1 | 265 | 8·0 |
| Oädla metaller och arbeten därav | 294 | 16·5 | 349 | 13·7 | 395 | 12·2 | 455 | 11·4 | 360 | 11·4 | 420 | 12·6 |
| Maskiner och instrument | 174 | 9·7 | 352 | 13·8 | 394 | 12·2 | 515 | 13·0 | 396 | 12·6 | 495 | 14·9 |
| Transportmedel | 74 | 4·1 | 114 | 4·5 | 178 | 5·5 | 276 | 6·9 | 213 | 6·8 | 252 | 7·6 |
| Övriga varor | 323 | 18·1 | 392 | 15·4 | 377 | 11·6 | 448 | 11·3 | 350 | 11·1 | 388 | 11·6 |
| Summa | 1 786 | 100·0 | 2 547 | 100·0 | 3 240 | 100·0 | 3 979 | 100·0 | 3 151 | 100·0 | 3 325 | 100·0 |

Exportens sammansättning skilde sig under åren 1946—1948 betydligt från förkrigstidens, särskilt på grund av den starkt ökade exporten av massa och papper. Denna ökning sammanhängde framför allt med att prisstegringen för dessa båda varugrupper var betydligt kraftigare än genomsnittligt. Prissänkningen och den därav följande nedgången i exportvärdet för massa och papper mellan 1948 och 1949 har medfört att exportstrukturen under 1949 kommit att likna strukturen under förkrigstiden mer än den gjorde under 1946—1948. På övriga områden har exportoffensiven varit framgångsrik. Trävaruexporten har ökat betydligt — volymmässigt ca 40 procent mellan januari—oktober 1948 och januari—oktober 1949. Försäljningsmöjligheterna äro goda, bl. a. på grund av att tyska köpare åter uppträtt på marknaden. Järnmalmen är ännu inte uppe i förkrigsandelen, främst på grund av att prisstegringen på malmen varit mycket mindre än på andra exportvaror. Kvantiteten var 1949 ungefär densamma som 1936/38. Exporten av maskiner och transportmedel har efter kriget utgjort en större del av hela exporten än före kriget och ökade särskilt mellan 1948 och 1949 avsevärt både i värde och volym.[1] Exporten av järn och stål och arbeten därav har efter kriget varit relativt sett betydligt lägre än före kriget. Från 1948 till 1949 synes dock en viss återhämtning ha skett.

[1] Delvis beror detta på att en större del av verkstadsindustriens kapacitet tagits i anspråk för export under 1949 än under 1948. Enligt Industriens utredningsinstituts statistik var sysselsättningen för export inom mekaniska och elektriska verkstäder samt varv under oktober 1947—juli 1948 i genomsnitt 24 % av den totala sysselsättningen i dessa verkstäder. Under oktober 1948—juli 1949 var exportandelen 26 %, vilket tillsammans med ökning i den totala sysselsättningen innebär, att sysselsättningen på export då var ca 12 % högre än under oktober 1947—juli 1948. De ovannämnda perioderna ha valts för att ungefär motsvara januari—oktober i fråga om exportleveranserna. Den volymmässiga ökningen i dessa var 20 % mellan januari—oktober 1948 och januari—oktober 1949 för maskiner, instrument och transportmedel.

## Länderfördelningen.

Utrikeshandelns länderfördelning, som under 1946 och 1947 var mycket olik förkrigstidens, har under de båda senaste åren åter närmat sig denna, med några få betydelsefulla undantag. Tysklands återinträde bland våra viktigaste handelspartners är en viktig faktor i denna »normalisering». I tabell 8 och 9 ha sammanställts några ländergruppers andelar av import och export före och efter kriget. Efterkrigsåren ha delats upp på 1946/47 (genomsnitt), 1948 och 1949, eftersom olika tendenser gjort sig gällande under dessa år.

**Tabell 8. Importens fördelning på grupper av ursprungsländer 1936/38 och 1946—1949.**

Procenttal.

| | 1936/38 | 1946/47 | 1948 | Jan.–sept. 1949 |
|---|---|---|---|---|
| Storbritannien | 12·9 | 9·1 | 17·2 | 16·6 |
| Norden | 8·0 | 7·8 | 7·8 | 8·3 |
| Nederländerna, Belgien och Frankrike | 10·5 | 11·5 | 16·3 | 16·0 |
| Förenta staterna | 14·4 | 28·4 | 14·1 | 9·6 |
| Polen, Tjeckoslovakien | 5·9 | 6·2 | 7·7 | 7·0 |
| Argentina, Brasilien | 4·5 | 7·9 | 4·5 | 6·0 |
| Schweiz | 1·5 | 5·1 | 1·8 | 1·8 |
| Italien | 1·1 | 3·6 | 3·4 | 3·2 |
| Tyskland | 21·4 | 1.7 | 3·4 | 7·2 |
| Övriga | 19·8 | 18·7 | 23·8 | 24·3 |
| Summa | 100·0 | 100·0 | 100·0 | 100·0 |

Betydelsen av bortfallet av importen från Tyskland under de närmaste åren efter kriget illustreras av följande tablå, som visar Tysklands andel i vår import av sex olika varugrupper 1936/38, 1948 och 1949:

| | 1936/38 | 1948 | anuari—september 1949 |
|---|---|---|---|
| Maskiner och instrument | 48 % | 2 % | 7 % |
| Kemikalier | 35 % | 8 % | 12 % |
| Oädla metaller och arbeten därav | 27 % | 2 % | 13 % |
| Transportmedel | 25 % | 1 % | 4 % |
| Textilvaror | 21 % | 2 % | 2 % |
| Stenkol och koks | 19 % | 12 % | 27 % |

Som ersättning för bortfallet av den betydande importen från Tyskland ökade importen från Förenta staterna kraftigt under 1946/47. Ökningen gällde alla de ovannämnda varugrupperna, inte bara dem, där Förenta staternas andel redan före kriget var stor, såsom transportmedel och maskiner, utan även t. ex. stenkol och koks, som före kriget inte alls importerades från Förenta staterna. Vid sidan av Förenta staterna inträdde under dessa år Schweiz som leverantör av sådana varor som vi tidigare fått

från Tyskland, särskilt maskiner, kemikalier och textilvaror. Importandelen från Storbritannien var totalt sett mindre under 1946/47 än under 1936/38, framför allt på grund av ett nästan fullständigt bortfall av den före kriget stora kolimporten, som ersattes av import från Polen och Förenta staterna. Däremot ökade mellan 1936/38 och 1946/47 Storbritanniens andel i importen av järn-, stål- och metallvaror och av transportmedel. På textilområdet ökade utom Förenta staternas och Schweiz' även Italiens, Hollands, Belgiens och Frankrikes samt Sydamerikas andelar.

Att Förenta staterna fick så starkt växande betydelse i vår import berodde givetvis på dess stora leveransförmåga, som var särskilt framträdande under dessa år, då de flesta andra länder ännu inte återhämtat sig efter kriget. Eftersom den därav följande dollarknappheten framtvingade en hård importreglering, minskade vår import från Förenta staterna åter kraftigt under 1948.[1] Även Schweiz' andel återgick till ungefär förkrigsnivån. Tack vare ökad produktionsförmåga i övriga europeiska länder kunde importen i stället flyttas över till dessa. Framför allt var det importen från Storbritannien, Holland, Belgien och Frankrike som ökade, men även från Polen, Tjeckoslovakien och Tyskland kom under 1948 en större del av importen än under 1946/47. Mellan 1948 och 1949 bestå de största förskjutningarna av Tysklands ytterligare ökade och Förenta staternas ytterligare minskade andel.

Studerar man betydelsen av den nya länderfördelningen under 1948 och 1949 för de i detta sammanhang berörda varugrupperna, framträder Storbritanniens ökade andel inom de flesta av dem. Sålunda ha transportmedlen (bilar och lastfartyg) i allt högre grad kommit från Storbritannien, under januari—september 1949 bortåt hälften av hela importen av sådana. Maskinimporten kom under 1948 och 1949 i stor utsträckning från Storbritannien, men även de övriga västeuropeiska ländernas och under 1949 Tysklands andelar ökade. Av textilvaror har Storbritannien åter blivit vår största leverantör närmast följt av Holland, Belgien, Frankrike och Italien. Beträffande järn och stål fick särskilt importen från Belgien—Luxemburg stor betydelse. Tyskland uppnådde dessutom under 1949 hälften av sin förkrigsandel. Importen av kemikalier har under 1948 och 1949 till större del än tidigare kommit från Holland, Belgien, Frankrike och Storbritannien. Tyskland har återfått en del av sin forna betydelse på detta område.

Även exportens länderfördelning var 1946/47 olik förkrigstidens. Förutom Tysklands bortfall voro de mest framträdande faktorerna 1946/47 den i jämförelse med förkrigstiden låga exporten till Storbritannien och den höga till Nederländerna och Belgien. Under de två senaste åren har åter Storbritannien fått en större del av vår export, ehuru förkrigsnivån inte uppnåtts. Nederländernas och Belgiens andelar ha däremot minskat och lågo under 1949 betydligt lägre än både under 1946/47 och 1948. Exporten till de nordiska länderna, särskilt Norge, har ökat i betydelse mellan 1948 och 1949. Exportens strukturförändringar fram t. o. m. 1948 behandlas mera utförligt i en bilaga till rapporten.

[1] Se kapitel IV.

**Tabell 9. Exportens fördelning på grupper av förbrukningsländer 1936/38 och 1946—1949.**

Procenttal.

| | 1936/38 | 1946/47 | 1948 | Jan.–sept. 1949 |
|---|---|---|---|---|
| Storbritannien | 23·0 | 15·2 | 17·0 | 17·9 |
| Norden | 15·7 | 14·3 | 15·2 | 17·3 |
| Nederländerna, Belgien och Frankrike | 10·5 | 18·5 | 17·3 | 14·3 |
| Förenta staterna | 10·7 | 9·2 | 7·4 | 4·7 |
| Polen, Tjeckoslovakien | 3·5 | 5·8 | 6·1 | 5·7 |
| Argentina, Brasilien | 2·4 | 8·5 | 5·8 | 4·8 |
| Schweiz | 0·7 | 3·6 | 2·5 | 1·4 |
| Italien | 1·6 | 2·8 | 2·2 | 3·2 |
| Tyskland | 16·6 | 0·7 | 3·7 | 6·9 |
| Övriga | 15·3 | 21·4 | 22·8 | 23·8 |
| Summa | 100·0 | 100·0 | 100·0 | 100·0 |

Av särskilt intresse är att iakttaga hur importen och exporten från 1947 fram till 1949 allt mer utjämnats, så att de under 1947 och 1948 stora importöverskotten försvunnit 1949. Tabell 10 visar en uppställning över handelsbalansen under januari—september 1947—1949 med några viktigare länder. Där kan studeras i vad mån det är faktorer på import- eller exportsidan, som ligga bakom utjämningen i vår handel. Kraftigast var nedgången

**Tabell 10. Utrikeshandelns fördelning på ursprungs- och förbrukningsländer.**

Miljoner kronor.

| | Import januari—september | | | Export januari—september | | | Importöverskott januari—september | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1947 | 1948 | 1949 | 1947 | 1948 | 1949 | 1947 | 1948 | 1949 |
| Norge | 105 | 102 | 116 | 144 | 213 | 302 | — 39 | — 111 | — 186 |
| Danmark | 113 | 101 | 105 | 90 | 110 | 149 | 23 | — 9 | — 44 |
| Finland | 45 | 55 | 38 | 38 | 50 | 66 | 7 | 5 | — 28 |
| Polen | 106 | 215 | 148 | 60 | 86 | 91 | 46 | 129 | 57 |
| Tyskland | 59 | 116 | 227 | 10 | 88 | 207 | 49 | 28 | 20 |
| Nederländerna | 118 | 180 | 154 | 118 | 176 | 152 | 0 | 4 | 2 |
| Belgien | 202 | 238 | 187 | 139 | 175 | 137 | 63 | 63 | 50 |
| Frankrike | 138 | 192 | 163 | 129 | 157 | 137 | 9 | 35 | 26 |
| Storbritannien | 323 | 632 | 521 | 348 | 451 | 533 | — 25 | 181 | — 12 |
| Italien | 159 | 125 | 100 | 66 | 50 | 95 | 93 | 75 | 5 |
| Schweiz | 169 | 57 | 58 | 72 | 79 | 40 | 97 | — 22 | 18 |
| Tjeckoslovakien | 121 | 78 | 74 | 67 | 76 | 78 | 54 | 2 | — 4 |
| Förenta staterna | 1 210 | 588 | 303 | 238 | 250 | 139 | 972 | 338 | 164 |
| Argentina | 167 | 102 | 10 | 140 | 132 | 62 | 27 | — 30 | 39 |
| Brasilien | 88 | 84 | 86 | 68 | 57 | 82 | 20 | 27 | 4 |
| Övriga länder | 709 | 939 | 761 | 461 | 617 | 710 | 248 | 322 | 51 |
| Samtliga länder | 3 892 | 3 804 | 3 142 | 2 188 | 2 767 | 2 980 | 1 644 | 1 037 | 162 |

i importöverskottet från Förenta staterna. Denna nedgång var resultatet av en sammankrympning av både import och export till i runt tal hälften av deras värden under januari—september 1948. Nedgången på exportsidan beror så gott som helt på svårigheterna att sälja massa till Förenta staterna och på prisfallet på denna marknad. Importminskningen omfattar de flesta viktigare varugrupper, bl. a. kol och mineraloljor, stål, maskiner och bilar. På Storbritannien hade vi 1948 ett ganska betydande importöverskott, men 1949, åtminstone under de nio första månaderna, ett mindre exportöverskott. Exporten har ökat, framför allt av trävaror. Importminskningen har bl. a. legat på kemiska produkter, textilvaror och maskiner. Även på Polen har importöverskottet minskat på grund av det förut omnämnda avbrottet i kolimporten. Beträffande Nederländerna, Belgien och Frankrike ha import och export minskat ungefär parallellt och beträffande Tyskland å andra sidan ökat ungefär lika mycket. På Argentina har ett överskott under 1948 förbytts i underskott under 1949 beroende på argentinska importrestriktioner. Exportöverskott av betydelse ha vi under 1949 endast haft på de nordiska länderna, särskilt på Norge, där det sammanhänger med den stora exporten av fartyg.

Det är även att märka att betalningssituationen gentemot de olika länderna inte bara påverkas av handelsbalansen utan också av fraktkostnaderna. Eftersom dessa äro inräknade i importvärdet men inte i exportvärdet, blir en på ovanstående sätt uppställd handelsbalans särskilt missvisande på de mest avlägsna länderna, där importöverskotten bli mest överskattade.

## Bytesbalansen.

Totalt uppgick underskottet i handelsbalansen under de tre första kvartalen 1949 till i runt tal 160 miljoner kronor. Detta underskott uppvägdes mer än väl av de övriga posterna i bytesbalansen. I tabell 11 redovisas bytesbalansen för 1936/38, 1946—1948 och de tre första kvartalen 1949. En uppskattning för hela år 1949 har också gjorts men måste betraktas som mycket osäker på grund av svårigheten att avgöra storleksordningen av de förändringar, som devalveringen i september kan ha medfört.

Den viktigaste posten i bytesbalansen näst efter handeln är fraktintäkterna. Vid uppskattningen av dessa har man numera ledning av kommerskollegii kvartalsstatistik över rederiernas bruttointäkter och kostnader i utlandet vid utrikes sjöfart. Denna statistik, som hittills föreligger endast för första halvåret 1949, visar för denna period en nettointäkt av ca 240 miljoner kronor. För de tre första kvartalen har nettointäkten uppskattats till ca 370 miljoner kronor. Detta innebär en fortsatt nedgång sedan 1948, bl. a. beroende på ytterligare vikande fraktsatser. Under fjärde kvartalet har devalveringen medfört både kostnadsstegringar och en viss tendens till höjningar av fraktsatserna. Nettointäkterna ha därför antagits vara av ungefär samma storlek som genomsnittligt under de tidigare kvartalen. Den minskning i utländska fartygs utgifter i Sverige, som förelåg mellan 1947 och 1948

**Tabell 11. Bytesbalansen 1936/38 och 1946—1949 i löpande priser.**

Miljoner kronor.

| | 1936/38 | 1946 | 1947 | 1948 | jan.—sept. 1949 | 1949 preliminärt | Tillförlitlighetstal (se s. 30) |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Import av varor | 1 950 | 3 390 | 5 220 | 4 940 | 3 140 | 4 250 | 1 |
| Export av varor | 1 790 | 2 550 | 3 240 | 3 980 | 2 980 | 4 100 | 1 |
| Handelsbalansens saldo | **— 160** | **— 840** | **—1 980** | **— 960** | **— 160** | **— 150** | |
| Fraktnetto | 160 | 550 | 510 | 510 | 370 | 490 | 2·5 |
| Utländska fartygs utgifter | 30 | 70 | 70 | 60 | 40 | 50 | 3 |
| Övriga tjänster m. m. netto | 100 | 130 | — 60 | — 80 | — 30 | — 30 | 3 |
| Bytesbalansens saldo | **+ 130** | **— 90** | **—1 460** | **— 470** | **+ 220** | **+ 360** | |

på grund av importnedgången, har antagits fortsätta under 1949. Övriga tjänster som ingå i bytesbalansen beräknas för de tre första kvartalen 1949 ha resulterat i ett nettounderskott på ca 30 miljoner kronor och ha för fjärde kvartalet antagits balansera.

Uppskattningen av bytesbalansen under 1949 visar alltså ett positivt saldo på 360 miljoner kronor mot ett underskott på ca 470 miljoner kronor år 1948. I den totala betalningsbalansen ingå emellertid även vissa kapitaltransaktioner, bl. a. utnyttjande och återbetalning av svenska krediter, betalningar för avveckling av den tyska egendomen i Sverige och betalningar under Marshallplanen. Tillsammans innebära dessa transaktioner netto en negativ post. Denna har beräknats till ca 100 miljoner kronor för de tre första kvartalen och kan för hela 1949 uppskattas till i runt tal samma belopp. Den är sålunda betydligt mindre än bytesbalansens positiva saldo. Valutareserven har därför inte behövt tagas i anspråk för betalningar till utlandet, utan en nettoökning av denna har i stället ägt rum.

Förändringarna i valutaställningen under 1948 och 1949 belyses av följande tablå över riksbankens behållning av guld och valutor (miljoner kronor):

| | $^{31}/_{12}$ 1947 | $^{31}/_{12}$ 1948 | $^{30}/_{6}$ 1949 | $^{30}/_{11}$ 1949[1] |
|---|---|---|---|---|
| Guld | 379 | 290 | 256 | 363 |
| US-dollar | 3 | 113 | 149 | 343 |
| Engelska pund | 351 | 214 | 296 | 493 |
| Övriga valutor | 156 | 85 | 54 | 70 |
| Summa (brutto) | 889 | 702 | 755 | 1 269 |
| Kronskulder | — 165 | — 97 | — 168 | — 179 |
| Summa (netto) | **724** | **605** | **587** | **1 090** |

*Anm.* Häri ingår icke vid någon av tidpunkterna riksgäldskontorets andel i:
Treasury Bills i £, 109 milj. kr.
Franska Bons du Trésor, 45 milj. kr.

[1] Enligt kurserna efter devalveringen.

Ökningen i riksbankens valutareserv under de första 11 månaderna 1949 — enligt tablån 485 miljoner kronor — kan emellertid inte sägas motsvara ett lika stort betalningsbalansmässigt nettoinflöde. Devalveringen den 19 september innebar nämligen en uppskrivning av värdet i kronor av guld, dollar och vissa andra valutor samt även en ökning av kronskulderna på grund av kursgarantier i vissa betalningsavtal. Bokföringsvinsten av devalveringen uppgick netto till ca 125 miljoner kronor. Inflödet under januari—november skulle alltså vara i runt tal 360 miljoner kronor. Under december har valutareserven emellertid ytterligare ökat och man torde kunna räkna med ett nettoinflöde för hela 1949 på i runt tal 400 miljoner kronor. Bytesbalansen och posterna i kapitalbalansen skulle tillsammans ge ett saldo på omkring 260 miljoner kronor för hela år 1949. Differensen mellan dessa tal har flera orsaker. Tablån ovan inkluderar inte den totala valutareserven.[1] Det bör även framhållas, att bristerna i det statistiska materialet över betalningsbalansen äro stora. Under åren 1945—1948 har man dessutom vid liknande jämförelser haft att ta hänsyn till kraftiga förskjutningar i för- och efterskottsbetalningar för import och export. För 1948 ha sådana förskjutningar t. ex. beräknats ge en positiv post i betalningsbalansen på ca 310 miljoner kronor. Differensen ovan för 1949 som rör sig om drygt 100 miljoner kronor, torde delvis få förklaras med liknande förskjutningar.

Av sammanställningen över valutareserven framgår, att det framför allt är pundbehållningen som ökat under 1949. Orsakerna härtill behandlas i kapitel IV, s. 56 f.

Även dollarställningen har stärkts avsevärt trots importöverskottet i handeln med Förenta staterna. Förklaringen härtill kan sökas i flera faktorer.

**Tabell 12. Marshallhjälpens roll för den svenska betalningsbalansen.**

| Period | Dragningsrätter, netto = däremot svarande »firm allotments»[2] av villkorlig hjälp | Utnyttjat av villkorlig hjälp för varuimport från Förenta staterna | Globalsumma |
|---|---|---|---|
| | *a. uttryckt i milj. dollar.* | | |
| 1948..... | — 9·2 | + 1·0 | — 8·2 |
| 1/1 — 20/12 1949 .. | — 36·7 | + 36·6 | — 0·1 |
| Summa | — 45·9 | + 37·6 | — 8·3 |
| | *b. uttryckt i milj. sv. kronor.* | | |
| | (kurs t. o. m. den 17/9 1949 3·60; därefter 5·18). | | |
| 1948..... | — 33·2 | + 3·6 | — 29·6 |
| 1/1 — 20/12 1949 .. | — 156·5 | + 144·3 | — 12·2 |
| Summa | — 189·7 | + 147·9 | — 41·8 |

[1] Valutaställningen påverkas nämligen även, ehuru i tämligen ringa grad, av förändringar i affärsbankernas valutareserver och i clearingskulderna.

[2] Med »firm allotments» avses till Sveriges förfogande ställda belopp i U. S. dollars, vilka ha sin motsvarighet i av Sverige lämnade överdragningsrätter till vissa i Marshallplanen deltagande länder.

Devalveringen svarar givetvis för en viss del av ökningen i kronvärdet på dollarreserven. Omräknat enligt kursen före devalveringen uppgick detta värde den $^{30}/_{11}$ 1949 endast till 238 miljoner kronor och ökningen under de första 11 månaderna 1949 sålunda till 125 miljoner kronor. Fraktintäkterna i dollar ge ett visst, ehuru ganska obetydligt positivt netto. Framför allt ha emellertid betalningarna under Marshallplanen givit ett betydande dollartillskott under 1949. Under tiden $^{1}/_{1}$—$^{20}/_{12}$ 1949 utnyttjades av den villkorliga hjälpen[1] 144 miljoner kronor för import från Förenta staterna. I tabell 12 återges en uppställning över Marshallhjälpens roll för den svenska betalningsbalansen.[2]

## Sammanfattning.

Utbytet av varor och tjänster med utlandet resulterade år 1949 i ett överskott på bytesbalansen och därmed i ett nettoinflöde av valutor. Detta förklaras i huvudsak av en ökning av exportvolymen och en minskning av importvolymen mellan 1948 och 1949. Bytesförhållandet försämrades emellertid från 1948 till 1949, vilket i viss mån motverkade effekten av volymutvecklingen. Räknat i 1948 års genomsnittspriser är därför bytesbalansens överskott mer än dubbelt så stort som i löpande priser.

Importvolymen har med hjälp av importregleringen pressats ner till ungefär 1936/38 års genomsnittsnivå, efter att särskilt under 1947 ha legat betydligt högre. Minskningen har främst gått ut över importen av konsumtionsvaror, som under 1948 och 1949 volymmässigt sett var lägre än före kriget.[3] Den lägre importförsörjningen kan ha kompenserats av den inhemska industriens utbyggnad och starkt ökade produktionsvolym. Om friare förhållanden inträda för utrikeshandeln, kunna emellertid en del av de industriföretag, som burit sig under avspärrningen, få svårt att uthärda konkurrensen från industrier i utlandet. Importen kan då tendera att stiga till en nivå, som bättre än den nuvarande överensstämmer med den relation mellan total nationalprodukt och import som var vanlig före kriget. Medan importvolymen 1949 låg på ungefär 1936/38 års nivå, var nämligen den reala nationalprodukten 1949 åtminstone 40 procent högre än 1936/38, tack vare större sysselsättning och högre produktivitet.

Den starka ökning i exportvolymen, som skett mellan 1947 och 1948 och ännu mer mellan 1948 och 1949, tyder på att det även finns förutsättningar på exportsidan för en utvidgning av vår utrikeshandel. Visserligen äro en del speciella förhållanden, som under 1949 påverkat exporten i gynnsam riktning, kanske av tämligen tillfällig natur. Man måste t. ex. på litet längre sikt ta hänsyn till att den nuvarande, mycket stora fartygsexporten till Norge kommer att minska om ett par år. Den ökning i exportandelen av sysselsättningen inom verkstadsindustrierna, som skedde under början av

[1] I kap. IV, s. 58, förklaras närmare innebörden av förfarandet.

[2] Tabellen har sammanställts på grundval av uppgifter från riksbanken.

[3] Importvolymen av konsumtionsvaror var 1948 i runt tal 20 % lägre än 1938.

1949, synes även ha gått tillbaka under senare delen av året.[1] Å andra sidan nödgades på grund av försäljningssvårigheter vissa massafabriker inskränka driften under en del av sommaren. Det kan därför tänkas att det finns möjligheter till viss exportökning på detta område under 1950.

Beträffande utrikeshandelns fördelning på länder är den intressantaste förskjutningen under det senaste året Tysklands alltmer ökade betydelse på både import- och exportsidan. Huruvida denna tendens skall kunna fortsätta beror framför allt på om exporten till Tyskland kan öka ytterligare. Före kriget var ju det normala att vi hade ett stort importöverskott på Tyskland och att detta betalades med en del av vårt exportöverskott på Storbritannien. Då möjligheterna till sådan multilateral handel nu äro små och det därför varit väsentligt att söka utjämna handeln med varje land, kan det bli svårt att betala en i och för sig önskvärd import från Tyskland.

Balans uppnåddes under 1949 i de totala betalningarna med utlandet genom att de stora importöverskott som Sverige haft med många länder under 1947 och 1948 i de flesta fall minskat avsevärt eller helt utjämnats under 1949. Det bilaterala systemet synes sålunda i stort sett ha kunnat genomföras med hjälp av importregleringen. De förslag som antagits av Marshallländerna om liberalisering av handeln, äro emellertid avsedda att bereda vägen för ett smidigare system, som kan ge större möjligheter för en utvidgning av handeln länderna emellan än som är möjligt under bilaterala förhållanden.

## VI. Produktionsutvecklingen.

### Jordbruksproduktionen.

I tabell 1 redovisas en av livsmedelskommissionen utförd beräkning av jordbrukets produktionsvolym åren 1938/39, 1947, 1948 och 1949.[2] Den innebär, att jordbrukets produktion av slutprodukter[3] har uppskattats till de för produktionsåret 1948/49 gällande priserna. Siffrorna för 1949 ha delvis beräknats med ledning av årsväxt- och skörderapporterna per den 15 oktober 1949.

---

[1] Jfr not 1 s. 70. Under augusti—oktober 1948 var exportandelen av sysselsättningen inom mekaniska och elektriska verkstäder samt varv enligt Industriens utredningsinstituts statistik 27 %, men under augusti—oktober 1949 26 %. Trots en viss ökning i den totala sysselsättningen innebär detta en minskning i sysselsättningen för export. Uppgifterna äro tämligen osäkra men kunna möjligen ge en uppfattning om utvecklingens gång. Orderstocken för export var även mindre i sept. 1949 än i sept. 1948, främst på grund av minskning i den totala orderstocken.

[2] Ifrågavarande beräkning har utförts av livsmedelskommissionen för konjunkturinstitutets räkning. I övrigt bygger här publicerade avsnitt rörande jordbruksproduktionen delvis på ett par artiklar i *Jordbruksekonomiska uppgifter*, september 1949: Lars Juréen, Pris- och produktionsutvecklingen inom jordbruket 1949/50; K.-O. Wahlfisk. Utvecklingen i jordbrukets produktionsvolym sedan 1938/39.

[3] Produktion för avsalu och hemmaförbrukning. För den vegetabiliska produktionen har således avdrag gjorts för lagringsförluster, foderförbrukning och utsäde.

**Tabell 1. Jordbrukets produktionsvolym 1938/39 och 1947—1949.**[1]

Miljoner kronor.

| | Volym i 1948/49 års priser | | | | Indextal 1938 39 = 100 |
|---|---|---|---|---|---|
| | 1938/39 | 1947 | 1948 | 1949 (delvis prognos) | 1949 (delvis prognos) |
| Brödsäd | 268·2 | 130·6 | 257·8 | 238·4 | 89 |
| Övrig spannmål | 61·8 | 63·1 | 59·9 | 53·4 | 86 |
| Potatis och sockerbetor | 215·7 | 204·9 | 234·0 | 219·9 | 102 |
| Oljeväxter | — | 42·5 | 91·8 | 171·0 | · |
| Summa vegetabilier | **545·7** | **441·1** | **643·5** | **682·7** | **125** |
| Summa vegetabilier exkl. oljeväxter | 545·7 | 398·6 | 551·7 | 511·7 | 94 |
| Mjölk och mejeriprodukter | 1 216·0 | 1 181·5 | 1 161·8 | 1 243·6 | 102 |
| Ägg och slaktfjäderfä | 175·1 | 194·3 | 226·2 | 248·1 | 142 |
| Slaktdjur m. m.[2] | 770·5 | 570·8 | 619·6 | 688·9 | 89 |
| Summa animalier | **2 161·6** | **1 946·6** | **2 007·6** | **2 180·6** | **101** |
| Totalt | **2 707·3** | **2 387·7** | **2 651·1** | **2 863·3** | **106** |
| Totalt exkl. oljeväxter | 2 707·3 | 2 345·2 | 2 559·3 | 2 692·3 | 99 |

Som framgår av tabellen, ökade jordbrukets totala produktionsvolym med 11 % mellan 1947 och 1948 och med 8 % mellan 1948 och 1949. Den starka ökningen mellan 1947 och 1948 sammanhänger främst med att 1947 var ett missväxtår, medan 1948 års skörd får betraktas som något större än normalt. Vegetabilieproduktionen (för avsalu och hemmaförbrukning) ökade sålunda volymmässigt med inte mindre än 46 % mellan 1947 och 1948, medan ökningen mellan 1948 och 1949 endast kan uppskattas till 6 %. Ökningen mellan sistnämnda år faller dessutom helt på den starkt utvidgade oljeväxtodlingen, medan man för andra vegetabilier noterar en produktionsminskning. Vad animalieproduktionen beträffar, ökade den med 3 % mellan 1947 och 1948 och med närmare 9 % mellan 1948 och 1949. Här har såväl 1947 som 1948 års produktionsresultat i viss utsträckning påverkats oförmånligt av den låga skörden 1947. Den stora ökningen mellan 1948 och 1949 är därför delvis att betrakta som en återhämtning.

Jordbrukets totala produktionsvolym under 1949 ligger 6 % över 1938/39 års nivå såsom framgår av tabell 1. Motsvarande ökningstal för vegetabilieproduktionen och animalieproduktionen är 25 % respektive 1 %. Den starka stegringen för vegetabilierna sammanhänger med tillkomsten av oljeväxtodlingen, som delvis expanderat på bekostnad av såväl övriga vegetabiliska slutprodukter som foderväxter.

[1] Beräkningarna inkludera icke följande poster i jordbrukskalkylen: fraktersättning för brödsäd, spånads- och köksväxter, hö och halm försåld utanför jordbruket, producent- och kontantbidrag för mjölk, ull samt jordbrukets försäljning av militärhästar. Jfr också not 3 föregående sida.

[2] Inkluderar förändringar i kreatursantal samt export av levande djur.

Den totala jordbruksproduktionens ökning sedan förkrigstiden är obetydlig i jämförelse med den under mellankrigstiden rådande ökningstakten, med 1,7 % per år. Nedgången i arbetskraftsförbrukningen har emellertid varit mycket stor under den senaste 10-årsperioden. Antalet arbetande inom jordbruket (såväl egen som lejd arbetskraft) beräknas sålunda ha minskat med 13 % mellan 1938/39 och 1949. Samtidigt har produktionsvolymen, enligt vad som ovan angivits, ökat med 6 %. För att erhålla jämförbarhet med arbetskraftssiffrorna måste man emellertid i produktionssiffrorna inkludera även den sedan förkrigstiden starkt ökade fältmässiga odlingen av grönsaker. För jordbrukets samlade produktionsvolym erhåller man då en ökning med ca 7 % under perioden 1938/39—1949. Produktionsvolymen per arbetare skulle således under denna period ha ökat med ca 23 %. Detta innebär en genomsnittlig produktivitetsstegring med 2 % per år, vilket är något mindre än under mellankrigstiden, då produktionsökningen per arbetare kan uppskattas till 2,5 % per år. Tack vare de senaste årens snabba återhämtning har produktivitetsstegringen inom jordbruket under dessa år varit betydande. Produktionsvolymen per arbetare beräknas sålunda ha ökat med inte mindre än 13 % mellan 1947 och 1948 samt med 10 % mellan 1948 och 1949.

Det bör påpekas, att de i tabell 1 angivna värdena på jordbrukets produktion av slutprodukter icke ge ett direkt mått på jordbrukets bidrag till bruttonationalprodukten, då värdet av inköpta råvaror och tjänster icke avdragits. Därtill kommer, att de i tabell 1 angivna siffrorna, som framgår av en not, icke omfattar hela jordbruksproduktionen. Livsmedelskommissionen har emellertid gjort en approximativ uppskattning av jordbrukets totala bidrag till bruttonationalprodukten. Härvid ha vissa tillägg gjorts för de poster, som icke ingå i tabell 1, varefter värdet av inköpta råvaror och tjänster avdragits. Beräkningen har utförts i 1948/49 års priser och ger 2 020 miljoner kronor för 1947, 2 270 miljoner kronor för 1948 och 2 470 miljoner kronor för 1949. Ökningen mellan 1947 och 1948 uppgår således till 250 miljoner kronor och mellan 1948 och 1949 till 200 miljoner kronor. Då prisförändringarna mellan kalenderåret 1948 och produktionsåret 1948/49 äro mindre betydande, kan man anse, att de här meddelade siffrorna äro uppskattade i 1948 års priser och såtillvida jämförbara med andra i denna rapport utförda beräkningar till detta års priser.

### Industriproduktionen.

För bedömning av de senaste årens produktionsutveckling inom industrien föreligger t. o. m. 1947 kommerskollegii volymindex baserad på den definitiva industristatistiken samt för år 1948 en partiell bearbetning av det till industristatistiken inkomna materialet. Denna preliminära beräkning av 1948 års produktion inskränker sig till ett urval av större och medelstora företag. Salutillverkningarnas värde år 1947 inom de i denna undersökning medtagna företagen utgjorde 73 % av det i den definitiva in-

dustristatistiken redovisade.[1] Representativiteten för de olika industrigrenarna är dock högst varierande. Vidare ha i samband med kommerskollegii investeringsenquête de berörda industriföretagen tillfrågats om värdet av produktionen 1948 och 1949 i löpande priser samt om värdet av den för 1950 planerade produktionen, uppskattad i 1949 års genomsnittspriser. Ifrågavarande undersökning ger ett visst underlag för bedömning av utvecklingen mellan 1948 och 1949 samt av produktionsutsikterna för 1950. Ett mått på produktionsutvecklingen mellan 1948 och 1949 ger också Industriförbundets produktionsvolymindex.

Kommerskollegii volymindex grundar sig på en omräkning av industriproduktionens värde till oförändrade priser. Vid den definitiva volymberäkningen användes 1935 års enhetspriser för de industristatistiska nummer, där såväl värde som kvantitetsuppgifter finnas.[2] För de varor, där kvantitetsuppgifter saknas, ha dock andra metoder måst tillgripas. I dessa fall utgår man i stället från lämpliga antaganden rörande prisutvecklingen och kan på så sätt även här erhålla en uppskattning av produktionens värde till basårets priser. Den senare metoden måste i allmänhet anses mindre tillförlitlig än den förra. Även denna är emellertid behäftad med avsevärd osäkerhet med hänsyn till att den icke registrerar kvalitetsförskjutningar, som äga rum inom ett givet statistiskt nummer. Kommerskollegii produktionsvolymindex får således endast betraktas som ett ungefärligt mått på produktionsutvecklingen inom industrien.

### *Produktionsutvecklingen 1939—1948.*

Tabell 2 ger en sammanfattande bild av den industriella produktions- och produktivitetsutvecklingen under perioden 1939—1948, sådan den framgår av kommerskollegii indexberäkningar och sysselsättningsuppgifterna i industristatistiken. Produktionsvolymen, som sjönk under de första krigsåren, nådde sitt minimum 1941 och har därefter varit ständigt tillväxande med undantag för 1945, då verkstadsstrejken medförde en tillfällig tillbakagång. 1946 innebar en kraftig återhämtning efter krigsslutet. Produktionsvolymen har därefter fortsatt att öka med drygt 3 % mellan 1946 och 1947, trots att sysselsättningen räknad i arbetstimmar samtidigt minskade med omkring 0,5 %.[3] Produktionsvolymen per arbetstimme ökade således med knappt 4 %. Enligt de preliminära beräkningarna för 1948 skulle produktionsvolymen mellan 1947 och 1948 ha stigit med drygt 6 %. Härav faller omkring 2,5 % på en ökning av arbetstimmarna och närmare 4 % på en förbättring av produktiviteten.

[1] Här och i fortsättningen av detta avsnitt avses, om intet annat nämnes, endast den egentliga industrien, d. v. s. de i industristatistiken upptagna grupperna med undantag för grupp 9: kraft-, belysnings- och vattenverk.

[2] Vid den preliminära beräkningen för 1948 ha dock 1947 års enhetspriser använts.

[3] Då indextalen i tabell 2 avrundats, har denna sysselsättningsminskning ej kommit till synes där.

För bedömning av tillförlitligheten hos denna preliminära uppskattning är det av intresse att jämföra föregående års preliminära beräkning av 1947 års produktionsvolym med den definitiva för samma år. Den preliminära beräkningen visade en något lägre volymökning (2 %) än den som framgår av den definitiva (drygt 3 %). Bättre överensstämmelse visa produktivitetsuppskattningarna. Såväl den preliminära som den definitiva beräkningen visar en ökning av produktionsvolymen per arbetstimme med knappt 4 %.

Skillnaden mellan utfallet av den preliminära undersökningen för 1947 och den definitiva sammanhänger delvis med den förskjutning av sysselsättningen från större till mindre företag, som ägde rum mellan 1946 och 1947. Antalet arbetstimmar inom de större och medelstora företag, som omfattas av den preliminära undersökningen för 1947, sjönk med 1,9 %, medan den slutgiltiga industristatistiken som nämnts endast pekar på en minskning av antalet arbetstimmar med 0,5 %. Detta innebär, att sysselsättningen inom företag, som föllo utanför den preliminära undersökningen men inkluderas i den slutgiltiga industristatistiken, skulle ha ökat med omkring 3 % mellan 1946 och 1947.

**Tabell. 2. Produktionsvolymen, antalet arbetstimmar och produktionsvolymen per arbetstimme inom industrien 1939—1948.**

Index: 1939 = 100.

| År | Industriproduktionsvolymen | Antal arbetstimmar för arbetare | Produktionsvolym per arbetstimme | |
|---|---|---|---|---|
| | | | för arbetare räknat | för hela personalen räknat |
| 1939 | 100 | 100 | 100 | 100 |
| 1940 | 92 | 95 | 96 | 96 |
| 1941 | 89 | 94 | 95 | 94 |
| 1942 | 95 | 100 | 95 | 93 |
| 1943 | 99 | 104 | 96 | 93 |
| 1944 | 105 | 106 | 99 | 96 |
| 1945 | 103 | 104 | 99 | 96 |
| 1946 | 124 | 117 | 106 | 102 |
| 1947 | 128 | 117 | 110 | 104 |
| 1948[1] | 136 | 120 | 114 | 108 |

En uppfattning om arbetskraftens förskjutning mellan företag av olika storlek ger socialstyrelsens sysselsättningsstatistik. Av nedanstående sammanställning framgår sysselsättningens förändring inom olika storleksgrupper av företag under perioderna augusti 1946—augusti 1947, augusti 1947—augusti 1948 samt augusti 1948—augusti 1949:[2]

[1] Preliminära beräkningar.

[2] På s. 118 återfinnes en mera detaljerad sammanställning av sysselsättningsförändringarna inom olika storleksgrupper av företag.

| Förändring i procent under perioden | Företag, vilka sysselsatte 1—10 arbetare | 11—50 arbetare | över 50 arbetare | Samtliga företag |
|---|---|---|---|---|
| 1946—1947 ..... | + 9·3 | + 1·4 | — 2·4 | — 1·5 |
| 1947—1948 ..... | + 8·3 | — 0·9 | + 2·2 | + 1·8 |
| 1948—1949 ..... | + 2·8 | — 1·3 | + 0·4 | + 0·2 |

Mellan 1946 och 1947 försiggick en markerad förskjutning av arbetskraften mot mindre företag. Mellan 1947 och 1948 kan man dock konstatera en återgång mot ökad sysselsättning inom företag med över 50 arbetare och en minskning i gruppen med 11—50 arbetare per företag. För företag med 1—10 anställda noteras dock fortfarande en kraftig uppgång. Det bör emellertid påpekas, att statistiken bygger på uppgifter från vissa genomgående företag, varför hänsyn icke tagits vare sig till nyetablering eller avgång, som båda äro särskilt stora bland de mindre företagen. Det förefaller dock sannolikt, att den sysselsättningsförskjutning mellan företag av olika storlek, som ägt rum mellan 1947 och 1948, icke skulle behöva ge upphov till någon väsentlig avvikelse mellan de definitiva och de preliminära beräkningarna för 1948.

Under de senaste åren ha inom arbetsmarknadsstyrelsen företagits vissa undersökningar rörande nyetableringen inom industrien. För perioden 1 juli 1946—30 juni 1947 torde den totalt ha rört sig om i runt tal 1 000 företag med omkring 10 000 anställda. För samma period ett år senare anges antalet nya företag till 800—850 stycken och antalet anställda inom dessa till 7 000—7 500. Nedgången har fortsatt, och för perioden 1 juli 1948—30 juni 1949 torde nytillskottet röra sig om knappt 700 företag med omkring 6 000—6 500 anställda.

Med hänsyn till den livliga nyetableringen torde man få räkna med att här tidigare angivna produktionsvolymökningar äro något för små som mått på volymutvecklingen för den totala industriproduktionen under perioden 1946—1948. Till stor del faller emellertid de företag det här rör sig om utanför industristatistiken, varför ifrågavarande produktionstillskott icke kommer till synes ens i den definitiva produktionsvolymberäkningen.

Det förtjänar att påpekas, att representativiteten i kommerskollegii preliminära beräkning av produktionen har ökats med ett par procent från föregående år (från 71 till 73 %). Med hänsyn till att denna representativitetsökning har företagits inom de industrigrenar, där överensstämmelsen mellan preliminära och definitiva beräkningsresultat tidigare var särskilt dålig, torde man ha anledning att förutsätta något bättre precision än tidigare.

Sammankedjar man den preliminära uppskattningen av produktionsutvecklingen mellan 1947 och 1948 med de definitiva beräkningarna, finner man, som framgår av tabell 2, att produktionsvolymen 1948 låg 36 % över 1939 års nivå. Samtidigt har antalet arbetstimmar (för arbetare) stigit med 20 % mellan 1939 och 1948, varför produktionen per arbetstimme således ökat med 14 %. I genomsnitt innebär detta en stegring av produktionsvo-

lymen per arbetstimme med 1,5 % om året under perioden 1939—1948, att jämföra med en genomsnittlig stegringstakt på drygt 3 % om året under mellankrigstiden.

Hur produktions- och produktivitetsförändringarna sedan 1939 och mellan 1946 och 1948 fördela sig på huvudgrupper inom industrien, framgår av tabell 3. Vad beträffar produktionsvolymen, kan man vid jämförelse mellan 1939 och 1948 i stort sett konstatera, att utvecklingstendenserna från 1930-talet fortsatt att göra sig gällande.[1] Detta innebär en relativt svag ökningstakt för skogsindustrierna (grupperna 3 och 4), för jord- och stenindustrien samt för livsmedelsindustrien. Under perioden 1929—1939 var ökningstakten störst inom grupperna malmbrytning och metallindustri samt textil- och beklädnadsindustri. Vid jämförelse mellan produktionsvolymen 1939 och 1948 framgår, att dessa grupper ha fått träda tillbaka för den kemisk-tekniska industrien samt läder-, hår- och gummivaruindustrien. Speciellt för den förra torde gälla, att importsvårigheterna under och efter kriget inneburit gynnsamma utvecklingsmöjligheter för en växande hemmamarknadsindustri på detta område.

För att ge en mera konkret bild av industriproduktionens utveckling sedan förkrigstiden har i tabell 4 för enstaka större produkter gjorts en sammanställning av produktionsvolymförändringarna mellan 1939 och 1948. Sammanställningen har på de punkter där så är möjligt kompletterats med

**Tabell 3. Produktionsvolym och produktionsvolym per arbetstimme inom huvudgrupper av industrien 1946—1948.**

| Industrigrupp | Produktionsvolym | | | | | Produktionsvolym per arbetstimme | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1946 | 1947 | 1948[2] | Förändring i procent mellan | | 1946 | 1947 | 1948[2] | Förändring i procent mellan | |
| | Index 1939 = 100 | | | 1946 och 1947 | 1947 och 1948[2] | Index 1939 = 100 | | | 1946 och 1947 | 1947 och 1948[2] |
| 1. Malmbrytning och metallindustri | 126 | 130 | 142 | + 3·1 | + 9·2 | 101 | 104 | 109 | + 3·0 | + 4·8 |
| 2. Jord- och stenindustri | 126 | 127 | 126 | + 1·1 | — 0·7 | 106 | 115 | 114 | + 8·4 | — 0·7 |
| 3. Träindustri | 137 | 133 | 126 | — 2·9 | — 5·3 | 117 | 116 | 113 | — 0·9 | — 2·7 |
| 4. Pappers- och grafisk industri | 118 | 122 | 128 | + 3·7 | + 5·1 | 104 | 109 | 111 | + 4·5 | + 2·5 |
| 5. Livsmedelsindustri | 117 | 122 | 127 | + 4·2 | + 4·2 | 103 | 105 | 115 | + 2·5 | + 9·3 |
| 6. Textil- och beklädnadsindustri | 115 | 121 | 134 | + 5·5 | + 10·4 | 110 | 116 | 123 | + 5·0 | + 6·5 |
| 7. Läder-, hår- och gummivaruindustri | 136 | 146 | 154 | + 7·4 | + 5·9 | 122 | 129 | 133 | + 6·1 | + 3·1 |
| 8. Kemisk-teknisk industri | 138 | 146 | 163 | + 5·4 | + 12·0 | 114 | 121 | 134 | + 6·2 | + 10·3 |
| 1—8. Hela industrien | **124** | **128** | **136** | + 3·3 | + 6·5 | **106** | **110** | **114** | + 3·7 | + 4·0 |

[1] Jfr *Meddelanden från konjunkturinstitutet, Serie B:10*, tabell 2, s. 25.

[2] Preliminära beräkningar. Siffrorna för delgrupperna måste betraktas som mycket osäkra.

**Tabell 4. Produktionsvolymen för vissa industriprodukter 1948 och 1949.**
Indextal.

| Varuslag | Produktionsvolym | | | Jämförelseperiod för uppskattning av utvecklingen mellan 1948 och 1949 |
|---|---|---|---|---|
| | 1948 1939 = 100 | 1948 1947 = 100 | 1949 1948 = 100 | |
| Järnmalm | 96 | 149 | 102 | |
| Tackjärn | 120 | 110 | 108 | jan.—nov. |
| Götmetall | 109 | 106 | 109 | |
| Valstråd | 83 | 96 | . | |
| Kullager och rullager | 90 | 143 | 109 | jan.—okt. |
| Handelsfärdigt, valsat och smitt järn och stål | 106 | 106 | 111 | jan.—nov. |
| Cement | 131 | 96 | 112 | |
| Lättbetong | 283 | 89 | . | |
| Murtegel (st) | 77 | 80 | 80 | jan.—sept. |
| Sågade plankor och bräder (av furu o. gran) ($m^3$) | 89 | 97 | . | |
| Hyvlade bräder ($m^3$) | 81 | 81 | . | |
| Träfiberplattor | 214 | 110 | . | |
| Slipmassa | 98 | 107 | . | |
| Pappersmassa, kemisk | 95 | 106 | 97 | |
| Papper (tidnings-, boktrycks- och omslags-) | 113 | 103 | 101 | jan.—nov. |
| Raffinerat socker | 87 | 96 | 103 | |
| Margarin | 82 | 160 | 140 | |
| Ullgarn | 146 | 107 | 104 | |
| Bomullsgarn | 85 | 106 | 108 | |
| Konstsilkevävnader | 162 | 116 | 115 | |
| Vävnader av cellull o. d. | 279 | 103 | 122 | jan.—okt. |
| Yllevävnader | 133 | 110 | 108 | |
| Bomullsvävnader | 92 | 110 | 107 | |
| Sul- och bindsulläder | 97 | 103 | 107 | |
| Ovanläder | . | 95 | 104 | jan.—sept. |
| Skodon av läder (par) | 116 | 114 | 104 | |
| Bil- och motorcykelgummi | 192 | 109 | . | |
| Cellulosalack | 246 | 102 | . | |
| Toalettvål | 75 | 105 | . | |
| Tvättpulver | 204 | 106 | . | |
| Tändstickor | 77 | 108 | . | |
| Superfosfat | 150 | 130 | 107 | jan.—okt. |
| Syntetiska kväveprodukter | 162 | 117 | 115 | |

Kvantitetsgrunden är, om intet annat angives, kilogram. Till grund för tabellen ligger kommerskollegii industristatistik 1939 och preliminära statistik för 1948 samt vidare uppgifter från industrikommissionen, livsmedelskommissionen, Järnverksföreningen och Industriens utredningsinstitut (Industriell månadsstatistik publicerad i Industria) samt direktuppgifter från vissa företag.

uppgifter om volymförändringarna mellan 1948 och 1949. För de varor som här medtagits kan man i allmänhet konstatera en fortsatt god utvecklingstakt mellan 1948 och 1949. Det är endast i fråga om murtegel och pappersmassa man noterar en viss nedgång.

Här ovan diskuterade produktivitetssiffror bygga på en jämförelse mellan industriproduktionsvolymen och antalet av arbetare utförda arbetstimmar. Förvaltningspersonalen inom industrien har emellertid sedan förkrigstiden stigit avsevärt kraftigare än antalet arbetare, varför produktivitetsökningen blir väsentligt lägre, om man inkluderar även förvaltningspersonalen i beräkningarna. Antalet arbetstimmar för förvaltningspersonalen är visserligen icke känt, men det är möjligt att med ledning av uppgifter om antalet anställda inom denna grupp göra en approximativ korrektion av produktivitetsindex. Totala antalet anställda inom industrien steg mellan 1939 och 1947 med 25 %, medan antalet arbetare endast ökade med 18 % och förvaltningspersonalen med inte mindre än 69 %. Om man vill ta hänsyn även till förvaltningspersonalens tillväxt, måste man således reducera produktivitetsindex med omkring 5 % för perioden 1939—1947. Förvaltningspersonalens utveckling mellan 1947 och 1948 är icke känd, men man torde icke göra något väsentligt fel, om man räknar med en liknande eller något större reduktion av produktiviteten för 1948. I tabell 1 har uppskattningsvis angivits en ökning av produktionsvolymen per arbetstimme, för hela personalen räknat, med 8 % mellan 1939 och 1948. Detta innebär en genomsnittlig ökning med 0,9 % om året, mot i genomsnitt 2,7 % per år mellan 1929 och 1939.

*Produktionsutvecklingen 1948—1949.*

För bedömning av produktionsutvecklingen mellan 1948 och 1949 är det tillgängliga materialet betydligt mindre vederhäftigt än för de tidigare åren. Industriförbundets produktionsvolymindex anger vid jämförelse mellan januari—oktober 1948 och samma period 1949 en ökning av produktionsvolymen inom industrien med 2 %. Det bör anmärkas, att denna indexserie för perioden november 1948—juni 1949 anger ett i det närmaste oförändrat produktionsläge; för juli och augusti 1949 noteras en produktionsnedgång men för september och oktober en viss återhämtning. Stagnationen och den senare nedgången torde främst få tillskrivas produktionsminskningen inom gruppen massa- och pappersindustri. Produktionen inom denna grupp nådde ett minimiläge i augusti och har sedan åter stigit.

I detta sammanhang är det av ett visst intresse att för tidigare år jämföra Industriförbundets produktionsvolymindex med kommerskollegii. På lång sikt underskattar den förra produktionsutvecklingen avsevärt i jämförelse med den senare. Mellan 1935 och 1947 tillväxte den industriella produktionsvolymen enligt kommerskollegii index med 72 %, medan Industriförbundets index för denna period endast visar en ökning med 30 %.[1] En dylik tendens kan också konstateras för utvecklingen under de senaste åren. Mellan 1946 och 1947 steg Industriförbundets index sålunda med 1 à 2 %, medan kommerskollegii ökade med drygt 3 %. Motsvarande siffror för utvecklingen mellan 1947 och 1948 är 3 à 4 % för Industriförbundets in-

[1] Förklaringen till denna skillnad i utvecklingen torde delvis vara att söka i det förhållandet, att Industriförbundets index blott i obetydlig utsträckning omfattar nya företag och nya tillverkningar.

dex mot drygt 6 % för kommerskollegii. Det torde således finnas anledning att förmoda, att produktionsökningen mellan 1948 och 1949 är större än de 2 %, som Industriförbundets index pekar på.

Ett visst underlag för bedömning av utvecklingen mellan 1948 och 1949 ger också de i samband med kommerskollegii investeringsenquête inhämtade uppgifterna om produktionens saluvärde 1948 och beräknade värde för 1949. Salutillverkningarnas värde inom de av enquêten berörda företagen kan approximativt uppskattas till 74 % av värdet inom samtliga företag, som omfattas av den slutgiltiga industristatistiken. I tabell 5 redovisas med fördelning på huvudgrupper resultatet av den här berörda undersökningen. Det framgår, att värdeökningen för hela industrien mellan 1948 och 1949 endast uppgår till 2,4 %, samtidigt som antalet arbetare har ökat med 1,8 %. Det är svårt att bedöma i vilken utsträckning siffrorna påverkats av prisförändringar. Vad beträffar pappers- och grafisk industri framgår emellertid klart, att prisfallet på massa och papper har haft en avgörande inverkan på resultatet för gruppen. Uteslutes denna grupp vid jämförelsen, framstår produktionsutvecklingen som avsevärt mera gynnsam med en värdemässig stegring för återstående grupper på 5,3 %. Mot detta står en ökning av antalet arbetare med 2,0 %. *Produktionsvärdet per arbetare* skulle alltså inom ifrågavarande del av industrien ha stigit med 3,2 % mellan 1948 och 1949. Det är av intresse att jämföra detta med *produktivitetsstegringen* under åren närmast dessförinnan. Mellan 1946 och 1947 ökade produktionsvolymen *per*

**Tabell 5. Förändring av produktionsvärde och arbetarantal 1948—1949 för industriföretag i kommerskollegii enquête.**

Procenttal.

| Industrigrupp | Förändring mellan 1948 och 1949 av | | |
|---|---|---|---|
| | produktionsvärdet | arbetarantalet | produktionsvärdet per arbetare |
| 1. Malmbrytning och metallindustri .. | + 5·9 | + 2·8 | + 3·0 |
| 2. Jord- och stenindustri ..... | + 2·3 | — 1·5 | + 3·9 |
| 3. Träindustri ..... | + 1·3 | — 1·7 | + 3·1 |
| 4. Pappers- och grafisk industri..... | — 13·1 | + 0·6 | — 13·6 |
| 5. Livsmedelsindustri ..... | + 7·7 | + 2·7 | + 4·8 |
| 6. Textil- och beklädnadsindustri .... | + 4·2 | + 3·3 | + 1·0 |
| 7. Läder-, hår- och gummivaruindustri | — 1·7 | — 0·1 | — 1·7 |
| 8. Kemisk-teknisk industri ..... | + 5·6 | — 0·2 | + 5·7 |
| 1—8. Hela industrien..... | + 2·4 | + 1·8 | + 0·6 |
| 1—3, 5—8. Hela industrien exkl gruppen pappers- och grafisk industri | + 5·3 | + 2·0 | + 3·2 |

Tabellen bygger på en preliminär sammanräkning av det till kommerskollegium inkomna materialet.

*arbetstimme* inom industrien, exklusive gruppen pappers- och grafisk industri, med 3,6 % och mellan 1947 och 1948 med 4,2 %. Att priserna för här berörda grupper i genomsnitt legat på ungefär samma nivå 1949 som 1948, synes rimligt att antaga. Det kan nämnas, att kommerskollegii partiprisindex för delgruppen industriprodukter anger en prisstegring på 2 % vid jämförelse mellan perioden januari—oktober 1948 och samma period 1949. Det torde emellertid vara omöjligt att bestämma prisutvecklingen för här berörda område med den precision, som skulle vara nödvändig för att möjliggöra en vederhäftig bedömning av produktivitetsutvecklingen. Därtill kommer, att förändringar i antalet arbetstimmar per arbetare kunna ha ägt rum. Det enda uttalande man kan göra om produktivitetsutvecklingen mellan 1948 och 1949 på grundval av den här redovisade undersökningen om produktionsvärdets förändring synes vara, att den inte talar emot ett antagande, att produktiviteten skulle ha fortsatt att stiga i samma takt som de senaste åren.

Den i tabell 5 angivna sysselsättningsökningen — 1,8 % mellan 1948 och 1949 — är avsevärt större än den som socialstyrelsens statistik utvisar. Enligt den senare skulle antalet inom industrien anställda arbetare ökat endast med 0,5 % mellan februari 1948 och februari 1949. Samma ökningstal gäller för perioden maj 1948—maj 1949, medan ökningen mellan augusti 1948 och augusti 1949 uppgår till 0,2 %. I någon mån torde skillnaden mellan enquêteresultatet och socialstyrelsens statistik sammanhänga med att enquêten omfattar större och medelstora företag. Sysselsättningsökningen inom dessa har nämligen varit något större än för industrien i dess helhet. Skillnaden är dock relativt obetydlig (några tiondels procent) och kan icke förklara hela differensen. Delvis kan den också tänkas bero på att de skilda industrigrenarna väga olika tungt i enquêteundersökningen och i socialstyrelsens statistik. Det torde dock icke vara möjligt att ge någon uttömmande förklaring till skillnaden. Det bör emellertid understrykas, att enquêteundersökningen sannolikt får anses mycket osäker.[1]

### *Produktionsutvecklingen 1949—1950.*

Enquêteundersökningen upptar även en fråga rörande produktionsutvecklingen mellan 1949 och 1950. I anvisningarna för besvarandet av frågan heter det, att som allmän förutsättning för beräkning av 1950 års produktionsvolym bör antagas »gynnsamma avsättningsförhållanden samt i stort sett oförändrade betingelser i fråga om tillgång på arbetskraft och importerade råvaror». Värdet av den för 1950 beräknade produktionen har angivits i 1949 års medelförsäljningspriser. Här är det alltså fråga om en uppskattning av volymförändringarna.

Produktionsvolymens ökning för industrien i dess helhet väntas enligt

[1] Företagen skola där uppge det genomsnittliga antalet sysselsatta vid avlöningstillfällena under året. Det måste vara svårare att få ett vederhäftigt svar på en sådan fråga (speciellt för 1949) än när det som vid uppgifterna till socialstyrelsens statistik gäller sysselsättningen vid en viss bestämd tidpunkt.

denna undersökning bli 4,7 %. För genomförande av denna produktionsökning räknar man inom de av enquêten berörda företagen med att det i genomsnitt skulle fordras en ökning av arbetarantalet med 3,1 %. Det förefaller dock icke realistiskt att för industrien i dess helhet räkna med en så stor ökning av sysselsättningen. Av större intresse är då att konstatera, att man i genomsnitt endast räknar med en ökning av produktionsvolymen per arbetare med 1,5 % mellan 1949 och 1950. Med hänsyn till att man inte har någon tidigare erfarenhet av en undersökning av det här slaget, är det svårt att yttra sig om resultatets tillförlitlighet.

För att kunna bedöma industriens produktions- och produktivitetsutsikter för den närmaste framtiden är det nödvändigt, att man gör klart för sig vilka faktorer, som varit bestämmande för de senaste årens utveckling. Som framgått ovan, framstår den genomsnittliga takten i produktivitetsökningen sedan 1939 som liten i jämförelse med mellankrigstidens förhållanden. För att ytterligare belysa detta kan man jämföra den observerade ökningen av produktionen per arbetartimme mellan 1939 och 1948 — 14 % — med den ökning av 30 %, som skulle ha motsvarat normal förkrigstakt. Under de senaste åren har emellertid skett en viss återhämtning med en större produktivitetsökning än den förkrigsnormala. Detta får kanske främst ses som ett resultat av de stora investeringarna inom industrien och den rationalisering detta inneburit. Det framgår t. ex. av kapitel VII, s. 97, att industriens investeringar i genomsnitt under år 1948 volymmässigt låg åtminstone 50 % över 1938/39 års nivå.

Andra faktorer som medverkat till en höjning av produktiviteten, ha varit en förbättring av bränsle- och råvarutillgången samt en tendens till minskning av arbetskraftens rörlighet.[1] I detta sammanhang kan också nämnas den nedgång i industriens orderstockar, som ägt rum mellan 1948 och 1949. Av nedanstående uppgifter sammanställda av Industriens utredningsinstitut framgår orderstockens storlek inom vissa verkstadsindustrier:

| | okt. 1946 | sept. 1947 | sept. 1948 | sept. 1949 |
|---|---|---|---|---|
| Orderstockens varaktighet i månader .. | 17 | 18 | 18 | 15 |

Även om nedgången i orderstockarna icke innebär produktivitetsförbättringar för det producerande företaget, så är det dock av avsevärd betydelse för det beställande företaget, som tack vare de kortare leveranstiderna kan planera sin tillverkning mera rationellt än tidigare.

Vad beträffar de framtida möjligheterna till produktivitetsökning, så synes det visserligen rimligt att antaga, att den stegring med närmare 4 % om året, som synes ha ägt rum de senaste åren, så småningom skall avmattas. Det synes dock icke föreligga något speciellt skäl för att antaga, att någon väsentlig minskning av ökningstakten skall behöva äga rum till 1950.

Investeringsvolymen inom industrien är fortfarande hög, och man har

[1] Jfr sammanställningen å s. 118 över antalet under en vecka avgångna arbetare inom vissa industriföretag.

anledning att för de närmaste åren antaga att rationaliseringssträvandena skall fortsätta att bära frukt.

Det är av intresse att i detta sammanhang jämföra med produktivitetsutvecklingen efter föregående världskrig. I samband med depressionen i början på 1920-talet ägde en stark produktivitetsförbättring rum, med 8 % mellan 1920 och 1921 samt inte mindre än 10 % mellan 1921 och 1922. Denna utveckling torde i hög grad få tillskrivas den utrensning av efterkrigstidens flora av föga rationella företag, som depressionen medförde. Även i nuvarande läge, torde det under och efter kriget uppstått en mängd speciellt mindre företag med låg produktivitet. Av särskild betydelse har här varit det skydd från utländsk konkurrens, som krigets avspärrning, efterkrigstidens importreglering och det tillfälliga bortfallet av importen från Tyskland inneburit. Man måste räkna med att det även efter det senaste kriget så småningom kommer att ske en utrensning av de sämre företagen. Detta innebär ytterligare en anledning till att för de närmaste åren antaga en fortsatt relativt gynnsam produktivitetsutveckling.

*Industriens bidrag till bruttonationalprodukten.*

Salutillverkningarnas värde för industrien utgjorde enligt industristatistiken 7 855 miljoner kronor under år 1939. 1946 uppgick det till 15 738[1] miljoner kronor och 1947 till 17 910[1] miljoner kronor. På grundval av den preliminära bearbetningen av 1948 års industristatistik samt den ovan berörda enquêten för 1949 kan man uppskattningsvis ange motsvarande siffra för 1948 till 20 650[1] miljoner kronor och för 1949 till 21 250[1] miljoner kronor. Dessa siffror innehålla givetvis ett stort mått av dubbelräkningar.

För uppskattning av den andel av bruttonationalprodukten, som är att hänföra till industrien, måste man bilda sig en uppfattning om hur mycket av avsaluvärdet, som motsvarar förädlingsarbetet inom industrien. Ett sådant nettovärde skall inkludera arbetslöner och vinster samt för att kunna jämföras med bruttonationalprodukten även kapitalförslitningen. För den skull skall från avsaluvärdet dragas huvudsakligen värdet av inköpta råvaror, bränslen och smörjmedel samt elektrisk kraft. Enligt uppskattningar utförda av kommerskollegium torde den andel av avsaluvärdet, som motsvarar ett på så sätt beräknat nettovärde, uppgå till 45—50 %. Nettovärdet (inkluderande kapitalförslitning) skulle då, med ovanstående osäkerhetsgränser för nettoandelen, ha utgjort:

| 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|
| 7·1—7·9 | 8·1—9·0 | 9·3—10·3 | 9·6—10·6 |

mätt i miljarder kronor.

Med tillhjälp av produktionsvolymindex kan produktionen 1946, 1947 och 1948 uppskattas i 1948 års priser. Man erhåller i dessa fasta priser en ökning av industriproduktionen med i runt tal 300 miljoner kronor mellan 1946 och 1947 samt 600 miljoner kronor mellan 1947 och 1948. Detta mot-

[1] Korrigerad med hänsyn till vissa uteslutningar inom industristatistiken.

svarar en genomsnittlig prisstegring av 10 % mellan 1946 och 1947 samt 8 % mellan 1947 och 1948. Nettovärdets ökning mellan 1948 och 1949 kan uppskattningsvis anges till 400 miljoner kronor räknat i 1948 års priser. Denna uppskattning utgår från ett antagande, att produktionsvolymökningen mellan 1948 och 1949 varit av storleksordningen 4 %.

### *Förbrukningen av elektrisk kraft.*

Med industrien har ovan avsetts endast den egentliga industrien exklusive gruppen kraft-, belysnings- och vattenverk. Med hänsyn till den stora roll som försörjningen med elektrisk kraft spelar för den övriga industrien skall också till sist anges några data rörande kraftproduktionens utveckling under de senaste åren. Siffrorna för industriens kraftförbrukning utgör i viss mån en bekräftelse på de tidigare omdömena om den industriella produktionens utveckling.

Den totala nyttiggjorda elektriska energien, som enligt kommerskollegii statistik 1939 utgjorde 7 943 miljoner kilowattimmar, uppgick under 1948 till 12 252 miljoner kilowattimmar. Detta innebär en ökning med 54 % eller i genomsnitt 4,9 % per år under perioden 1939—1948. Det är emellertid att märka, att den elektriska kraften var ransonerad under det första kvartalet 1948. Jämför man i stället med förbrukningen under 12-månadersperioden september 1946—augusti 1947 omedelbart före ransoneringen får man en genomsnittlig ökning med 5,9 % om året.[1] Den genomsnittliga ökningstakten från 1939 fram till ransoneringen är något lägre än under mellankrigstiden, då den uppgick till 6,5 % per år. Ransoneringen under tiden 15 september 1947—31 mars 1948 innebar, som framgår av tabell 6, en nedskärning av såväl den totala förbrukningen som förbrukningen inom storindustrien med 13 % i jämförelse med samma period ett år tidigare. Efter ransoneringens upphörande skedde en återhämtning. Av tabellen framgår, att ökningen mellan perioden oktober 1947—mars 1948, då ransonering rådde, och samma period ett år senare var 22 % för totalförbrukningen och 26 % för storindustrien. Detta betyder, vid jämförelse mellan perioden oktober 1946—mars 1948, ett år före ransoneringen, och oktober 1948—mars 1949, ett år efter ransoneringen, en ökning av totalförbrukningen med endast 6 % på två år och av förbrukningen inom storindustrien med 9 %. Ökningen i totalförbrukningen mellan april—november 1948 och april—november 1949 uppgick emellertid till inte mindre än 7,2 %. Inom storindustrien utgjorde tillväxten för samma period 5,5 %. Det bör emellertid påpekas, att ökningen under den period det här gäller har hållits tillbaka något genom massaproduktionens minskning mellan 1948 och 1949. Omkring $^1/_3$ av den totala kraftförbrukningen inom industrien faller på gruppen pappers- och grafisk industri, och mellan april—september 1948 och april—september 1949 kan man konstatera en nedgång i förbrukningen inom denna industrigrupp med

[1] Produktionssiffrorna för perioden sept. 1946—aug. 1947 har hämtats ur bränslekommissionens statistik och gjorts jämförbara med kommerskollegii siffror genom sammankedjning.

**Tabell 6. Stegringen i förbrukningen av elektrisk kraft 1946—1949.**

Procent per år.

| Procentuell förändring av förbrukningen | | Total-förbrukning (utom för el. ångpannor) | Förbrukningen inom storindustrien |
|---|---|---|---|
| mellan perioden | och perioden | | |
| 1946 | 1947 | — 0·4 | — 1·1 |
| 1947 | 1948 | + 5·3 | + 7·9 |
| 1948 | 1949 (prognos) | + 10 | + 10 |
| sept. 1945—aug. 1946 | sept. 1946—aug. 1947 (före ransoneringen) | + 6·7 | + 7·3 |
| okt. 1946—mars 1947 | okt. 1947—mars 1948 (ransonering) | — 13·1 | — 13·3 |
| okt. 1947—mars 1948 (ransonering) | okt. 1948—mars 1949 | + 22·4 | + 26·0 |
| april—aug. 1947 (före ransoneringen) | april —aug. 1948 (efter ransoneringen) | + 4·9 | + 7·7 |
| jan.—mars 1948 | jan.—mars 1949 | + 20·5 | + 25·1 |
| april—nov. 1948 | april—nov. 1949 | + 7·2 | + 5·5 |

Sammanställningen bygger på bränslekommissionens månadsstatistik över förbrukningen av elektrisk kraft.

2,6 %. För oktober och november noterar man dock en återuppgång, sedan produktionen inom denna grupp åter ökat, bl. a. som en följd av devalveringen.

Kraftransoneringen 1947/48 måste ha haft en viss inverkan på den industriella produktionen. Det torde emellertid vara omöjligt att uppskatta verkningarna på produktionsvolymen. I många fall får man antaga, att ransoneringen icke innebar någon avsevärd inskränkning av driften, även om vissa industrigrenar såsom elhyttor, legeringsverk och träsliperier drabbades hårt. Under hösten 1949 har man diskuterat frågan, om det inte skulle bli nödvändigt att även nu tillgripa en viss ransonering. Genom den rikliga nederbörd, som sedan dess fallit, har läget emellertid avsevärt förbättrats. I sämsta fall synes man få räkna med en viss nedskärning under några månader av industriens förbrukning under dagtid. Detta torde dock knappast behöva påverka industriens produktionsvolym märkbart.

## VII. Investeringsutvecklingen.

Den kraftiga utvidgning av investeringsverksamheten som försiggått från 1945 till 1947, avlöstes under 1948 av en tydlig stagnation i investeringsutvecklingen. Värdemässigt fortsatte visserligen de totala bruttoinvesteringarna att öka från 1947 till 1948. Enligt nu tillgängliga reviderade beräkningar uppgick värdetillväxten mellan dessa år till ca 4 %. Vid omräkning till fasta priser framkommer emellertid en investeringsminskning med ca 2 %. Från 1948 till 1949 beräknas värdesumman för de totala bruttoinvesteringarna ha

blivit oförändrad. Volymmässigt uppskattas detta innebära en minskning med drygt 2 %.

I följande sammanställning med indexserier över investeringsverksamhetens värdemässiga utveckling 1945 till 1949 inom olika områden framträder en påtaglig fasförskjutning i utvecklingsförloppet. Mellan 1945 och 1947 låg den mest dynamiska investeringsexpansionen inom grupperna privat industri (inklusive kraftverk) och privata transportmedel.[1] För dessa grupper blevo investeringsvärdena mer än fördubblade från 1945 till 1947, men därefter följde relativt obetydliga förändringar från 1947 till 1948. Mellan dessa sistnämnda år representerade investeringarna inom kommunerna, jordbruket och de statliga affärsverken den kraftigaste tillväxten. Å andra sidan innebar den privata bostadsproduktionens tillbakagång en absolut sett betydande minuspost. Från 1948 till 1949 ha investeringsvärdena för privat industri och privata transportmedel visat tydlig tillbakagång, medan investeringsexpansionen fortsatt för kommuner och statliga affärsverk. Även de militära investeringarna ha ökat avsevärt från 1948 till 1949:

| | Index: 1945 = 100 | | | |
|---|---|---|---|---|
| | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
| Privat industri (inkl. enskilda kraftverk) | 146 | 198 | 208 | 189 |
| Transportmedel (privata)[1] | 181 | 219 | 231 | 189 |
| Statliga affärsverk och statliga aktiebolag[2] | 129 | 155 | 179 | 193 |
| Kommunala investeringar | 132 | 166 | 215 | 245 |
| Jordbruk (ekonomibyggnader och maskiner) | 145 | 174 | 209 | 201 |
| Bostäder i enskild regi | 113 | 123 | 91 | 91 |
| Militära investeringar | 64 | 51 | 57 | 71 |
| Samtliga investeringar | 123 | 146 | 151 | 151 |

De motsatta utvecklingstendenserna ifråga om privata och offentliga bruttoinvesteringar 1947—1949 framträda tydligare i tabell 1. Omräknade i 1948 års priser ha de enskilda bruttoinvesteringarna under denna tid minskat med ca 950 miljoner kronor, samtidigt som de offentliga stigit med ca 600 miljoner kronor.

Tabell 3 ger möjlighet att från 1946 till 1949 följa investeringarnas utveckling inom olika sakområden med bortseende från hur dessa äro uppdelade på statliga, kommunala samt enskilda företag och inrättningar.

Det totala bostadsbyggandet har från 1947 till 1948 minskat mindre än det enskilda. Från 1948 till 1949 beräknas den totala bostadsproduktionen ha ökat 6 % i värde och 4 % i volym, samtidigt som den privata förblivit värdemässigt oförändrad och gått ned 1 % i volym. Skillnaden i utvecklingsgång mellan det privata och det totala bostadsbyggandet kan till största delen för-

[1] Handelsfartyg och motorfordon.

[2] I tidigare framlagda sammanställningar av denna typ ha lagerförändringar ingått i investeringsuppgifterna för statliga affärsverk. I de nu framlagda investeringsberäkningarna ingå däremot i princip inga lagerinvesteringar. För de statliga affärsverkens del blir den procentuella stegringen i investeringsutgifterna från 1945 till 1949 exklusive lagerinvesteringar lägre än om dylika investeringar inräknas.

**Tabell 1. Investeringsverksamheten 1946—1949.**

Miljoner kronor.

| | Löpande priser | | | |
|---|---|---|---|---|
| | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
| **Enskilda bruttoinvesteringar** | **4 188** | **5 094** | **4 894** | **4 564** |
| Bostäder | 1 578 | 1 712 | 1 272 | 1 276 |
| Industri | 1 488 | 2 019 | 2 088 | 1 893 |
| Kraft- och belysningsverk | 128 | 172 | 209 | 200 |
| Jordbruk (ekonomibyggnader och maskiner) | 356 | 427 | 513 | 495 |
| Transportmedel | 550 | 666 | 704 | 575 |
| Övrigt | 88 | 98 | 108 | 125 |
| **Offentliga bruttoinvesteringar** | **1 771** | **1 986** | **2 437** | **2 767** |
| Statliga | 1 184 | 1 248 | 1 480 | 1 678 |
| Därav: affärsverk och aktiebolag | 564 | 675 | 783 | 842 |
| militära | 451 | 356 | 398 | 500 |
| Kommunala (inkl. kommunala bolag och stiftelser) | 587 | 738 | 957 | 1 089 |
| **Summa bruttoinvesteringar** | **5 959** | **7 080** | **7 331** | **7 331** |
| Därav offentliga och enskilda bostäder | 1 672 | 1 849 | 1 504 | 1 595 |
| | 1948 års priser | | | |
| **Enskilda bruttoinvesteringar** | **4 729** | **5 380** | **4 894** | **4 435** |
| Bostäder | 1 711 | 1 763 | 1 272 | 1 254 |
| Industri | 1 746 | 2 175 | 2 088 | 1 818 |
| Kraft- och belysningsverk | 150 | 185 | 209 | 196 |
| Jordbruk (ekonomibyggnader och maskiner) | 388 | 450 | 513 | 484 |
| Transportmedel | 633 | 703 | 704 | 560 |
| Övrigt | 101 | 104 | 108 | 123 |
| **Offentliga bruttoinvesteringar** | **1 996** | **2 106** | **2 437** | **2 714** |
| Statliga | 1 331 | 1 327 | 1 480 | 1 647 |
| Därav: affärsverk och aktiebolag | 630 | 718 | 783 | 829 |
| militära | 505 | 375 | 398 | 486 |
| Kommunala (inkl. kommunala bolag och stiftelser) | 665 | 779 | 957 | 1 067 |
| **Summa bruttoinvesteringar** | **6 725** | **7 486** | **7 331** | **7 149** |
| Därav offentliga och enskilda bostäder | 1 810 | 1 903 | 1 504 | 1 566 |

klaras av den kommunala bostadsproduktionens fortskridande ökning. Bland andra investeringsområden med mera anmärkningvärda förändringar från 1948 till 1949 märkas främst vägar och gator. Omräknade i fasta priser ha investeringsutgifterna för dessa ändamål stigit 15 % från 1948 till 1949 och så mycket som 70 % från 1946 till 1949.

Under 1948 och 1949, då den totala investeringsvolymen varit svagt fallande, ha utvecklingstendenserna varit omkastade beträffande byggnads-

**Tabell 2. Detaljredovisning av investeringsberäkningarna för 1947— 1948. Bruttoinvestering i löpande priser.**

Miljoner kronor.

| | 1947 | | 1948 | | Tillförlitlighetstal (se s. 30) |
|---|---|---|---|---|---|
| | Totalt | Därav underhåll | Totalt | Därav underhåll | |
| **Enskilda bruttoinvesteringar** | **5 094** | **1 519** | **4 894** | **1 736** | **2·2** |
| Bostäder | 1 849 | 473 | 1 504 | 524 | 2·5 |
| Avgår: statliga bostäder | — 4 | — 1 | — 4 | — 1 | 3·5 |
| kommunala bostäder | — 133 | — 12 | — 228 | — 26 | 3·5 |
| *Rest: privata bostäder* | *1 712* | *460* | *1 272* | *497* | *2·6* |
| Industri (exkl. personalbostäder) | 2 079 | 582 | 2 167 | 718 | 2·6 |
| Enligt kommerskollegii statistik | 1 313 | 377 | 1 326 | 440 | 2·0 |
| Övriga industriföretag (uppskattning) | 766 | 205 | 841 | 278 | 3·5 |
| Avgår: statliga företag | — 58 | — 13 | — 77 | — 18 | 2·5 |
| kommunala företag | — 2 | — 1 | — 2 | — 1 | 2·5 |
| *Rest: enskild industri* | *2 019* | *568* | *2 088* | *699* | *2·6* |
| Kraft-, belysnings- och vattenverk | 391 | 56 | 490 | 72 | 2·4 |
| Enligt kommerskollegii statistik | 286 | 41 | 353 | 52 | 2·0 |
| Övriga verk (uppskattning) | 105 | 15 | 137 | 20 | 3·5 |
| Avgår: statliga verk | — 111 | — 10 | — 150 | — 13 | 3·0 |
| kommunala verk | — 108 | — 21 | — 131 | — 25 | 3·0 |
| *Rest: enskilda kraft- och belysningsverk* | *172* | *25* | *209* | *34* | *3·4* |
| *Jordbruk* | *427* | *172* | *513* | *182* | *2·9* |
| Ekonomibyggnader | 253 | 172 | 279 | 182 | 3·5 |
| Maskiner | 174 | · | 234 | · | 2·5 |
| *Transportmedel* | *666* | *274* | *704* | *299* | *3·2* |
| Enskilda järnvägar | 46 | 31 | 34 | 28 | 3·5 |
| Motorfordon[1] | 346 | 153 | 327 | 165 | 4·0 |
| Handelsflottan | 263 | 82 | 331 | 98 | 2·5 |
| Flottleder | 11 | 8 | 12 | 8 | 2·5 |
| *Övrigt* | *98* | *20* | *108* | *25* | *2·9* |
| Handel (endast byggnader) | 58 | · | 59 | · | 3·5 |
| Skogsbruk | 23 | 13 | 30 | 18 | 3·0 |
| Fiske | 17 | 7 | 19 | 7 | 3·5 |
| **Offentliga bruttoinvesteringar** | **1 986** | **530** | **2 437** | **642** | **2·3** |
| Statliga | 1 248 | 344 | 1 480 | 419 | 2·2 |
| *Statens affärsdrivande verk* | *616* | *227* | *702* | *264* | *1·4* |
| Postverket | 7 | 3 | 9 | 3 | 2·0 |
| Telegrafverket | 187 | 50 | 196 | 52 | 2·0 |
| Statens järnvägar | 267 | 152 | 291 | 182 | 2·0 |
| Statens vattenfallsverk | 113 | 10 | 158 | 11 | 2·0 |
| Domänverket (inkl. statens skogsindustrier) | 33 | 11 | 36 | 15 | 2·0 |
| Luftfartsverket | 9 | 1 | 12 | 1 | 2·0 |

forts. nästa sida.

[1] Lastbilar, bussar och personbilar för nyttotrafik i den mån de ej ingå i andra redovisade poster.

**Tab. 2 (forts.)**

| | 1947 | | 1948 | | Tillförlitlighetstal |
|---|---|---|---|---|---|
| | Totalt | Därav underhåll | Totalt | Därav underhåll | |
| *Övriga statliga aktiebolag* | *59* | *12* | *81* | *14* | *2·0* |
| *Vägar* | *114* | *86* | *176* | *118* | *2·0* |
| *Övriga civila investeringar enligt budgetredovisningen* | *103* | *6* | *123* | *8* | *3·0* |
| *Militära investeringar enligt budgetredovisningen* | *356* | *13* | *398* | *15* | *3·0* |
| Kommunala | 738 | 1 860 | 957 | 223 | 2·9 |
| *Kommuner* | *606* | *156* | *701* | *173* | *3·0* |
| *Kommunala bolag och stiftelser* | *132* | *29* | *256* | *50* | *3·5* |
| **Summa bruttoinvesteringar** | **7 080** | **2 049** | **7 331** | **2 378** | **2·0** |

och anläggningsverksamheten å ena sidan samt övrig investeringsverksamhet å den andra. Såsom även framgår av tabell 3, beräknas byggnads- och anläggningsverksamheten i fasta priser absolut sett ha minskat med ca 400 miljoner kronor från 1947 till 1948, medan övrig investeringsverksamhet, vilken i främsta rummet avser verkstadsprodukter, stigit med ca 250 miljoner kronor. För 1949 framträder en svag volymmässig ökning av den totala byggnads- och anläggningsverksamheten (med ca 30 miljoner kronor) och mera betydande minskning av övrig investeringsverksamhet (med ca 200 miljoner kronor). Den inskränkning av de inhemska investeringarna i verkstadsprodukter som synes ha inträffat under 1949, torde ha bidragit till att öka exporten och minska importen av dylika produkter under 1949, i den mån importminskningen inte varit framtvingad genom regleringar. För de viktigaste huvudgrupperna av verkstadsprodukter (maskiner, transportmedel, instrument och vapen) förelåg under perioden januari—november 1948 ett importöverskott på en halv miljon kronor,[1] vilket för samma period 1949 förbytts i ett exportöverskott på 283 miljoner kronor.

Anförda beräkningar rörande investeringsverksamhetens volymutveckling från 1946 till 1949 böra inte tillmätas alltför stor precision. Jämförelser mellan investeringsvolymen för två näraliggande år som 1946 och 1949 måste dock kunna företagas med betydligt större säkerhet än ifråga om två vitt skilda år som ett förkrigs- och ett efterkrigsår. Å andra sidan torde en jämförelse av denna senare innebörd tyvärr vara av desto större intresse. Ett försök har därför gjorts att grovt uppskatta den totala investeringsvolymens förändring från 1938/39 till 1948.

Vissa hållpunkter ha kunnat uppbringas för denna kalkyl. Byggnadsvolymens förändringar ha i viss utsträckning kunnat bedömas med ledning av uppgifter om nytillkomna bostadslägenheter och golvytor. Inträffade standardförändringar på byggnadsområdet kunna dock ej komma till synes i

[1] Enligt nu tillgängliga korrigerade uppgifter.

dylika serier. Kostnadsutvecklingen för investeringar inom de under kommunikationsdepartementet lydande affärsverken samt vägväsendet ha varit föremål för särskilda undersökningar. Resultaten av dessa undersökningar torde i viss mån vara tillämpliga även beträffande andra investeringsområden. Vissa mera allmänna slutsatser rörande prisutvecklingen ha även kunnat dragas dels ur direkta prisindexberäkningar, dels även ur tillgängliga volymberäkningar för utrikeshandel och industriproduktion.

En överslagskalkyl, som grundar sig på det uppgiftsmaterial som står till buds, ger till resultat, att investeringsvolymen ökat med 30 à 35 % från 1938/39 till 1948. Detta skulle å andra sidan innebära, att kostnaderna för investering i genomsnitt stigit med 85 à 90 % under samma tid. För de flesta investeringsområden synes investeringsvolymen ha varit avgjort större under 1948 än under 1938/39. Ett viktigt undantag utgör bostadsproduktionen. Tillskottet av nytillkomna bostadslägenheter var visserligen inte avsevärt mindre under 1948 än 1938/39, men insatserna av material och arbete under 1948 motsvarade ett betydligt mindre antal lägenheter än som färdigställdes under året. Med hänsyn tagen till inträffade standardförbättringar torde minskningen av bostadsproduktionens volym kunna anges till ca 15 %. Lägre investeringsvolym 1948 än omedelbart före kriget synes även ha förekommit inom det allmänna vägväsendet. Inskränkningen torde i detta fall kunna anges till ca 30 %.[1]

Bland de områden, som ökat sin investeringsvolym, torde industrien representera det viktigaste. Om kostnadsstegringen för industriinvesteringar uppgått till 75—100 %, skulle ökningen av investeringsvolymen ligga inom marginalerna 55—80 %. Den livliga industribyggnadsverksamhet, som inleddes under 1946, har under 1948 börjat mogna fram i färdiga industrilokaler. Enligt socialstyrelsens byggnadsstatistik ökade kvadratmeterytan av under året färdigställda fabriks- och verkstadslokaler med 51 % från 1947 till 1948. Det redovisade tillskottet av dylika lokaler var under 1948 76 % större än under 1938/39 och 48 % större än under 1939/40. Med hänsyn till byggnadsstatistikens vidgade giltighetsområde skulle dessa siffror för att bli rättvisande böra sänkas till ca 65 % resp. 40 %. De anförda uppgifterna angående tillskottet av industrilokaler minskar inte sannolikheten för att industriens investeringsvolym ökat med minst 50 % från 1938/39 till 1948.

Även investeringarna i skolbyggnader synas ha ökat kraftigt mellan de valda jämförelseåren. Enligt socialstyrelsens byggnadsstatistik ha nytillkomna skollokaler inom tätorter ökat med mer än 100 % från 1938/39 till 1948. Tillskotten av nya skollokaler motsvara likväl inte behoven.

Då en allmän investeringsprognos för 1950 framlägges i anslutning till 1950 års investeringsbudget, skall i det följande endast anläggas några synpunkter på tendenserna i investeringsutvecklingen. På de flesta områden före-

[1] Denna siffra avser totala bruttoinvesteringar inklusive underhåll. Enbart för nyinvesteringar torde minskningen ha varit betydligt kraftigare.

**Tabell 3. Bruttoinvesteringar 1946—1949. Fördelning på investeringsområden och efter investeringarnas art.**

Miljoner kronor.

| | Löpande priser | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Byggnader och anläggningar | | | | Övrigt | | | | Summa | | | |
| | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
| Bostäder | 1 672 | 1 849 | 1 504 | 1 595 | — | — | — | — | 1 672 | 1 849 | 1 504 | 1 595 |
| Jordbruk, skogsbruk o. fiske | 251 | 287 | 318 | 315 | 165 | 203 | 272 | 268 | 416 | 490 | 590 | 583 |
| Egentlig industri | 590 | 866 | 764 | 663 | 952 | 1 213 | 1 403 | 1 323 | 1 542 | 2 079 | 2 167 | 1 986 |
| Kraft- och belysningsverk | 197 | 267 | 347 | 354 | 62 | 83 | 93 | 106 | 259 | 350 | 440 | 460 |
| Handel (endast byggnader) | 48 | 58 | 59 | 67 | — | — | — | — | 48 | 58 | 59 | 67 |
| Samfärdsel | 304 | 368 | 381 | 413 | 735 | 869 | 957 | 839 | 1 039 | 1 237 | 1 338 | 1 252 |
| enskild | 27 | 33 | 26 | 19 | 523 | 633 | 678 | 556 | 550 | 666 | 704 | 575 |
| statlig | 245 | 298 | 312 | 337 | 181 | 193 | 222 | 234 | 426 | 491 | 534 | 571 |
| kommunal | 32 | 37 | 43 | 57 | 31 | 43 | 57 | 49 | 63 | 80 | 100 | 106 |
| Vägar och gator | 154 | 197 | 270 | 314 | 14 | 18 | 26 | 30 | 168 | 215 | 296 | 344 |
| Vatten- och avloppsledningar, vattenverk | 76 | 88 | 89 | 100 | 6 | 7 | 10 | 9 | 82 | 95 | 99 | 109 |
| Sjuk- och hälsovård | 53 | 67 | 72 | 74 | 15 | 19 | 26 | 31 | 68 | 86 | 98 | 105 |
| Sociala ändamål | 22 | 25 | 32 | 32 | 0 | 1 | 1 | 0 | 22 | 26 | 33 | 32 |
| Skolor och kyrkor | 80 | 100 | 129 | 128 | 14 | 19 | 35 | 35 | 94 | 119 | 164 | 163 |
| Förvaltning och diverse ändamål | 77 | 92 | 102 | 112 | 35 | 38 | 51 | 32 | 112 | 130 | 153 | 144 |
| Militära investeringar | 76 | 58 | 54 | 47 | 361 | 288 | 336 | 444 | 437 | 346 | 390 | 491 |
| Summa | **3 600** | **4 322** | **4 121** | **4 214** | **2 359** | **2 758** | **3 210** | **3 117** | **5 959** | **7 080** | **7 331** | **7 331** |
| Därav: underhåll | 1 021 | 1 216 | 1 386 | 1 431 | 696 | 833 | 992 | 997 | 1 717 | 2 049 | 2 378 | 2 428 |

| | 1948 års priser | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Byggnader och anläggningar | | | | Övrigt | | | | Summa | | | |
| | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
| Bostäder | 1 810 | 1 903 | 1 504 | 1 566 | — | — | — | — | 1 810 | 1 903 | 1 504 | 1 566 |
| Jordbruk, skogsbruk o. fiske | 287 | 307 | 318 | 312 | 175 | 214 | 272 | 261 | 462 | 521 | 590 | 573 |
| Egentlig industri | 667 | 921 | 764 | 654 | 1 142 | 1 319 | 1 403 | 1 254 | 1 809 | 2 240 | 2 167 | 1 908 |
| Kraft- och belysningsverk | 228 | 287 | 347 | 350 | 75 | 90 | 93 | 100 | 303 | 377 | 440 | 450 |
| Handel (endast byggnader) | 51 | 59 | 59 | 65 | — | — | — | — | 51 | 59 | 59 | 65 |
| Samfärdsel | 335 | 390 | 381 | 409 | 838 | 917 | 957 | 820 | 1 173 | 1 307 | 1 338 | 1 229 |
| enskild | 29 | 34 | 26 | 19 | 604 | 669 | 678 | 541 | 633 | 703 | 704 | 560 |
| statlig | 269 | 316 | 312 | 334 | 199 | 203 | 222 | 232 | 468 | 519 | 534 | 566 |
| kommunal | 37 | 40 | 43 | 56 | 35 | 45 | 57 | 47 | 72 | 85 | 100 | 103 |
| Vägar och gator | 183 | 213 | 270 | 310 | 15 | 19 | 26 | 30 | 198 | 232 | 296 | 340 |
| Vatten- och avloppsledningar, vattenverk | 89 | 95 | 89 | 98 | 6 | 7 | 10 | 9 | 95 | 102 | 99 | 107 |
| Sjuk- och hälsovård | 58 | 70 | 72 | 73 | 18 | 20 | 26 | 30 | 76 | 90 | 98 | 103 |
| Sociala ändamål | 24 | 27 | 32 | 32 | 0 | 1 | 1 | 0 | 24 | 28 | 33 | 32 |
| Skolor och kyrkor | 90 | 106 | 129 | 126 | 15 | 20 | 35 | 34 | 105 | 126 | 164 | 160 |
| Förvaltning och diverse ändamål | 89 | 94 | 102 | 109 | 41 | 42 | 51 | 29 | 130 | 136 | 153 | 138 |
| Militära investeringar | 84 | 62 | 54 | 46 | 405 | 303 | 336 | 432 | 489 | 365 | 390 | 478 |
| Summa | **3 995** | **4 534** | **4 121** | **4 150** | **2 730** | **2 952** | **3 210** | **2 999** | **6 725** | **7 486** | **7 331** | **7 149** |
| Därav: underhåll | 1 174 | 1 297 | 1 386 | 1 411 | 798 | 885 | 992 | 970 | 1 972 | 2 182 | 2 378 | 2 381 |

ligger alltjämt vilja att öka investeringarna. Industriföretag, som lämnat uppgift till kommerskollegium om sina investeringsplaner för 1950, äro inriktade på att öka sina investeringsutgifter med 17 % i förhållande till 1949.[1] Som en jämförelse kan nämnas att motsvarande siffra vid föregående investeringsundersökning från hösten 1948 utgjorde 8 %. Inom det kommunala investeringsområdet är expansionsviljan ännu starkare än i fråga om industrien. Kommuner och kommunala bolag ha nämligen redovisat en planerad investeringsökning från 1949 till 1950 med 35 %. Även bostadsproduktionen skulle öka synnerligen kraftigt under 1950, därest byggherrarna finge möjlighet att genomföra sina planer.

Det synes vara ett genomgående drag att viljan till investeringsökning är betydligt intensivare i fråga om byggnader och anläggningar än i fråga om maskiner och andra verkstadsprodukter. Industriföretag, som i genomsnitt önska öka sina investeringar (bortsett från personalbostäder) med 18 %, planera 3 % ökning av maskinanskaffningen mot 45 % ökning av utgifterna för byggnader och anläggningar (motsvarande procenttal vid enquête hösten 1948 voro 3 % resp. 16 %). Kommunernas investeringsplaner avse till en alldeles övervägande del byggnader och anläggningar. På det militära området vittnar emellertid försvarets behållning av reservationsmedel avsedda för materielanskaffning om en viss efterfrågereserv i fråga om verkstadsprodukter.[2] Förutom av den inhemska efterfrågan på verkstadsprodukter påverkas de svenska verkstädernas avsättningsmöjligheter även av efterfrågan för export. De större verkstadsföretagens orderstockar ha enligt Industriens utredningsinstituts orderstatistik blivit måttligt reducerade från september 1948 till september 1949. I genomsnitt för samtliga berörda företag uppgick nämligen orderstockens varaktighet till 15 månader i september 1949 mot 18 månader i september 1948. Tendensen till minskning av orderstockarna ha gjort sig gällande med olika styrka inom olika grenar av verkstadsindustrien. Orderstockens genomsnittliga varaktighet har för järn- och metallmanufakturverk sjunkit från 12 till 8 månader, för elektriska verkstäder från 27 till 22 månader, för varv från 32 till 27 månader samt för mekaniska verkstäder och gjuterier tämligen obetydligt, eller från 14 till 13 månader.

När det gäller utvecklingstendenserna inom investeringsverksamheten på längre sikt än det närmaste året, bli hållpunkterna för en bedömning ännu osäkrare. Det gäller inte minst i fråga om industriinvesteringarna, ehuru en framtidsbedömning av dessa investeringar skulle vara av särskilt intresse med hänsyn till deras betydenhet samt kraftiga volymökning sedan förkrigstiden. En volymuppgång med drygt 50 % för industriinvesteringarna från 1938/39 till 1948 kan dock i och för sig inte betecknas som uppseendeväckande. Den samtidiga tillväxten av industriproduktionens volym har beräknats till 42 %. Industriinvesteringarna ha alltså under den ut-

[1] Exklusive personalbostäder blir motsvarande siffra 18 %.

[2] På driftbudgeten uppgick försvarets behållning av reservationsmedel vid utgången av budgetåret 1948/49 till 606 miljoner kronor.

präglade högkonjunkturen efter kriget stigit något kraftigare än industriproduktionen. Det kan emellertid ifrågasättas, om en fortsatt expansion av industriinvesteringarna i samma takt som under de första efterkrigsåren hade varit möjlig, även om inte byggnadsregleringen lagt hinder i vägen.

Såsom närmare belyses i kapitel III, ha de totala bruttoinvesteringarnas andel av bruttonationalprodukten stigit från ca 25 % 1938/39 till ca 28 % 1948. För 1949 utgjorde motsvarande andel ca 26 %. Riskerna för en betydande spontan tillbakagång av den totala investeringsvolymen under de närmaste åren förefalla såtillvida begränsade, som en eventuell minskning för industriens och liknande privata investeringar kan förmodas innebära ökat utrymme för offentliga investeringar samt bostadsbyggande.

## VIII. Den privata konsumtionen.

### Konsumtionens värde och volym.

Värdet av den privata konsumtionen, dels till löpande och dels till 1948 års priser under åren 1938/39, 1946—1949 redovisas i tabellerna 1 och 2. Liksom föregående år har största delen av posterna livsmedel, bränsle och lyse samt beklädnad beräknats av olika försörjningskommissioner med hjälp av tillgängligt statistiskt material över förbrukade varukvantiteter samt uppgifter om genomsnittliga detaljpriser för de olika åren. Till grund för beräkningarna av posten bostad ligger en uppskattning av bostadskostnaderna under år 1945, utförd av socialstyrelsens allmänna bostadsräkning. Härtill har för efterföljande år lagts värdet av nettonytillskottet av bostadslägenheter. Beräkningarna ha även i övrigt utförts enligt i stort sett samma metoder, som använts i tidigare rapporter,[1] dock med den skillnaden att industri- och handelsstatistikens uppgifter i möjligaste mån undvikits, då det gällt att beräkna utvecklingen från år 1946. I stället för nämnda källor, med vars hjälp de flesta posterna inom inventariegruppen beräknats i föregående rapporter, har socialstyrelsens statistik över detaljhandelsomsättningen använts.[2] Detta förfarande motiveras av att de ur industri- och handelsstatistiken genom användande av lämpliga handelspålägg framräknade siffrorna avse tillförselns värde, vilket på grund av växlingar i lagerhållningen icke behöver sammanfalla med konsumtionsvärdet. Socialstyrelsens omsättningsstatistik bygger däremot på olika företags försäljningssiffror, som trots det i statistiken ingående materialets relativa litenhet troligen böra kunna ge en riktigare bild av utvecklingstendenserna.

[1] Närmare redogörelser för beräkningsmetoderna finnas i *Meddelanden från konjunkturinstitutet, Serie A: 8, A: 15, B: 2 och B: 9.* I den sistnämnda behandlas beräkningen av konsumtionsutgifterna till fasta priser.

[2] För en närmare redogörelse över denna statistiks uppläggning och omfattning hänvisas till *Sociala Meddelanden, nr 10, 1948,* s. 767 ff. Redovisningar av omsättningsstatistikens resultat finnas dessutom bl. a. i *Sociala Meddelanden, nr 7, 9 och 12, 1949.*

För att beräkna de olika posterna inom diversegruppen ha ett flertal statistiska källor använts, till exempel affärsverkens årsböcker (järnvägsresor, telefon, post, radiolicens), taxeringsstatistiken (arbetshjälp i hemmet), uppgift om indirekta skatter (nöjen, kosmetika), bank- och försäkringsstatistiska publikationer (bank- och försäkringstjänster). Dessutom har även här socialstyrelsens omsättningsstatistik använts (blommor, fotografering, böcker).

Beräkningen av konsumtionens värde till 1948 års priser har, för de områden där både kvantitets- och prisuppgifter förelegat, skett genom att 1948 års priser multiplicerats med de övriga årens kvantiteter. Sådana beräkningar ha beträffande huvuddelen av posterna livsmedel, bränsle och lyse samt beklädnad utförts inom de olika försörjningskommissionerna. Bostadsposten har beräknats till 1948 års priser genom att bostadskostnaderna för detta år dividerats med antalet bostadslägenheter 1948. Detta medelpris per lägenhet har därefter multiplicerats med antalet lägenheter under övriga år. Även för andra områden, där både värde- och kvantitetsuppgifter förelegat, har motsvarande metod använts. Med ovan refererade tillvägagångssätt kommer emellertid kvalitetsförändringar ej till uttryck. För de områden, där endast värdeuppgifter funnits tillgängliga, ha uppgifter om prisutvecklingen från socialstyrelsen och priskontrollnämnden använts för omräkningen.

Jämfört med föregående rapport om den privata konsumtionens värde (Meddelanden från konjunkturinstitutet, Serie B: 9, s. 27 ff.) har en smärre omgruppering företagits i det att konsumtionen av guldsmedsvaror, ur och optik, musikinstrument samt skrivmateriel utbrutits ur »inventarier» och förts över till »diverse».

**Tabell 1. Privat konsumtion 1938/39, 1946—1949 i löpande priser.**
Miljoner kronor.

| | 1938/39 | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 | Tillförlitlighetstal (se s. 30) |
|---|---|---|---|---|---|---|
| 1. Livsmedel | 3 430 | 6 350 | 6 800 | 7 360 | 7 540 | 1·8 |
| 1a. Därav: mjöl, gryn och bröd | 360 | 580 | 640 | 700 | 700 | · |
| 1b. potatis, rotfrukter, grönsaker, frukt och bär | 390 | 950 | 910 | 790 | 850 | · |
| 1c. mjölk, smör, margarin och ost | 730 | 1 080 | 1 220 | 1 350 | 1 440 | · |
| 1d. kött och fläsk | 530 | 890 | 910 | 990 | 1 070 | · |
| 1e. drycker och tobak | 630 | 1 310 | 1 440 | 1 640 | 1 650 | · |
| 2. Bostad | 900 | 1 340 | 1 410 | 1 480 | 1 540 | 2·0 |
| 3. Bränsle och lyse | 380 | 660 | 690 | 730 | 710 | 2·1 |
| 4. Beklädnad | 1 250 | 2 370 | 2 750 | 3 010 | 2 870 | 2·1 |
| 4a. Därav: skor | 160 | 290 | 340 | 350 | 340 | 2·0 |
| 5. Inventarier m. m. | 920 | 1 310 | 1 540 | 1 670 | 1 620 | 2·8 |
| 6. Diverse | 1 600 | 2 710 | 2 990 | 3 270 | 3 340 | 2·4 |
| 6a. Därav: resor | 420 | 670 | 760 | 870 | 920 | 2·0 |
| Summa privat konsumtion | **8 480** | **14 740** | **16 180** | **17 520** | **17 620** | **1·5** |
| Index | 48 | 84 | 92 | 100 | 101 | · |

**Tabell 2. Privat konsumtion 1946—1949 i 1948 års priser.**

Miljoner kronor.

| | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 | Tillförlitlighetstal (se s. 30) |
|---|---|---|---|---|---|
| 1. Livsmedel | 7 180 | 7 370 | 7 360 | 7 560 | 1·8 |
| 1a. Därav: mjöl, gryn och bröd | 710 | 690 | 700 | 710 | · |
| 1b. potatis, rotfrukter, grönsaker, frukt och bär | 940 | 880 | 790 | 870 | · |
| 1c. mjölk, smör, margarin och ost | 1 270 | 1 300 | 1 350 | 1 430 | · |
| 1d. kött och fläsk | 980 | 1 000 | 990 | 1 030 | · |
| 1e. drycker och tobak | 1 480 | 1 630 | 1 640 | 1 650 | · |
| 2. Bostad | 1 420 | 1 450 | 1 480 | 1 510 | 2·0 |
| 3. Bränsle och lyse | 700 | 720 | 730 | 710 | 2·1 |
| 4. Beklädnad | 2 460 | 2 760 | 3 010 | 2 820 | 2·4 |
| 4a. Därav: skor | 300 | 330 | 350 | 340 | 2·0 |
| 5. Inventarier m. m. | 1 400 | 1 630 | 1 670 | 1 570 | 3·3 |
| 6. Diverse | 2 910 | 3 180 | 3 270 | 3 310 | 2·5 |
| 6a. Därav: resor | 750 | 840 | 870 | 900 | 2·0 |
| Summa privat konsumtion | **16 070** | **17 110** | **17 520** | **17 480** | **1·8** |
| Index | 92 | 98 | 100 | 100 | · |

Då det statistiska underlaget för det här presenterade materialet i många fall är ganska bristfälligt, få de olika siffrorna anses kunna variera inom relativt vida gränser (jfr graden av tillförlitlighet för de olika posterna). Detta gäller särskilt uppgifterna för år 1949, vilka i huvudsak bygga på i vissa fall preliminära uppgifter för de tre första kvartalen samt en prognos för fjärde kvartalet.

Då utvecklingen av den privata konsumtionen mellan åren 1939—1948 tidigare behandlats,[1] kommer i denna framställning i första hand utvecklingen mellan 1948 och 1949 att diskuteras.

I nedanstående tablå har den årsvisa relativa förändringen av den privata konsumtionens utveckling till värde och volym sammanställts:

| | Index: närmast föregående år = 100 | | |
|---|---|---|---|
| | 1947 | 1948 | 1949 |
| Värde | 110 | 108 | 101 |
| Volym | 106 | 102 | 100 |

Ökningstakten för såväl värde som volym av den privata konsumtionen har sålunda avtagit från år 1946, och konsumtionen år 1949 tycks i stort sett ha stabiliserats på 1948 års nivå.

Som framgår av beräkningarna för 1948 och 1949 i tabell 3, tycks livsmedelskonsumtionen volymmässigt stigit mer mellan dessa båda år än mellan övriga jämförelseår, medan den värdemässiga ökningen är avsevärt mindre. Speciellt synes den volymmässiga ökningen vara ungefär en procent större än

[1] *Meddelanden från konjunkturinstitutet, Serie A: 15*, s. 160 ff. och *Serie B: 9*, s. 27 ff.

**Tabell 3. Privat konsumtion 1946—1949.**

| | Procentuell fördelning 1948 | Löpande priser 1948 = 100 | | | | 1948 års priser 1948 = 100 | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
| 1. Livsmedel | 42 | 86 | 92 | 100 | 102 | 98 | 100 | 100 | 103 |
| 1a. Därav: mjöl, gryn och bröd | 4 | 83 | 91 | 100 | 100 | 101 | 99 | 100 | 101 |
| 1b. potatis, rotfrukter, grönsaker, frukt och bär | 5 | 120 | 115 | 100 | 108 | 119 | 111 | 100 | 110 |
| 1c. mjölk, smör, margarin och ost | 8 | 80 | 90 | 100 | 107 | 94 | 96 | 100 | 106 |
| 1d. kött och fläsk | 6 | 90 | 92 | 100 | 108 | 99 | 101 | 100 | 104 |
| 1e. drycker och tobak | 9 | 80 | 88 | 100 | 101 | 90 | 99 | 100 | 101 |
| 2. Bostad | 8 | 91 | 95 | 100 | 104 | 96 | 98 | 100 | 102 |
| 3. Bränsle och lyse | 4 | 90 | 95 | 100 | 97 | 96 | 99 | 100 | 97 |
| 4. Beklädnad | 17 | 79 | 91 | 100 | 95 | 82 | 92 | 100 | 94 |
| 4a. Därav: skor | 2 | 83 | 97 | 100 | 97 | 86 | 94 | 100 | 97 |
| 5. Inventarier m. m. | 10 | 78 | 92 | 100 | 97 | 84 | 98 | 100 | 94 |
| 6. Diverse | 19 | 83 | 91 | 100 | 102 | 89 | 97 | 100 | 101 |
| 6a. Därav: resor | 5 | 77 | 87 | 100 | 106 | 86 | 97 | 100 | 103 |
| Summa privat konsumtion | **100** | **84** | **92** | **100** | **101** | **92** | **98** | **100** | **100** |

den värdemässiga mellan 1948 och 1949, vilket tyder på att en mindre sänkning av prisnivån ägt rum mellan dessa båda år (jfr nedan under prisutvecklingen). Största volymmässiga ökningen utvisar konsumtionen av potatis, rotfrukter, grönsaker och bär, som efter de senaste årens tillbakagång åter så gott som uppnått 1947 års nivå. Denna ökning får tillskrivas den goda tillgången på inhemska frukter och bär samt den ökade importen av färska sydfrukter. Även konsumtionen av mjölk, smör, margarin och ost samt kött och fläsk visa fortsatt såväl volym- som värdemässig stegring mellan 1948 och 1949, medan däremot konsumtionen av mjöl, gryn och bröd samt drycker och tobak ungefärligen kvarstannat på 1948 års nivå. Detaljerade uppgifter över livsmedelskonsumtionen till kvantitet och värde för åren 1939, 1946—1949 finnas sammanställda i tabell 4.

Bostadskostnadernas andel av den totala konsumtionen har efter de senaste årens nedgång åter ökat något under år 1949. Posten bränsle och lyse synes ha minskat mellan 1948 och 1949 enligt beräkningar för 1949, grundade på uppgifter för årets tio första månader, trots att förbudet att tillhandahålla varmvatten hävts under detta år. Minskningen i bränslekostnaderna är för övrigt större än vad som framgår av tabell 3, då utgifterna för lyse ökat mellan 1948 och 1949. Emedan den under åren 1946—1948 fortgående förskjutningen från eldning med ved till den relativt billigare eldningen med kol, koks och eldningsolja ej i någon större utsträckning tycks ha fortgått under 1949, torde den hittills konstaterade minskningen få tillskrivas den ovanligt milda hösten 1949.

Beklädnadsposten har minskat till såväl värde som volym mellan 1948 och 1949, varvid särskilt den konjunkturkänsliga konsumtionen av päls- och skinnvaror utvisar en mycket stark nedgång. Då tillgången på beklädd-

**Tabell 4. Konsumtionen av födo- och njutningsämnen 1939 samt 1946—1949.**

(Beräkningar utförda av statens livsmedelskommission.)

| Varuslag | 1939 | | 1946 | | 1947 | | 1948[2] | | 1949[3] | | Tillförlitlighetstal (se s. 30) |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Kvant. milj. kg | Värde milj. kr | Kvant. milj. kg | Värde milj. kr | Kvant. milj. kg | Värde milj. kr | Kvant. milj. kg | Värde milj. kr | Kvant. milj. kg | Värde milj. kr | |
| 1. *Mjöl, gryn o. bröd m. m.*[1] | 612·1 | 369·8 | 605·7 | 582·5 | 591·1 | 639·0 | 599·6 | 698·7 | 608·4 | 703·9 | 2·2 |
| 2. Mjöl av vete och råg till direkt konsumtion | 348·8 | 128·6 | 262·1 | 115·3 | 243.4 | 119·5 | 248·6 | 142·8 | 256·5 | 148·8 | · |
| 3. Havregryn och -mjöl | 30·9 | 13·7 | 24·3 | 14·6 | 27·8 | 17·2 | 32·7 | 22 9 | 27·5 | 20·1 | · |
| 4. Korngryn och -mjöl | 26·9 | 7·6 | 27·5 | 10·7 | 27·3 | 11·3 | 27·1 | 12·2 | 26·1 | 11·4 | · |
| 5. Risgryn och -mjöl | 11·2 | 5·4 | — | — | — | — | 0·7 | 1·2 | 2·5 | 4·2 | · |
| 6. Makaroner | 4·4 | 2·9 | 6·2 | 5·0 | 6·2 | 5·3 | 6·2 | 6·3 | 6·7 | 6·9 | · |
| 7. Hårt rågbröd | 46·6 | 35·4 | 52·5 | 51·4 | 50·5 | 53·5 | 52·4 | 60·8 | 54·4 | 65·3 | · |
| 8. Mjukt bröd | 150·0 | 111·9 | 245·0 | 223·2 | 255·0 | 247·1 | 255·0 | 263·7 | 260·0 | 273·3 | · |
| 9. Finare bakverk | 17·8 | 53·4 | 27·8 | 146·8 | 30·7 | 169·5 | 31·0 | 171·1 | 28·0 | 155·4 | · |
| 10. Kex och wafers | 6·8 | 10·9 | 5·5 | 15·5 | 7·2 | 15·6 | 7·7 | 17·7 | 7·7 | 18·5 | · |
| 11. *Potatis* | 738·0 | 83·0 | 915·0 | 186·7 | 915·0 | 201·4 | 915·0 | 187·8 | 905·0 | 175·8 | 3·0 |
| 12. *Rotfrukter, grönsaker, frukt och bär* | · | 304·5 | · | 764·1 | · | 709·5 | · | 606 0 | · | 670·6 | 3·0 |
| 13. Rotfrukter | 75·0 | 20·2 | 81·0 | 23·5 | 85·0 | 32·3 | 106·0 | 40·3 | 86·0 | 27·5 | · |
| 14. Torkade ärter och bönor | 9·4 | 5·1 | 11·0 | 7·7 | 11·0 | 7·6 | 11·0 | 9·9 | 12·0 | 12·4 | · |
| 15. Färska grönsaker | 57·0 | 39·3 | 61·0 | 69·5 | 64·0 | 89·6 | 84·0 | 114·2 | 76·0 | 91·2 | · |
| 16. Inhemska frukter och bär | 153·2 | 106·4 | 181·4 | 234·5 | 161·1 | 254.1 | 173·2 | 284·4 | 220·0 | 339·0 | · |
| 17. Sydfrukter, färska | 91·6 | 85·2 | 173·5 | 319·2 | 126·7 | 214·1 | 81·9 | 126·5 | 92·3 | 166·5 | · |
| 18. Torkad frukt, nötter, mandel m. m. | 26·4 | 48·3 | 30·4 | 109·7 | 32·7 | 111·8 | 9·5 | 30·7 | 10·7 | 34·0 | · |
| 19. *Specerier* | · | 423·7 | · | 771·6 | · | 792·2 | · | 864·2 | · | 858·2 | 2·0 |
| 20. Socker | 290·0 | 125·9 | 220·0 | 143·0 | 213·0 | 159·8 | 237·0 | 196·7 | 268·0 | 225·1 | · |
| 21. Sirap | 9·0 | 4·1 | 2·6 | 2·0 | 2·6 | 2·1 | 4·7 | 4·1 | 6·5 | 5·8 | · |
| 22. Chokladvaror, karameller m. m. | 48·4 | 135·8 | 50·6 | 351·3 | 52·5 | 376·8 | 48·5 | 420·8 | 48·5 | 410·0 | · |
| 23. Kakaopulver | 2·26 | 7·5 | 3·01 | 12·1 | 1·68 | 6·6 | 3·13 | 15·7 | 2·00 | 9·1 | · |
| 24. Te | 0·44 | 4·9 | 0·48 | 6·9 | 0·60 | 8·4 | 1·47 | 24·8 | 0·68 | 11·6 | · |
| 25. Kaffe | 40·0 | 134·0 | 41·1 | 225·2 | 38·6 | 208·8 | 29·3 | 169·1 | 29·3 | 164·4 | · |
| 26. Kaffesurrogat | 0·2 | 0·3 | 0·1 | 0·2 | 0·4 | 1·0 | 0·9 | 2·1 | 0·5 | 1·2 | · |
| 27. Kryddor | 2·0 | 11·2 | 2·9 | 30·9 | 2·98 | 28·7 | 2·99 | 30·9 | 2·99 | 31·0 | · |
| 28. *Kons.-mjölk o. grädde* | · | 389·3 | · | 532·7 | · | 596·9 | · | 629·8 | · | 638·9 | 2·0 |
| 29. Konsumtionsmjölk[4] | 1 227·0 | 308·0 | 1 540·0 | 454·3 | 1 546·0 | 504·0 | 1 562·0 | 524·8 | 1 544·0 | 518·8 | · |
| 30. Grädde, tjock | 23·5 | 67·0 | — | — | — | — | — | — | 4·3 | 22·2 | · |
| 31. » tunn | 10·0 | 14·3 | 45·6 | 78·4 | 46·9 | 92·9 | 48·4 | 105·0 | 44·5 | 97·9 | · |

| | | | | | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 32. Avgår mjölkrabatter | — | — | — | 31·8 | — | 28·6 | — | — | — | — | · | |
| 33. Nettovärde | · | 389·3 | · | 500·9 | · | 568·3 | · | 629·8 | · | 638·9 | · | |
| 34. *Smör och margarin* | 120·0 | 298·9 | 118·2 | 504·8 | 119·6 | 553·9 | 125·9 | 565·3 | 141·4 | 636·4 | 1·8 | |
| 35. Mejerismör | 52·3 | 166·6 | 97·9 | 440·9 | 92·5 | 466·2 | 83·9 | 429·0 | 89·8 | 486·1 | · | |
| 36. Lantsmör | 16·2 | 47·3 | 5·9 | 25·0 | 5·6 | 26·2 | 5·6 | 27·1 | 5·6 | 26·6 | · | |
| 37. Hushållsmargarin | 51·5 | 85·0 | 14·4 | 38·9 | 21·5 | 61·5 | 36·4 | 109·2 | 46·0 | 123·7 | · | |
| 38. Avgår matfettsrabatter | — | — | — | 50·0 | — | 41·6 | — | — | — | — | · | |
| 39. Nettovärde | · | 298·9 | · | 454·8 | · | 512·3 | · | 565·3 | · | 636·4 | · | |
| 40. *Ost* | 36·6 | 75·4 | 38·1 | 122·3 | 42·0 | 137·5 | 46·4 | 157·7 | 46·5 | 160·1 | 2·5 | |
| 41. Helfet ost | 31·2 | 67·1 | 3·3 | 18·6 | 4·7 | 23·0 | 5·6 | 27·1 | 7·0 | 33·7 | · | |
| 42. Halvfet ost | 5·4 | 8·3 | 34·8 | 103·7 | 37·3 | 114·5 | 40 8 | 130·6 | 39·5 | 126·4 | · | |
| 43. *Kött och fläsk* | 286·3 | 543·9 | 289·8 | 885·4 | 293·8 | 910·3 | 291·7 | 988·4 | 303·3 | 1 070·3 | 2·2 | |
| 44. Nötkött | 56·8 | 94·5 | 62·0 | 165·4 | 67·7 | 175·5 | 57·3 | 159·7 | 52·8 | 168·1 | · | |
| 45. Kalvkött | 33·6 | 74·0 | 19·7 | 71·3 | 18·8 | 69·5 | 16·2 | 63·9 | 18·4 | 82·7 | · | |
| 46. Fårkött | 2·8 | 7·2 | 3·4 | 15·7 | 4·0 | 21·0 | 2·9 | 18·0 | 2·1 | 13·6 | · | |
| 47. Fläsk | 103·4 | 189·7 | 83·8 | 267·1 | 79·6 | 258·3 | 93·7 | 328·4 | 102·4 | 352·0 | · | |
| 48. Charkuterivaror | 80 1 | 163·4 | 110·0 | 325·6 | 111·2 | 339·2 | 108·4 | 363·1 | 114·9 | 404·4 | · | |
| 49. Fjäderfä | 9·6 | 15·1 | 10·9 | 40·3 | 12·5 | 46·8 | 13·2 | 55·3 | 12·7 | 49 5 | · | |
| 50. *Ägg* | 55·7 | 93·8 | 64·2 | 222·2 | 66·2 | 240·1 | 77·8 | 299·2 | 80·4 | 263·9 | 3·0 | |
| 51. *Fisk* | 111·2 | 107·9 | 111·4 | 177·0 | 124·2 | 241·7 | 125·0 | 260·1 | 125·0 | 248·9 | 2·6 | |
| 52. Salt sill (importerad) | 23·0 | 12·9 | 12·7 | 20·6 | 12·8 | 21·8 | 13·4 | 22·4 | 14·4 | 23·8 | · | |
| 53. Övrig fisk och fiskkonserver | 88·2 | 95·0 | 98·7 | 156·4 | 111·4 | 219·9 | 111·6 | 237·7 | 110·6 | 225·1 | · | |
| 54. *Drycker*[4] | · | 462·4 | · | 844·3 | · | 944·6 | · | 1 068·2 | · | 1 082·2 | 1·3 | |
| 55. Pilsner | 171·6 | 123·6 | 148·5 | 138·1 | 165·2 | 148·7 | 163·7 | 162 1 | 170·0 | 168·3 | · | |
| 56. Svagdricka | 121·2 | 19·4 | 105·7 | 27·5 | 116·2 | 30·2 | 108·4 | 28·2 | 10 ·0 | 28·4 | · | |
| 57. Läskedrycker | 79·0 | 49·4 | 119·8 | 92·5 | 159·0 | 113·5 | 160·3 | 133·0 | 163·0 | 138·6 | · | |
| 58. Spritdrycker | 35·0 | 230·6 | 36·3 | 499·8 | 40·4 | 556·2 | 41·2 | 644·1 | 41·9 | 652·5 | · | |
| 59. Viner | 6·3 | 39·4 | 7·8 | 86·4 | 8·9 | 96·0 | 8·4 | 100·8 | 7·8 | 94·4 | · | |
| 60. *Tobak* | 8·9 | 193·2 | 9·5 | 464·7 | 9·9 | 493·5 | 10·0 | 571·4 | 10·1 | 570·0 | 1·0 | |
| 61. **Summa** | · | 3 345·8 | · | 5 976·5 | · | 6 390·4 | · | 6 896·8 | · | 7 079·2 | 1·5 | |
| 62. Index | · | 100·0 | · | 178·6 | · | 191·0 | · | 206·1 | · | 211·6 | · | |

[1] Totalkvantiteten är omräknad till mjöl.
[2] Siffrorna för år 1948 delvis preliminära, enär definitiva uppgifter från den officiella statistiken, särskilt rörande industri och fiske, ännu ej äro tillgängliga.
[3] Prognos för 4:e kvartalet 1949.
[4] Milj. liter.

nadsvaror är god, några utpräglade bristartiklar knappast finnas och prisnivån varit relativt stabil, skulle man kanske kunna tolka detta som att marknaden numera i stort sett är mättad. Konsumtionen av möbler och en del andra varugrupper, som ingå i inventarieposten, har något mattats, medan diversepostens relativt obetydliga volymmässiga stegring främst betingas av den fortsatta ökningen av delposten resor. Dessutom har enligt hittills tillgängliga uppgifter utgifterna för nöjen, räknat till 1948 års priser, efter nedgången 1948 åter stigit och synas ungefärligen ligga på 1947 års nivå.

Till jämförelse med ovan presenterat material ha socialstyrelsens uppgifter om omsättningsutvecklingen inom den enskilda detaljhandeln sammanställts i tabell 5.

**Tabell 5. Försäljningsvärdets förändring i löpande priser inom den enskilda detaljhandeln 1946—1949.**

Socialstyrelsen.

| Branschgrupp | 1947 (1946 = 100) | 1948 (1947 = 100) | 1/1–30/9 1949 (1/1–30/9 1948 = 100) |
|---|---|---|---|
| Livsmedel | 107 | 110 | 103 |
| Diversehandel | 107 | 106 | 101 |
| Textilvaror och kläder | 115 | 111 | 96 |
| Skor | 111 | 117 | 94 |
| Inventarier | 113 | 104 | 97 |
| Övriga branscher | 112 | 107 | 99 |
| Samtliga | **110** | **108** | **100** |

Överensstämmelsen mellan socialstyrelsens siffror och de, som lämnats i tabell 3, är som synes, särskilt beträffande totalsiffrorna, ganska god. Då, som tidigare nämnts, socialstyrelsens siffror i viss utsträckning använts för att räkna fram konsumtionsvärdena från år 1946, äro emellertid sifferserierna ej helt oberoende av varandra. För vissa områden, där det i samband med lagerinventeringar finns möjlighet att utföra årsvisa undersökningar av detaljhandelsomsättningen grundade på betydligt större material än det som ingår i socialstyrelsens undersökningar, tycks emellertid socialstyrelsens indextal angiva för stora förändringar av omsättningen mellan 1947 och 1948.

## Prisutvecklingen.

I tabell 6 har sammanställts de relativa prisförändringarna sedan 1946, dels framräknade ur i detta kapitel presenterat material, vilket kallats prisindex för totala konsumtionen, och dels kommerskollegii partiprisindex, levnadskostnadsindex samt socialstyrelsens allmänna konsumtionsprisindex.[1]

[1] Socialstyrelsen har från och med juli 1949 övertagit riksbankens konsumtionsprisindex, varvid benämningen ändrats till socialstyrelsens allmänna konsumtionsprisindex. Den viktigaste av de förändringar av beräkningsmetoderna, som företagits i samband med övertagandet, är övergången från vägda geometriska till vägda aritmetiska indextal. Dessutom ha vissa omgrupperingar av de i indexen ingående varuslagen ägt rum. För en närmare redogörelse hänvisas till *Sociala Meddelanden, nr 9, 1949*, s. 668 ff.

**Tabell 6. Relativa förändringar i vissa prisindexserier 1946—1949.**

| | 1946 | 1947 | 1948 | 1949[1] |
|---|---|---|---|---|
| Partiprisindex, generalindex | 100 | 107 | 115 | 116 |
| Partiprisindex, konsumtionsvaror | 100 | 105 | 112 | 113 |
| Partiprisindex, jordbruksprodukter | 100 | 106 | 113 | 113 |
| Konsumtionsprisindex | 100 | 101 | 108 | 110 |
| Levnadskostnadsindex | 100 | 103 | 108 | 110 |
| Prisindex för totala konsumtionen | 100 | 103 | 109 | 110 |

Som framgår av tabell 6, föreligger ganska god överensstämmelse mellan prisindex för totala konsumtionen samt de relativa förändringarna för levnadskostnadsindex och konsumtionsprisindex, medan här medtagna index över grosshandelspriserna utvisa större relativa ökningar mellan 1946 och 1947. Om man tar hänsyn till att den femprocentiga omsättningsskatten avvecklades sistnämnda år, försvinner emellertid till största delen denna skillnad. Då samma prisuppgifter användas för att framräkna både levnadskostnadsindex och konsumtionsprisindex och då dessutom dessa prisuppgifter delvis tillgripits för att omräkna den totala konsumtionen till 1948 års priser, äro nämnda indexserier ej helt oberoende av varandra. För alla här betraktade indexserier verkar det emellertid, som om de fortgående prisstegringarna under de senaste åren stagnerat, så att prisstegringarna mellan 1948 och 1949 skulle vara av helt oväsentlig omfattning. Såsom framgår av not 1 till tabell 6, ha de flesta siffrorna för 1949 beräknats på basis av utvecklingen januari—oktober, varför prisrörelser betingade av krondevalveringen i september endast inverkat på indextalen under en dryg månad. Det torde främst vara förändringen av partiprisindex, som av denna anledning sannolikt räknats för lågt för att avse hela år 1949, medan förändringarna av konsumtionsprisindex och levnadskostnadsindex åtminstone på kort sikt icke torde komma att påverkas i samma utsträckning på grund av den ökade statliga subventioneringen av konsumtionsvaror.

Prisutvecklingen fram till och med 1948 har behandlats i en tidigare rapport,[2] varför framställningen här kommer att koncentreras på prisrörelserna under 1949.[3] De prisrörelser, som förekommit inom livsmedelsområdet fram till september 1949 och som varit särskilt markerade i samband med hävandet av ransoneringen av matfett den 25 mars och av köttvaror den 20 juni, ha såsom de avspeglas i konsumtionsprisindex i stort sett tagit ut varandra. Oktobersiffrorna, vilka äro de senast tillgängliga, utvisa en ungefär enprocentig ökning av livsmedelsindex, jämfört med september, som

[1] Partiprisindex och konsumtionsprisindex ha för 1949 beräknats med ledning av uppgifter för januari—oktober, medan levnadskostnadsindex för detta år är framräknat med hjälp av mars-, juni- och septembersiffrorna.

[2] *Meddelanden från konjunkturinstitutet, Serie A: 16*, s. 47 f.

[3] Här komma endast konsumtionspriserna att närmare diskuteras; angående övriga priser se kap. II.

främst beror på en höjning av priserna på inhemsk frukt. Jämförd med genomsnittspriserna för 1948 utvisar konsumtionsprisindex för 1949, beräknat på basis av uppgifter för januari—oktober, en ungefär enprocentig stegring av livsmedelspriserna mellan dessa båda år, medan här presenterat material, som tidigare nämnts, gör en ungefär lika stor minskning trolig. Det är svårt att uttala sig om hur denna skillnad kan ha uppstått, men en bidragande orsak torde vara, att konsumtionsprisindex beräknas på grundval av 1948 års vikter, medan beräkningarna utförda av livsmedelskommissionen så vitt möjligt tagit hänsyn till den aktuella konsumtionen av olika varor inom livsmedelsområdet. I livsmedelskommissionens beräkningar ingå dessutom värdet av jordbruksbefolkningens egenförbrukning av livsmedel till producentpris, vilket däremot icke kommer till uttryck i konsumtionsprisindex. Då partiprisindex för jordbruksprodukter enligt tabell 6 är oförändrad mellan 1948 och 1949, bör hänsynstagandet till egenförbrukningen inom jordbruket åtminstone icke verka som en höjning av prisindex.

Posten bostad i konsumtionsprisindex har stigit med knappt en halv procent mellan 1948 och 1949. Denna stegring beror på av hyresnämnden beviljade hyresändringar samt de högre hyrorna i nytillskottet av bostadshus. Den tvåprocentiga stegring av bostadskostnaderna, som kan utläsas ur tabell 3, avser, som framgår av ovan refererade beräkningsmetod, stegringen i genomsnittspriset per lägenhet. Till den bättre kvaliteten på nytillskottet av lägenheter har sålunda ej tagits någon hänsyn.

Priserna på kol, koks och eldningsolja ha under tiden januari—oktober 1949 i stort sett varit fallande, vilket medfört att konsumtionsprisindex för bränsle och lyse sakta sjunkit under perioden ifråga. För övriga i konsumtionsprisindex ingående varuslag ha varierande prisrörelser av relativt måttlig omfattning förekommit under 1949, varvid prisstegringstendenserna i allmänhet varit övervägande.

## IX. Arbetsmarknaden.

### Arbetsmarknadsstatistiken som mått på högkonjunkturen.

Högkonjunkturens styrka under de första efterkrigsåren och den efter hand allt påtagligare konjunkturella avmattningen kunna knappast på något annat område av det ekonomiska livet spåras med större tydlighet än på arbetsmarknaden. Medan övriga delar av samhällsekonomien varit — och till en del alltjämt äro — underkastade statlig reglering i skilda former, har arbetsmarknaden, åtminstone under senare år, i huvudsak hållits fri från dylika ingrepp, och de många statistiska serier, belysande sysselsättning, arbetsförmedling, arbetslöshet, löner, arbetskraftens rörlighet, frånvarofrekvens m. m., som den svenska arbetsmarknadsstatistiken tillhandahåller, återspegla på ett mera renodlat sätt konjunkturförloppet än t. ex. prisutvecklingen,

produktivitetsutvecklingen eller investeringsverksamhetens variationer. I ett samhälle med statlig reglering av flertalet av de ekonomiska nyckelområdena hindras överkonjunkturen att ge fullt utslag eller i varje fall att ge sådant utslag att den kan statistiskt mätas. Prisstegringstendenserna hållas tillbaka, ibland med produktionsomläggningar och kvalitetsförsämringar som följd. Det potentiella investeringstrycket är långt kraftigare än som kan komma till uttryck i de faktiskt verkställda investeringarna. Produktionssiffrorna slutligen återge i ett samhälle, där överfull sysselsättning råder, inte heller på ett tillfredsställande sätt konjunkturintensiteten, eftersom dessa siffror utgöra resultatet av två motverkande element: å ena sidan en stark företagarevilja till produktionsökning, å andra sidan produktionshämmande faktorer i form av råvaruknapphet, brist på arbetskraft och desorganisationsföreteelser av skilda slag. En framtida forskare, som ville skildra efterkrigsårens svenska inflationskonjunktur enbart med hjälp av de traditionella ekonomiska serierna, skulle sålunda komma att ställas inför en mycket besvärlig uppgift.

När det gäller arbetsmarknaden framstår däremot det faktiska förloppet mycket klarare. Visserligen kunna även här de statistiska serier, som vanligtvis användas för att karakterisera konjunkturutvecklingen, vara påverkade av överkonjunkturens säregna förhållanden. Sysselsättningssiffrorna ge en sämre bild av utvecklingen, när en avsevärd del av näringslivets expansion försiggår i former, som visa sig vara statistiskt svåråtkomliga. Byggnadsfacket erbjuder ett exempel på ett område, där en avspänning och normalisering skett med ett praktiskt taget såsom konstant redovisat antal byggnadsarbetare. Både expansionen och hopkrympningen av byggnadsverksamhetens arbetskraftsbehov ha sålunda väsentligen skett genom att detta område dragit till sig respektive stött ifrån sig grupper av tillfällighetsarbetare, medan den fasta arbetarstammen föga förändrats.

Även andra statistiska uppgifter än sysselsättningssiffrorna kunna röna påverkan av ett extremt spänt läge på arbetsmarknaden på ett sådant sätt, att uppgifternas värde förminskas. När arbetskraftsbehovet mera varaktigt överstiger tillgången, inträffar det ofta, att arbetsgivarna anmäla ett konstant antal lediga platser till arbetsförmedlingen, vilket kan vara tilltaget i överkant, särskilt med hänsyn till råvarutillgången, disponibla bostäder m. fl. omständigheter. Ifall det här är frågan om en mera generell företeelse, överdriver arbetsförmedlingsstatistiken den faktiska arbetskraftsbristen. Men även tendenser, som verka i motsatt riktning, kunna tänkas. I tider med stor efterfrågan på arbetskraft kan denna påräkna anställning utan att vända sig till arbetsförmedlingen och arbetsgivarna kunna många gånger finna det lönlöst att anmäla lediga platser. Beroende på vilken av dessa tendenser som är starkast kan relationen mellan antalet lediga platser och antalet ansökningar om arbete, vilken redan i och för sig är utsatt för en rad statistiska felkällor, förskjutas åt det ena eller andra hållet utan att vara ett riktigt uttryck för en reell förändring av situationen på arbetsmarknaden. Sannolikheten talar närmast för att denna statistik ger ett för häftigt utslag i tider med stor brist på arbetskraft.

Arbetslöshetsprocenten av fackförbundens medlemsantal kan återigen vara behäftad med den felkällan, att siffrorna inte äro ett uttryck för arbetslöshetsperiodens varaktighet. Karenstiden för erhållande av arbetslöshetsunderstöd uppgår nämligen till 6 dagar under en 21-dagarsperiod medan rätt att befrias från skyldigheten att erlägga medlemsavgift till fackförbunden vinnes i regel först då medlemmen har arbete under en tid, som inte överstiger 3 dagar per vecka. En minskning av arbetstillgången kan sålunda, när frågan är om så låga arbetslöshetssiffror som de nuvarande, leda till en förlängning av förut mycket korta arbetslöshetsperioder och till uppkomsten av korttidsarbete, utan att därigenom den av kassorna eller förbunden redovisade arbetslöshetsprocenten nämnvärt förändras. En utveckling som den här antydda kan konstateras på senare tid. Förbundens och kassornas arbetslöshetssiffror lågo sålunda under höstmånaderna något lägre än under samma tid i fjol, medan antalet understödsdagar samtidigt mer än fördubblades.

Generellt kan sålunda konstateras, att inte heller arbetsmarknadsstatistiken är helt fri från risken att i lägen med överfull sysselsättning ge otillräckliga eller överdrivna utslag för faktiska förändringar, ehuru skälen till detta äro andra än de som göra pris- och produktionsindextal mindre användbara som mätare på den ekonomiska aktiviteten, sedan denna en gång passerat en viss gräns. Men medan på övriga områden möjlighet praktiskt taget saknas att finna hållbara mått på överkonjunkturens sekundära effekter — den enda acceptabla mätaren på desorganisationen vore en produktivitetsindex — förfogar man inom arbetsmarknadsområdet över en rad dylika mått på förskjutningar i desorganisationsföreteelserna under en högkonjunktur. Dessa mått, som tidigare varit obehövliga och obefintliga, ha byggts ut i samma mån som man funnit dem användbara såsom »desorganisationsindices».

I främsta rummet har man sedan år 1947 siffror för *arbetskraftsomsättningen* inom industrien till sitt förfogande, beträffande vissa slag av rörlighet ända från år 1944 och för enbart verkstäderna ända från slutet av förra världskriget. Intensiteten i dessa flyttningsrörelser är ett renodlat uttryck för styrkan i överkonjunkturen. Den institutionella bundenheten i det svenska lönesystemet under senare år, som ytterligare accentuerats genom lönestoppet, har gjort det svårt för arbetskraften att genom avtalsmässiga lönehöjningar tillgodogöra sig arbetsmarknadssituationen med dess utpräglade karaktär av »sellers market». Spänningen på arbetsmarknaden har i stället tagit sig uttryck i löneglidningar vid sidan av kollektivavtalen och genom flyttning till annat och bättre avlönat arbete. I den allmänna överrörligheten kunna två rörelser urskiljas: en mycket kraftig, cirkulerande flyttningsrörelse inom ett och samma område, dock utan nettoförluster för området som helhet, och en avsevärt svagare men till sin samhällsekonomiska verkan mera betydelsefull rörelse mellan olika områden, huvudsakligen från jordbruk, järnverk, gruvor och andra basnäringar till byggnadsverksamhet och servicenäringar. Medan effekten av den förra är begränsad till produktions-

bortfall och en viss löneuppskruvning, ofta, åtminstone under en anpassningsperiod, kombinerad med försämrad produktivitet, utgör flykten från basnäringarna ett problem, som på längre sikt öppnar mycket allvarliga perspektiv. Båda flyttningsrörelserna sammanhänga intimt med den överfulla sysselsättningen: i en situation med allmän arbetskraftsbrist är det naturligt, att arbetskraften dels genom arbetsplatsbyte söker sig till gynnsammare arbetsvillkor inom samma område, dels överger tunga och/eller lågavlönade arbetsområden. Stickprovsundersökningar ha dock visat, att överrörligheten är koncentrerad till ett jämförelsevis tunt »vagabonderande» skikt av arbetare, där anpassningssvårigheterna äro särskilt framträdande. Man kan utgå ifrån att dessa svårigheter varit betydande för just de stora grupper av arbetskraft som inordnats i produktionsprocessen under krigs- och efterkrigstiden, däribland ett stort antal utlänningar med erfarenhetsmässigt speciellt stor rörlighet.

Det förtjänar dock understrykas att, trots den starkt ökade rörligheten, ett betydande mått av trögrörlighet kan iakttagas, som särskilt kommer till uttryck, när det blir fråga om nedläggande av enskilda företag eller nedskärning av verksamheten inom en viss näring. Den omständigheten att arbetskraftens överrörlighet nu under en tid väckt stor uppmärksamhet, bör sålunda inte förleda till en underskattning av de svårigheter som arbetskraftens trögrörlighet — här gäller det givetvis i främsta rummet yrkeskunnig, äldre arbetskraft — på längre sikt kan medföra.

Resultatet av denna omflyttning kan avläsas på skilda sätt. Basindustriernas arbetskraftsförluster på senare år ha kommit till uttryck i bl. a. fackförbundens medlemssiffror och, när det gäller förskjutningar på kortare sikt, i socialstyrelsens sysselsättningsuppgifter. Resultatet av »cirkulationsomflyttningarna» åter är givetvis svårare att spåra, enär dessa oftast äga rum mellan likartade företag och i varje fall för näringsgrenen som helhet inte leda till nämnvärda förändringar av det ursprungliga arbetarantalet. En viss ledning ges här av socialstyrelsens uppgifter om de procentuella *förändringarna i antalet anställda inom industriföretag av olika storlek.*

En alltför intensiv mobilitet hos arbetskraften, en flykt från basindustrierna och en exceptionellt stark expansion för småföretagen äro samhällsekonomiskt sett att betrakta som desorganisationsfenomen. Detta gäller i ännu högre grad för uppluckringen av arbetsdisciplinen i form av ökad frånvarofrekvens och för arbetsmarknadsorganisationernas slappnande grepp om lönebildningen, d. v. s. löneglidningarna vid sidan om kollektivavtalen.

*Frånvarofrekvensen* är en relativt sent observerad företeelse och den första mera omfattande undersökningen därav genomfördes först år 1947. För tidigare år kan någon ledning erhållas av fackförbundens sjukledighetsprocent. Om man i detta sammanhang bortser från frånvarofrekvensens socialpsykologiska sida, så förefaller det uppenbart, att företeelsen är starkt konjunkturvariabel och når sin största omfattning i tider med mycket god arbetstillgång. Det må vara riktigt, att den egentliga orsaken till den höga

frånvaroprocenten är att söka i sociala faktorer; lika tydligt är, att löntagarnas socialt betingade »skolkningsbenägenhet» leder till faktisk frånvaro först i den mån arbetsmarknadsläget gör detta riskfritt ur löntagarens synpunkt. Variationerna i frånvarofrekvensen utgöra sålunda intet mått på förskjutningarna i de förhållanden, som ytterst förorsaka företeelsen, utan i huvudsak på löntagarnas bedömning av läget på arbetsmarknaden.

Slutligen äger man ett mått på konjunkturförloppet i storleken av de s. k. *löneglidningarna,* ett summariskt uttryck för vitt skilda former av förtjänstökningar, som kunna inträffa vid sidan om avtalen. I begreppet rymmes hela skalan av löneförbättringar, alltifrån höjda ackordsförtjänster, som stå i direkt proportion till ökade produktionsinsatser, till överbetalningar i egentlig mening, som äro resultatet av företagens konkurrens om arbetskraften. Utan omsorgsfull analys av löneglidningarnas natur äro dessa sålunda ganska svårtolkade, och felslut ligga nära till hands. Ifall man lyckades renodla den egentliga överbetalningen — en ytterst vansklig uppgift — skulle denna utgöra ett uttryck för konjunkturens intensitet; överbetalningen kommer ju till stånd vid sidan om av organisationerna träffade uppgörelser, och först när marknadssitutionen tillspetsas avsevärt, överskrides den gränslinje som organisationerna dragit upp. Löneglidningarnas sammansatta karaktär gör det dock nödvändigt att tolka dem med stor försiktighet. Löneglidningarna behandlas utförligt i kapitel X.

### Arbetsmarknaden på väg mot jämviktsläge.

I samtliga här berörda avseenden har under de första efterkrigsåren en stigande kurva kunnat observeras, som haft sin kulminationspunkt år 1947 och därefter åter närmat sig läget vid krigets slut. Skäl kunna anföras för den uppfattningen att den överfulla sysselsättningens desorganisationsföreteelser sagda år lett till produktionsförluster genom överrörlighet och frånvaro, vilka knappast varit avsevärt mindre än de, som blevo resultatet av den under åren 1938 och 1939 rådande arbetslösheten.[1] Flykten från storföretagen

[1] Ett sådant omdöme måste grundas på mycket vaga antaganden. Det största produktionsbortfallet vållas otvivelaktigt av den onormalt höga frånvarofrekvensen. Av fackförbundens sjukledighetsstatistik kan man sluta sig till, att sjukledigheten 1947 låg 2 à 3 % över nivån under åren närmast före kriget. Vill man få ett uttryck för verkningarna på produktiviteten av »absenteismen» — termen använd till skillnad från den s. a. s. legitima frånvaron — bör siffran höjas med någon procent. Beträffande överrörligheten kan man uppskatta den övernormala frekvensen med ledning av verkstadsföreningens material, som omspänner en period av 30 år. Gissningsvis kan antagas, att rörligheten år 1947 låg 30 % högre än förkrigsnivån. Enligt vissa, givetvis ytterst osäkra, beräkningar medför varje omsättning av arbetskraft en förlust av 6 arbetsdagar. Är siffran rimlig, blir totalförlusten 2 arbetsdagar per anställd och år. Medräknas emellertid också de förluster som uppstå genom anställning av ovan arbetskraft, genom olycksfall — som särskilt kraftigt drabba den nyanställda arbetskraften — genom industribränder m. m., bör siffran höjas ganska avsevärt. Tillsammans med den redovisade arbetslösheten under de första efterkrigsåren erhålles följaktligen en siffra, som ligger närmare den grad av produktionsresursernas underutnyttjande som orsakades av de sista förkrigsårens arbetslöshet, än man vanligen föreställer sig.

och renässansen för en på längre sikt inte helt livsduglig småföretagsamhet bidrogo till en försvagning av den samhälleliga produktivitetsutvecklingen. Löneglidningarna dessa år voro med all säkerhet snarare ett resultat av konkurrensen om arbetskraften, överrörligheten och avflyttningen till småföretagen än av höjd produktivitet.

Redan under hösten 1947 förmärktes svaga ansatser till en avspänning på arbetsmarknaden, huvudsakligen till följd av elkraftsransoneringens, den skärpta byggnadsregleringens och importbegränsningens befarade verkningar. Dessa tendenser blevo dock fullt skönjbara först hösten 1948, och avspänningen fortsatte 1949 så långt, att man nu med fog kan börja tala om ett jämviktsläge på arbetsmarknaden. Härmed åsyftas ingen återgång till förkrigsförhållanden utan ett balanstillstånd på en åtskilligt högre sysselsättningsnivå än i mitten av 30-talet. Detta innebär, att en rad företeelser, som ha samband med den fulla sysselsättningen, även fortsättningsvis måste accepteras, men i långt mindre extrema former än under de av inflationskonjunkturen dominerade åren. Den bättre balans på arbetsmarknaden, som råder sedan något år tillbaka, har pressat ned överrörligheten och frånvaroprocenten. Övergången från säljarens till köparens marknad har begränsat småföretagens expansionsförmåga och förbättrat de större företagens rekryteringsmöjligheter.

Industriens förmåga att suga till sig arbetskraft från övriga näringar och ur andra källor har påtagligt försvagats. Konjunkturavmattningen i förening med en successiv utmognad av de gångna årens omfattande rationaliseringsverksamhet har lett till att en viss mättnad ifråga om arbetskraftsbehovet synes ha uppnåtts. Av tillgängliga siffror att döma har under år 1949 tillskottet av arbetskraft inom det svenska näringslivet varit obetydligt. Intensiteten i jordbruksbefolkningens avflyttning till stadsnäringarna har minskat, jämfört med åren 1946—1947. Storstädernas befolkningstillväxt har stagnerat. Ett tydligt tecken på arbetsmarknadens normalisering har varit begynnande svårigheter att placera partiellt arbetsföra och utländsk arbetskraft. Antalet arbetsanmälda utlänningar har under året stigit mycket mindre än under motsvarande tid år 1948, nämligen under årets tre första kvartal med 5 000 mot 17 000 år 1948. Flertalet nya arbetsanmälda utlänningar, nämligen ca tre fjärdedelar, voro kvinnor. Antalet utländska kvinnor ökade med drygt ett tusental i vardera gruppen »hotell, restaurang och storhushåll» och »husligt arbete» samt med 500 inom »hälso- och sjukvård». Två tredjedelar av de nyanmälda männen sökte sig till gruppen »malmbrytning och metallindustri». Av särskilt intresse är, att antalet arbetsanmälda utlänningar inom hela gruppen »industri och hantverk» var praktiskt taget oförändrat under de tre första kvartalen 1949. Under samma tid 1948 ökade antalet med ca 7 000.

För första gången på flera år redovisa arbetsförmedlingarna balans mellan antalet lediga platser och antalet arbetssökande. Antalet ansökningar på 100 lediga platser var 1949 inte obetydligt högre än motsvarande tal 1948, vilket framgår av tabell 1.

**Tabell 1. Ansökningar på 100 lediga platser hos arbetsförmedlingen 1947—1949.**

| | 1947 | 1948 | 1949 | | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Januari | 96 | 109 | 123 | Augusti | 70 | 77 | 92 |
| Februari | 92 | 101 | 119 | September | 78 | 85 | 99 |
| Mars | 85 | 92 | 117 | Oktober | 84 | 88 | . |
| April | 77 | 84 | 103 | November | 92 | 97 | . |
| Maj | 66 | 73 | 91 | December | 98 | 107 | . |
| Juni | 66 | 77 | 93 | Årsmedeltal | 81 | 89 | . |
| Juli | 68 | 74 | 89 | | | | |

Den bättre tillgången på arbetskraft har emellertid inte ännu lett till uppkomsten av någon *arbetslöshet*. Arbetslösheten inom fackförbunden låg sålunda på ungefär samma nivå som under 1948. Av en arbetslöshetsräkning avseende medlemmarna i de erkända arbetslöshetskassorna veckan 25—30 april 1949 framgår, att arbetslösheten var obetydlig och att den för över hälften av samtliga kassor icke översteg 1 procent av medlemsantalet. Hela antalet arbetslösa vid räkningstillfället var 19 270 eller 1,9 procent av kassornas medlemmar. De högsta arbetslöshetssiffrorna uppvisade vid denna tidpunkt byggnadsfacken samt de kassor, vilkas medlemmar äro sysselsatta inom samfärdsel. I jämförelse med arbetslöshetsräkningen 10—15 maj 1948 kan konstateras en mindre uppgång i arbetslösheten.

Sammanfattningsvis kan läget på arbetsmarknaden karakteriseras som en förskjutning mot ett tillstånd av jämvikt mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft, som ligger nära fullsysselsättningspolitikens målsättning: jämn och hög sysselsättning. Det kan vidare konstateras, att även arbetskraftens fördelning på olika områden undergått en förbättring, d. v. s. att servicenäringarnas dragningskraft blivit svagare och de underförsörjda näringsområdenas arbetskraftsbrist mindre framträdande. Att så är fallet, är i själva verket anmärkningsvärt med tanke på att balansläget uppnåtts utan egentlig samhällelig arbetskraftsdirigering och utan att lönebildningen kunnat verka nämnvärt arbetskraftsdirigerande. Den huvudsakliga förklalingen härtill är att söka i att en bättre allmän ekonomisk totalbalans mellan tillgång och efterfrågan uppnåtts under loppet av åren 1948—1949. Den nuvarande arbetsmarknadssituationen återspeglar resultatet av brytningen mellan två motsatta tendenser i den allmänna konjunkturbilden: en mera långsiktig avmattning i anslutning till ett sedan något år pågående prisfall på världsmarknaden och en måhända mera kortvarig inflationsimpuls som följd av devalveringen. I denna bedömning innefattas sålunda en viss sannolikhet för att balansen kan visa sig vara övergående och att man riskerar antingen en minskning av sysselsättningen eller en förnyad skärpning av spänningen på arbetsmarknaden med de från inflationskonjunkturen kända oförmånliga konsekvenserna för produktivitetsutvecklingen.

I det följande redovisas ett antal uppgifter rörande läget på arbetsmarknaden, med tyngdpunkten förlagd till skildringen av konjunkturens »se-

kundära effekter» på arbetsmarknaden, d. v.s. desorganisationsföreteelsernas minskade betydelse vid återgången till bättre balans mellan sysselsättningsmöjligheterna och arbetskraftstillgången.

### Oförändrat hög sysselsättningsnivå inom industrien.

Karakteristiskt för arbetsmarknadsläget under år 1949 har varit, att blott obetydliga förändringar i sysselsättningen inträffat. Socialstyrelsens sysselsättningssiffror för genomgående företag visa en helt svag stegring. Även nyetableringen av företag har under det gångna året varit svagare än under närmast föregående år. Signifikativt för industriens för tillfället minskade expansionskraft är det förhållandet, att det ringa tillskottet av utlänningar under 1949 inte i första hand kommit industrien tillgodo utan sökt sig till servicenäringarna. Förklaringen härtill torde vara, att konkurrensen om industriens arbetstillfällen hårdnat och att den utländska arbetskraften som ett resultat härav pressats över till lägre avlönade anställningar inom hotellnäringen, det husliga arbetsområdet m. fl. låglöneområden.

Industrien torde under året ha ökat sysselsättningen med 5 à 10 000 arbetare. Med hjälp av socialstyrelsens sysselsättningsstatistik för genomgående företag (jfr nedan) kan sysselsättningsökningen uppskattas till 3 à 5 000 personer. Lika många personer redovisas i under året nyetablerade företag. Den fortsatta avgången av kvinnor ur bestående företag har helt kompenserats genom en ökning av antalet sysselsatta män. Den kvinnliga arbetskraften spelar en betydande roll i de nyetablerade företagen, beroende på att äldre företag ofta försöka lokalisera sina filialer till platser med god tillgång på kvinnlig arbetskraft. Totalt kan man sålunda räkna med ett i stort sett oförändrat antal kvinnor inom industri och hantverk.

Inom industrien har, såsom framgår av nedanstående siffror, rekryteringen i det förändrade arbetsmarknadsläget — de minskade arbetstillfällena inom skogsbruket och byggnadsverksamheten torde här ha spelat en roll — avsevärt förbättrats för ett antal industrigrenar, som under överkonjunkturens år haft särskilt stora svårigheter att täcka sitt arbetskraftsbehov. De gynnsamma rekryteringsmöjligheterna vid gruvorna torde bl. a. förklaras av att bostadsläget förbättrats dels genom nybyggnad av bostäder och dels genom en omfattande upprustning av äldre bostäder. Genomförandet av 40-timmars arbetsvecka och 3-veckors semester kan förutsättas ha verkat i samma riktning. Slutligen tillfördes gruvfälten ett relativt stort antal utlänningar, främst finnar.

Att arbetarantalet kunnat ökas även för gruppen »järn-, stål- och kopparverk» står utan tvivel i samband med de åtgärder, som vidtagits för att underlätta speciellt järnbrukens rekrytering, i huvudsak genom en omfattande nybyggnad av bostäder. Vid de mekaniska verkstäderna och varven var antalet sysselsatta i stort sett oförändrat. I samtliga här omnämnda branscher förefanns alltjämt behov av ytterligare yrkesarbetare.

**Tabell 2. Procentuell förändring av sysselsättningen inom vissa industrigrupper mellan 1948 och 1949.**[1]

Enligt socialstyrelsen. Genomgående företag.

| | 1:a kv. | 2:a kv. | 3:e kv. |
|---|---|---|---|
| *Grupper med väsentligt ökad sysselsättning:* | | | |
| Gruvor o. anrikningsverk | + 8·6 | + 7·8 | + 10·8 |
| Järn-, stål- o. kopparverk | + 1·5 | + 3·7 | + 4·2 |
| Sågverk o. hyvlerier | + 1·8 | + 2·6 | + 4·9 |
| *Grupper med väsentligt minskad sysselsättning:* | | | |
| Cementvarufabriker | — 14·6 | — 10·3 | — 6·0 |
| Tegelbruk | — 4·1 | — 6·9 | — 4·1 |
| Möbelfabriker | — 4·9 | — 6·2 | — 8·4 |
| Pappersmassefabriker | — 0·6 | — 2·0 | — 4·9 |
| Samtliga industrier | + 0·5 | + 0·5 | + 0·2 |
| Män | + 0·9 | + 1·2 | + 1·0 |
| Kvinnor | — 1·0 | — 2·1 | — 2·9 |

Sysselsättningsökningen för sågverk och hyvlerier beror främst på den goda tillförseln av sågtimmer under den gångna säsongen och de gynnsamma exportförsäljningarna. Svårigheter att täcka hela arbetskraftsbehovet ha förelegat icke blott i Syd- och Mellansverige utan även i Norrland.

En helt motsatt utveckling visade möbelindustrien. Orsakerna till svårigheterna inom denna industri äro flera. Möbelhandlarna förefalla ha haft stora lager vid ingången av 1949. För att nedbringa dessa skar man ned inköpen från fabrikerna. Vidare sjönk möbelaffärernas omsättning. Därtill kommer, att möbelindustrien under senare år utbyggts kraftigt. Byggnadsregleringen har icke begränsat nyetableringen i större omfattning, eftersom flertalet nya möbelfabriker etablerats i redan färdiga byggnader. Det är sannolikt, att branschen genom denna stora nyetablering f. n. och även på något längre sikt är överdimensionerad i förhållande till den svenska marknaden och att detta bidragit till de rådande sysselsättningssvårigheterna. En viss exportökning kunde konstateras under 1949. Trots att exporten fram till september ungefär tredubblades jämfört med samma tid 1948, motsvarade den dock inte mer än 1 à 2 procent av möbelindustriens tillverkningsvärde.

Sysselsättningen inom pappers- och grafisk industri låg, bortsett från den grafiska industrien, något lägre under 1949 än under föregående år. Under sommaren förekommo tillfälliga driftsinskränkningar vid vissa massafabriker. Den härigenom friställda arbetskraften kunde i allmänhet beredas annan sysselsättning vid samma eller närstående företag. Samtliga inskränkningar i driften upphörde under hösten, och läget kännetecknades under se-

[1] Siffrorna avse förändringen mellan slutet av mellersta månaden i varje kvartal 1948 och motsvarande tidpunkt 1949.

nare delen av året av full sysselsättning. Vid ett par kartongfabriker förekommo permitteringar under en kortare tid, och hela gruppen papp- och pappersvaruindustri kännetecknades av något vikande sysselsättning. Den grafiska industriens underskott av yrkesarbetare kvarstår alltjämt, särskilt i storstäderna.

Byggnadsämnesindustriernas försämrade sysselsättningsläge slutligen står i direkt samband med begränsningen av byggnadsverksamheten. Byggnadsverksamhetens nedskärning har lett till en sysselsättningsminskning inom en del av de härav berörda industrierna.

Den något försvagade ekonomiska aktiviteten kommer även till uttryck i nedgången av *antalet nyetablerade företag* inom industrien. Från den 1 juli 1948 till den 30 juni 1949 nyetablerades enligt en av arbetsmarknadsstyrelsen verkställd utredning 525 industriföretag. Under motsvarande tid 1947/48 startades 629 nya företag. Beträffande båda perioderna gäller, att det verkliga antalet nystartade företag varit större, då kännedom säkerligen icke erhållits om samtliga nya företag. Jämförelser mellan de båda undersökningarna kunna dock göras, eftersom representativiteten torde vara oförändrad. Antalet nytillkomna industriföretag minskade sålunda med 16,5 procent. Antalet sysselsatta i de nya företagen uppgick till 4 608 eller 13 procent mindre än 1947/48.

Kvinnornas andel av de sysselsatta inom de nya företagen minskade från 38,2 till 34,3 procent. En del förskjutningar ägde rum i branschfördelningen. Sålunda minskade textil- och beklädnadsindustriens andel av de sysselsatta vid de nyetablerade företagen med 5,9 procent i jämförelse med 1947/48 samt malmbrytning och metallindustriens med 3,6 procent, under det att kemisk-teknisk industri ökade med 9,3 och livsmedelsindustri med 3,8 procent.

Den procentuella fördelningen av antalet sysselsatta i nystartade företag av olika storleksordning framgår av följande tablå:

| | Företag vilka sysselsatte | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | 0—10 arbetare | | 11—50 arbetare | | 51— arbetare | |
| | 1947/48 | 1948/49 | 1947/48 | 1948/49 | 1947/48 | 1948/49 |
| Antal företag | 81,3 | 84,9 | 17,5 | 12,4 | 1,2 | 2,7 |
| Antal sysselsatta | 45,3 | 43,2 | 43,5 | 25,3 | 11,2 | 31,5 |

De större företagens andel av hela antalet nya företag och i dessa sysselsatta har, såsom framgår av tablån, ökat under den senaste perioden, medan de medelstora företagens andel minskat.

*Arbetslösheten* inom den egentliga industrien är alltjämt mycket låg och uppgår i genomsnitt till blott omkring 1 procent. Ansökningarna om arbete i förhållande till lediga platser hos arbetsförmedlingarna inom industri och hantverk ha stigit avsevärt över fjolårsnivån. Jämfört med motsvarande siffror för samtliga arbetsansökningar (jfr tabell 1) äro siffrorna för enbart industri och hantverk mycket starkt säsongpåverkade.

**Tabell 3. Ansökningar på 100 lediga platser hos arbetsförmedlingen. Industri och hantverk.**

| | 1947 | 1948 | 1949 | | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Januari | 141 | 184 | 166 | Juli | 65 | 65 | 87 |
| Februari | 136 | 146 | 150 | Augusti | 64 | 67 | · |
| Mars | 131 | 124 | 148 | September | 69 | 74 | · |
| April | 92 | 97 | 124 | Oktober | 81 | 78 | · |
| Maj | 64 | 68 | 97 | November | 105 | 101 | · |
| Juni | 55 | 62 | 84 | December | 156 | 143 | · |

**Överrörlighet och frånvarofrekvens inom industrien.**

Trots i det närmaste oförändrad sysselsättningsnivå har den industriella produktionen under år 1949 undergått en ytterligare ökning. Det kan förmodas, att produktivitetsförbättringen i första hand orsakats av den omfattande investeringsverksamheten under de gångna åren. Löneglidningarna, vilkas på senare tid något förändrade innebörd i kapitel X göres till föremål för en mera ingående analys, torde i stigande grad kunna tolkas som uttryck för en sådan produktivitetshöjning. Men förutom den egentliga rationaliseringsprocessen har med all säkerhet även det förändrade läget på arbetsmarknaden verkat produktivitetshöjande. Såväl storföretagens förbättrade rekryteringsmöjligheter som minskningen av överrörligheten och frånvarofrekvensen har här otvivelaktigt spelat en roll.

Småföretagens minskade attraktionsförmåga och de största företagens ökade rekrytering på senare tid framgå av nedanstående från socialstyrelsens statistik hämtade uppgifter över de procentuella förändringarna i antalet anställda arbetare inom industriföretag av olika storlek för tre tolvmånadersperioder åren 1946—1949:

| | Procentuell förändring av antalet arbetare vid företag med nedanstående arbetarantal: | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1—10[1] | 11—25 | 26—50 | 51—100 | 101—200 | 201—500 | 501—1 000 | Över 1 000 |
| Från aug. 1946 till aug. 1948 | + 9·3 | + 2·6 | + 0·6 | — 2·0 | — 1·7 | — 2·5 | — 2·6 | — 3·7 |
| Från aug. 1947 till aug. 1948 | + 8·3 | — 0·8 | — 1·0 | + 2·5 | + 0·3 | + 2·4 | + 1·6 | + 3·5 |
| Från aug. 1948 till aug. 1949 | + 2·8 | — 2·0 | — 0·8 | + 0·1 | + 0·6 | — 0·3 | — 0·1 | + 2·0 |

Det procentuella antalet under en vecka avgångna arbetare inom industrien enligt socialstyrelsens statistik framgår av följande sammanställning:

| | febr. | maj | aug. | nov. |
|---|---|---|---|---|
| 1947 | 0·8 | 1·3 | 1·3 | 0·9 |
| 1948 | 0·7 | 1·1 | 1·1 | 0·8 |
| 1949 | 0·7 | 1·0 | 0·9 | · |

[1] Det bör observeras, att siffrorna för gruppen 1—10 arbetare äro missvisande, enär sådana företag som minska antalet anställda till noll bortfalla ur statistiken och följaktligen inte längre återfinnas bland »genomgående företag».

Den säsongmässiga uppgången i omsättningen av arbetskraft under våren var som synes icke lika stor 1949 som 1947 och 1948. Under hela sommaren 1949 låg rörligheten icke oväsentligt lägre än 1948 och avsevärt lägre än 1947. Karakteristiskt för utvecklingen under 1949 var, att den mest markanta nedgången i omsättningen av arbetskraft inträffade i de branscher, som tidigare haft den allra största överrörligheten.

De här återgivna siffrorna kunna kompletteras med vissa uppgifter, som hämtats från fackförbundens medlemsstatistik och som avse medlemsflyttningarna mellan LO-förbunden i procent av totala antalet medlemmar. Med undantag för år 1947 finnas dylika uppgifter tillgängliga för hela perioden 1944—1949. Flyttningarna mellan förbunden utgöra givetvis blott en bråkdel av den totala arbetsplatsrörligheten, men siffrorna i följande tablå återspegla dock tendenserna tämligen väl:

| 1944 | 1945 | 1946 | 1947 | 1948 | 1949[1] |
|---|---|---|---|---|---|
| 3·8 | 4·3 | 6·0 | · | 4·4 | 3·9 |

Denna speciella form av rörlighet, vars tendens dock under åren 1948—1949 helt överensstämmer med den allmänna omsättningsfrekvensen, beskriver en mycket regelbunden kurva, som år 1949 åter nått utgångspunkten, d. v. s. den under sista krigsåret rådande omflyttningsnivån.

Förbundens arbetslöshetskassor redovisa månadsvis det antal medlemmar, som överflyttat till andra kassor, överflyttat till andra avdelningar inom det egna förbundet och utträtt ur kassan utan inträde i annan kassa. Även dessa siffror visa en nedgång under åren 1947—1949, nämligen från 27,6 procent 1947 till ca 23 procent 1949.

Ett närmare studium av dessa siffror ger vid handen, att av den totala omsättningen av arbetskraft mellan arbetsplatserna blott omkring $^1/_{10}$ avser flyttningar mellan olika förbund, d. v. s. mellan olika industrier, och omkring $^2/_5$ flyttningar mellan olika avdelningar inom samma förbund, d. v. s. i regel mellan arbetsplatser, belägna på skilda orter. Återstående hälften skulle då utgöras av flyttningar mellan arbetsplatser inom samma avdelning, sålunda inom en och samma ort. Den fallande tendensen är också i det här sist återgivna materialet starkt utpräglad.

Samma förbättring som beträffande överrörligheten kan inte observeras för *frånvarofrekvensen.* Socialstyrelsen gjorde under veckan 27 mars—2 april 1949 en undersökning rörande frånvaron inom industrien olika veckodagar, huvudsakligen avseende förhållandena inom metall- och textilindustrien. Jämförelsetal finnas icke för motsvarande tid 1948 utan endast för veckan 26 september—2 oktober och för veckan 28 september—4 oktober 1947. Med reservation för att full jämförbarhet sålunda inte föreligger — uppgifterna från fackförbundens sjukledighetsstatistik tyda på att vårsiffrorna ligga något högre än höstsiffrorna — återges i följande tablå resultatet av de tre undersökningarna beträffande antalet arbetare, vilka voro frånvarande hel dag, i procent av samtliga anställda:

[1] Uppskattning med ledning av siffrorna för januari—augusti.

| | 1947 sept. | 1948 sept. | 1949 mars |
|---|---|---|---|
| Måndag | 8·6 | 8·2 | 7·8 |
| Tisdag | 7·7 | 7·2 | 6·8 |
| Onsdag | 7·6 | 6·9 | 6·8 |
| Torsdag | 7·4 | 6·9 | 6·7 |
| Fredag | 7·2 | 6·7 | 6·6 |
| Lördag | 11·4 | 11·2 | 9·9 |
| Hela veckan | *8·3* | *7·9* | *7·3* |

Enär ledigheten under dagarna tisdag—fredag till alldeles övervägande del är att tolka såsom legitim, d. v. s. föranledd av sjukdom, beröras endast måndagen och, framförallt, lördagen av minskningen mellan 1948 och 1949. Enligt en sammanställning, som gjorts för enbart de företag, som lämnat bearbetningsbara uppgifter såväl 1948 som 1949, utgjorde antalet frånvarande män under lördagar 1948 10,1 procent och 1949 8,8 procent av hela antalet manliga arbetare. För kvinnorna voro motsvarande tal 17,2 och 15,5 procent.

För landsorganisationens medlemmar föreligger en kontinuerlig statistik över sjukledighetsprocenten, som dock endast gäller frånvarofall på minst 3 dagar per kalendervecka och följaktligen inte är direkt jämförbar med socialstyrelsens material, som ju dessutom blott omfattar ett fåtal industrigrenar. Ifall denna statistik endast rymde egentliga sjukdomsfall, borde siffrorna ligga i närheten av siffrorna för »mellandagarna» i ovan återgivna statistik. I verkligheten är dock sjukledighetsfrekvensen någon procent högre, vilket synes tyda på att avgiftsbefrielsen till viss del även har andra orsaker än sjukdom. Skillnaden mellan den aktuella och förkrigstidens sjukledighetsprocent är påfallande stor, även om en dylik jämförelse bör göras med stor försiktighet. Helbetalande medlemmar utgöras huvudsakligen av vuxna män, halvbetalande av kvinnor och minderåriga. För den senare gruppen ligga frånvarosiffrorna nästan genomgående högre, ett förhållande, som är särskilt utpräglat inom metall- och textilindustrierna. I stort är tendensen under åren 1946—1949 svagt sjunkande för män och obetydligt stigande för kvinnor och minderåriga.

**Tabell 4. Sjukledighetsprocenten inom de LO-anslutna fackförbunden 1937—1939 och 1946—1949.**

| | Samtliga förbund | | | Metallindustri | | | Textilindustri | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Helbet. | Halvbet. | Summa | Helbet. | Halvbet. | Summa | Helbet. | Halvbet. | Summa |
| 1937 | 5·9 | 5·8 | 5·9 | 6·8 | 4·7 | 6·5 | 4·3 | 7·6 | 6·3 |
| 1938 | 5·8 | 5·4 | 5·5 | 6·5 | 4·4 | 6·1 | 3·9 | 7·3 | 5·9 |
| 1939 | 6·0 | 5·4 | 5·8 | 6·7 | 4·9 | 6·4 | 4·2 | 8·0 | 6·5 |
| 1946/47 [1] | 8·6 | 8·8 | 8·8 | 15·2 | 19·3 | 15·7 | 9·9 | 16·4 | 13·5 |
| 1947/48 [1] | 8·2 | 8·7 | 8·3 | 13·6 | 15·7 | 14·0 | 9·5 | 14·4 | 12·2 |
| 1948/49 [1] | 8·2 | 9·6 | 8·6 | 13·3 | 15·8 | 13·6 | 9·7 | 15·3 | 12·7 |

[1] Fr. o. m. september t. o. m. augusti nästföljande år.

## Byggnadsverksamheten.

De svårigheter beträffande omflyttningen av friställda byggnadsarbetare, som i fjol befarats, ha inte fått den väntade omfattningen. I år torde den totala byggnadsverksamheten i landet ligga på samma nivå som 1948, och enligt en av arbetsmarknadsstyrelsen den 1 augusti 1949 företagen inventering av den reglerade byggnadsverksamheten har antalet sysselsatta byggnadsarbetare hållit sig praktiskt taget oförändrat. Sysselsättningen vid industrianläggningar har minskats i samma takt som mellan 1947 och 1948 — omkring 7 000 man — men den tidigare kraftiga minskningen i sysselsättningen vid bostadsbyggandet har förbytts i en ökning. Antalet sysselsatta byggnadsarbetare inom den reglerade byggnadsverksamheten framgår av följande tablå:

| | Antal | Härav vid bostadsbyggande |
|---|---|---|
| 2/8 1948 | 148 900 | 61 300 |
| 1/8 1949 | 149 800 | 69 500 |

Intrycket av att den fasta byggnadsarbetarestammen inte nämnvärt förändrats under det gångna decenniet, befästes av nedanstående uppgifter om antalet fackligt organiserade byggnadsarbetare. Siffrorna innefatta icke blott medlemmarna i de egentliga byggnadsfackförbunden utan också sådana medlemmar av andra förbund, som varit sysselsatta med byggnads- eller anläggningsarbeten:[1]

| 1939 | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|---|
| 189 000 | 199 000 | 205 000 | 212 000 | 207 000 |

Tages hänsyn till att organisationsgraden ytterligare stigit sedan förkrigstiden, torde den faktiska ökningen av den fasta arbetarstammen under perioden ha varit tämligen ringa. Tillströmningen till byggnadsverksamheten under investeringskonjunkturens toppår har uppebarligen i mycket hög grad bestått av mera tillfällig arbetskraft utan fastare anknytning till yrkeskåren, och det är givetvis även detta klientel som i första hand sökt sig tillbaka till andra områden, när investeringsbegränsningen minskade arbetstillgången inom facket. Ökningen av antalet organiserade byggnadsarbetare från år 1947 till år 1948, liksom minskningen under det följande året, äro väsentligen att tolka som eftersläpningseffekter.

För de LO-anslutna byggnadsarbetarna ger förbundsstatistiken möjlighet att iakttaga medlemsflyttningarnas riktning. Siffrorna för första halvåret 1949 ge vid handen, att blott metallindustrien och det kommunala arbetsområdet — det sistnämnda till stor del även bestående av byggnads- och anläggningsverksamhet — äro attraktiva för byggnadsarbetare. Praktiskt taget hela nettoavflyttningen av organiserade byggnadsarbetare har absorberats av dessa båda förbund.

[1] Uppgifterna avse någon av sommarmånaderna.

Byggnadsarbetarekårens stagnation belyses även av dess åldersfördelning, som tyder på otillräcklig nyrekrytering. En utredning avseende de organiserade byggnadsträ- och byggnadsgrovarbetarna visar, att från den 31 december 1946 till den 31 mars 1949 antalet medlemmar i åldern 50 år och därutöver bland grovarbetarna steg från 27,8 till 37,3 procent och bland träarbetarna från 38,0 till 43,9 procent. Samtidigt hade antalet grovarbetare i åldersgruppen 25—39 år minskat från 37,5 till 28,4 procent och gruppen 24 år och därunder från 5,3 till 1,6 procent. I träarbetarefacket minskade åldersgruppen 25—39 år från 32,7 till 27,7 procent. Även om hänsyn tages till förskjutningen mot högre åldrar inom hela befolkningen, måste utvecklingen för byggnadsarbetarna betecknas som ogynnsam.

Eftersom förändringarna i byggnadsverksamhetens sysselsättningsmöjligheter i första hand synas ha lett till variationer i sysselsättningen av rörlig arbetskraft från angränsande yrkesområden, har inte heller minskningen av arbetstillfällena i motsvarande grad ökat arbetslösheten inom facket. Arbetslösheten bland byggnadsarbetarna låg, såsom framgår av nedanstående siffror, under första delen av 1949 på obetydligt högre nivå än motsvarande tid 1948. Under senare delen av året var arbetslösheten lägre än 1948.

Arbetslösheten bland byggnadsarbetarna i städer med över 30 000 invånare åren 1947—1949 framgår av tabell 5, som trots statistikens bristfälligheter — siffrorna äro troligen genomgående för låga — torde ge en tillfredsställande bild av utvecklingstendenserna.

**Tabell 5. Arbetslösheten inom byggnadsfacken i städer med över 30 000 invånare.**

| | 1947 | 1948 | 1949 | | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Januari | 8·9 | 12·0 | 13·9 | Juli | 0·6 | 1·2 | 1·4 |
| Februari | 13·8 | 13·2 | 13·9 | Augusti | 0·7 | 1·4 | 1·2 |
| Mars | 18·4 | 13·5 | 13·5 | September | 1·0 | 2·3 | 1·8 |
| April | 7·4 | 8·3 | 10·0 | Oktober | 1·9 | 3·6 | 2·6 |
| Maj | 2·1 | 3·8 | 4·6 | November | 4·1 | 6·5 | · |
| Juni | 1·1 | 1·9 | 2·2 | December | 6·1 | 8·5 | · |

## Jordbruk.

Även inom jordbruket, som under många år varit utsatt för en svårbemästrad brist på arbetskraft, har en påtaglig förändring av läget ägt rum. Att det är stadsnäringarnas, i första hand industriens, dragningskraft och inte jordbrukets överskott på arbetskraft, som blir bestämmande för avflyttningsintensiteten från jordbruket, synes bekräftat av jordbrukets aktuella arbetsmarknadssituation. Industriens efterfrågan på arbetskraft är nu övervägande koncentrerad till yrkesarbetare, och därmed har behovet av den från jordbruket genom rationalisering friställda arbetskraften mins-

kats. Rationaliseringstakten inom jordbruket torde under efterkrigstiden ha varit hastigare än vid något tidigare tillfälle. Antalet traktorer har sålunda sedan förkrigstiden stigit nära $2^1/_2$ gånger och enbart under de senaste 3 åren ökat med omkring 50 %. Även beträffande andra arbetsbesparande maskiner ha inköp skett i osedvanlig omfattning. Ett flertal nya maskinstationer ha även upprättats. Utvecklingen framgår av följande tablå:

| | Antal traktorer och dragbilar | Index: 1938/39 = 100 |
|---|---|---|
| 1938/39 | 21 800 | 100 |
| 1947/48 | 37 400 | 172 |
| 1948/49 | 45 800 | 210 |
| 1949/50 | 53 500 | 245 |

Det föreligger inte något säkert material för att belysa storleken av avflyttningen från jordbruket under 1949, men allmänt bedömes denna som lägre än 1948 och som avsevärt mindre än efterkrigsårens avflyttning.[1] De faktorer som varit bestämmande för den avtagande konkurrensen om arbetskraft på jordbrukets område voro sålunda i huvudsak tre: industriens minskade förmåga att draga till sig arbetskraft från andra näringar, byggnadsverksamhetens nedgång, som främst torde drabba det skikt av arbetare för vilka byggnadsarbete utgjort en supplementär sysselsättning, samt jordbrukets allt intensivare mekanisering.

I motsats till vad fallet uppenbarligen varit beträffande byggnadsarbetarekåren har minskningen av sysselsättningstillfällena drabbat de fasta arbetarna hårdare än tillfällighetsarbetarna. Tidvis har rått ett överskott av lantarbetare, som sökt fast anställning, medan behovet av tillfällighetsarbetare under perioder av toppbelastning inte helt kunnat täckas. En viss övergång från årsarbetare till mera tillfällig arbetskraft inom jordbruket kan i viss mån anses vara en rationaliseringsåtgärd. Jordbrukare, som under år av mycket stor arbetskraftsbrist sökt trygga sitt arbetskraftsbehov genom fast anställning av arbetare, kunna nu finna det lämpligt att övergå till anställningsformer, som bättre motsvara det faktiska behovet.

## Skogsbruk.

Avverkningsförhållandena under vintern 1948/49 voro osedvanligt gynnsamma. Efterfrågan på arbetskraft till vinteravverkningarna synes också i stort sett ha kunnat tillgodoses. Antalet hos arbetsförmedlingen lediganmälda platser för skogsarbetare var sålunda i februari 1949 endast 7 200 mot 15 600 under samma månad föregående år. Särskilt i Norrbottens län erhöll skogsbruket ett icke obetydligt tillskott av finsk arbetskraft. På grund av minskade sommaravverkningar, vilka endast delvis kompenserades av utökade skogsvårdsarbeten, var den säsongmässiga nedgången i sysselsättningen inom skogsbruket mera accentuerad under 1949 än fallet varit under

[1] Se *Meddelanden från konjunkturinstitutet, Serie A: 15*, s. 87 ff.

de närmast föregående åren. Den minskade efterfrågan på arbetskraft till skogsbruket medförde under hösten, särskilt i de båda nordligaste länen, svårigheter att omplacera den arbetskraft som vid denna tid började friställas inom andra yrkesområden. Medan den ordinarie skogsarbetarestammen i stort sett kunde beredas sysselsättning — här föreligger en direkt analogi till förhållandena på byggnadsområdet — uppstodo vissa svårigheter för sådana yrkesgrupper, som under hösten bruka söka sig till skogsbruket, främst byggnadsarbetare, vägarbetare, stuveriarbetare m. fl. och för vilka i höst sysselsättningsläget blivit något försämrat.

**Övriga områden.**

Inom *samfärdseln* ägde icke några större förskjutningar i sysselsättningen rum under år 1949. Sjöfartsnäringen hade dock vissa svårigheter, och det förekom, att en del rederier, särskilt mindre sådana, tvingades lägga upp båtar. Antalet sysselsatta torde ha ökat med ungefär 1 000 man beroende på utökning av fartygsantalet och den nya sjöarbetstidslagens genomförande. Järnvägarna minskade antalet sysselsatta med ett tusental man. Antalet sysselsatta i spårvägs- och omnibustrafik förefaller att ha ökat ungefär lika mycket, och detsamma gäller posten.

Socialstyrelsen insamlar numera sysselsättningsuppgifter för den enskilda *handeln*. Antalet heltidsanställda hade enligt dess uppgifter vid mitten av juli 1949 minskat med 2,2 procent jämfört med samma tid 1948. Därest materialet är representativt för hela varuhandeln, skulle totala antalet sysselsatta ha minskat med uppskattningsvis 5 000. Därtill kommer emellertid de förändringar, som föranleddes av att företag nyetablerades eller nedlades. Det torde kunna antagas, att en avsevärd del av den omnämnda sysselsättningsnedgången kompenserats av anställningar hos nyetablerade företag.

Antalet kvinnor minskade avsevärt mer än antalet män. Minskningen var mest markerad vid livsmedelsaffärerna och varuhusen. Antalet deltidsanställda var praktiskt taget oförändrat jämfört med juli 1948 och utgjorde omkring 14 procent av antalet heltidsanställda. I förhållande till antalet heltidsanställda funnos de flesta deltidsanställda i de mindre företagen. Den nedgång i sysselsättningen, som enligt socialstyrelsens material inträffade, torde förklaras dels av en något minskad omsättning i vissa branscher och dels av ett minskat arbetskraftsbehov på grund av att flera ransoneringar upphävdes. Trots detta kvarstodo i många fall svårigheterna att tillgodose särskilt vissa livsmedelsaffärers behov av kvinnlig personal.

Inom *hotell- och restaurangnäringen* rådde fortfarande stor efterfrågan på arbetskraft, i synnerhet kökspersonal. Antalet utlänningar inom branschen var den 1 oktober 1949 drygt 9 000, varav ca 6 000 kvinnor; motsvarande tidpunkt 1948 var hela antalet ca 7 400, varav inte fullt 5 000 kvinnor.

Socialstyrelsen har företagit en undersökning rörande antalet *kommunalanställda* i november månad åren 1945, 1947 och 1948. Enligt denna

undersökning ökade antalet kommunalanställda från 1945 till 1947 med 14,3 procent och från 1947 till 1948 med ytterligare 5,8 procent. Av särskilt intresse är, att anställda enligt tjänstereglemente vid anstalter för barnavård samt i hälso- och sjukvård, vilka anställda till största delen utgöras av sjuksköterskor, under efterkrigstiden ökat med mer än 3 000 eller med 21,4 procent, varav ungefär 1 000 eller 7,1 procent enbart under 1948. Det råder dock fortfarande stor brist på sjuksköterskor.

Sjukhusen hade under 1949 liksom under de båda föregående åren förbättrad tillgång på biträdespersonal. Antalet utlänningar vid sjukhusen steg från 5 044, varav 4 164 kvinnor, den 1 oktober 1948 till 5 604, varav 4 686 kvinnor, den 1 oktober 1949. Sanatorier, sinnessjukhus och ålderdomshem hade alltjämt svårigheter att erhålla bostäder i tillräcklig utsträckning.

Den i *krisorganen* anställda personalen minskade från 1 januari 1949 till 1 oktober 1949 med 461, eller från 2 768 till 2 307. Minskningen avsåg främst personer, som varit anställda hos kristidsstyrelserna och endast till en mindre del anställda inom den centrala krisförvaltningen.

Någon förändring i sysselsättningen inom gruppen *husligt arbete* inträdde icke, varför behovet av ytterligare arbetskraft alltjämt var mycket framträdande. Möjligen har tillgången på tillfällig hemhjälp förbättrats något i städer och andra tätorter.

## X. Lönerna och inkomstutvecklingen.

### Allmänna drag i löneutvecklingen.

I efterkrigstidens konjunkturutveckling har *lönepolitiken och löneutvecklingen* varit en omväxlande passiv och aktiv faktor. Under 1946—1948 kunna de genomförda lönehöjningarna — avtalsmässiga och faktiska — i huvudsak ses som ett resultat av den spända arbetsmarknadssituationen med brist på arbetskraft som den väsentliga omständighet, vilken gjorde avsevärda lönestegringar ofrånkomliga. Möjligen kan man ännu 1946 spåra vissa rester av krigstidens återhållsamhet, varvid löntagarna inte fullt utnyttjade de möjligheter arbetsmarknadssituationen gav dem. Lönestegringen blev dock inom industrien så mycket som 7 %, varav 4 % kan beräknas ha erhållits genom kollektivavtal och 3 % genom mera individuella höjningar vid sidan härav (löneglidning). Följande år blev lönestegringen dubbelt så stor eller 14 %, varav 4 % genom löneglidning.

Hösten 1947 gjordes ett försök att genomföra en stabilisering på löneområdet, trots den ur löntagarsynpunkt på kort sikt fördelaktiga situationen. Det visade sig emellertid att de psykologiska förutsättningarna härför saknades. Den samhällsekonomiska balansen, som bedömdes icke tåla en ytterligare ökning av konsumtionen (utöver vad som måste bli följden av beslutade socialreformer), fick i stället upprätthållas genom indirekta skatter och andra prishöjningar, vilka till större delen upphävde penninglöne-

höjningen. Hösten 1948 lyckades däremot statsmakterna uppnå en allmän överenskommelse om inkomststabilisering, i vilken löntagarna medverkade med tanke på att fortsatt penninglönestegring kunde antagas medföra ytterligare prisstegringar och därmed underhålla en fortsättning av de inflationistiska störningarna. I detta fall kan det alltså sägas, att lönepolitiken innebar ett aktivt konjunkturpåverkande element. I stället för att låta den alltjämt ur förhandlingssynpunkt gynnsamma arbetsmarknadssituationen utlösa nya krav på lönehöjningar — som i och för sig kunnat föranledas av de levnadskostnadsstegringar vilka blivit det indirekta resultatet av föregående lönestegringar — fick en »aktiv återhållsamhet» bli ett element i den allmänna stabilisering, som eftersträvades. Det bör emellertid understrykas, att även ur ren arbetsmarknads- och konjunktursynpunkt situationen hösten 1948 inte längre fullt lika starkt som tidigare drev på i riktning mot lönestegringar. Å andra sidan kom inte heller 1948—1949 någon absolut lönestabilisering till stånd. På våren 1949 erhölls på åtskilliga områden, särskilt där arbetskraftsbristen var mera framträdande, lönehöjningar genom lokala överenskommelser i samband med ackordsrevisioner o. dyl. På detta och andra sätt kom löneglidningen att fortsätta även under 1949.

Den glidning uppåt, oberoende av kollektiva avtalsuppgörelser, som varit ett karakteristiskt drag för hela efterkrigstidens lönemarknad, har även kunnat iakttagas tidigare, men den har efter 1945 varit betydligt starkare än under och före kriget. Den har nu uppgått till omkring 4 % per år mot tidigare i allmänhet 0—2 %. Skillnaden mot förr gäller emellertid inte endast storleken utan också innebörden av denna löneglidning. Medan den tidigare ofta var ett uttryck för att ackorden arbetats upp — alltså en ökning av arbetsintensiteten, t. ex. i samband med en ackordsnedsättning, vilken på detta sätt kompenserades — är det tydligt, att den under efterkrigstiden varit ett uttryck för arbetskraftsefterfrågan och ett resultat av att lönerna kunnat individuellt pressas upp tack vare konkurrensen om arbetskraft. Det är också tydligt, att ifrågavarande typ av lönehöjningar inte endast — såsom man ofta torde föreställa sig — inskränkts till ackorden utan i lika hög grad gällt tidlönerna. Därmed sammanhänger att löneglidning även ägt rum på avtalsområden, där lönesystemet i och för sig icke inbjudit till individuell lönesättning, emedan man tillämpat s. k. normallöner. Vid minimilönesystem gäller däremot normalt, att arbetarna ha rätt att åberopa individuell flit och skicklighet för erhållande av högre löner.

Vad som här sagts gäller närmast de egentliga industriarbetarna. I tillämpliga delar synes det också ha gällt tjänstemannakategorierna samt arbetare inom handel, samfärdsel, jord- och skogsbruk. Löneglidningens storlek är emellertid i dessa fall svår att följa och fastställa. Det ligger i sakens natur att den varit mycket olika i olika individuella fall och på olika specialområden. (Vissa mera specificerade uppgifter ges nedan.)

Man kan knappast på samma sätt som när det gäller arbetsmarknadsstatistiken i övrigt direkt ur de statistiska serierna för löneglidningens storlek utläsa »konjunkturintensitetens» variationer. De skillnader, som kunna kon-

stateras mellan olika år fr. o. m. 1946, falla inom felmarginalerna för de beräkningar, som måste göras för att få fram den differens mellan faktisk och avtalsmässig stegring av timförtjänsterna, som det här är fråga om. Huruvida den nedgång, som kan iakttagas på allra sista tiden, skall bli definitiv kan t. v. inte med bestämdhet sägas. I och för sig kan den dock anses vara ett uttryck för avmattningen i inflationskonjunkturen.

Däremot följer, såsom redan inledningsvis antytts, kurvan för den *totala* löneutvecklingen tydligt »konjunkturintensiteten». För manliga arbetare inom den egentliga industrien redovisas följande utvecklingsserie för total timförtjänst, avtalsmässig höjning (beräknad av LO:s utredningsavdelning) samt, som restpost, löneglidningen. Siffrorna avse skillnaden mellan årsmedeltalen, för avtalens del i huvudsak betingade av löneuppgörelser vid respektive års början. För 1948—1949 avses augusti vartdera året:

| | Procentuell ökning | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| | 1944—45 | 1945—46 | 1946—47 | 1947—48 | 1948—49 |
| Total timförtjänst ..... | 4·4 | 7·4 | 14·2 | 8 6 | 3·5 |
| Avtalsmässig höjning .... | 4 | 4 | 10 | 4·4 | 0 |
| Löneglidning ..... | — | 3·4 | 4·2 | 4·2 | 3·5 |

Löneglidningens storlek måste givetvis ses i sitt sammanhang med den avtalsmässiga höjningen av lönerna. Erhålles en höjning i avtalet för ett visst område är givetvis behovet av extra höjningar inte så starkt som i det fall att någon avtalsmässig höjning icke erhållits. Den ökning som erhölls utöver de starka avtalsförbättringarna 1947 måste således betraktas på ett annat sätt än den ungefär lika hastiga löneglidning som synes ha ägt rum efter prolongationen av avtalen vid årsskiftet 1948/49.

I en del fall har en stark höjning av de avtalsmässiga lönerna kunnat inkräkta på redan utgående överbetalningar. En sådan »negativ löneglidning» synes ha blivit resultatet av den lönehöjning på ca 14 %, som lantarbetarna erhöllo vid årsskiftet 1947/48. Skillnaden mellan lant- och industriarbetarlöner synes i detta fall ha utjämnats så starkt, att sugningen till industrien försvagades; jordbrukets förmåga att konkurrera om arbetskraften ökades och överbetalningarna blevo till stor del onödiga, bortsett från vissa grupper mera kvalificerade (djurskötare o. d.).

En väsentlig erfarenhet från den fulla och överfulla sysselsättningens period är att arbetsmarknadssituationen drivit fram en avsevärd *utjämning av lönerelationerna* olika löntagargrupper emellan. Denna tendens var praktiskt taget undantagslös fram t. o. m. 1948. De undantag som synas framträda i statistiken kunna i allmänhet förklaras av sådana omständigheter som arbetets svåra eller riskfyllda beskaffenhet, vilka medfört relativt stora höjningar även för grupper som redan förut haft ett relativt högt löneläge. — Denna utjämningsföreteelse är också i och för sig förklarlig. Om arbetslöshet föreligger, kan konkurrens över yrkes- och andra gränser mellan olika arbetargrupper svårligen förekomma, och lönerna bli till större del bestämda av sådana omständigheter som organisationernas styrka på ömse sidor m. m. Vid allmän konkurrens om arbetskraften tvingas däremot

låglöneindustrier och låglöneföretag att anpassa sina löner efter det allmänna löneläget. Sålunda har under dessa år lönestegringen gått betydligt snabbare för lant- och skogsarbetare och låglönade industriarbetargrupper (textil-, trä- m. fl.) än för mera höglönade industriarbetare, byggnadsarbetare och tjänstemän. Bland statstjänstemännen innebar 1947 års lönereglering en minskning av klyftan mellan löneklasserna, och en motsvarande utveckling synes ha ägt rum för privatanställda. Dessutom kan en minskning konstateras i klyftan mellan män och kvinnor samt mellan höga och låga dyrortsgrupper, dock utan att denna ännu mera allmänt kommit att överensstämma med den spännvidd, som enligt den officiella dyrortsgrupperingen råder mellan högsta och lägsta ortsgruppens levnadskostnader. Utan statistisk bekräftelse är det slutligen ofta omvittnat att en utjämning skett mellan lönenivån i stora och små företag.

Ehuru ännu endast ofullständigt statistiskt material föreligger för 1949, torde man dock redan kunna konstatera, att denna ända sedan före kriget pågående utjämning numera i flera av ovan nämnda avseenden *avbrutits*. Det är sannolikt ännu för tidigt att bedöma, huruvida denna brytning med den föregående utvecklingstendensen är ett uttryck för att utjämningen kommit till ett på längre sikt stabilt läge, i vilket lönerelationerna blivit så avpassade i förhållande till de olika sysselsättningarnas art och krav att några ytterligare förskjutningar av mera generell omfattning inte skulle vara att vänta, *eller* om upphörandet av utjämningen endast är ett av bevisen på att konjunkturläget och efterfrågan på arbetskraft försvagats och att konkurrensen om arbetskraften inte längre är av samma allomfattande natur som under de närmast föregående åren. Om den senare förklaringen är den riktiga, måste det betraktas som anmärkningsvärt att den relativt obetydliga förskjutning mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft, som hittills inträffat, redan kunnat leda till så markerade följder som här synes ha uppstått, i det att utjämningstendenserna vänts i sin motsats på nästan samtliga de punkter där statistik eller andra mera pålitliga upplysningar stå till förfogande till belysning av utvecklingen under år 1949. Detta gäller lönedifferenserna mellan olika industrigrenar (på denna punkt dock med många avvikelser i speciella fall), mellan män och kvinnor inom industrien, mellan industriarbetare å ena och lant- och skogsarbetare å andra sidan. Även beträffande stora och små företag kan man nu konstatera att utvecklingstendensen under 1949 åtminstone inte gått entydigt i en viss riktning. Det synes också ha inträtt en förändring i löneglidningens karaktär i det att den numera i högre grad än tidigare under efterkrigstiden sammanhänger direkt med höjning av produktiviteten eller arbetsintensiteten.

I det följande redovisas löneutvecklingen 1947—1949 på olika delområden. Ändamålet med detta avsnitt är dels att ytterligare belysa den allmänna bild som ovan givits av löneutvecklingen under ifrågavarande period, dels också att beräkna förändringen i den totala privata inkomstsumman. I samband härmed göres också en summarisk prognos för 1950.

Lönesummaberäkningen, vilken kompletteras med beräkningar även för andra inkomster, ges i form av en till taxeringsstatistiken anknuten sammanfattning efter redovisningen av löneutvecklingen på varje särskilt delområde.

## Löneutvecklingen på olika delområden 1947—1949.

### *Jord- och skogsbruk.*

Genom avtal, som gällde från den 1 november 1947, erhöllo *lantarbetarna* en lönestegring som kunde beräknas till 14 %, bortsett från inlösning av naturaförmåner. Genom att förut utgående överbetalningar åtminstone till en del synas ha bortfallit blev den faktiska höjningen ca 2 % lägre, såsom framgår av socialstyrelsens statistik. I samband med arbetstidsförkortning hösten 1948 erhölls en höjning av timlönerna med i genomsnitt ca 1,5 %, vilket dock inte inverkar på årsinkomsten. Enligt uppgifter från ca 1 000 arbetare, insamlade vid halvårsskiftet av lantarbetareförbundet och LO:s utredningsavdelning, synes den faktiska lönestegringen ha överensstämt med den avtalsmässiga. Ingen ny löneglidning skulle alltså ha inträffat åt någotdera hållet.

*Skogsarbetarna* erhöllo hösten 1947 enligt avtal en lönehöjning på närmare 10 %. Enligt statistiken för vintern 1947/48 stego dagsförtjänsterna för huggare även med denna procentsats, medan körarna endast fingo 3 %. Hösten 1948 erhölls ca 3 % enligt avtal, men enligt statistiken blev dagsförtjänstens stegring 8 % för huggare och 7 % för körare. Karakteristiskt för de senaste årens skogsarbetslöner har varit, att de faktiska ackordssatserna oftast legat högre än de avtalsmässiga. I detta avseende har sedan försommaren 1949 — enligt bestämda uppgifter från vederbörande fackförbund — en omsvängning skett. Minskat behov av arbetskraft har gjort sig gällande under sommaren och hösten; därmed bortfalla åtminstone en del av överbetalningarna och ett sänkt förtjänstläge inträder jämfört med de första månaderna 1949.

*Lönesumman.* Enligt taxeringarna för 1947 och 1948 steg genomsnittsinkomsten för löntagare inom jord- och skogsbruk med 15 %[1] vid en samtidig minskning av antalet med nära 14 000 eller 4 %. Den totala inkomstsumman för löntagare vid jordbruket kan ungefärligt beräknas med ledning av jordbrukskalkylen även för 1949 och 1950. För löntagarinkomster från skogsarbete kunna ännu mer ungefärliga beräkningar göras med ledning av

[1] De officiella siffrorna utvisa en stegring av genomsnittsinkomsten med 14·1 % och en minskning i antalet inkomsttagare med 9 700 eller 2·8 %. Dessa siffror äro emellertid något missvisande, beroende på att ett antal inkomsttagare tillkommit genom uppflyttning över 600-kronorsgränsen. De i texten här och i fortsättningen begagnade siffrorna ha ungefärligt korrigerats med hänsyn härtill. Bortsett från gruppen jord- och skogsbruk inskränker sig dock korrigeringen till decimaler. För *samtliga* löntagaregrupper visar den officiella statistiken en total ökning av antalet inkomsttagare med 21 600 personer och en ökning av inkomsten pr person med 10·3 %. Efter korrigering bli siffrorna istället ca 10 000 för antalet och 10·8 % för ökningen i genomsnittsinkomst.

avverkningsstatistik för 1947 (45 milj. fm³) och 1948 (35 milj. fm³) och en uppskattning för 1949 (45 milj. fm³). Nedan redovisas vad man på detta sätt kommer fram till för åren 1947—1950, varvid skogsavverkningarna 1950 antagits sjunka till ungefär mitt emellan 1948 och 1949 års nivå:

| | 1947 | 1948 | 1949 | 1950 |
|---|---|---|---|---|
| Löner i jordbruk | 640 | 730 | 740 | 750 |
| Löner i skogsarbete | 130 | 120 | 140 | 130 |
| Summa | 770 | 850 | 880 | 880 |
| Förändr. fr. föreg. år | · | + 10 % | + 4 % | ± 0 % |

Taxeringsstatistiken har för 1948 i stället en total inkomstsumma på 1 025 milj. kr och en ökning på 11 % från 1947. — Med ledning av ovanstående siffror antas den totala inkomstsumman för löntagare i jord- och skogsbruk 1949 stiga med 4 % eller 40 milj. kr. och förbli på denna nivå 1950.

*Industri.*

Enligt den definitiva lönestatistiken för hela året 1948 låg genomsnittliga lönenivån detta år för *vuxna manliga arbetare* 8,6 % över 1947 års genomsnitt. Av denna stegring förklaras 1,2 % av att det senaste indextillägget utgick under endast 8 månader 1947 men hela 1948. Enligt beräkningar i LO:s utredningsavdelning utgjordes ytterligare 3,2 % av avtalsmässiga höjningar under första delen av 1948. Återstående ca 4 % skulle alltså utgöras av s. k. löneglidning vid sidan av avtalen. (Jämför tablå s. 127).

Beträffande den fortsatta utvecklingen konstateras, att denna löneglidning synes ha fortsatt. Från maj 1948 till maj 1949 utgjorde den enligt socialstyrelsens statistik, i stort sett grundad på en veckas löneutbetalningar inom vid båda tillfällena identiska företag, 3,5 %. Samma resultat uppvisar en jämförelse mellan augusti månader resp. år. Vid »kedjning» från det ena kvartalet till det andra erhålles för samma tolvmånadersperioder 3,2 %. Givet är, att dessa siffror äro tämligen osäkra; från tidigare år kan dock konstateras att osäkerhetsmarginalen håller sig under 1 procentenhet då det gäller huvudsiffran för hela industrin. I fråga om enskilda industrigrenar kan den däremot vara större.

*Kvinnolönernas* stegring var 1947—1948 11,2 %, därav 1 % genom indexregleringen, ca 5 % genom avtal i övrigt och följaktligen omkring 5 % genom höjningar därutöver. Från maj 1948 till maj 1949 synes den ytterligare stegringen ha blivit 4,4 %, medan tolvmånadsperioden till augusti 1949 uppvisar en stegring med endast 3,3 % beroende på att maj—augusti 1949 endast givit 0,2 % stegring mot 1,4 % föregående år. Denna gång har timförtjänsten för kvinnor således stigit något mindre än för män.

Den lönestegring som trots avtalsprolongation inträtt sedan 1948 är tämligen ojämnt fördelad på de olika industrigrenarna. Såsom förut nämnts har en tidigare tendens till starkare lönestegring hos de lägst avlönade grupperna numera brutits. På vissa områden med fortfarande påtaglig arbetskraftsbrist ha relativt starka höjningar inträffat trots ett relativt högt timförtjänstläge. Sålunda har både vid järnbruk och verkstäder mer än 5 % stegring inträffat sedan augusti 1948. Att utjämningstendensen beträffande dyr-

ortsgrupperna snarast vänts i motsatt utveckling visas av följande siffror för timförtjänstens stegring för manliga arbetare från augusti 1948 till augusti 1949 inom de olika dyrortsgrupperna räknat från den lägsta till den högsta: 2,6 — 3,4 — 3,8 — 3,1 — 4,5 %. Liknande gäller för kvinnliga arbetare. Förhållandena ha emellertid i detta avseende varit mycket olikartade i olika industrigrenar.

Om man följer utvecklingen av löneglidningen vid sidan av avtalen kvartal för kvartal erhålles följande bild sedan maj 1947. Siffrorna ange procentuell ökning från närmast föregående beräkningstillfälle för män, kvinnor och minderåriga tillsammantagna:

| | Nov.—febr. | Febr.—maj | Maj—aug. | Aug.—nov. |
|---|---|---|---|---|
| 1947 | | | + 1·5 % | + 1·3 % |
| 1948 | + 1·3 % | (+ 1 %) | + 0·3 % | + 1·1 % |
| 1949 | + 0·7 % | + 1·5 % | + 0·2 % | |

Uppgiften för februari—maj 1948 har endast beräknats ungefärligt, eftersom huvuddelen av den avtalsmässiga höjningen (3,5 %) inträffade samtidigt; den faktiska höjningen uppgick till 4,0 %.

Det framgår härav att löneglidningens hastighet påtagligt minskades under sommaren 1948 och vintern 1949, att den sannolikt påskyndades något under våren 1949 men att praktiskt taget stagnation sedan åter inträtt under sommaren 1949. (Hela tiden understrykes att alltför stor säkerhetsgrad inte får tillmätas decimalerna i dessa på relativt svagt material grundade siffror. Just för maj 1949 kunna de vara något påverkade av helgdagar.) Lönestegringen under våren 1949 sammanhänger delvis med relativt starka höjningar (i samband med ackordsrevisioner o. dyl.), som ägt rum inom åtskilliga företag trots prolongationen av de under förra året gällande avtalen, detta med hänsyn till behovet av att kunna behålla och öka arbetskraften i dessa företag. Detta har bl. a. gällt järnbruken och vissa verkstadsföretag. Ackordsrevisioner och andra smärre justeringar (anpassning av tidlönerna för kvalificerade arbetare till tidigare ackordsinkomststegringar för tempoarbetare) ha emellertid förekommit även på andra håll. Dessa synas i stort sett ha blivit avslutade före mitten av 1949.

I augusti detta år verkställde landsorganisationens utredningsavdelning en enkät hos lokala fackliga organisationer rörande löneutvecklingens tendenser och karaktär efter genomförande av de avtalsmässiga lönehöjningar, som i allmänhet hade erhållits i början av 1948. I svaren på denna enkät (ca 650 inkomna) omvittnades, att den tidigare ofta förekommande beredvilligheten från företagens sida att medge överbetalningar i förhållande till avtalen eller att gå med på för arbetarparten fördelaktiga ackordsuppgörelser hade försvagats eller upphört under de närmast föregående månaderna. Detta har också bekräftats av lönestatistikens vittnesbörd om endast 0,2 procents ökning av timförtjänsten mellan maj och augusti. Stagnationen sammanhänger givetvis med det lättare arbetskraftsläget. Av enkäten kunde också den slutsatsen dragas, att löneglidningen i vissa avseenden ändrat karaktär. Medan den under den starkaste arbetskraftsbristens period mera allmänt torde ha varit ett utslag av företagens konkurrens om arbetskraften, synes den numera i högre grad vara ett resultat av att arbetarna arbeta upp ackorden, alltså bl. a. av ökad arbetsintensitet; denna utveckling har befrämjats av att företagen under trycket av arbetskraftsbristen blivit försiktigare med nedsättande av genom stigande vana och ansträngning upparbetade ackord även i sådana fall då tekniska förbättringar göra det möj-

ligt att kräva justering. På enstaka områden (massaindustrien) m. m. har trots detta en direkt sänkning av timförtjänsterna inträffat, beroende på minskad omfattning av en del av de bäst betalda arbetsuppgifterna.

Både i enkätsvaren och i lönestatistiken för de senaste kvartalen synes man också kunna spåra den tendensen, att löneglidningen nu mer än tidigare är betingad av de rent avtalstekniska förutsättningarna. Där man arbetar med minimilönesystem jämte stor andel ackordsarbete, är det lättare att få upp lönerna än där ett mera stelt tidlönesystem är rådande. Under den extrema arbetskraftsbristens tid tycks löneglidningen ha varit mera oberoende av sådana faktorer. Den slog igenom, oavsett lönesystem, på alla områden där det avtalsmässiga löneläget icke var tillräckligt högt för att säkra arbetskraftsförsörjningen.

Den genom devalveringen förändrade situationen för exportindustrierna kan väntas i viss grad på nytt öka möjligheterna till en ny omsvängning uppåt, inte minst på den nyss omnämnda massaindustriens område. Det är dock knappast troligt att någon nämnvärd inverkan hunnit ske under återstoden av 1949.

Till belysning av löneutvecklingens olikheter i skilda näringsgrenar redovisas i tabell 1 ytterligare socialstyrelsens uppgifter rörande stegringen av timförtjänsterna inom industriens huvudgrupper och vissa undergrupper dels från 1947 till 1948 (årsgenomsnitt), dels från augusti 1948 till samma månad 1949.

*Tjänstemän inom industrien* erhöllo enligt statistiken år 1948 en löne-

**Tabell 1. Industriarbetarnas löneutveckling 1947—1948 och augusti 1948—1949.**
Procentuell förändring i timförtjänsten för vuxna arbetare.

| | Män | | Kvinnor | |
|---|---|---|---|---|
| | 1947—48 | Aug. 1948—49 | 1947—1948 | Aug. 1948—49 |
| **Samtliga industrier** | + 8·6 | + 3·5 | + 11·2 | + 3·3 |
| *Malmbrytning o. metallind.*[1] | + 8·6 | + 4·7 | + 9·6 | + 4·9 |
| Järn-, stål- o. kopparverk | + 8·7 | + 5·5 | · | + 4·5 |
| Mekaniska verkstäder | + 8·3 | + 5·0 | + 9·3 | + 6·9 |
| Elektroteknisk industri | + 6·4 | + 2·5 | + 8·6 | + 3·3 |
| *Jord- o. stenindustri* | + 7·8 | + 2·6 | + 9·5 | + 2·7 |
| Torvindustri | + 7·5 | — 0·3 | · | · |
| Stenindustri | + 7·0 | + 4·6 | · | · |
| *Träindustri* | + 8·7 | + 2·3 | + 11·1 | + 2·9 |
| *Pappers- o. grafisk industri* | + 7·9 | + 1·0 | + 11·2 | + 0·6 |
| Pappersmassefabriker | + 7·0 | — 0·7 | · | · |
| Grafisk industri[1] | + 8·0 | + 2·6 | + 5·6 | + 2·6 |
| *Livsmedelsindustri* | + 8·2 | + 2·4 | + 8·5 | + 3·0 |
| *Textil- och beklädnadsindustri* | + 9·3 | + 3·0 | + 11·3 | + 3·2 |
| *Läder-, hår- o. gummivaruind.* | + 9·9 | + 3·1 | + 11·2 | + 4·3 |
| *emisk-teknisk industri* | + 8·4 | + 2·0 | + 9·7 | + 3·0 |

[1] Siffrorna ha i någon mån påverkats av arbetstidsförkortning med lönekompensation för skiftarbetande gruvarbetare och typografer.

stegring på i genomsnitt 6,8 % för män och 6,3 % för kvinnor. Höjningarna voro tämligen jämnt fördelade på olika yrkesgrupper. Enligt uppgift från organisationerna skulle en viss löneglidning ha förekommit 1949.

*Lönesumman:* se nedan efter byggnadsverksamhet.

*Byggnadsverksamhet.*

Timförtjänsternas stegring inom all byggnadsverksamhet var enligt helårsstatistiken för 1948 något större än inom den egentliga industrien, eller 9,4 %. För egentligt husbyggnadsarbete registreras 6,9 % och för anläggnings- och installationsarbete 11—15 %. Det statistiska underlaget för dessa uppgifter (socialstyrelsens) är emellertid begränsat, och siffrornas riktighet kan ifrågasättas.

För 1949 föreligger ingen officiell statistik. Sporadiska uppgifter från ackordsmätningar m. m. ge oenhetliga utslag. Man synes böra räkna med praktiskt taget oförändrat läge i förhållande till 1948.

*Lönesumman.* Enligt taxeringarna steg genomsnittsinkomsten för anställda inom *industri och hantverk (inkl. byggnadsverksamhet)* med 10 % från 1947 till 1948 samtidigt som antalet inkomsttagare ökades med ca 13 000 eller något över 1 %. (Korrigerade siffror enligt ovan.) Som framgår av redovisningen rörande arbetsmarknaden (kap. IX) torde dessa näringsgrenar sammantagna under 1949 ha sysselsatt mellan 5 000 och 10 000 flera anställda än under 1948. Den individuella lönestegringen synes kunna beräknas till något över 3 % på timförtjänsterna. Hänsyn har härvid tagits ej endast till ovan redovisade lönestegring för industriarbetare enligt statistiken för maj och augusti jämfört med samma månader föregående år utan även *å ena sidan* till den omständigheten att 1948 års lönehöjningar inte alltid gällde för hela året 1948 men däremot för hela 1949 samt att andelen manliga arbetare ökats något, vilket höjer genomsnittet, och *å andra sidan* till att byggnadsarbetare och tjänstemän dra ner den genomsnittliga förhöjningen. Med hänsyn till något minskad frånvarofrekvens och minskad omflyttning torde den individuella *års*inkomstens ökning få sättas till närmare 4 %, vartill skulle komma den obetydliga ökningen av antalet anställda personer. Detta ger en ökning i den totala lönesumman 1949 med ca 270 milj. kr. utöver 1948 års siffra, 6 422 milj. kr.

Beträffande 1950 torde man på detta stadium kunna förutsätta, att kollektivavtalen prolongeras oförändrade och att motsvarande stabilitet upprätthålles även för tjänstemannalönerna. Rörande löneglidningens storlek äro givetvis bedömningsmöjligheterna mycket små. Det vore dock knappast berättigat att fördenskull sätta den till noll. Med hänsyn till den löneglidning som ägt rum under loppet av 1949 fram t. o. m. augusti skulle 1950 års genomsnittliga timförtjänstnivå ligga ca 1 % över 1949 års, även om absolut stabilitet skulle komma att gälla för det kommande året. Med tanke på planerad ökning av byggnadsverksamheten och på den stimulans exporten erhållit genom devalveringen synes någon mera betydande avmattning i efterfrågan på arbetskraft icke kunna förutses. Från sistnämnda områden skulle i stället nya lönehöjande impulser kunna utgå. Dessutom tillkommer, oavsett arbetsmarknadsläget, att den pågående produktivitetsstegringen får förutsättas resultera i en ökning av åtminstone ackordsinkomsterna inom industri och byggnadsverksamhet, d. v. s. ca 60 % av arbetarinkomsterna och troligen ca 45 % av samtliga löneinkomster inom den statistiska grup-

pen industri och hantverk. Ett bortfall av överbetalningar skulle visserligen kunna inträffa på områden där en eventuell konjunkturavmattning inträffar, varvid dock måste observeras, att ett en gång uppnått penninglöneläge erfarenhetsmässigt är mycket svårt att rubba i riktning nedåt, även om detsamma inte är fastlagt i avtal. En mera jämviktsbetonad arbetsmarknadssituation kan dessutom väntas ytterligare minska överrörlighet och frånvarofrekvens och därmed bidra till att upprätthålla och öka åtminstone årsinkomsten. — Beträffande totalantalet sysselsatta personer har man i den inom arbetsmarknadsstyrelsen för nationalbudgetdelegationen upprättade arbetskraftsbalansen räknat med en ökning på 5 000 personer.

Med tanke på alla nämnda omständigheter synes det rimligt att räkna med att lönesumman 1950 kommer att ligga 2 à 4 % högre än 1949 inom industri och hantverk. Om man antar 3 % blir summans ökning alltså ca 200 milj. kr.

*Handel och samfärdsel.*

För *kollektivavtalsanställda inom handel och samfärdsel* var lönestegringen 1947—1948 praktiskt taget densamma som inom industrien, trots att avtalen gåvo betydligt större höjningar. (Året dessförinnan hade förhållandet varit omvänt i fråga om de avtalsmässiga höjningarnas storlek.) Här synes alltså den för industrien karakteristiska löneglidningen ha spelat mindre roll under 1948. Av LO:s förut omnämnda enkät synes framgå, att detta gällt även 1949. Å andra sidan får hänsyn tas till att avtalsrörelser i dessa fack pågingo under hela året 1948. Det torde vara riktigast att här förutsätta endast ett par procents höjning i 1949 års lönegenomsnitt, jämfört med 1948 års.

*Handelns kontorspersonal* erhöll från 1947 till 1948 en höjning av lönerna med endast 1,4 % för män och 4,4 % för kvinnor. Delvis torde detta kunna förklaras av att arbetsmarknaden för denna kategori försämrades särskilt snabbt genom importstoppet; reservation synes dock nödvändig för möjligheten, att statistiken är missvisande. Uppgifter saknas för 1949, men klart är att föga hänt.

*Lönesummorna.* I taxeringsmaterialet redovisas 1947—1948 inom *samfärdsel* en ökning av genomsnittsinkomsten med 10 % och en ökning av antalet inkomsttagare med ca 3 500 eller 1,6 %.

Under 1949 synes antalet sysselsatta enligt föreliggande utredningar ha ökats med 2 000. Under ovan angivna förutsättning rörande lönerna för kollektivavtalsanställda samt med tanke på den stora andelen statstjänare med absolut fixerade löner på detta område skulle man kunna räkna med en total lönesummaökning på 2 % eller bortåt 30 milj. kr. för gruppen *samfärdsel.*

Beträffande *handel* var den taxerade inkomstökningen 8 % per person och antalsökningen ca 5 400 personer eller 1,5 %. För 1949 kan man, enligt vad som i föregående kapitel angivits, räkna med ett obetydligt ökat antal anställda. Lönesumman skulle då sannolikt ha ökats med 2 % eller 40 milj. kr.

Som prognos för 1950 torde man få räkna med fortsatt tämligen stabilt läge. Vid en sammanlagd ökning med 3 000 (0,5 %) i antalet anställda inom handel och samfärdsel kan lönesummans ökning anslås till 1 à 2 % d. v. s. en summa av storleksordningen 50 milj. kr.

*Övriga grupper.*

*Allmän tjänst.* Taxeringsstatistiken visar för anställda i allmän tjänst en höjning med 10 % i de individuella genomsnittsinkomsterna från 1947 till 1948 samtidigt som antalet inkomsttagare ökades med nära 10 000 eller 3,5 %. Inkomstökningen var väsentligen ett resultat av löneregleringen för statstjänarna vid mitten av 1947 samt av därtill anknytande löneregleringar för kommunaltjänstemän och kollektivavtalsanställda i både statlig och kommunal tjänst.

För 1949 har man att räkna med en obetydlig automatisk stegring av genomsnittsinkomsten i samband med förskjutning uppåt i ålderssammansättningen av personal med ålderstillägg samt med viss eftersläpande verkan av lönehöjningar som verkställts under loppet av 1948. Någon löneglidning har knappast kunnat komma i fråga annat än för vissa smärre grupper. Genomsnittsinkomstens ökning kan sättas till ca 1 %.

Ökningen av antalet anställda i allmän tjänst år 1949 kan beräknas till ca 3 000 eller 1 % och *lönesummans* ökning således till 2 % eller 40 miljoner kronor.

För 1950 förutses en ökning med 2 000 i antalet anställda och en lönesummaökning med 1 % eller 20 miljoner kronor.

*Husligt arbete.* Taxeringarna tyda på 15 % lönestegring och nära 6 000 (5 %) i antalsminskning 1947—1948. Ingen statistik föreligger för 1949 men uppgifterna rörande arbetsmarknadsläget samt arbetsförmedlingens iakttagelser rörande löneutvecklingen peka på en fortsatt men obetydlig minskning i antalet och en obetydligt högre lönenivå. *Lönesummans* förändring skulle således kunna sättas till noll.

*Fria yrken* och övriga löntagare äro obetydliga grupper med heterogena utvecklingstendenser, för vilka någon uppgift om lönesummans förändring knappast kan ges och som inte heller spelar någon roll.

## Inkomstutvecklingen för företagare m. fl.

*Jordbrukare.*

Med ledning av jordbrukskalkylen kan en inkomstsumma för jordbrukarna personligen beräknas för resp. produktionsår. De poster som tillfalla jordbrukarna själva utgöras av beräknad förräntning på eget kapital samt ca 60 % av den totala beräknade arbetsersättningen (resten går till anställda arbetare och med löntagare jämställda familjemedlemmar; företagarnas egen andel anses stiga med ca 0,5 % pr år). Härtill kommer över- eller underskott, betingat av produktionsutfallets växlingar; ehuru prissättningen avväges så, att jordbrukarna skola erhålla täckning för den beräknade utgiftssumman, inklusive nämnda poster, får jordbruket dock bära en risk eller vinstchans på 4 % av bruttosumman, d. v. s. ca 120 milj. kr. Omlagda beräkningar ha gjort, att denna marginal i vissa fall i efterhand visat sig ha överskridits. Siffrorna redovisas i tabell 2. Det framgår härav, att jord-

bruket tillräknades en avsevärt höjd lönesumma produktionsåret 1947/48, men att denna höjning då ännu till stor del uppvägdes av den förlust som blev resultatet av det dåliga skördeutfallet 1947. Genom att skördeutfallet 1948 blev relativt gott uppnåddes detta år en bättre kalkylmässig jämvikt, vilket alltså gav jordbrukarna själva en betydande inkomstökning. För produktionsåret 1949/50 kan redan nu förutses, att ett kalkylmässigt överskott uppstår, eftersom skördeutfallet blir bättre än som förutsågs i våras vid fastställandet av priserna. Härtill bidra också de 28 milj. kr., som enligt särskilda uppgörelser mellan statsmakterna och jordbruket skola tillföras jordbruket utöver kalkylen för att rätta till vissa inre inkomstojämnheter mellan olika odlarkategorier (främst i samband med borträknandet av en del av stimulanspriset på oljeväxter ur inkomstberäkningen). Den med hänsyn till dessa faktorer upptagna överskottssiffran för 1949/50 är givetvis ytterst provisorisk. Någon officiell kalkyl föreligger t. v. inte på denna punkt.

I tabell 2 har en omräkning från produktionsår till kalenderår verkställts på så sätt att en tredjedel av produktionsårets inkomstsumma förts till ena och två tredjedelar till andra kalenderåret. För 1950 har räknats med oförändrat inkomstläge under den del som faller på den sista tredjedelen av året. Utfallet kommer givetvis att bero på skörden.

Med ledning av förut omnämnda uppgifter och uppskattningar av skogsavverkningarnas omfattning ha dessutom (synnerligen osäkra) beräkningar gjorts rörande jordbrukarnas inkomster av skogsförsäljningar och skogskörslor. Siffrorna ha tillagts i tabellen. Huvuddelen utgöres av rotvärden. Här ha årsinkomsterna avrundats på jämna tiotal miljoner, men felmarginalerna äro givetvis betydligt större. Bl. a. måste särskilt fördelningen på olika kalenderår göras tämligen godtyckligt.

**Tabell 2. Företagarinkomster i jord- och skogsbruk 1946/47—1949/50.**
Miljoner kronor.

| | Produktionsår | | | |
|---|---|---|---|---|
| | 1946/47 | 1947/48 | 1948/49 | 1949/50 |
| Löner, totalt | 1 601 | 1 864 | 1 931 | 1 974 |
| Därav: jordbrukarnas andel | 961 | 1 137 | 1 188 | 1 224 |
| Ränta å eget kapital | 103 | 103 | 103 | 102 |
| Över- och underskott | — 72 | —188 | + 19 | (+ 74) |
| **Summa jordbrukarnas egna inkomster** | **992** | **1 052** | **1 300** | **1 400** |
| | Kalenderår | | | |
| | 1947 | 1948 | 1949 | 1950 |
| Inkomster från jordbruk enligt ovan | 1 010 | 1 130 | 1 330 | 1 400 |
| Inkomster från skogsbruk | (250) | (210) | (260) | (220) |
| **Summa jordbrukarinkomster** | **1 260** | **1 340** | **1 590** | **1 620** |
| Förändring från föregående år i procent | · | + 7 | + 19 | + 2 |

Enligt taxeringarna steg totalinkomsten för företagare inom jordbruk med binäringar från 1 405 milj. kr. år 1947 till 1 489 milj. kr. år 1948, dvs. med 6 %. Siffrorna kunna jämföras med motsvarande i tabell 2. Taxeringsstatistiken innefattar dock även inkomster av fiske och bisysselsättningar. Överensstämmelsen synes vara god. För fysiska personers inkomst av jordbruksfastighet var ökningen däremot blott 25 milj. kr. eller 2 %, nämligen från 1 252 milj. kr. 1947 till 1 276 milj. kr. 1948. Olikheten förefaller svårförklarlig.

För 1949 upptages i den totala inkomstberäkningen, i enlighet med resultatet av beräkningen av jordbrukarinkomsterna, 250 milj. kr. i ökning för denna grupp mellan 1948 och 1949. För 1950 synes inkomsten bli några tiotal miljoner kronor högre än 1949 under ovan angivna, naturligtvis ytterst osäkra förutsättningar.

*Övriga företagare.*

Å ena sidan ha lättnader i ransoneringsarbetet m. m. medfört vissa omkostnadsminskningar i handeln samtidigt som ökad produktion och fortgående rationalisering tenderat att ge ökade vinster inom industrien. Å andra sidan har stagnation av detaljhandelsomsättningen, minskning av importhandeln och skärpning av konkurrensen på vissa håll jämte begränsning av byggnadsverksamheten tenderat att minska vinsterna. Ett tecken på åtstramning är, såsom ovan nämnts, att antalet industriarbetare snarast varit på nedgående i de mindre och medelstora industriföretagen liksom inom handeln. I brist på andra uppgifter räknas med att ingen förändring inträtt i inkomstsumman för dessa grupper. (Det kan påpekas att detta också står i ungefärlig överensstämmelse med vad man kommer till utifrån en jämförelse mellan ökningen av den totala nationalinkomsten och de inkomstsummor som enligt här gjorda beräkningar tillfallit andra grupper än företagarna.) — Utdelningsstoppet har gjort, att även »inkomst av kapital» torde ha varit praktiskt taget oförändrad.

Någon prognos för företagarinkomster 1950 kan knappast göras i detta sammanhang.

*Icke yrkesverksamma.*

Någon annan ändring än en av åldersförskjutning betingad ökning i antalet inkomsttagare i gruppen *icke yrkesverksamma* torde man inte behöva räkna med, varken för 1949 eller 1950. Denna ökning kan uppskattas till 3 % (6 000 personer) per år, vilket alltså även blir ett uttryck för inkomstsummans sannolika ökning. I kronor blir detta enligt taxeringsstatistik ca 30 miljoner per år.

**Totala inkomstsumman.**

Resultatet av i det föregående redovisade beräkningar och uppskattningar blir att den totala inkomstsumman hos enskilda personer från 1948 till 1949 stigit med 700 miljoner kronor eller 4 %. Härav gäller för löntagarna 420 miljoner kronor och 3 %. Siffrorna för delgrupperna återgivas i tabell 3.

**Tabell 3. Inkomstsummor enligt taxeringsstatistik 1946—1948 samt beräknad förändring 1949 och 1950.**

| | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|---|
| *Företagare* | | | | |
| Jordbruk med binäringar | 1 413 | 1 405 | 1 489 | + 250 |
| Industri med hantverk | 534 | 569 | 602 | . |
| Samfärdsel | 139 | 151 | 151 | . |
| Handel | 682 | 705 | 744 | ± 0 |
| Fria yrken | 171 | 166 | 171 | . |
| I övrigt | 20 | 15 | 17 | . |
| Summa företagare | **2 959** | **3 011** | **3 174** | **+ 250** |
| *Anställda* | | | | |
| Jordbruk med binäringar | 868 | 924 | 1 025 | + 40 |
| Industri och hantverk | 5 023 | 5 781 | 6 422 | + 270 |
| Samfärdsel | 1 059 | 1 235 | 1 383 | + 30 |
| Handel | 1 686 | 1 886 | 2 074 | + 40 |
| Allmän tjänst | 1 615 | 1 888 | 2 147 | + 40 |
| Fria yrken | 134 | 147 | 166 | . |
| Husligt arbete | 180 | 194 | 214 | ± 0 |
| I övrigt | 91 | 102 | 96 | . |
| Summa anställda | **10 656** | **12 157** | **13 527** | **+ 420** |
| Icke yrkesverksamma | **739** | **822** | **1 156** | **+ 30** |
| Totalsumma | **14 354** | **15 989** | **17 857** | **+ 700** |
| Ökn. fr. föreg. år | + 16·0 % | + 11·4 % | + 11·6 % | + 4 % |

För 1950 ger prognosen en ökning av storleksordningen 300 miljoner kronor eller något däröver, alltså 1 à 2 %, varvid dock någon uppskattning av företagarinkomsterna, bortsett från jordbrukarna, inte rimligen kunnat göras. Avgörandet blir givetvis såväl för löne- som företagarinkomsterna den kommande sysselsättningsutvecklingen.

## XI. Kreditmarknaden.[1]

### Inledning.

Mellan hösten 1947 och hösten 1948 ägde en successiv åtstramning rum på penning- och kapitalmarknaderna, yttrande sig i något stigande räntesatser å olika slag av lån, varibland märktes industrilån och kortfristiga statspapper. Åtstramningen betingades framför allt av den avtappning av penningmedel från marknaden, som likvideringen av de stora importöverskotten under 1946 och 1947 hade medfört och av den därmed följande försämringen i relationen mellan bankernas likvida tillgångar och deras framför allt med inlåningen ökande betalningsförpliktelser. Under åren 1946 och 1947 hade visserligen genom underbalansering av de statliga drift- och kapitalbudgeterna tillsammantagna marknaden tillförts ökade fordringar på

[1] Vid utarbetandet av föreliggande kapitel har hänsyn icke kunnat tagas till senare statistik rörande kreditmarknaden, än den som publicerats för oktober månad.

staten, bestående av betalningsmedel och likvida värdepapper, men effekten härav synes ha varit av obetydlig omfattning i jämförelse med verkningarna av importöverskotten och de därmed sammanhängande valutatransaktionerna.

Från hösten 1948 lättades emellertid läget på kreditmarknaden. Det var återigen utfallet av utrikeshandeln, som via valutatransaktionerna spelade en väsentlig roll för utvecklingen, men verkningarna voro nu i jämförelse med åren 1946 och 1947 de motsatta. Importregleringen och åtgärderna mot inflationen hade redan från förra hälften av 1948 samverkat till en förbättrad balans inom utrikeshandeln, och den utveckling, som därmed inleddes, har sedermera fortsatt. Den resulterade till en början i minskade krav på valutor och från mitten av 1948 med undantag för en säsongmässig nedgång under februari—april 1949 även i ett nettoinflöde av valutor, huvudsakligen pund, till riksbanken. Genom valutaförsäljningar till riksbanken har därför under det senaste året, till skillnad från tidigare år, väsentliga tillskott av penningmedel förts ut på marknaden. De uppgingo under 1948/49 till ca 250 miljoner kronor, att jämföras med den minskning med ca 450 miljoner, som uppstod genom valutatransaktionerna under 1947/48. Förutom av omsvängningen inom utrikeshandeln synes det förändrade läget på kreditmarknaden under det senaste året även ha orsakats av, att det statliga budgetunderskottet under 1948/49 blivit väsentligt större än tidigare. Medan underskottet under budgetåret 1947/48 enligt de ungefärliga beräkningar, som framläggas i kapitel XII, uppgick till ca 240 miljoner kronor, ökades det nämligen under 1948/49 till ca 590 miljoner kronor. Med det sistnämnda beloppet har sålunda marknadens nettofordringar gentemot staten ökats under det senast förflutna budgetåret. Det är sannolikt att detta väsentligt bidragit till den förbättring i penningmarknadens likviditet, som samtidigt inträtt.

Den förändring i läget på kreditmarknaden, som här nämnda och andra faktorer medfört under det senaste året, skall i det följande närmare diskuteras i anslutning till förekommande bankstatistik.

### Verkningarna av riksbankens transaktioner å penningmarknaden.

Ett ungefärligt uttryck för likviditeten på penningmarknaden finner man i summan av dels affärsbankernas innehav av rena penningtillgångar, omfattande kassamedel och tillgodohavanden å checkräkningar i riksbanken, dels deras innehav av värdepapper. Utvecklingen av båda dessa slag av tillgångar är beroende av riksbankens transaktioner. Genom en ökning av riksbankens tillgångar eller en minskning av andra bankens skulder än sedlar och checkinlåning ökas den utelöpande mängden betalningsmedel. Så sker exempelvis, när riksbanken övertar valutor från exportföretagen eller när staten lånar i riksbanken för finansiering av sina utgifter. De betalningsmedel, som därmed komma ut på marknaden, antingen direkt som vid valutaförsäljningarna eller indirekt som vid de statliga utbetalningarna, ge upphov

till en ökad penningström in till de privata bankerna. Den yttrar sig där i en förbättrad relation mellan in- och utlåning och i en ökning av kassatillgångarna. Då flertalet banker i regel icke hålla större belopp av kontanta medel och tillgodohavanden å checkräkning i riksbanken än som erfordras för deras rörelse, bruka kassaöverskott placeras i värdepapper. I allmänhet utgöras dessa av kortfristiga statspapper, däribland statens skattkammarväxlar, som erhållas antingen direkt från riksgäldskontoret eller från riksbanken. I det senare fallet innebära värdepappersköpen, att den statliga upplåning, som primärt skett hos riksbanken, sekundärt i större eller mindre utsträckning överflyttas på de privata bankerna, varvid en motsvarande återströmning av betalningsmedel till riksbanken äger rum.

Ett annat förlopp inträder under sådana förhållanden, som rådde under de första efterkrigsåren, då näringslivet förvärvade stora belopp valutor hos riksbanken för likvidering av importöverskotten inom utrikeshandeln. Dessa förvärv resulterade, såsom nedan beröres, i en nettoström av kassamedel från de privata bankerna till riksbanken. Kassaavgången kompenserades då genom att bankerna överlätо värdepapper till riksbanken.

Tabell 1 avser att belysa de här berörda sammanhangen. Dess förra del visar i sammandrag de förändringar i betalningsmedelsförsörjningen, som uppstått genom olika transaktioner mellan riksbanken och den utanför riksbanken stående sektorn, och av dess senare del framgår, hur ökningar respektive minskningar av de totala betalningsmedlen fördelat sig på affärsbankers, statliga myndigheters och övrig kassahållning.

I tabellen redovisas bl. a. resultaten av riksbankens guld- och valutatransaktioner. Siffrorna äro beräknade på grundval av dels förändringarna i den *totala* guld- och valutareserven,[1] dels förändringarna å clearingkontona. De illustrera verkningarna på penningmarknaden av den omsvängning, som under 1948 ägde rum i utrikeshandeln och som inledningsvis berördes. Som av tabellen framgår blev effekten av valutatransaktionerna under 1948/49 ett tillskott av betalningsmedel till marknaden på ca 250 miljoner kronor, att jämföras med en nettoindragning på ca 450 miljoner kronor året därförinnan. Den förändring, som genom nämnda transaktioner inträtt, markeras ytterligare, om man jämför 1947/48 med tolvmånadersperioden oktober 1948—oktober 1949. Ökningen i betalningsmedlen till följd av valutaförsäljningar under denna period uppgick till ca 525 miljoner kronor. Uppgången förklaras emellertid här endast delvis av den förbättrade balansen i utrikeshandeln. Delvis har den berott på att försäljningen av speciellt pundvalutor till riksbanken tillfälligt påskyndats. Orsaken härtill synes ha varit, att man inom näringslivet före devalveringen förmodade, att kronan endast delvis skulle följa en eventuell depreciering av pundet. I syfte att undgå den inkomstminskning, som en sådan utveckling skulle ha medfört, såldes före devalveringen relativt stora summor pund med leverans antingen omedelbart eller på termin. Efter devalveringen ha synbarligen på samma

[1] Valutareserven omfattar här såväl likvida som illikvida fordringar mot utlandet med avdrag för kronskulder. I kap. V redovisas blott de förra.

**Tabell 1. Riksbankens transaktioner och utvecklingen av tillgången på betalningsmedel 1945/46—1948/49.**

Miljoner kronor.

| | Per ultimo juni | | | | Per ultimo oktober |
|---|---|---|---|---|---|
| | 1945/46 | 1946/47 | 1947/48 | 1948/49 | 1948/49 |
| Nettoresultatet av riksbankens samtliga guld- och valutatransaktioner | + 330 | — 1 960 | — 446 | + 251 | + 525 |
| Växelkrediter | — 130 | — | — | — | — |
| Nettoresultatet av riksbankens köp och försäljningar av obligationer och skattkammarväxlar (exkl. växelkrediter) | + 38 | + 1 372 | + 807 | + 175 | — 207 |
| Rediskonterade växlar | — | — | + 17 | — 19 | — 2 |
| Lån och krediter till kreditinstitut | + 19 | — 2 | — 12 | — 1 | — 1 |
| Lån och krediter till andra än kreditinstitut med avdrag för insättningar å bunden räkning | + 69 | + 144 | + 59 | + 42 | + 20 |
| Insättningar å spärrkonton | — | — | — 61 | — 133 | — 110 |
| Andra transaktioner med marknaden | — 9 | + 8 | — 35 | — 11 | — 62 |
| Summa | **+ 317** | **— 438** | **+ 329** | **+ 304** | **+ 163** |
| Utelöpande sedlar | + 51 | + 122 | + 207 | + 172 | + 154 |
| Affärsbankernas m. fl. tillgodohavanden å checkräkning hos riksbanken | — 72 | — 22 | — 4 | + 86 | + 61 |
| Nettoförändringar å statliga myndigheters checkräkningar i riksbanken (exkl. clearingmedel) | + 338 | — 538 | + 126 | + 46 | — 52 |
| Summa | **+ 317** | **— 438** | **+ 329** | **+ 304** | **+ 163** |

Plustecken i tabellens första del ange, att de registrerade förändringarna medfört ett utflöde av betalningsmedel från riksbanken, minustecken ange att en indragning av betalningsmedel till riksbanken ägt rum. I tabellens andra del ange plus- och minustecken ökning resp. minskning i betalningsmedelsförsörjningen.

Under 1946/47 överlämnade riksgäldskontoret till riksbanken skattkammarväxlar till ett belopp av 700 miljoner kronor i avräkning på vissa lånetransaktioner under krigsåren. Denna åtgärd, som innebar en rent intern transaktion i riksbankens bokföring, har utsalderats ur balansen för 1946/47.

Nettoförändringarna å statliga myndigheters tillgodohavanden i riksbanken utgöra summan av förändringarna å dels statsverkets och riksgäldskontorets, dels en rad andra myndigheters checkräkningar. Däri ingå därför såväl de förändringar, som betingas av budgetutfallen och den statliga upplåningen och som berörts i kap. XII, som förändringar i kassahållningen hos en rad myndigheter, vilkas verksamhet redovisas vid sidan av budgeten.

Tabellen har hämtats ur »PM angående den statsfinansiella utvecklingen» i statsverkspropositionen 1949. Den har kompletterats med uppgifter för det senaste året, vilka erhållits från riksbankens ekonomiska sekretariat. Därjämte har viss omredigering ägt rum.

sätt dollarförsäljningarna påskyndats, om dessa ock varit av mindre omfattning.

Avtappningen av penningmedel från marknaden genom valutatransaktionerna under 1946/47 och 1947/48 uppvägdes till större delen av de utbetalningar, som riksbanken samtidigt gjorde vid förvärv av värdepapper. Des-

sa förvärv stodo till huvudsaklig del i samband med valutatransaktionerna. Sammanhangen skola något beröras.

När efter krigets slut investeringsverksamhet och handel togo allt större omfattning, finansierades verksamheten till väsentlig del av affärsbankerna. Deras utlåning ökade under vartdera av åren 1945/46 och 1946/47 med ca 1 200 miljoner kronor. Inlåningsökningen låg däremot långt under dessa siffror. Den uppgick endast till ca $^1/_3$ resp. $^1/_4$ av utlåningen. Den disproportion, som här förelåg, berodde dels på att ökade mängder betalningsmedel behövdes för den allmänna omsättningen och därför stannade kvar ute i rörelsen, dels och framför allt på att betalningsmedel, såsom tidigare nämnts, till följd av valutaköpen i mycket stor utsträckning strömmade tillbaka till riksbanken. För att tillgodose den fortsatta stora kreditefterfrågan från näringslivets sida tvingades affärsbankerna under dessa omständigheter att försälja värdepapper, i huvudsak skattkammarväxlar och kortfristiga obligationer, från sina under krigsåren uppsamlade portföljer.

Under budgetåret 1946/47 började även mera långfristigt material att överlåtas till riksbanken. Detta kom dels ifrån sparbanker och försäkringsbolag, som sålde ut från sina portföljer, dels från hypoteksinstitut, där emellertid det utbjudna materialet omfattade nyemissioner, som vid rådande ränteläge icke kunnat placeras på marknaden. Försäljningarna möjliggjordes av att riksbanken som ett led i den officiella räntepolitiken, som syftade till en stabilisering av den långa räntan vid 3 %, övertog det utbjudna materialet för att förhindra kursfall på obligationsmarknaden. Utbudet från samtliga nämnda institut betingades framför allt av att de önskade överta de inteckningslån, som i växande grad utbjödos på marknaden i samma mån som det från krigets slut ökade bostadsbyggandet började resultera i färdiga bostäder.

Utom genom här nämnda överlåtelser ha slutligen under den period tabell 1 avser riksbankens värdepappersportföljer påverkats av att banken direkt ifrån riksgäldskontoret övertagit skattkammarväxlar och andra statspapper, som av kontoret emitterats för täckning av utgifter på kapitalbudgeten.

Riksbankens förvärv av värdepapper hade sin största omfattning under budgetåret 1946/47, då det uppgick till närmare 1 400 miljoner kronor. Därav utgjorde statspapperen drygt 1 200 miljoner. Till största delen synes överlåtelserna ha ägt rum från affärs- och sparbanker. Dessas innehav av värdepapper minskade med över 1 100 miljoner kronor.

Under budgetåret 1947/48 sjönko riksbankens obligationsköp till ca 800 miljoner kronor, varav statspapperen utgjorde ca 450 miljoner. Andelen av andra värdepapper hade sålunda väsentligt ökat. Den bestod i huvudsak av stadshypotekskassans och hypoteksbankens obligationer, vilka övertagits från dessa institut och från marknaden. Den samtidiga minskningen i affärs- och sparbankers innehav av obligationer och skattkammarväxlar inskränkte sig till ca 340 miljoner, varav affärsbankerna svarade för allenast 75 miljoner. Bakom den senare ringa minskningen stod dock en betydande

omplacering av affärsbankernas portföljer. Dessa hade nämligen ökats med ca 160 miljoner kronor i skattkammarväxlar, samtidigt som andra värdepapper om ca 235 miljoner kronor hade sålts ut. Omplaceringen var ett uttryck för bankernas behov av ökad likviditet med hänsyn till den stora omfattning, som deras rörelse fått.

Under det sistförflutna budgetåret ha riksbankens förvärv av värdepapper — under inflytande av likviditetsförbättringen på marknaden — uppgått till endast ca 175 miljoner kronor. Sparbankerna ha fortsatt försäljningen från sina portföljer, men i betydligt minskad takt. Den uppgick till närmare 100 miljoner kronor. I motsats till tidigare år ha emellertid affärsbankerna kunnat öka sina portföljer. De ha förvärvat ca 460 miljoner kronor i värdepapper, varav huvuddelen bestod av skattkammarväxlar. Jämföres det nämnda budgetåret med tolvmånadersperioden oktober 1948—oktober 1949, markeras likviditetsförbättringen än mera. Under denna period resulterade riksbankens köp och försäljningar av värdepapper i en nettominskning i dess portfölj, sparbankernas försäljningar begränsades till ca 45 miljoner kronor och ökningen i affärsbankernas portföljer uppgick till ca 530 miljoner kronor.

Bland övriga poster i tabell 1 må även nämnas insättningarna å spärrkonton. Dessa utgöras av medel, som aktiebolagen insatt å bunden räkning i riksbanken enligt föreskrift i lag av 1948. Syftet med denna lag, som tillkom som ett led i stabiliseringspolitiken, är att bolagens tillgängliga vinstmedel genom dessa insättningar skola begränsas och att den därigenom åstadkomna likviditetsförsämringen skall framtvinga en ökad återhållsamhet i deras investeringsverksamhet. Lagen trädde i kraft under våren 1948, varefter intill utgången av juni samma år på spärrkonton inflöto ca 60 miljoner kronor. Insättningarna ha därefter uppgått till ungefär denna summa per halvår. Det totala belopp, som genom spärrkontoinsättningarna indragits från marknaden, utgjorde i juni innevarande år ca 195 miljoner kronor och vid utgången av oktober ca 230 miljoner kronor.

Som framgår av tabell 1, ha transaktionerna mellan riksbanken å ena sidan och näringslivet, banker och offentliga myndigheter å den andra under efterkrigsåren med undantag för 1946/47 gett upphov till årliga ökningar av fordringarna på riksbanken — sedlar och tillgodohavanden å checkräkningar — på omkring 300 miljoner kronor. Dessa ha dock icke inneburit motsvarande likviditetstillskott till penningmarknaden. Till väsentlig del ha de nämligen tagit sig uttryck i en ökad statlig kassahållning och i en ökad utelöpande sedelstock. Ser man till samtliga de år, som redovisas i tabellen, ha nettotillskotten av betalningsmedel i sin helhet fallit på den utelöpande sedelstocken. Ökningen i denna är ett uttryck för det stegrade behov av betalningsmedel, som uppstått med tillväxten i den allmänna omsättningen.

**Förändringar i läget sett utifrån de privata bankernas balanser.**

I det föregående har utvecklingen på penningmarknaden satts i samband med utfallen av de statliga budgeterna och med riksbankens transaktioner. I följande avsnitt kommer att beröras, hur de förändringar, som inträtt, tagit sig uttryck i de privata bankernas balanser.

Som ett mått för likviditeten på penningmarknaden har här summan av affärsbankernas penningtillgångar och totala innehav av värdepapper uppfattats. Detta mått är, i vad det avser värdepapperen, rätt grovt men med nu tillgänglig bankstatistik synes det dock vara det lämpligaste. Visserligen föreligger en uppdelning av affärsbankernas värdepappersinnehav på skattkammarväxlar och övriga inhemska värdepapper, av vilka den förra gruppen kan betraktas som den mest likvida delen av portföljerna. Men även övriggruppen, som regelmässigt utgjort den större delen av dessa, torde till väsentlig del ha bestått av i stort sett likvida, kortfristiga värdepapper. Då vidare de förändringar, som ägt rum under de senaste åren i affärsbankernas portföljer, i huvudsak synas ha gällt just skattkammarväxlarna och de nämnda kortfristiga värdepapperen, har bedömandet av likviditetsutvecklingen, vad beträffar värdepappersinnehaven, företagits med ledning av de *totala* portföljerna. I tabell 2 ha därför för nämnda ändamål affärsbankernas kassa-

**Tabell 2. Affärsbankernas balanser 1945—1949.**

Miljoner kronor.

| | Juni 1945 | Juni 1946 | Juni 1947 | Juni 1948 | Juni 1949 | Okt. 1948 | Okt. 1949 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Kassa + tillgodohavanden å checkräkning i riksbanken minus rediskontering | 267 | 181 | 178 | 179 | 246 | 264 | 295 |
| Skattkammarväxlar och obligationer.. | 2 105 | 1 736 | 737 | 662 | 1 119 | 784 | 1 315 |
| Summa | **2 372** | **1 917** | **915** | **841** | **1 365** | **1 048** | **1 610** |
| Skulder till utlandet ..... | 256 | 540 | 490 | 472 | 439 | 476 | 448 |
| Utländska tillgångar ..... | 103 | 104 | 263 | 199 | 213 | 197 | 198 |
| Saldo (— = nettoskuld) | **— 153** | **— 436** | **— 227** | **— 273** | **— 226** | **— 279** | **— 250** |
| Inlåning från allmänheten inom landet | 6 454 | 6 852 | 7 156 | 7 331 | 7 701 | 7 410 | 8 056 |
| Utlåning till allmänheten inom landet | 5 362 | 6 561 | 7 730 | 8 017 | 7 798 | 7 941 | 7 986 |
| Saldo (— = inlåningsöverskott) | **—1 092** | **— 291** | **+ 574** | **+ 686** | **+ 97** | **+ 531** | **— 70** |
| Inlåning från sparbanker ..... | 198 | 181 | 154 | 107 | 142 | 113 | 127 |
| Utlåning till sparbanker ..... | 18 | 54 | 44 | 43 | 27 | 45 | 29 |
| Saldo (— = inlåningsöverskott) | **— 180** | **— 127** | **— 110** | **— 64** | **— 115** | **— 68** | **— 98** |

tillgångar och totala värdepappersinnehav sammanräknats. Därav framgår, att efter en successiv minskning i de likvida tillgångarna mellan åren 1945 och 1948, uppgående till sammanlagt över 1 500 miljoner kronor, ha dessa tillgångar under 1948/49 ökats med drygt 500 miljoner. Sett till enbart balanserna står ökningen huvudsakligen i samband med den förbättrade relationen i in- och utlåningsrörelsen gentemot den inhemska marknaden. Såsom framgår av tabellerna 2 och 4 har inlåningen ökat med ca 370 mil-

**Tabell 3. Sparbankernas likvida tillgångar samt in- och utlåning 1945—1949 enligt månadsstatistiken över »84 större sparbanker».**

Miljoner kronor.

| | Juni 1945 | Juni 1946 | Juni 1947 | Juni 1948 | Juni 1949 | Okt. 1948 | Okt. 1949 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Kassa och banktillgodohavanden minus tillfällig skuld till andra banker | 121 | 80 | 63 | 40 | 81 | 43 | 68 |
| Obligationer | 1 103 | 1 193 | 1 046 | 779 | 684 | 736 | 691 |
| Summa | **1 224** | **1 273** | **1 109** | **819** | **765** | **779** | **759** |
| Insättarbehållning | 3 890 | 4 263 | 4 524 | 4 759 | 5 066 | 4 810 | 5 135 |
| Utlåning | 2 924 | 3 242 | 3 683 | 4 222 | 4 592 | 4 347 | 4 711 |
| Saldo (— = inlåningsöverskott) | **— 966** | **— 1 021** | **— 841** | **— 537** | **— 474** | **— 463** | **— 424** |

joner kronor, vilket innebär en avsevärd förbättring i jämförelse med 1947/48, då den uppgick till mindre än hälften av detta belopp. Under 1948/49 har samtidigt utlåningen minskat med över 200 miljoner kronor. Genom dessa förändringar har affärsbankernas utlåningsöverskott minskats med ca 590 miljoner kronor och vid utgången av budgetåret 1948/49 sjunkit till ca 100 miljoner. Föres jämförelsen fram till och med tolvmånadersperioden oktober 1948—oktober 1949, framstår förändringen i läget på penningmarknaden än tydligare. Under denna period har affärsbankernas inlåning ökats med ca 650 miljoner kronor och deras utlåning med ca 45 miljoner. Dessa förändringar ha medfört en reducering av utlåningsöverskottet med ca 600 miljoner och resulterat i ett inlåningsöverskott om ca 70 miljoner kronor per ultimo oktober. Ett sådant överskott förelåg även i augusti detta år, vilket var första gången sedan oktober 1946.

Hos sparbankerna har likviditetsläget icke undergått den förbättring, som för det senaste året kunnat konstateras hos affärsbankerna. Tvärtom ha som förut de likvida tillgångarna (kassa, banktillgodohavanden och värdepapper) fortsatt att minska, om ock numera i väsentligt långsammare takt än tidigare. Detta framgår av de uppgifter, som månadsvis redovisas för »84 större sparbanker» och som sammanställts i tabell 3. Medan likviditetsförsämringen under 1947/48 uppgick till närmare 300 miljoner kronor, har den under 1948/49 begränsats till ca 50 miljoner och för den senast redovisade tolvmånadersperioden till ca 20 miljoner. Att sparbankernas utveckling så väsentligt skiljer sig från affärsbankernas beror på att de förras utlåningsökning fortfarande ligger på en rätt hög nivå, medan affärsbankernas stagnerat samt på att sparbankernas inlåning fortfarande släpar efter utlåningen. Medan sålunda utlåningen under det senaste budgetåret ökat med ca 370 miljoner kronor, har inlåningsökningen legat vid ca 310 miljoner. Sparbankernas in- och utlåningsrörelse under 1948/49 har därför resulterat i en fortsatt minskning av deras inlåningsöverskott. Minskningen har dock under 1948/49 begränsats till ca 60 miljoner kronor, att jämföras med ca 300 miljoner under 1947/48.

### Inlåningen hos affärs- och sparbanker.

Förändringarna i bankernas in- och utlåning under de senaste åren kunna jämföras med ledning av uppgifterna i tabell 4. Stegringstakten i den för affärs- och sparbanker samt postsparbanken sammanlagda inlåningsökningen höjdes väsentligt under 1948/49. Medan ökningen 1947/48 uppgick till sammanlagt 560 miljoner kronor, steg den nämligen under det sistförflutna budgetåret till ca 830 miljoner och har under den senaste tolvmånadersperioden stigit till hela 1 100 miljoner. Ökningen låg under budgetåret 1948/49 väsentligen på sparkasseräkningarna. Av en total summa på ca 830 miljoner kronor föll nämligen ca 615 miljoner kronor på dessa räkningar. Den tillväxt i inlåningsökningen, som nyss konstaterades och som uppgick till ca 270 miljoner kronor mellan 1947/48 och 1948/49, fördelade sig dock icke jämnt på de olika bankerna. Det var beträffande sparkasseräkningarna endast affärs- och sparbanker, som visade stegrad inlåningstakt, medan däremot inlåningsökningen hos postsparbanken stod kvar vid den nivå, den i stort sett konstant intagit de senaste åren. Inlåningen på andra räkningar hos affärsbankerna än sparkasseräkningar ökade under 1948/49 med ca 210 miljoner kronor, att jämföras med ca 140 miljoner kronor under

**Tabell 4. Årliga förändringar i bankernas in- och utlåning 1945—1949.**

Per ultimo respektive månader.
Miljoner kronor.

| | Juni 1945–juni 1946 | Juni 1946–juni 1947 | Juni 1947–juni 1948 | Juni 1948–juni 1949 | Okt. 1948–okt. 1949 |
|---|---|---|---|---|---|
| *Affärsbankerna:* | | | | | |
| Checkräkningar | + 106 | + 89 | + 34 | — 29 | — 98 |
| Uppsägningsräkningar | — 40 | — 160 | — 602 | — 63 | — 12 |
| Sparkasseräkningar | + 95 | + 53 | + 11 | + 136 | + 124 |
| Depositions- och kapitalräkningar | + 230 | + 330 | + 712 | + 306 | + 610 |
| Summa för affärsbankerna | **+ 391** | **+ 312** | **+ 155** | **+ 350** | **+ 624** |
| Därav inlåning från allmänheten inom landet | + 397 | + 305 | + 175 | + 370 | + 646 |
| Utlåning till allmänheten inom landet | + 1 199 | + 1 169 | + 287 | — 219 | + 45 |
| *»8 större sparbanker»:* | | | | | |
| Inlåning (sparkasseräkningar) | + 373 | + 261 | + 233 | + 307 | + 325 |
| Utlåning | + 318 | + 441 | + 539 | + 370 | + 364 |
| *Postsparbanken:* Inlåning (sparkasseräkningar) | + 163 | + 172 | + 174 | + 172 | + 157 |
| Samtliga sparkasseräkningar | **+ 631** | **+ 486** | **+ 418** | **+ 615** | **+ 606** |
| Övriga räkningar | + 296 | + 259 | + 144 | + 214 | + 500 |
| Total inlåning | **+ 927** | **+ 745** | **+ 562** | **+ 829** | **+ 1 106** |

1947/48. Även beträffande dessa räkningar hade sålunda en viss ökning i inlåningstakten inträtt.[1]

Som ovan nämndes visar den senaste tolvmånadersperioden ytterligare ökad takt i den totala årliga inlåningen. Accelerationen ligger emellertid nu väsentligen på kapitalräkningarna, som stigit med över 600 miljoner kronor, i jämförelse med ca 300 miljoner under budgetåret 1948/49. Beträffande sparkasseräkningarna har en viss förskjutning ägt rum. Det är endast sparbankerna, som kunna redovisa fortsatt ökning i den årliga inlåningen, medan nu även hos flertalet affärsbanker en stagnation synes ha inträtt.

Det kan icke säkert avgöras, varifrån den växande inlåningen hos bankerna härrör och vad som föranlett den olikartade utveckling, som inlåningen visat mellan de skilda bankinstituten och mellan de olika inlåningsräkningarna hos affärsbankerna. Ökningen i den årliga inlåningen på sparkasseräkningarna under 1948/49 kan till någon del ha uppkommit genom överflyttning av medel från andra räkningar, sedan inlåningsmaxima för sparkasseräkningarna höjts vid mitten av 1948. Det är emellertid också sannolikt, att en viss ökning i det enskilda sparandet ägt rum och bidragit till den ökade inlåningen. Härför talar bl. a. det förhållandet, att handelsomsättningen enligt tillgängliga uppgifter i stort sett stagnerat, samtidigt som en viss inkomstökning ägt rum (se kapitlen VIII och X). Det är slutligen troligt, att den ökade inlåningen, såväl på sparkasse- som andra räkningar, uppstått till följd av att den tidigare fortgående lageruppbyggnaden inom näringslivet totalt sett numera avsaktat och inom vissa näringsgrenar möjligen även svängt om i en lageravveckling. Det är sålunda sannolikt att den starka ökningen i inlåningstakten på affärsbankernas kapitalräkningar under 1948/49 till en del står i samband med exportuppsvinget under innevarande år och en därmed sammanhängande lageravveckling.

### Utlåningen från affärs- och sparbanker.

Av tabell 4 framgår även omfattningen av de förändringar, som inträtt i affärsbankernas utlåningsökning de senaste åren och som tidigare omnämnts. Den starka nedgång, som inträdde mellan budgetåren 1946/47 och 1947/48, orsakades framför allt av den likviditetsförsämring, som den tidigare utlåningen medfört. Redan under 1947 synes kassahållning och värdepappersportföljer ha bringats ned till en nivå, där en ytterligare reducering av någon betydelse icke var möjlig utan att inkräkta på de kassareserver bankerna av legala eller praktiska skäl voro tvingade att hålla. Vid sidan

[1] Den stora uppgången i behållningen på depositions- och kapitalräkningarna under 1947/48 bör sammanställas med minskningen på check- och uppsägningsräkningarna under samma år. Dessa förändringar inneburo en av ränteskäl betingad överflyttning av medel mellan de nämnda räkningarna. Även under 1948/49 ha ändrade grunder för ränteberäkningen sannolikt föranlett en del överflyttningar.

av denna av likviditetsskäl betingade återhållsamhet i kreditgivningen synes emellertid även en viss minskning i kreditefterfrågan ha gjort sig gällande under 1947/48, exempelvis till följd av att utrikeshandeln genom importregleringen inskränkts. Slutligen spelade också den överenskommelse, som under 1947 träffades mellan riksbanken och affärsbankerna »om en restriktivare och mera ingående prövning än tidigare av kreditgivningen» en viss roll för begränsning av utlåningsökningen.

Den minskning i affärsbankernas utlåning, som inträtt under 1948/49, innebär i jämförelse med 1947/48 en nedgång i utlåningsökningen med ca 500 miljoner kronor. Att denna förändring i utlåningstakten inträtt, trots att likviditeten under det gångna året starkt förbättrats, synes huvudsakligen ha berott på en minskad kreditefterfrågan. Härtill ha bl. a. de ytterligare skärpta byggnadsrestriktionerna och avsaktningen i lageruppbyggnaden bidragit, varjämte tecknen på en begynnande konjunkturavmattning torde ha medfört en allmänt ökad återhållsamhet i efterfrågan på krediter. Beträffande den minskning på över 200 miljoner kronor, som inträtt i affärsbankernas utlåning under det senaste året, föreligga nu närmare uppgifter i utredningar rörande affärsbankskrediternas fördelning på näringsgrupper, som verkställts inom Svenska Bankföreningen.[1] Utredningarna visa för de data de avse en minskning i den totala utlåningen med ca 170 miljoner kronor mellan juni 1948 och juni 1949. Denna summa utgör ett saldo av ökade krediter för vissa ändamål och minskade för andra. Affärsbankernas utlåning till handel och industri har sammanlagt ökat med ca 120 miljoner kronor, medan däremot exempelvis deras krediter för bostadsändamål och till kommuner minskat med tillsammans över 250 miljoner kronor. Nedgången i de senare krediterna är dels ett uttryck för att den redan tidigare påbörjade överflyttningen av bostadskrediter från affärsbankerna till andra institut fortsatt, dels ock för att kommuner omvandlat sina krediter hos affärsbankerna till obligationslån. Den sammanlagda ökningen i krediterna till handel och industri har fördelats med ca 60 miljoner kronor på vardera av dessa näringsgrenar. För industriens del är det framför allt verkstäder och varv, som visat ett ökat lånebehov, medan däremot byggnadskrediterna väsentligt reducerats. Det senare står i samband med att byggenskapen, som nämnts, under det senaste året ytterligare inskränkts. Möjligen ha förändringarna även betingats av att en ökad del av bostadsbyggandet nu äger rum i kommunal regi.

Rörande sparbankernas utlåning framgår av tabell 4, att den från krigets slut ökat i växande takt fram till mitten av 1948. Under 1947/48 uppgick nettoökningen till över en halv miljard kronor. Under det senaste året har emellertid stegringstakten väsentligt avtagit. Detta torde framför allt bero på de successivt skärpta byggnadsrestriktionerna, som lett till att bostadsfastigheter nu färdigställas i mindre antal än tidigare.

[1] *Ekonomisk Revy 1949*, s. 285 ff.

### Ränteutvecklingen.

Den förbättring i likviditetsläget på penningmarknaden, som ägt rum under det senaste året, har givit utslag i sänkt ränteavkastning på ett flertal lån. Den långa räntan står fortfarande kvar vid 3 % till följd av riksbankens operationer i marknaden, men på kortfristiga lån har en minskning i avkastningen inträtt. Sedan hösten 1948, då den senare nådde sitt högsta läge på grund av åtstramningen nämnda år, ha de korta räntorna sålunda sänkts med 0,2—0,6 %. Hur utvecklingen gestaltat sig för lån med olika löptider framgår av följande sammanställning:

| | Procentsatser | | | |
|---|---|---|---|---|
| Lånets återstående löptid | 31/12 1946 | 31/12 1947 | 1/11 1948 | 30/11 1949 |
| Ett år | ca 1·1 | ca 1·85 | ca 2·60 | ca 2·00 |
| Två och ett halvt år | » 1·75 | » 2·25 | » 2·80 | » 2·60 |
| Därutöver | » 2·1—2·6 | » 2·4—2·9 | » 3·15 | » 2·60—2·75 |

Samma utveckling visa även räntorna på dagslån, d. v. s. kortfristiga lån mellan bankerna inbördes, samt skattkammarväxlar. De ha sedan hösten 1948 sänkts med 1/2 %, vilket framgår av följande tablå:

| | Procentsatser | | | |
|---|---|---|---|---|
| Lånetyp | 31/12 1946 | 31/12 1947 | 1/11 1948 | 30/11 1949 |
| Dagslån | | | | |
| 1 dags uppsägning | 1/2 | 1 1/2 | 2·0 | 1·5 |
| 10 dagars uppsägning | 1 | 2 | 2·5 | — |
| Skattkammarväxlar med upp till 3 månaders löptid | 1/2 | 3/4 | 1·5 | 1·0 |

Den effektiva räntan å svenska industrilån steg under åtstramningsperioden 1947/48 successivt från ca 3 % under våren 1947 till ett högsta läge av 3,6 % i september 1948. Denna uppgång har under det senaste året helt utjämnats. Under september och oktober innevarande år låg avkastningen t. o. m. något under 3 %, vilket läge icke varit aktuellt sedan slutet av år 1946.

## XII. Budgetutvecklingen.

### Inledning.

Den statliga budgetpraxis, som rådde i Sverige vid början av trettiotalet, syftade till att åstadkomma årlig balans mellan den löpande budgetens inkomster och utgifter. En upplåning för täckning av utgifter på budgeten ansågs kunna ifrågakomma endast för produktiva ändamål, sålunda för företag, där en avkastning kunde väntas, som var tillräcklig för att täcka de årliga ränte- och amorteringskostnaderna å upplånta medel. Innebörden av balanseringsprincipen var närmast, att den statliga nettoförmögenheten

icke borde väsentligt förändras genom över- eller underskott å de löpande budgeterna. Samma princip var fortfarande huvudregeln, när man under trettiotalet började tillämpa en balansering av budgeten över konjunkturcykeln, innebärande att den löpande budgeten kunde underbalanseras under depressionstider, om en motsvarande överbalansering åstadkoms under högkonjunktur. Under och efter kriget har emellertid en väsentlig förskjutning inträtt i uppfattningen om budgetbalanseringens innebörd. Frågan om den löpande budgetens verkningar på den statliga förmögenhetsställningen har kommit att bli av sekundär betydelse i jämförelse med spörsmålet om de statliga finansernas effekt på den allmänna ekonomiska utvecklingen. Med detta nya betraktelsesätt är det icke längre speciellt utfallet av den löpande budgeten som intresserar, utan fastmer verkningarna av de totala statliga finanserna, inkluderande såväl drift- som kapitalbudgeterna, på den allmänna ekonomiska aktiviteten. Det är ur dessa synpunkter, som förevarande ämne behandlas i det följande.

Ur principiell synpunkt äro de kommunala finanserna jämställda med de statliga. Vid utformningen av den offentliga finanspolitiken ha emellertid kommunerna intagit en rätt undanskymd plats. Det har framför allt berott på att mångfalden i antalet beslutande kommunala enheter och deras inbördes självständighet försvårat en samordning med den ekonomiska politiken. I det följande skall emellertid, i den utsträckning tillgänglig statistik möjliggör detta, även utvecklingen av de kommunala finanserna beröras.

Finanspolitikens verkningar kunna ses ur tvenne huvudsynpunkter. Det är dels frågan, vilken den omedelbara effekten blir på den privata inkomstbildningen av de offentliga inkomsterna och utgifterna, dels frågan om verkningarna på penning- och kapitalmarknaderna av budgetutfallen. Det första spörsmålet syftar till en uppskattning av den nettoeffekt på den privata inkomstbildningen, som uppstår vid ett visst uttag av skatter och avgifter och vid en bestämd utgiftssumma på de offentliga budgeterna. Skatter och avgifter uppfattas därvid som »inkomstdödande» i den meningen, att de reducera de privata inkomsterna och minska den privata efterfrågan på varor och tjänster. Utgifterna ha motsatt verkan, i det den offentliga efterfrågan på varor och tjänster tänkes medföra en ökad inkomstbildning inom den privata sektorn, vilken ger upphov till en ökad privat efterfrågan och därmed till stegrad aktivitet inom näringslivet. Som ett grovt mått på nettoinkomsteffekten betraktas saldot av de offentliga inkomsterna och utgifterna. Ett inkomstöverskott anses medföra en nettoreducering av de privata inkomsterna och ett utgiftsöverskott en nettoökning i dessa.

Finanspolitiken har även en indirekt betydelse för aktiviteten inom näringslivet genom de förändringar på penning- och kapitalmarknaderna, som en över- eller underbalansering av de offentliga budgeterna medför. Det är här de kassamässiga utfallen av budgeterna, som äro av intresse. Under efterkrigsåren exempelvis ha upprepade underskott på de statliga drift- och kapitalbudgeterna tillsammantagna medfört årliga ökningar i de privata

nettofordringarna mot staten. De ha uppkommit på flera sätt. Antingen har staten för finansiering av underskotten använt egna kassamedel eller medel, som upplånats i riksbanken, varigenom en direkt ökning av betalningsmedlen på marknaden ägt rum, eller också har staten för nämnda ändamål upplånat medel från den privata sektorn, varvid denna mottagit skuldförbindelser i utbyte mot de penningmedel den avstått. De upplånta medlen ha därefter flutit tillbaka till marknaden via utgifterna på budgeten.

Genom ökningarna i de privata nettofordringarna mot staten ha förändringar inträtt i likviditeten på penning- och kapitalmarknaderna, varigenom finanspolitiken fått betydelse för ränteutvecklingen. Helt schematiskt kan man säga, att om de statliga budgetunderskotten finansierats genom förbrukning av kassamedel eller genom lån hos riksbanken och hos de privata bankerna, har likviditeten på penningmarknaden ökat med i stort sett de förbrukade kassa- och lånemedlens hela belopp, medan däremot, om finansieringen skett genom lån på kapitalmarknaden, den har förhållit sig neutral i dessa hänseenden. Den senare formen av upplåning har dock, i den mån den förekommit, medfört en ökad konkurrens om de medel, som utbjudits på kapitalmarknaden och har därmed fått betydelse för ränteutvecklingen på denna.

I det följande skola beträffande efterkrigsperioden de berörda frågorna rörande finanspolitikens verkningar i görligaste mån statistiskt belysas. Det måste emellertid redan här förutskickas, att möjligheten härtill är rätt begränsad. Det beror till väsentlig del på att statistiken rörande de offentliga finanserna ännu är ofullständig. De uppgifter, som finnas tillgängliga rörande exempelvis den statliga sektorn, gälla i huvudsak endast utfallen av drift- och kapitalbudgeterna. Utanför redovisningen av dessa faller en icke obetydlig del av den statliga ekonomiska verksamheten. Bland mera betydande exempel härpå må nämnas den förrådshållning, som äger rum hos ett flertal olika myndigheter, såsom affärsverken, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, krigsmaterielverket m. fl. Den finansieras i vissa fall med speciella rörelsekapital, som anvisats över kapitalbudgeterna eller eljest enligt riksdagens beslut ställts till vederbörande myndigheters förfogande av riksgäldskontoret, i andra fall med andra tillgängliga kapitalmedel. Rörande de förändringar, som förekomma i förrådshushållningen, finns emellertid ingen sammanfattande statistik. Andra exempel utgöra clearingkassornas verksamhet, som emellertid hade den största omfattningen under krigsåren, och vidare verksamheten inom en rad statliga bolag, där speciellt Svenska Spannmålsaktiebolaget fyller en viktig funktion inom den statliga jordbrukspolitiken. Detta bolag omhänderhar nämligen en stor del av de prisregleringar, som äga rum på jordbrukets område. Bristen på sammanfattande statistik rörande den statliga ekonomiska verksamheten vid sidan av budgeten föranleder, att de följande beräkningarna måste grundas enbart på de uppgifter, som lämnats i budgetredovisningar eller riksstater rörande utfallen av drift- och kapitalbudgeterna. Den statliga ekonomiska verksamheten »vid sidan av budgeten» lämnas åsido. Det be-

tyder, att vid beräkning av inkomsteffekten av de statliga inkomsterna och utgifterna exempelvis den nämnda förrådshållningen lämnas utanför. Likaledes bortses vid kalkylerna rörande de kassamässiga underskotten från affärsverkens och andra statliga kapitalfonders driftskrediter och kassahållning.

De direkta sammanhangen mellan de kassamässiga budgetunderskotten och utvecklingen på penning- och kapitalmarknaderna kunna icke med säkerhet tolkas med tillgänglig statistik rörande de olika sätt, varpå de statliga utgiftsöverskotten finansierats. Den följande framställningen måste på denna punkt inskränkas till att ungefärligt fastställa utgiftsöverskottens storlek. Hur dessa tillika med andra faktorer påverkat marknadsutvecklingen, måste bedömas med ledning av bankstatistiken. Dessa frågor behandlas i kapitlet om penningmarknaden.

Rörande den kommunala sektorn är statistiken än mera ofullständig än vad gäller den statliga. Dels framkomma totalsummorna för kommunernas inkomster och utgifter först med ca 1 à 2 års eftersläpning, dels innehåller den mera fullständiga redovisningen, vilken framlägges med en eftersläpning på ca 2 à 3 år, endast summariska uppgifter rörande kommunernas lånepolitik och förmögenhetsställning. Emellertid ha preliminära summeringar genom statistiska centralbyråns försorg företagits på de kommunala redovisningarna för 1947 och 1948, varjämte konjunkturinstitutet gjort direkta förfrågningar till kommunerna rörande deras finanser 1949. På grund härav kan för kommunernas del den första frågan, gällande inkomsteffekten av deras finanser, åtminstone ungefärligt besvaras.

### De statliga budgetutfallen för åren 1945/46—1948/49.

Utfallen av de statliga budgeterna för 1945/46—1948/49, sådana de framlagts i de årliga statliga budgetredovisningarna, framgå av tabell 1. Driftbudgetens utgifter ha i denna uppdelats på avskrivningar och övriga utgifter. Det har skett med hänsyn till den anknytning avskrivningsanslagen ha till kapitalbudgeten. De senare anslagen ha dessutom i enlighet med budgetredovisningarna fördelats på grund- respektiva förlustavskrivningar. De förra avse de omedelbara avskrivningar, som företagas på den oräntabla delen av nya investeringar. Förlustavskrivningarna äro däremot avsedda att täcka oförutsedda förluster, som drabbat den statliga förmögenheten. Beträffande kapitalbudgeterna har den uppdelning av utnyttjade kapitalmedel, som förekommer i budgetredovisningarna, bibehållits och delvis kompletterats. Dessutom ha de totala investeringsutgifterna med ledning av specificeringen i redovisningarna fördelats efter deras ekonomiska karaktär.

Rörande de inbördes sammanhangen mellan de olika uppgifterna i tabell 1 må följande anföras. De inkomster och utgifter å driftbudgeterna, som redovisas i tabellen för respektive budgetår, utgöras av de belopp, som under budgetåret kunnat slutgiltigt regleras mot inkomsttitlar och utgiftsanslag.

**Tabell 1. Utfallen av de statliga budgeterna för budgetåren 1945/46—1948/49 samt de beräknade inkomsterna och utgifterna enligt riksstat och tilläggsstat 1 för budgetåret 1949/50.**

Miljoner kronor.

| | 1945/46 | 1946/47 | 1947/48 | 1948/49 | Enligt riksstat o. tilläggs-stat för 1949/50 |
|---|---|---|---|---|---|
| A. Driftbudgetens inkomster..... Summa | **3 528** | **3 606** | **4 438** | **4 954** | **5 074** |
| 1) Därav arvs-, gåvo- och kvarlåtenskaps-skatt..... | 45 | 59 | 70 | 54 | 70 |
| B. Driftbudgetens utgifter | | | | | |
| 1) andra än avskrivningar ..... | 3 039 | 3 084 | 3 848 | 4 518 | 4 570 |
| 2) grundavskrivningar ..... | 86 | 49 | 73 | 75 | 46 |
| 3) förlustavskrivningar..... | 203 | 22 | 50 | 50 | 15 |
| C. Summa utgifter ..... | **3 328** | **3 155** | **3 971** | **4 643** | **4 631** |
| D. Saldo: överskott å driftbudgeten ..... | **+ 200** | **+ 451** | **+ 467** | **+ 311** | **+ 443** |
| E. Kapitalbudgetens inkomster..... Summa | **1 208** | **953** | **873** | **1 032** | **517** |
| 1) Årsavskrivningar inom fonderna..... | 144 | 135 | 152 | 168 | 167 |
| 2) Grundavskrivningar å riksstaten (B2)... | 86 | 49 | 73 | 75 | 46 |
| 2a) Försäljningsmedel..... | — | 20 | — | 8 | — |
| 3) Diverse medel..... | — 1 | — | 3 | 5 | — |
| 4) Övriga kapitalmedel ..... | 435 | 65 | 220 | 234 | — |
| 5) Investeringsbemyndiganden | | | | | |
| a) förlustavskrivningar å riksstaten (B3) | 203 | 22 | 50 | 50 | 15 |
| b) från fonden för oreglerade kapitalme-delsförluster ..... | 1 | 1 | 1 | 22 | — |
| c) andra medel ..... | 340 | 661 | 374 | 470 | 289 |
| F. Kapitalbudgetens utgifter..... Summa | **1 208** | **953** | **873** | **1 032** | **517** |
| 1) Realinvesteringar ..... | 357 | 406 | 465 | 546 | 416 |
| 2) Utlåning inom landet | | | | | |
| a) bostadslån..... | 187 | 204 | 220 | 198 | 20 |
| b) aktieteckning..... | 5 | 47 | 16 | 37 | 18 |
| c) övrig ..... | 60 | 52 | 13 | 46 | 48 |
| 3) Utlåning till utlandet..... | 551 | 221 | 69 | 134 | — |
| 4) Förmögenhetsförvärv | | | | | |
| a) förvärv av enskilda järnvägar och billinjer..... | 38 | 2 | 81 | 50 | 2 |
| b) övriga..... | 10 | 21 | 9 | 21 | 13 |

Däri ingå emellertid icke de inkomster och utgifter under respektive budgetår, som vid bokslutets uppgörande av en eller annan orsak icke kunnat definitivt fastställas till sin omfattning. Som exempel härpå må nämnas förskott, som lämnats å utgiftsanslag, där motprestationerna vid vederbörande budgetårs utgång ännu icke fullgjorts. Av dessa omständigheter följer, att de överskott, som eventuellt redovisas å driftbudgeterna icke ha någon exakt kassamässig motsvarighet. Man måste sålunda räkna med dels budgetmäs-

siga överskott, vilka redovisas i tabell 1, och dels kassamässiga. De senare framgå av tabell 5, där de utgöra summan av posterna A och B. De skola närmare kommenteras i anslutning till tabell 5.

Uppgifterna i tabell 1 rörande kapitalbudgeten belysa sättet för finansieringen av denna enligt de nya regler som tillämpats från och med budgetåret 1944/45. De ha följande innebörd. Riksdagen fastställer årligen en investeringsstat för varje kapitalfond (exempelvis affärsverkens fonder, statens utlåningsfonder m. fl.), inom vilken investeringar äro aktuella. Å investeringsstatens utgiftssida upptages beloppet av de sammanlagda bruttoinvesteringarna inom fonden enligt av riksdagen fattade anslagsbeslut, och å dess inkomstsida angivas de medel, som skola tagas i anspråk vid finansieringen av utgifterna. Beträffande finansieringssättet gäller i princip, att i första hand skall för genomförandet av investeringarna utnyttjas *dels* tillgängliga avskrivningsmedel inom själva fonden, vilka eventuellt uppkommit vid årliga avskrivningar å fondens egna kapitaltillgångar (årsavskrivningar), *dels* de avskrivningsmedel, som anvisats å driftbudgeten i samband med investeringsanslagens beviljande och som äro avsedda för omedelbar avskrivning av den oräntabla delen av investeringarna (grundavskrivningar), *dels ock* övriga för investeringar disponibla kapitalmedel och eventuella bidrag från exempelvis fonder och kommuner. För den del av investeringsutgifterna, som icke täckas av här nämnda tillgångar — saldot benämnes investeringsbemyndigande — få erforderliga medel rekvireras från riksgäldskontoret, vilket för detta ändamål har att tillgå dels anslaget för förlustavskrivningar, dels den del av det eventuella kassamässiga överskottet å driftbudgeten, som inlevererats till kontoret, och dels slutligen de medel, som kontoret upplånat (jfr tabell 5).

Utfallen av driftbudgeterna för åren 1945/46—1948/49 ha visat väsentliga avvikelser från de i riksstaterna för resp. budgetår beräknade. Som av tabell 2 (A) framgår, beräknades för budgetåren 1945/46 och 1946/47, att driftbudgeten skulle komma att bli i stort sett jämnt balanserad, medan för budgetåren 1947/48—1948/49 man förväntade överskott på ca 770 resp. 590 miljoner kronor. Under de två förstnämnda budgetåren uppstodo, såsom tabell 1 (D) visar, väsentliga överskott, och under de senare budgetåren ha utfallen betydligt försämrats i förhållande till beräkningarna. Dessa avvikelser bero delvis på statsmakternas egna åtgöranden. Så har exempelvis regelbundet under löpande budgetår och efter det vederbörande riksstat blivit fastställd, anvisats ytterligare anslag å tilläggsstater (tabell 2, B). Förändringar ha även vidtagits i skatteuppbörden. Den allmänna omsättningsskatten avskaffades exempelvis från början av 1947, och under våren 1948 infördes höjda skattesatser på en rad konsumtionsvaror m. m. Avvikelserna ha emellertid även berott på andra omständigheter, framför allt förändringar i konjunkturläget. Under de tre första budgetåren medförde sålunda den inflationsbetonade högkonjunkturen oväntat stora skatteintäkter. Även utgifterna ha påverkats av konjunkturutvecklingen. Här må framför allt framhållas dennas betydelse för belastningen av reservationsanslagen. Medan öv-

**Tabell 2. Riksstater och tilläggsstater 1945/46—1949/50.**

Miljoner kronor.

| | 1945/46 | 1946/47 | 1947/48 | 1948/49 | 1949/50 |
|---|---|---|---|---|---|
| *Driftbudgeten:* | | | | | |
| A. Beräknat utfall av driftbudgeten .... | + 40 | ± 0 | + 768 | + 589 | + 679 |
| B. Å tilläggsstater anvisade anslag ..... | 354 | 212 | 788 | 37 | 236 |
| C. Saldo: överskott (+), underskott (—) | — 314 | — 212 | — 20 | + 552 | + 443 |
| *Kapitalbudgeten:* | | | | | |
| D. Å riksstaten anvisade anslag..... | 1 118 | 1 214 | 835 | 724 | 517 |
| E. Å tilläggsstater anvisade anslag .... | 234 | 114 | 353 | 52 | |
| F. Summa anslag..... | 1 352 | 1 328 | 1 188 | 776 | |

riga anslag å driftbudgeten — förslagsanslag och obetecknade anslag — endast få tagas i anspråk under det år för vilket de beviljats, får ett reservationsanslag utnyttjas under en period av flera år.[1] Denna karaktär hos reservationsanslagen medför, att ianspråktagandet av anslagna medel kan förskjutas från ett år till ett annat och att man för varje budgetår måste räkna med en ingående behållning av äldre reservationsanslag, som i större eller mindre utsträckning kan tagas i anspråk vid sidan av de nya anslag, som uppförts på den för året gällande riksstaten. Förändringen under ett visst år i behållningen av reservationsanslag blir beroende av dels summan av nya sådana anslag, som givits i riksstaten för budgetåret, dels av medelsförbrukningen å dessa och äldre anslag och dels slutligen av den indragning av reservationsanslag, som vidtagits till följd av att anslagen icke kunnat utnyttjas inom den föreskrivna tidsfristen. I tabell 3 visas, hur behållningarna i enlighet härmed ha utvecklats under efterkrigsåren. Därav framgår, om man bortser från indragningarna av anslag, att en nettoökning av större eller mindre omfattning ägt rum i reservationerna på driftbudgeten under vartdera av budgetåren 1945/46—1947/48. Detta betyder, att utgifterna å driftbudgeterna, såvitt rör nämnda anslag, med samma belopp understigit de i respektive riksstater beräknade, varigenom även utfallen av de totala driftbudgeterna gynnsamt påverkats. Under 1948/49 däremot har ett motsatt händelseförlopp inträtt, i det en nettominskning i behållningen av reservationsmedel ägt rum och i motsvarande grad försämrat det beräknade budgetutfallet. Tabell 3 visar även förändringarna i de ej utnyttjade investeringsanslagen å kapitalbudgeten, rörande vilka samma regler gälla som för driftbudgetens reservationsanslag. Beträffande investeringsanslagen har utvecklingen varit liknande den nyss berörda för reservationsanslagen. Variationerna stå i bägge fallen i nära samband med konjunkturlägets förändringar. På grund av bristen på arbetskraft och råmaterial kunde under 1945/46 och 1946/47 exempelvis beställningar å försvarsmateriel icke fullgöras i samma takt som nya anslag beviljades. Under det senaste året har emeller-

[1] Mellan de olika anslagen föreligger även den skillnaden, att obetecknade anslag liksom reservationsanslag icke få överskridas, vilket däremot är möjligt beträffande förslagsanslagen.

**Tabell 3. Behållning och förändringar å reservations- och investeringsanslag 1945/46—1948/49.**

Miljoner kronor.

| | 1945/46 | 1946/47 | 1947/48 | 1948/49 |
|---|---|---|---|---|
| A. *Reservationsanslag* (driftbudgeten): | | | | |
| 1. Behållning vid budgetårets ingång | 1 328 | 1 292 | 1 720 | 1 722 |
| 2. Indragna reservationsanslag | — 199 | — 14 | — 205 | — 85 |
| 3. Nettoökning (+) resp. -minskning (—) i behållningen av reservationsanslag | + 163 | + 442 | + 207 | — 70 |
| 4. Behållning vid budgetårets utgång | 1 292 | 1 720 | 1 722 | 1 567 |
| B. *Investeringsanslag* (kapitalbudgeten): | | | | |
| 1. Behållning vid budgetårets ingång | 2 148 | 2 103 | 2 386 | 2 588 |
| 2. Indragna investeringsanslag | — 190 | — 92 | — 114 | — 39 |
| 3. Nettoökning (+) resp. -minskning (—) i behållningen av investeringsanslag | + 145 | + 375 | + 315 | — 257 |
| 4. Behållning vid budgetårets utgång | 2 103 | 2 386 | 2 588 | 2 292 |

*Anm.* Reservationer å anslag för avskrivningar å nya kapitalinvesteringar ingå även i behållningen av investeringsanslag. Denna dubbelredovisning har föranletts av tekniska skäl.

tid leveransmöjligheterna förbättrats, vilket medfört en viss förbrukning av medel på de äldre reservations- och investeringsanslagen. Till förändringarna i dessa har emellertid även en ökad återhållsamhet vid anslagsbeviljandet bidragit. Av delvis samma orsaker har en förskjutning uppstått mellan beviljandet av investeringsanslag för bostadslån och utbetalandet av dessa lån. Det är här det försenade färdigställandet av bostäder, som spelat in, varjämte även formaliteterna vid lånebeviljandet fördröjt utbetalningarna. För att i framtiden uppnå bättre samstämmighet mellan beviljade anslag och verkställda utbetalningar har beträffande bostadslånen i riksstaten för nu löpande budgetår mycket obetydliga nya anslag upptagits (jfr tabell 1, F2a).

### Inkomsteffekten av de statliga och kommunala budgeterna.

I föreliggande avsnitt redovisas med ledning av tidigare anförda uppgifter en kalkyl över nettoeffekten på den privata inkomstbildningen av de statliga och kommunala inkomsterna och utgifterna. I beräkningarna härför, vilka framläggas i tabell 4, har på den statliga budgetens inkomstsida upptförts den del av statsverkets intäkter, som kunna anses ha medfört en minskning av den privata inkomstsumman. Däri har främst inräknats driftbudgetens samtliga inkomster (tabell 1, A) med undantag för arvs-, gåvo- och kvarlåtenskapsskatterna (A 1), vilka icke ansetts reducera de privata inkomsterna, enär deras belopp betraktats som ett minimum för den summa av privat förmögenhet, som årligen skattevägen överförts till statsverket. Vidare ha på inkomstsidan tillagts årsavskrivningarna inom fonderna (tabell 1, E 1), vilka utgöra delar av fondernas bruttoinkomster och därför kunna anses representera indragna privata inkomster. På utgiftssidan har i kal-

kylen medräknats dels de utgifter, som inneburit en statlig efterfrågan på varor och tjänster, dels utgifter av transfereringskaraktär, beträffande vilka man kan antaga, att de hos betalningsmottagarna betraktats som inkomster. Som inkomstbildande statliga utgifter ha i enlighet härmed räknats dels samtliga utgifter på driftbudgeterna med undantag av avskrivningarna (tabell 1, B 1), dels kapitalbudgeternas utgifter för »realinvesteringar» (tabell 1, F 1). På utgiftssidan ingår däremot icke den utlåning för olika ändamål, som ägt rum över kapitalbudgeterna, och ej heller de statliga »förmögenhetsförvärven». Den statliga utlåningen ligger nämligen till grund för en del av de privata investeringarna och de inkomster, som uppstått genom dessa, ha ansetts i sin helhet bildade inom den privata sektorn (jämför kapitel III). Den senare gruppen av utgifter utgöres av förmögenhetstransaktioner, som icke haft omedelbar betydelse för den privata inkomstbildningen. Nettoeffekten av de statliga finanserna har beräknats som saldot av i tabellen upptagna inkomster och utgifter. De belopp, som därvid framkommit, gälla emellertid budgetår. För att möjliggöra en jämförelse med utfallen av de kommunala finanserna ha saldona av de statliga inkomsterna och utgifterna omräknats till kalenderår.[1]

I tabell 4 har även lämnats uppgifter rörande den beräknade nettoeffekten på inkomstbildningen av de kommunala finanserna. Siffrorna härför, som avse såväl den administrativa som den affärsmässiga verksamheten, ha erhållits genom en framräkning av de senast redovisade totalsummorna för kommunernas inkomster och utgifter. Den har företagits dels med ledning av en preliminär summering av de redovisningar för åren 1947 och 1948, som kommunerna lämnat för den officiella kommunalstatistiken, dels med ledning av uppgifter för år 1949, vilka infordrats från ca 400 landsting, städer och större landskommuner. I vad avser nettosiffrornas absoluta höjd få de med hänsyn till det använda materialets bristfällighet betraktas som

[1] Vid denna omräkning ha inkomsterna fördelats på kalenderår enligt den månatliga redovisningen för skatteuppbörden i Ekonomisk Översikt (Kommersiella Meddelanden). Dock har januariuppbörden av källskatt konsekvent hänförts till nästföregående kalenderår. Utgifterna per kalenderår ha erhållits som medeltal av utgifterna under de budgetår, som delvis samman-, falla med kalenderåret. Från denna regel har gjorts undantag, när beträffande större utgifter kännedom förelegat om att de varit lokaliserade till endera hälften av ett budgetår. Exempel härpå utgöra barnbidragen och de ökade folkpensionerna under budgetåret 1947/48. Dessa bidrag började utgå först från och med 1948 och ha därför i sin helhet förlagts till detta kalenderår. Härav betingas delvis den starka ojämnhet,som kalenderårsberäkningen över nettoeffekten av de statliga finanserna visar i jämförelse med budgetårsberäkningen. Att nettoeffekten uppgår till ett avsevärt högre belopp för de sammanlagda kalenderåren 1946—1949 än för budgetåren 1945/46—1949/50 beror på det sätt, varpå inkomsterna beräknats och som nyss berörts. Andra halvåret 1945 och första halvåret 1950 skulle, om de redovisades i kalenderårsberäkningen, visa avsevärda utgiftsöverskott. Det står i samband med att skatterna under budgetåret 1945/46 till väsentlig del föllo på första halvåret 1946 och att statsverkets inkomster under första halvåret 1950 med den tillämpade beräkningsmetoden bli betydligt mindre än hälften av inkomsterna under budgetår 1949/50. Det senare beror på att januariuppbörden av källskatt 1950 räknats till kalenderåret 1949, varefter inkomsterna av denna skatt under första halvåret 1950 kommer att bestå av differensen mellan å ena sidan uppbörderna under två skatteterminer, och å andra sidan tvenne utbetalningar av skatt till kommunerna.

**Tabell 4. De statliga och kommunala budgeternas verkningar på den privata inkomstbildningen 1945/46—1949/50.**

Miljoner kronor.

| Beräkning per budgetår | Enligt budgetredovisningarna | | | | Enligt riksstat o. tilläggsstat för 1949/50 |
|---|---|---|---|---|---|
| | 1945/46 | 1946/47 | 1947/48 | 1948/49 | |
| *Inkomster:* | | | | | |
| A. Driftbudgetens inkomster efter avdrag för arvs-, gåvo- och kvarlåtenskapsskatter (A-A1) | 3 483 | 3 547 | 4 368 | 4 900 | 5 004 |
| B. Årsavskrivningar inom fonderna (E1) | 144 | 135 | 152 | 168 | 167 |
| C. Minskning i privata inkomster | — 3 627 | — 3 682 | — 4 520 | — 5 068 | — 5 171 |
| *Utgifter:* | | | | | |
| D. Driftbudgetens utgifter med avdrag för avskrivningar (B1) | 3 039 | 3 084 | 3 848 | 4 518 | 4 570 |
| E. Realinvesteringar å kapitalbudgeten (F1) | 357 | 406 | 465 | 546 | 416 |
| F. Ökning i privata inkomster (+) | + 3 396 | + 3 490 | + 4 313 | + 5 064 | + 4 986 |
| G. Nettoeffekt av de statliga finanserna per budgetår: nettominskning i privata inkomster (—) | — 231 | — 192 | — 207 | — 4 | — 185 |

| Beräkning per kalenderår | 1946 | 1947 | 1948 | 1949 |
|---|---|---|---|---|
| H. Nettoeffekten av de statliga finanserna omräknad till kalenderår[1] | — 440 | —1 000 | — 40 | — 210 |
| I. Nettoeffekten av de kommunala finanserna: nettoökning i privata inkomster (+), nettominskning (—) | + 70 | + 60 | + 180 | — 120 |

tämligen osäkra. Förändringarna år från år synas emellertid kunna tjäna som indicier på den effekt de samlade kommunala finanserna haft på den privata inkomstbildningen.

Av tabell 4 framgår, att efterkrigsårens statliga budgeter över huvud taget verkat kontraktivt på de totala privata inkomsterna och att den starkaste reduktionen ägde rum under kalenderåret 1947. I motsättning härtill ha möjligen de samlade kommunala finanserna, med undantag för 1949, haft en expansiv effekt. Mot bakgrunden av den finanspolitiska målsättningen under de senaste åren, vilken inneburit, att man sökt genom budgetpolitiken reducera de under inflationen starkt ökande privata inkomsterna, är det emellertid framför allt *förändringarna* i inkomsteffekten av budgeterna, som äro av intresse. Sedd ur dessa synpunkter visar tabell 4, att effekten av de statliga budgeterna varit starkt varierande mellan de skilda kalenderåren. Mellan 1946 och 1947 uppgick inkomstindragningen till mellan 600 à 700 miljoner kronor, vilket avsevärt måste ha dämpat verkningarna av den star-

[1] Jämför not å föregående sida.

ka privata inkomstökningen mellan dessa år. Mellan 1947 och 1948 har däremot den statliga budgeten, om samma betraktelsesätt anlägges, haft en expansiv effekt. Nettoindragningen av privata inkomster minskade nämligen från ca 1 000 miljoner kronor till ca 40 miljoner. Vad slutligen gäller utvecklingen mellan 1948 och 1949, har effekten återigen skärpts, i det den inneburit en ökad reducering av den privata köpkraften med ca 100 à 200 miljoner kronor (jfr tabell 12 i kapitel III).

Såvitt man kan döma av det statistiska material, som föreligger rörande utfallen av de senaste årens kommunala finanser, ha dessa mellan 1946 och 1947 förhållit sig i stort sett neutrala till den privata inkomstökningen. Mellan 1947 och 1948 resulterade de, i likhet med de statliga finanserna, i ett ökat privat köpkraftstillskott, vilket dock förefaller ha varit av rätt begränsad omfattning. Slutligen synas utfallen av de kommunala budgeterna för 1949, parallellt med de statliga finanserna, komma att medföra en ökad inkomstindragning om ca 300 miljoner kronor.

Sammanfattningsvis må anföras, att med hänsyn till de här framlagda beräkningarnas allmänna osäkerhet större betydelse endast får tillmätas nettoeffekten av de statliga budgeterna för åren 1946—1948. Mellan åren 1946 och 1947 uppnåddes som nämnts en väsentlig reducering av den privata köpkraften. Resultatet stod i överensstämmelse med målsättningen för finanspolitiken, men betingades framför allt av att skatteuppbörden under de skilda budgetåren blivit ojämn till följd av källskattesystemets införande. Mellan 1947 och 1948 uppkom av samma orsak en direkt motsatt effekt av de statliga finanserna. Trots den expansiva verkan denna senare förändring måste ha haft på aktiviteten inom näringslivet, visade sig under 1948 de första tendenserna till en konjunkturavmattning. Andra och starkare faktorer ha sålunda uppvägt verkningarna av finanspolitiken.

### Kassamässiga utgiftsöverskott å de statliga budgeterna under åren 1945/46—1948/49.

De kassamässiga utgiftsöverskotten kunna antingen beräknas som differenserna mellan å ena sidan statens »verkliga» inkomster, i huvudsak omfattande inkomsterna å driftbudgeten och å andra sidan de totala kassamässiga utgifterna å drift- och kapitalbudgeterna tillsammantagna eller också som summan av förändringarna i den statliga kassahållningen och skuldsättningen. Av statistiska skäl har den senare metoden använts i det följande. Beräkningarna omfatta här liksom i det tidigare avsnittet den del av den statliga verksamheten, som redovisats över budgeterna. Rent tekniskt anknyta beräkningarna till de balanser över riksgäldskontorets inkomster och utgifter, vilka framlagts i kontorets årsböcker. Dessa balanser ha dock i viss utsträckning kompletterats, vilket nedan kommer att närmare beröras.

I tabell 5 redovisas resultaten av beräkningarna. Tabellen innehåller dels summor för överskotten på driftbudgeterna och de inkomstmedel, som influtit till riksgäldskontoret, dels summor för de kapitalutgifter, som icke finansierats med inkomstmedel från driftbudgeterna eller kapitalfonderna, och dels en översikt över finansieringen av saldot mellan nämnda inkomst-

**Tabell 5. De kassamässiga utfallen av riksstaterna 1945/46—1948/49**[1]

Miljoner kronor.

| | | 1945/46 | 1946/47 | 1947/48 | 1948/49 |
|---|---|---|---|---|---|
| | *Inkomstmedel:* | | | | |
| A. | Av statskontoret till riksgäldskontoret återbetald kassaförstärkning | 250 | 550 | 390 | 110 |
| B. | Förändring å statsverkets checkräkning och övriga bankräkningar | + 126 | — 89 | — 14 | + 128[2] |
| C. | Förlustavskrivning å driftbudgeten | 203 | 22 | 50 | 50 |
| D. | Saldo av diverse inkomster och utgifter hos riksgäldskontoret | — 32 | — 23 | — 10 | — 19 |
| E. | *Summa inkomstmedel för finansiering av kapitalbudgeten* | **547** | **460** | **416** | **269** |
| | *Kapitalutgifter:* | | | | |
| F. | Kapitalbudgeten: investeringsbemyndiganden | 543 | 684 | 425 | 542 |
| | övriga kapitalmedel | 435 | 65 | 220 | 234 |
| G. | Krediter till myndigheter | 16 | 40 | 11 | 81 |
| H. | Summa utgifter | **994** | **789**[2] | **656** | **857** |
| I. | *Saldo: Kassamässigt utgiftsöverskott* | **447** | **329** | **240** | **588** |
| | *Finansiering:* | | | | |
| J. | Ökning av statsskulden | 242 | 43[3] | 67 | 374 |
| K. | Avgår: RGK:s förvärv av egna obligationer (—) | — 31 | — 18 | — 2 | — |
| L. | Avgår: RGK:s förvärv av privata obligationer (—) | — | — | — 53 | — |
| M. | Tillkommer: kvittning mot RGK:s eget innehav av statsobligalioner | — | — | — | 68 |
| N. | » : kvittning av riksbankens vinst mot RGK:s förbindelse till riksbanken | — | — | — | 62 |
| O. | » : försäljning av RGK:s innehav av sålda privata obligationer | — | — | — | 26 |
| P. | *Saldo: RGK:s intäkter genom nettoförsäljningar av värdepapper* | **211** | **25** | **12** | **530** |
| Q. | Återbetalade kapitalmedel | | | | |
| | a) enligt RGK:s balanser | 16 | 69 | — | — |
| | b) övriga kapitalmedel | 435 | 65 | 220 | 234 |
| R. | Ökning (—), minskning (+) å statsverkets och riksgäldskontorets checkräkning och övriga bankräkningar | — 215 | + 170 | + 8 | — 176[2] |
| S. | Summa | **447** | **329** | **240** | **588** |

och utgiftssummor. Tabellens enskilda poster skola något beröras. På inkomstsidan ha bl. a. uppförts beloppen för statskontorets återbetalningar å kassaförstärkningar till riksgäldskontoret, samt för förändringarna å statsverkets checkräkning och övriga bankräkningar. Dessa poster bilda tillsammans överskotten på resp. driftbudgeter. Posten »återbetalda kassaförstärkningar» avser de överskottsmedel å driftbudgeten, som inlevererats från

[1] Enligt riksgäldskontorets (RGK) redovisningar med kompletteringar enligt texten.
[2] Preliminära siffror.
[3] Förbindelsen till riksbanken om 182 milj. kr., vilken omnämnes i texten, har icke medräknats i balansen för 1946/47.

statsverkets checkräkning till riksgäldskontoret. Dessa leveranser äro för närvarande att betrakta som återbetalningar å de lån riksgäldskontoret under krigsåren lämnade för täckandet av underskotten å driftbudgeterna. Vissa år ha dessa återbetalningar varit större än överskotten å driftbudgeterna, andra år ha de varit mindre. För att få fram de verkliga överskotten på driftbudgeterna ha därför förändringarna under respektive budgetår å statsverkets checkräkning och andra bankräkningar summerats till återbetalningarna. Å rad C redovisas den del av avskrivningsmedlen å driftbudgeten (jfr tabell 1, B 3), vilka enligt vad ovan anförts stå till riksgäldskontorets förfogande. De ytterligare inkomstmedel, som redovisats i tabell 5, bestå av saldona av en del smärre inkomst- och utgiftsposter i riksgäldskontorets balanser.

Kapitalutgifterna ha i tabell 5 redovisats under tre rubriker. Den första avser riksgäldskontorets utgifter på kapitalbudgetens investeringsbemyndiganden, beträffande vilka siffrorna överensstämma med summan för bemyndigandena i tabell 1 (post E 5). Den andra utgiftsposten är ett tillägg till riksgäldskontorets balanser för de utgifter å kapitalbudgeterna, som finansierats med »övriga kapitalmedel» (tabell 1, E 4). Dessa senare bestå av tillgångar, som av olika anledningar i likvid form uppsamlats hos statliga verk och myndigheter och som under resp. år tagits i anspråk för finansiering av kapitalutgifter. Av det stora beloppet under 1945/46 exempelvis bestodo ca 310 miljoner kronor av vinst- och kapitalmedel, som lösgjorts vid utförsäljningen av reservförrådsnämndens lager och som under nämnda budgetår inlevererats till riksgäldskontoret. Under 1947/48 omfattade »övriga kapitalmedel» tillgångar, som frigjorts vid riksgäldskontorets övertagande och försäljning av statens järnvägars värdepappersportföljer. De senare hade tidigare tillförts SJ vid förvärv av enskilda järnvägar och uppgingo till ca 190 miljoner kronor. Under 1948/49 slutligen bestodo nämnda medel till ett belopp av ca 150 miljoner kronor av återbetalningar till riksgäldskontoret av rörelsekapital, som tidigare ställts till bränslekommissionens förfogande och av krediter, som lämnats till utlandet.

Till väsentlig del ha »övriga kapitalmedel» under respektive budgetår influtit till riksgäldskontoret, varefter de använts för utgifterna på kapitalbudgeten. Med hänsyn till medlens speciella karaktär ha de emellertid i riksbokslutet redovisats för sig och ej under »investeringsbemyndiganden», vilken eljest är den inkomstpost på kapitalbudgeten, som anger omfattningen av de medel riksgäldskontoret ställt till förfogande. Från riksgäldskontorets sida ha »övriga kapitalmedel» i dess redovisade balanser över inkomster och utgifter merendels utsalderats. Vid förevarande beräkningar ha emellertid dessa medel ånyo summerats till kontorets utgifter för investeringsbemyndigandena. Så har skett för att bruttosiffror för de totala kapitalutgifterna på grundval av låne- och kassamedel i görligaste mån skulle erhållas. Därvid ha emellertid icke blott de kapitalmedel medräknats, som enligt vad ovan nämnts inlevererats till riksgäldskontoret, utan även de smärre belopp, som kommit till direkt användning hos vederbörande myndigheter. Som motvikt mot de sålunda ökade utgifterna å balanserna i tabell 5 ha även motsvarande inkomstposter införts (Qb).

Som en tredje post under kapitalutgifterna har slutligen uppförts de rörelsekrediter, som av riksgäldskontoret lämnats till olika myndigheter.

De kassamässiga utgiftsöverskotten framgå av rad I i tabellen. De ha från år till år varierat i rätt betydande omfattning. Mellan budgetåren 1945/46 och 1947/48 minskades de sålunda med omkring 100 miljoner kronor årligen. Mellan de två sistförflutna budgetåren däremot har en ökning i utgiftsöverskottet återigen inträtt, uppgående till ca 350 miljoner kronor.

Som av tabell 5 framgår, ha utgiftsöverskotten i huvudsak finansierats genom upplåning och genom ianspråktagande av återbetalade kapitalmedel. Statsskulden steg speciellt under budgetåren 1945/46 och 1948/49, då ökningarna uppgingo till resp. 240 och 370 miljoner kronor. Ökas emellertid förändringen i statsskulden under 1948/49 med de kvittningar som ägt rum, visar sig den totala upplåningen hos riksbanken och på marknaden detta år ha uppgått till ca 530 miljoner kronor. Kvittningarna ha dels skett mot riksgäldskontorets behållning av egna obligationer, dels mot »riksbankens vinst» under 1948. Den senare transaktionen, som är av rent bokföringsmässig karaktär, stod i samband med, att riksgäldskontoret efter kronans appreciering 1946 utfärdade en skuldförbindelse till riksbanken å 182 miljoner kronor, varigenom bankens förlust å apprecieringen överfördes på kontoret. Detta skedde i enlighet med riksdagens beslut, vilket därjämte föreskrev, att så länge förlusten kvarstode oreglerad, skulle några vinster åt riksbankens verksamhet icke inlevereras till statsverket utan fonderas i banken för den slutliga regleringen av förlusten. Enligt ett nytt beslut av 1949 års riksdag har emellertid under 1948/49 ett belopp av 62 miljoner kronor av riksbankens vinst för 1948 använts för nedskrivning av skuldförbindelsen. De återbetalade kapitalmedlen ha under samtliga år varit av stor omfattning och ha dominerat intäkterna på kapitalbudgeten. De uppgingo till ca 450 miljoner kronor under 1945/46, föllo under 1946/47 tillbaka till ca 135 miljoner kronor och ha under de sista två budgetåren legat vid 220 resp. 230 miljoner kronor. Summorna av upplånta och övriga tillgängliga medel ha tidvis överstigit utgiftsöverskotten, tidvis varit mindre än dessa. Differenserna ha motsvarats av ökningar och minskningar i den statliga kassahållningen. Under budgetåren 1945/46 och 1948/49 stego sålunda behållningarna på statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar och övriga bankräkningar med 215 resp. 176 miljoner kronor. Under de mellanliggande åren ägde kassamedelsförbrukning rum, som dock endast under 1946/47 var av nämndvärd omfattning. Den uppgick då till ca 170 miljoner kronor. Förändringarna i kassahållningen ha väsentligen legat på statsverkets checkräkning.

## XIII. Alternativ för konjunkturläget 1950.

### Inledning.

Det behöver inte närmare understrykas, att de internationella konjunkturtendenserna för närvarande äro alldeles särskilt svårbedömbara. Den politiska situationen — i relationerna mellan länderna, liksom internt inom olika länder — innehåller stora ovisshetsmoment. En rad förändringar, som kunna väntas väsentligt påverka konjunkturutsikterna för Sverige liksom för varje annat land, ha inträffat under de senaste månaderna och därtill kvarstå redan förut existerande ovisshetsmoment. De kraftiga devalveringar, som gjordes efter den 18 september i ett antal länder, ha medfört helt nya pris- och kostnadsrelationer. Dessa komma att få betydande, men ytterst svårbedömbara återverkningar på den internationella handeln, på prisbildningen och på konjunkturläget i olika länder. Den partiella frigivning av handeln från bilateralism och kontingenteringar, som i fråga om olika länder i

Västeuropa tagit sin början under hösten och fått mer bestämda former från 15 december, kan leda upp till helt nya utvecklingstendenser på handels- och valutafronten. Man har tills vidare mycket litet av hållpunkter för att bedöma utsikterna för framgång i avsikten att på denna väg nå en utvidgad och mer multilateralt inriktad handel mellan Västeuropas länder. Inte heller kan man på detta stadium bedöma möjligheterna för och verkningarna av de olika tull- eller valutaunioner, som nu diskuteras, att inom en nära framtid bli effektiva i sina syften. Som ett dominerande osäkerhetsmoment i konjunkturbedömningen kvarstår vidare den bestående dollarbristen för flertalet länder, som under tredje kvartalet i år utvecklade sig mot en ny dollarkris, speciellt för England och sterlingområdet. Och slutligen sätta de ovissa konjunkturutsikterna i Förenta staterna ett stort frågetecken för vilka konsekvenserna bli av devalveringarna och försöken att frige handeln.

Det är givetvis lätt att på detta sätt uppräkna en rad betydelsefulla osäkerhetsfaktorer, som försvåra en entydig konjunkturbedömning. Detta kan göras i varje konjunkturläge. Avsikten är emellertid ändå till slut att genom en avvägning mellan faktorer, som påverka konjunkturen i olika riktningar, om möjligt nå fram till ett omdöme om den mest sannolika utvecklingstendensen. Osäkerhetsfaktorerna få sedan ge anledning till mer eller mindre starka reservationer beträffande framtidsbedömningen, med understrykande av risken för att utvecklingsförloppet blir ett annat. På detta sätt har konjunkturbedömningen lagts upp i de konjunkturrapporter, som publicerats under efterkrigstiden.

Vid föregående utgivningstider för konjunkturrapporten under efterkrigstiden har konjunkturbilden för Sveriges vidkommande varit enklare än nu. Risken för fortsatt eller förstärkt inflationstendens har ansetts dominerande. Efterfrågan på varor och tjänster har sedan krigets slut i allmänhet tenderat att stiga snabbare än löpande tillgång. Detta var tydligt fallet under 1946 och 1947 och första delen av 1948. Därefter har i Sverige liksom i många andra länder en påtaglig avspänning i inflationstendensen ägt rum. Denna avspänning förutsågs icke som en aktuell möjlighet i »Konjunkturläget hösten 1947», utan risken för en skärpning i inflationstendensen ansågs fortfarande dominerande; denna farhåga visade sig också befogad vad beträffar första delen av 1948. Möjligheten för en gynnsammare utveckling hänfördes i denna rapport till en planerad åtstramning av den ekonomiska politiken och ett eventuellt konjunkturbakslag i Förenta staterna. Den förbättrade balans mellan total tillgång och efterfrågan på varor, som uppstod mot slutet av 1948, kunde också i hög grad hänföras till just dessa faktorer. Den ekonomiska politiken har bl. a. gått ut på en mer restriktiv penningpolitik (se kap. XII), en nedskärning av byggnadsverksamheten (se kap. VII) och en prisstegring (delvis orsakad av nya indirekta skatter), som i hög grad begränsade den reala köpkraften i utgiftsexpansionen mellan 1947 och 1948 (se särskilt tabell 6 i kap. III). Därtill kom en oväntat stor produktionsökning och ett importläge, som var mycket bättre än man vågat räkna med.

Men även i 1948 års höstrapport (A: 16) räknade institutet med, att denna förbättring kunde vara av övergående karaktär och att en betydande risk kvarstod för en återvändande inflationstendens.

Vid bedömningen av konjunkturutsikterna för 1948 och 1949 har såsom framgår av kapitel III produktionsökningsmöjligheterna inom landet underskattats och utsikterna för utrikeshandeln snarast bedömts för pessimistiskt. Man får emellertid vid en efterhandsgranskning komma ihåg, att dessa diskussioner av konjunkturutsikterna i mycket hög grad haft karaktären av *varningar* för en sannolik inneboende tendens hos det enskilda näringslivet att under rådande betingelser drivas in mot en inflationsbetonad högkonjunktur. Erfarenheterna efter kriget i vårt land liksom också i en rad andra länder visa, att spelrummet mellan inflations- och deflationstendens i själva verket är förvånansvärt ringa. En stöt i konjunkturdämpande riktning, framkallad av en anti-inflationistisk ekonomisk politik i kombination med försämrade exportbetingelser, kan, såsom de svenska erfarenheterna visa, relativt lätt åstadkomma en konjunkturvändning. En förändring i mentaliteten hos företagare och allmänhet sker, när förväntningarna inte ensidigt gå mot framtida prisstegring, när försiktighet i inköp och lagerhållning gör sig gällande, när nedskärning av inköp och ökat sparande blir klok politik. Tendenser i sådan riktning, även om de från början äro små, växa lätt kumulativt och framkalla dessutom — vilket är mycket väsentligt — reaktioner på tillgångssidan, som ytterligare bidraga till en utveckling mot ekonomisk balans. Orderstockarna sjunka undan, leveranstiderna minska, flaskhalsar övervinnas och på arbetsmarknaden sjunker överrörlighet och frånvarofrekvens. Härigenom bringas produktion och produktivitet att stiga i väsentligt högre grad än den tidigare inflationsbetonade högkonjunkturen medgav. Inte minst den överraskande produktionsökningen, särskilt inom industrien mellan 1947 och 1948 och mellan 1948 och 1949, är just på detta sätt både en följd av och en orsak till en sådan utveckling mot bättre balans. Av alldeles särskild betydelse som faktor i konjunkturomslaget under 1948 — i vårt land och andra länder men alldeles särskilt tydligt i Förenta staterna — var växlingen från omfattande uppbyggnad av lagren inom industri och handel under åren 1946—1947 till försök att i en svagare konjunktur hålla tillbaka inköpen och försöka avveckla för stora lager. Här har man tydligen en effekt, som verkar på både efterfråge- och tillgångssidan. Symptomatiskt för konjunkturbedömningens svårigheter är också den betydande ökning i det privata sparandet, som ägt rum sedan 1947. Denna sparandeökning, som ovan närmare angivits för Förenta staterna (se kap. 1) och Sverige (se sammanställning å s. 40), har utan tvivel varit en väsentlig orsak till det senaste årets konjunkturavmattning.

Det bör framgå av föregående diskussion att en växling från svag inflations- till svag deflationstendens kan ske relativt lätt. Den analys av konjunkturläget, som legat och fortfarande ligger till grund för den framtida bedömningen, arbetar med alltför grova mått för att i ett läge med både inflations- och deflationstendenser kunna ge bestämda svar. Man får nöja

sig med att redovisa för de olika faktorer, som arbeta i den ena och den andra riktningen och efter en summering komma till ett hypotetiskt sannolikhetsomdöme för utvecklingsmöjligheterna. Och i reservationerna till en sådan bedömning av utsikterna bör såsom i föregående rapporter framhävas risken för att relativt små, mer eller mindre oväntade händelser kunna kasta om den utvecklingstendens, som utpekats som mest sannolik.

Det är av ovan angivna skäl naturligt, att konjunkturbedömaren i dagens läge bör påtaga sig en särskilt blygsam attityd till verkligheten. Uppgiften måste i första hand bli att redovisa för vad som hänt och katalogisera tendenserna på olika områden och sedan i analysen påvisa tänkbara alternativ för den fortsatta utvecklingen. Det gäller därvid att hypotetiskt visa, hur och om möjligt med vilken styrka olika faktorer kunna tänkas komma att verka, medan själva uppsummeringen i sannolika utvecklingsalternativ blir av mindre intresse. Uppgiften blir med andra ord till stor del att klargöra sammanhangen under redovisning av analysmetoden och framför allt kanske att upplysa, *varför* vi i rådande situation — som torde sakna paralleller med tidigare skeden — helt enkelt inte kunna veta något mycket bestämt om framtiden. Även en sådan kunskap kan ha ett visst värde för uppläggningen av den ekonomiska politiken.

### Alternativa konjunkturutsikter för utlandet.

Under ett år räknat från hösten 1948 till hösten 1949 ha tendenser till konjunkturavmattning dominerat. Dessa bestämdes i väsentlig grad av konjunkturförsämringen i Förenta staterna. En viss konjunkturavmattning har även ägt rum i ett flertal europeiska länder till följd av en snabb produktionsökning 1947—1949 i kombination med viss återhållsamhet på efterfrågesidan, som delvis framkallats av en mer restriktiv ekonomisk politik. Som naturligt är, slogo dessa tendenser särskilt hårt igenom på olika områden av den internationella handeln; en relativt stark ökning i exportlust och exportförmåga mötte på många marknader minskad efterfrågan, orsakad av konjunkturförsämring (såsom i Förenta staterna, Belgien, Schweiz), av viss konjunkturavmattning (t. ex. i Sverige) eller av växande valutasvårigheter (t. ex. i Sydamerika samt generellt vid inköp i hårdvalutaländer). Följden blev prisfall, i första rummet på de stora stapelvarorna, som gå i internationell handel (se kap. II), men även av en begynnande prisfallstendens på fabrikat. Den skärpta internationella konkurrensen ledde till en viss utjämning av de mycket stora prisspänningar på råvaror och fabrikat, som uppstått under 1946—1948 års inflationsbetonade högkonjunktur. Väsentligt högre priser kunde under den tiden tagas ut på mjukvalutaländernas inflaterade marknader än i den hårdare konkurrensen i hårdvalutaländernas mer balanserade ekonomier. Som ett typiskt exempel på minskningen i prisspänningar av denna art kan nämnas prisläget för den svenska pappersmassan; under 1948 års toppläge låg priserna i allmänhet väsentligt högre vid export på mjukvalutaländer än vid export på Förenta staterna,

men vid tiden för devalveringen tycktes det starka prisfallet ha åstadkommit en utjämning.

Den amerikanska konjunkturåterhämtningen från augusti—september och devalveringarna från 18 september ha medfört nya utvecklingstendenser och framkallat en i väsentliga avseenden ny konjunkturbild. Utsikterna för och betydelsen av en ny amerikansk konjunkturuppgång med prisstabilisering eller t. o. m. prisstegring på en del områden ha diskuterats i kap. I. Slutsatsen blev, att det finns anledning att räkna med fortsatt uppgång i produktion och konsumtion under första hälften av 1950, men att riskerna för ett nytt konjunkturomslag *kunna* bli aktuella nästa höst eller under 1951.

Såsom närmare utretts i kapitel II, var det primära resultatet av pundets, kronans och en rad andra valutors nedskrivning med drygt 30 procent i förhållande till USA-dollarn, att priserna på dollarvaror momentant kommo att ligga 44 procent högre än prisläget för pund- och kronvaror — i jämförelse med läget före devalveringen. Konstaterandet av en sådan prisspänning, som i längden givetvis inte kan bestå, ger inte mycken ledning för att avgöra, om en utjämning kommer att ske i huvudsak genom en relativt stark prisstegring i devalveringsländerna eller genom ett relativt kraftigt prisfall i dollarländerna.[1]

I vilken mån och hur anpassningsförskjutningar inom prisbildningen i olika länder komma till stånd efter devalveringarna, beror i första rummet på konjunkturläget. Om man tänker sig, att devalveringarna hade ägt rum i ett läge, där arbetslöshet och deflationstendenser dominerat, hade man haft anledning att vänta, att ifrågavarande anpassningsrörelse främst skulle innebära prisfall i dollarländerna. Ökad export och minskad import från devalveringsländernas sida skulle medföra tryck nedåt på prisnivån i dollarländerna och därmed öka depressionstendensen därstädes. Detta var som bekant vad som hände efter devalveringarna hösten 1931. Den befarade prisstegringstendensen i devalveringsländerna uteblev den gången så gott som fullständigt. Tänker man sig i stället samma devalveringar i ett utpräglat högkonjunkturläge, har man goda skäl att förmoda, att prisutjämningen i huvudsak kommer till stånd genom prisstegring i devalveringsländerna. Full sysselsättning och fullt utnyttjande av produktionskapaciteten i devalveringsländerna innebär i detta fall, att importfördyringen och den ökade exportstimulans, som devalveringen medför, knappast leder till ökad export och minskad import. Resultatet blir endast ökad konkurrens om redan fullt utnyttjad produktionskapacitet med pris- och lönestegring, som följd. Den svenska kronans och den kanadensiska dollarns appreciering 1946 kan möjligen tagas som »omvänt» exempel på detta fall; apprecieringen kan ju sägas ha inneburit motsvarande devalvering av samtliga andra valutor. Man

[1] För enkelhetens skull kallas här de länder, som devalverat sina valutor lika mycket, mer eller nästan lika mycket som England, devalveringsländer, medan Förenta staterna, Schweiz, Kanada m. fl. hårdvalutaländer, som inte devalverat alls eller i ringa utsträckning, kallas dollarländer.

kan konstatera, att denna »devalvering» följdes av allmän inflation och prisstegring. Det är dock givet, att någon slutsats beträffande kausalitet inte kan dras av detta konstaterande; den relativa betydelsen av Kanadas och Sveriges utrikeshandel är ju alltför ringa.

Situationen i september 1949, då devalveringarna gjordes, var emellertid, som ovan framhållits, varken klart inflationistisk eller klart deflationistisk. Enligt den karakteristik, som lämnades i kapitel I, kunde läget betecknas som en blandning av inflations- och deflationstendenser. Devalvering ger nu på ett synnerligen svåröverskådligt sätt upphov till både prisstegrings- och prissänkningsimpulser, och frågan är, vilka som på kortare respektive längre sikt kunna väntas bli dominerande.

Vid en diskussion av möjliga utvecklingsalternativ får man emellertid dessutom observera, att de prisspänningar, som devalveringarna framkallat, så att säga lagras ovanpå »gamla» prisspänningar, som förelågo före den 18 september. Såsom närmare redovisats och analyserats i kapitel II, lågo de västeuropeiska ländernas exportpriser, särskilt för industrivaror, relativt högt i jämförelse med t. ex. de amerikanska priserna på motsvarande produkter. Mjukvalutaländerna sökte och kunde »klå varandra» på sina inflaterade marknader, och följden blev relativt höga både export- och importpris. En viktig konsekvens av detta förhållande (se kapitel I) var också, att exporten från dessa länder i onormalt hög grad lockades över till mjukvalutaområden, där lönsamheten var bättre än på hård-(dollar-)valutaländernas mer konkurrensbetonade marknader. Det viktigaste exemplet på detta utvecklingsförlopp är Englands exportökning. Såsom visats i kapitel I har denna i hög grad inriktats på mjukvalutaområden, särskilt inom det yttre sterlingområdet, och den väldiga exportökningen har lätt funnit avsättning mot betalning i mjukvalutor (resp. möjliggjorts genom »deblockerade» sterlingbalanser).

Man kan säga, att ett tillstånd med höga priser på varor, som togos ut vid betalning i mjukvalutor före devalveringarna, och relativt låga priser, som gällde vid betalning i dollar (och vissa andra hårdvalutor) helt enkelt var uttryck för dollarns undervärdering. Varupriserna tenderade givetvis att bli lägre — räknat i gemensam valuta vid då gällande kurser — vid betalning i en knapp, undervärderad valuta än vid köp på inflaterad marknad med en mindre knapp och därmed övervärderad mjukvaluta. Dessa prisspänningar kunde till stor del fortbestå tack vare ett nät av valuta- och handelsregleringar i flertalet länder.

Från dessa synpunkter innebära devalveringarna tydligen ett försök till anpassning efter rådande marknadsförhållanden, även om besluten fattades så snabbt, att problemen om den inbördes relationen mellan valutorna knappast hunno övervägas med tillräcklig grundlighet. Såsom framgår av tabell 3 i kapitel II, låg den amerikanska lönekostnadsnivån i jämförelse med 1938 före devalveringarna obetydligt lägre än den svenska och avgjort högre än den engelska. Undervärderingen av dollarn före den 18 september hänförde sig i stället framför allt till skillnaden i »konjunkturdifferential» mel-

lan dollarländer och mjukvalutaländer, d. v. s. inflationstendensen på mjukvalutaländernas marknader och deflationstendensen på dollarområdena var en huvudorsak till för stor efterfrågan och för liten tillgång på dollar (och andra hårdvalutor) och därmed också till de prisrelationer, som ovan diskuterats. Mot denna bakgrund framstå devalveringarna knappast som en säker utväg ur dollarbristens problem. Devalveringarna kunna i en del länder komma att utlösa prisstegringsimpulser, som direkt och indirekt orsaka ökat inflationstryck och därmed i själva verket öka dollarunderskottet. Den ekonomiska politik, som kommer att föras i olika länder, blir givetvis av avgörande betydelse för det faktiska resultatet av devalveringarna.

Devalveringen av pund, kronor m. fl. valutor togs i själva verket till så kraftigt, att dollarpriserna, som tidigare snarast varit för låga, nu blivit för höga. Av det föregående resonemanget följer dock, att den prisspänning, som uppkom genom devalveringarna, inte blev så stor som ifrågavarande 30,5 respektive 44 procent. Tillståndet före devalveringarna med på många områden för höga exportpriser från devalveringsländerna betyder nämligen, att den nödvändiga prisanpassningen i och för sig blir mindre än den annars skulle vara. Devalveringsländernas priser behöva med andra ord stiga mindre respektive dollarpriserna falla mindre än som svarar mot devalveringen, för att utjämning skall nås.

I kapitel II har visats, att prisanpassningen hitintills i huvudsak skett prisstegringsvägen. Prisläget i Förenta staterna har i huvudsak varit stabilt sedan september — stigande på vissa områden och något fallande på andra. Devalveringsländernas export- och importpriser ha tämligen genomgående varit stigande sedan den 18 september (räknat i pund, kronor o. s. v.), medan prisfall hört till undantagen. I överensstämmelse med den bild av utgångsläget, som ovan skisserats, ha de internationellt omsatta stapelvarorna, för vilka någorlunda fullständig prisutjämning redan skett, träffats av en mycket stark prisstegring, i allmänhet av storleksordningen 30—40 procent (räknat i devalverad valuta). Fabrikatpriserna ha rört sig väsentligt trögare, och detta i synnerhet just på sådana områden, där prisläget redan tidigare varit relativt högt uppdrivet. Iakttagelser av denna art, med så kort erfarenhet av devalveringarnas verkningar, säga emellertid inte mycket om de fortsatta utvecklingsmöjligheterna. I anslutning till föregående betraktelsesätt äro följande alternativ tänkbara.

1) *Prisstegringsalternativ.* Förutsättningen är att den amerikanska konjunkturförbättringen fortsätter och står sig under 1950, och att därmed prisläget stabiliseras. (Man möter i själva verket i den amerikanska diskussionen på vederhäftigt håll även farhågor för betydande prisstegring under första hälften av 1950.) Devalveringarna komma att betyda en tendens till omriktning av exporten från mjukvaluta-(devalverings-)länder till Förenta staterna och andra hårdvalutaländer. Primärt har ju export på dessa länder blivit mer lönande; de prisrelationer, som förut voro till favör för exporten till mjukvalutaländerna, ha genom devalveringarna delvis omkastats. Samtidigt blir devalveringsländernas import från dollarområdena i hög grad

fördyrad, och en omläggning av importen kan därför väntas ske till länder, som devalverat sina valutor. I själva verket räknar man i England som en allvarlig risk, att exportökningen på dollarområdet kommer att i hög grad hämmas just genom ökad efterfrågan från bl. a. övriga länder inom sterlingområdet. Dessa utvecklingstendenser skulle sålunda betyda ökad efterfrågan och minskad tillgång på varor i handeln mellan devalveringsländerna. Impulser till prisstegring, som en devalvering i och för sig medför, skulle sålunda finna god jordmån i ökad knapphet. Härtill bör läggas, att möjligheterna att öka den totala exporten torde vara rätt begränsade, särskilt från England, och detta i synnerhet om det skulle uppstå en ny högkonjunktur med prisstegringstendenser.

En fortsatt prisstegring på devalveringsländernas exportvaror, som dessutom förr eller senare drar med sig prisstegring inom respektive länder, *kan* leda hän mot ett läge, som vad prisrelationerna beträffar närmar sig utgångsläget före den 18 september. Prisstegringen skulle sålunda kunna medföra, att mjukvalutaländernas exportpriser vid de nya dollarkurserna åter komma att ligga för högt i förhållande till exportpriserna från dollarländerna. Dollarn skulle efter en sådan inflationsprocess med andra ord åter bli undervärderad och slutsatsen bli, att devalveringar inte hjälpt fram till en lösning av dollarbristens problem utan endast framkallat inflation. Orsaken till en sådan utveckling skulle vara det faktum, att dollarn på grund av en bestående skillnad i »konjunkturdifferential» (se ovan) förblir en mycket knapp valuta. Och detta kommer till slut åter till uttryck i utgångsläges prisrelationer, nämligen att priser på varor betalda i dollar tendera att bli relativt låga. Håller sig prisnivån i Förenta staterna stabil, måste under denna förutsättning priserna i övriga länder sålunda till slut stiga i ungefärlig proportion till devalveringarnas storlek.

Detta är givetvis ett ganska extremt, men inte helt osannolikt alternativ. Risk för fortsatt prisstegring i devalveringsländerna föreligger utan tvivel. I England räknar man med att importpriserna till följd av devalveringarna komma att gå upp med i genomsnitt omkring 15 procent och att detta kommer att dra med sig en höjning av levnadskostnaderna av storleksordningen 3 procent.[1] Den ekonomiska politiken inriktas också i viss utsträckning på att möta ett ökat inflationstryck, härrörande från en efterfrågan, som tenderar att öka starkare än tillgången. Med den ekonomiska politik, som föres i England, låter man prisstegringarna slå igenom, såsom ett uttryck för de ökade påfrestningar, som väntas följa efter devalveringen. Av väsentlig betydelse för farhågorna, att devalveringarna för en del länder komma att medföra ökat inflationstryck, är risken för en allvarlig försämring av »terms of trade». Såsom ovan framhållits, ha de västeuropeiska exportpriserna, som till större delen bestå av industrivaror, under 1948—1949 legat relativt högt i förhållande till råvarupriserna, om man nämligen jämför med motsvarande prisrelationer i Förenta staterna (se kapitel II). Mening-

[1] Se *London and Cambridge Economic Service, Bulletin IV. Vol. XXVII:* »Prices and Devaluation» by R. G. D. Allen.

en med devalveringarna bör väl bl. a. just vara att underlätta en i längden oundviklig anpassning av dessa prisrelationer, d. v. s. en prissänkning på industrivaror i förhållande till råvarupriserna. Detta betyder sålunda en försämring av »terms of trade» och en motsvarande ökning i belastningen på dessa länders betalningsbalans. Och om dollarproblemet skall bringas närmare sin lösning, skall denna förlust i »terms of trade» kompenseras genom en ökning i exportvolymen. Tages vidare hänsyn till de ökade krav på exporten, som en minskning av Marshallhjälpen väntas ställa under 1950 och än mer under 1951, finns det utan tvivel skäl för farhågor för en ny prisstegringsvåg.

2) *Prisfallsalternativ.* Det vore naturligtvis lätt att framlägga ett alternativ med deflationstendenser dominerande, om en ny amerikansk konjunkturförsämring antages inträffa under 1950. Det finns emellertid, såsom tidigare framhållits, inte någon stor sannolikhet för en sådan utveckling. Även om förutsättningen av någorlunda stabilt konjunkturläge i Förenta staterna under 1950 bibehålles, finnes emellertid möjlighet för att den prisstegring i pund, kronor o. s. v., som följt av devalveringarna, upphör, och att så småningom de gamla deflationstendenserna åter göra sig gällande. Prisstegringsvågen skulle med andra ord vara relativt snabbt övergående.

Skälen för ett sådant alternativ skulle vara följande. Det är troligt, att möjligheterna för delvalveringsländerna att öka exporten på Förenta staterna, Kanada och Schweiz visa sig mycket snävt begränsade. Enligt all erfarenhet är den amerikanska importen i allmänhet mycket litet priskänslig. Sänkta dollarpriser synas på vissa områden t. o. m. ha framkallat en restriktiv inställning hos amerikanska avnämare av engelska varor. Det tar tid innan nya marknader för nya exportvaror från Europa hinna upparbetas. Bättre möjligheter för exportexpansion väntas däremot föreligga på Kanada. Det är vidare möjligt, att många länders import från Förenta staterna redan är så hårt beskuren genom direkt importreglering, att den fördyring av importen, som devalveringarna medför, inte medför någon mer betydande omläggning av importefterfrågan från dollar- till mjukvalutaländer. Devalveringarna skulle under dessa betingelser sålunda inte orsaka någon väsentlig ökning i spänningen mellan tillgång och efterfrågan på devalveringsländernas exportvaror, i synnerhet om hänsyn även tages till en successiv ökning i de olika ländernas exportförmåga. Under förutsättning av någorlunda stabilt prisläge i Förenta staterna skulle den primära prisstegringen på internationellt omsatta stapelvaror, som nästan omgående följt av devalveringen, tills vidare kanske bestå, men spridningen av dessa prisstegringar på halv- och helfabrikat och till olika länder skulle gå trögt och möta växande motstånd. I detta alternativ finns det nämligen anledning att räkna med att de krafter, som före devalveringarna verkade i deflationistisk riktning, åter bryta fram och göra sig gällande. Det finns goda möjligheter till fortsatt produktionsökning inom flertalet av Europas länder. Ökad tysk konkurrens bör väntas på viktiga exportmarknader för industri-

produkter. På sådana områden som järn- och stål- och textilproduktionen samt sjöfart hotar, som tidigare nämnts, på något längre sikt överkapacitet.

Verklighetsvärdet av detta alternativ beror i hög grad på den ekonomiska politik, som kommer att föras i olika länder. En restriktiv penning- och finanspolitik, som medför en begränsning i efterfrågan på varor för hemmakonsumtion och import, skulle öka motståndskraften mot prishöjningsoffensiver. Den allmänna mentaliteten inom näringslivet och hos konsumenterna spelar också stor roll. I den mån man tror, att rådande prisstegring är övergående, och att priserna med all sannolikhet komma att vara lägre i framtiden, få givetvis prisstegringstendenser svårare att göra sig gällande. I en konjunktur av detta slag böra även nu beslutade åtgärder att i viss mån frige importen och utöka kontingenterna i handeln mellan mjukvalutaländer verka i riktning mot ökad konkurrens och bortskärning av pristoppar.

Icke heller i detta alternativ bringas dollarproblemet snabbt närmare sin lösning. Tvärtom hotar den närmaste effekten av devalveringarna att bli en skärpning av dollarbristen, eftersom under ovan angivna betingelser exportintäkterna i dollar komma att sjunka mer än importutgifterna.. Knappheten på vissa produkter kan härigenom — och till följd av minskad Marshallhjälp — komma att öka i Västeuropas länder. I motsats till prisstegringsalternativet kan dock vägen mot ökad balans inom de olika ländernas ekonomier jämte växande handel mellan Västeuropas länder öka möjligheterna till stigande produktivitet och därmed på längre sikt minska dollarbristens problem — om inte en amerikansk depression inträffar dessförinnan.

Det behöver inte särskilt understrykas, att ovan skisserade alternativ för den internationella konjunkturen äro i hög grad schematiska och stiliserade. De ha framlagts för att belysa de krafter, som äro i verksamhet, och hur de verka. Avsikten är även att visa, hur utvecklingen balanserar mellan inflation och deflation. Risken är påtaglig för att de prisstegrande krafterna komma att dominera i de länder, som genomfört en kraftig devalvering. Denna risk gäller framför allt första delen av 1950. Men det finnes även risk för att prisstegringen fortsätter och drar med sig lönehöjningar i olika länder. Det är emellertid också möjligt, att inflationstendensen är relativt snabbt övergående och att de krafter, som före den 18 september verkade i konjunkturdämpande riktning, efter en tid åter ta vid. I ett läge av denna obestämda art kommer givetvis den i olika länder förda ekonomiska politiken att spela stor roll.

### Alternativ för konjunkturutvecklingen i Sverige.

Möjligheterna för den ekonomiska utvecklingen i Sverige under 1950 kunna diskuteras i direkt anknytning till ovanstående alternativ för den internationella konjunkturen. Resonemangen borde därför under hänvisning till föregående avsnitt i hög grad kunna förkortas.

Under senare delen av 1948 och under 1949 har 1947 års inflationsbetona-

de högkonjunktur successivt dämpats ned. Detta har skett både tack vare stegrad produktion och tack vare en begränsning i efterfrågeökningen. Industriproduktionen har visat en överraskande stor stegring — 6 % — mellan 1947 och 1948, medan produktionsvolymen per arbetstimme steg med 4 %, vilket är något mer än som var normal förkrigstakt (se kap. VI). Det synes icke osannolikt, att produktiviteten fortsatt att öka i samma goda takt mellan 1948 och 1949. Detta torde delvis stå i samband med inflationskonjunkturens försvinnande. Härigenom har förhållandena på arbetsmarknaden sanerats i betydande grad (se kap. IX), leveranstiderna förkortats, flaskhalsar försvunnit, och varor som fastnat i produktionsprocessen mognat fram i färdiga produkter. Liksom efter första världskriget tyckes man sålunda även denna gång få en återhämtning av under krigsåren förlorad produktivitetsstegring. Dock synes produktionen per arbetstimma ännu 1948 ligga endast omkring 15 % över 1939 års nivå (8 % om ökningen i antalet tjänstemän medräknas), medan om förkrigstrenden fortsatt, produktiviteten nu skulle ha legat omkring 30 % över 1939 års läge.

Produktionsstegringen inom industri och jordbruk under åren 1947—1949 har medfört en årlig genomsnittlig ökning i den totala nationalprodukten — räknat i oförändrade (1948 års) priser — med omkring 1 000 miljoner kronor (se kap. III). Denna ökning i bruttonationalprodukten motsvarar omkring 3,5 % per år, vilket ligger över normal förkrigstakt.

Samtidigt som sålunda ökningen i den totala tillgången på varor och tjänster varit överraskande god, har stegringen i efterfrågan hållits tillbaka. Den privata investeringsverksamheten har med stöd av skärpt byggnadsreglering skurits ned under 1947 års extremt uppdrivna nivå med nära 1 000 miljoner kronor (i 1948 års priser) till 1949 (18 %). Enskildas inkomster stego visserligen betydligt mellan 1947 och 1948 (med omkring 12 %), men ökningen i de *reala* konsumtionsutgifterna begränsades till omkring 2 % dels till följd av prisstegring, dels tack vare ökat privat sparande (se kapitel III). På grund av lönestabiliseringen under 1949 och fortsatt ökning i sparandet ha de totala konsumtionsutgifterna för 1949 i summa stabiliserats på ungefär oförändrad nivå och realt snarast visat någon tendens till nedgång mellan 1948 och 1949. Eftersom den privata investeringsverksamheten pressats ned ytterligare till 1949, ha de totala privata bruttoutgifterna — beräknade i 1948 års priser — undergått en minskning mellan 1948 och 1949.

Den intressantaste och kanske väsentligaste konsekvensen av hemmamarknadens minskade anspråk på den löpande produktionsökningen har emellertid varit den omsvängning i handels- och betalningsbalans som ägt rum under åren 1947—1949. Handelsbalansens underskott har under dessa år i runda tal visat beloppen: 2 000, 950 och 150 miljoner kronor. Bytesbalansen har kastat om från ett underskott på nära 500 miljoner kronor 1948 till ett överskott på 360 miljoner kronor 1949. Konjunkturavmattningen 1948—1949, som till stor del kan hänföras till det förbättrade utrymmet mellan löpande produktion och anspråken från hemmamarknaden, har möjliggjort dels en planerad nedskärning av importvolymen med omkring 25 %

sedan 1947, dels en samtidig ökning i exportvolymen med ungefär samma procenttal. Det bör observeras, att konjunkturutvecklingen mellan 1948 och 1949 innebar en försämring av bytesförhållandet, d. v. s. relationen mellan export- och importpriser med omkring 10 % (se kap. V). Den ovan angivna exportökningen och importminskningen innebar sålunda även kompensation för denna samhälleliga produktivitetsförlust (som svarar mot omkring 2 % av nationalprodukten) och ändå uppstod, som sagt, ett överskott i bytesbalansen, som resulterade i en ökning av valutareserven (se kap. V s. 75).

Med utgångspunkt från de här i korthet skisserade utvecklingstendenserna i Sveriges ekonomi 1947—1949 skola några synpunkter på konjunkturalternativen för 1950 anläggas. Avsikten är inte att i detalj gå igenom utsikterna på olika områden m. m.; för en sådan redogörelse hänvisas till en rapport av nationalbudgetdelegationen.

De två i tabell 1 framlagda kalkylalternativen, som för övrigt äro uppgjorda i nära anslutning till köpkraftsöverskotts- eller inflationsgapsberäkningarna i tidigare rapporter, kunna på sätt och vis betraktas som rimliga ytterlighetsalternativ. Förutsättningarna, som ligga till grund för de olika posterna, äro i och för sig att betrakta som sannolika utvecklingsmöjligheter. Ingen post i de båda alternativen bygger sålunda på någon osannolik hypotes om framtiden. Däremot kan man säga, att vardera av de båda ytterlighetsalternativen innebär ett hopande av sådana, i och för sig ganska sannolika möjligheter på olika punkter, som verka i samma riktning. I »inflationsalternativet» ha sålunda möjligheterna till en relativt ogynnsam tillgångsutveckling kombinerats med möjligheter till relativt hög efterfrågan och i »deflationsalternativet» tvärtom. Båda kombinationerna torde vara logiskt riktiga och i verkligheten tänkbara. En viss snedbelastning av förutsättningar i angivna riktningar har valts just för att klargöra tänkbara *ris-*

**Tabell 1. Kalkyl för efterfrågeöverskott respektive underskott 1950.**
Ökning respektive minskning i tillgång och efterfrågan 1949—1950.

| | Alt. 1 »deflation» | Alt. 2 »inflation» |
|---|---|---|
| *Tillgång.* | | |
| Bruttonationalprodukt..... | + 900 | + 500 |
| Import ..... | + 700 | + 200 |
| Summa tillgång | + **1 600** | + **700** |
| *Efterfrågan.* | | |
| Bruttokapitalbildning..... | + 300 | + 400 |
| Privat konsumtion ..... | + 100 | + 300 |
| Offentlig konsumtion ..... | + 100 | + 100 |
| Export ..... | 0 | + 600 |
| Lager..... | — 200 | + 200 |
| Summa efterfrågan | + **300** | + **1 600** |
| Differens | + 1 300 | — 900 |

*ker,* som 1950 års konjunkturutveckling kan innebära. Det bör till slut framhållas, att det givetvis endast är fråga om *räkneexempel* med ytterst ungefärliga siffror. Uppställningarna äro gjorda i direkt anknytning till den i kapitel III uppställda försörjningsbalansen (se tabell 1, s. 32).

Det är särskilt svårt att på ett rimligt sätt fixera posterna för förändringarna i export och import mellan 1949 och 1950. I de här framlagda två ytterlighetsfallen — som dock, som ovan framhållits, böra falla inom sannolikhetsfältet — antagas olika yttre betingelser gälla för utrikeshandeln. I »deflationsalternativet» (alt. 1) förutsättes, att under större delen av 1950 i allmänhet viss konjunkturavmattning gör sig gällande på våra utländska marknader. Detta skulle betyda, att det blir relativt lätt att importera för oss värdefulla varor till relativt hyggliga priser, medan betingelserna för exporten äro mindre goda. Frilistningen av importen kan i detta fall på en del områden tänkas medföra minskad exportbenägenhet för en del produkter, i den mån nämligen en förut på grund av exportoffensiv i någon mån försummad hemmamarknad hotar bli försörjd med importerade artiklar. I »inflationsfallet» (alt. 2) däremot förutsättes det råda högkonjunktur med prisstegringstendenser på olika utländska marknader och därmed goda exportmöjligheter, samtidigt som detta även resulterar i svårigheter att importera begärliga produkter till rimliga priser. I förra fallet uppstår det sålunda en tendens till minskning av 1949 års överskott i bytesbalansen, och i andra fallet tenderar exporten att öka snabbare än importen.

I *alternativ 1,* som leder fram till ett efterfrågeunderskott på 1 300 miljoner kronor, förutsättes en ökning i bruttonationalprodukten (räknat i 1949 års priser) med 900 miljoner kronor eller ungefär lika stor ökning som mellan 1948 och 1949. Eftersom den stora produktionsökningen inom jordbruket, som ägt rum under de senaste åren, i huvudsak torde få betraktas som en engångsartad återhämtning efter 1947 års dåliga skörd (se kap. VI), förutsätter angiven ökning av nationalprodukten för övriga näringsgrenar gynnsamma produktionsbetingelser avseende tillgång på arbetskraft, bränsle och råvaror. Det är fråga om ett relativt optimistiskt antagande men ingalunda orimligt optimistiskt. Inom industrien synes man i allmänhet räkna med goda produktionsbetingelser under nästa år; man väntar, att nyinvesteringar, som successivt tas i bruk, komma att medföra betydande produktionstillskott. En ytterligare produktivitetshöjande faktor, som under angivna betingelser skulle kunna verka med större kraft än tidigare, vore ökad konkurrens mellan företagen om begränsade avsättningsmöjligheter. Framför allt bör skärpt konkurrens mellan ökad produktion och den väsentligt vidgade import, som förutsättes i detta alternativ (frilistning av importen) medföra utrensning av den mindre effektiva produktion, som uppstått och skyddats under importregleringarnas hägn.

Utrikeshandelns poster äro, som ovan framhållits, de ovissaste i detta slag av kalkyl. I alternativ 1 har antagits, att i överensstämmelse med importplaner för 1950 bytesbalansens överskott på 360 miljoner kronor 1949 försvinner samt att en del av valutareserven (motsvarande 17 miljoner pund)

förbrukas. Dessutom göres det gynnsamma, men inte orimliga antagandet, att bytesförhållandet mellan export och import blir ungefär detsamma som i genomsnitt för 1949, d. v. s. att importpriserna under 1950 åter sjunka eller våra exportpriser stiga hastigare än importpriserna, så att försämringen efter devalveringen blir snabbt övergående. I anknytning till i föregående avsnitt diskuterat prisfallsalternativ är detta icke någon osannolik möjlighet. Skogsindustriens utgångsläge, med delvis uttömda lager och i allmänhet stor efterfrågan framför allt på trävaror och massa, är gynnsamt för prisstegringar, medan det är möjligt, att vissa överdrivna importprisstegringar sjunka tillbaka. Resultatet av dessa överväganden blir i alternativ 1, att importen vid en antaget oförändrad exportvolym kan förutsättas stiga med 700 miljoner kronor.

På efterfrågesidan planeras i investeringsprognosen en ökning av den totala bruttokapitalbildningen med omkring 350 miljoner kronor. Trots lönestabiliseringen bör man räkna med omkring 2 % stegring i enskilda inkomster. Skattebelastningen minskar sannolikt något i förhållande till 1949 genom nedgång i nettosumman för kvarskatterna. Det ligger i linje med deflationstendensen i detta alternativ att antaga fortsatt ökning i de enskilda inkomsttagarnas sparande (se sammanställningen över det privata sparandets ökning 1947—1949 i kap. III, s. 40). Man kan på detta sätt motivera, att en så blygsam konsumtionsökning som 100 miljoner kronor införes i tabell 1. Mellan 1948 och 1949 framkom under liknande förutsättningar (så när som på skatterna) någon minskning i den reala konsumtionen. Ökningen i de offentliga konsumtionsutgifterna antagas oförändrat 100 miljoner kronor i bägge alternativen.

Förändringar i lagerhållningen äro, såsom framhållits i kapitel I, av stor vikt för konjunkturutvecklingen. Det har för alternativ 1 antagits, att utvecklingen mot en alltmer utpräglad köparnas marknad i detta fall bör ta sig uttryck i försiktiga inköp från handelns och industriens sida med syfte att minska lagren. Det skulle alltså vara fråga om en fortsättning på de tendenser, som iakttagits under 1949.

I *alternativ 2,* »inflationsalternativet», antages bruttonationalprodukten endast stiga med omkring 500 miljoner kronor. Såsom framhållits i kapitel III har de senaste årens ökning i nationalprodukten per sysselsatt individ varit onormalt stor. Det är möjligt, att de faktorer, som orsakat denna snabba återhämtning i produktiviteten, icke längre äro verksamma. Mindre gynnsamma betingelser kunna dessutom göra sig gällande bl. a. i form av sämre tillgång på viktiga råvaror och halvfabrikat. I prisstegringsalternativet för den internationella konjunkturen skulle en följd ju bl. a. bli sämre tillgång för mjukvalutaländer på begärliga artiklar, under antagandet att dessa i ökad omfattning kunna exporteras till hårdvalutaländer. Vidare kan en ny inflationstendens åter orsaka försämrade betingelser på arbetsmarknaden (med ökad rörlighet o. d.). Relativt låg import utesluter de gynnsamma verkningar på produktiviteten, som uppkommo i alternativ 1.

Under i detta fall förutsatta internationella konjukturförhållanden anta-

ges en betydande exportökning bli en »inflationsdrivande» faktor. Ökningen i exportvolymen har satts till 600 miljoner kronor, vilket något överstiger expansionstakten under närmast föregående år. Vidare tages den ogynnsamma möjligheten med i räkningen, att »terms of trade» fortsätter att försämras utöver det läge, som indiceras av kommerskollegii export- och importprisindextal för november (se kap. V, s. 65) till 15 % under 1949 års läge. Det är rimligt att även i detta alternativ förutsätta viss ökning av importvolymen (med 200 miljoner kronor); effekten av handelns liberalisering begränsas i detta fall dock av ogynnsamma importbetingelser (se ovan). Resultatet av dessa antaganden blir, att bytesbalansen även under 1950 skulle tendera mot överskott (på omkring 100 miljoner kronor), och att sålunda planerna på viss förbrukning av valutareserven icke skulle kunna genomföras.

Eftersom importvolymen skars ned med omkring 800 miljoner kronor mellan 1948 och 1949 men antages ökad med 200 miljoner kronor mellan 1949 och 1950 blir förändringen på tillgångssidan totalt sett gynnsammare än mellan 1948 och 1949. Belastningen på efterfrågesidan blir emellertid stor i detta fall. I stället för den nedskärning av investeringarna, som ägde rum 1948—1949, har här räknats med 400 miljoner kronors ökning, d. v. s. något över investeringsprognosens siffra. Det antages, att inflationstendensen och prisstegringsrisken i någon mån påskynda investeringsbesluten. Detta är också förklaringen till att en benägenhet att öka lagren antages visa sig i denna konjunktur. Under antagande av ungefär samma allmänna inkomstökning i alternativ 2 som i alternativ 1 — lönestabiliseringen antages hålla — sker i alternativ 2 en nedgång i privata sparandet med 200 miljoner kronor i jämförelse med alternativ 1. Detta bör vara ett rimligt uttryck för förändringen i konjunkturtendensen.

Avsikten med dessa alternativ är att söka belysa brytningen mellan inflations- och deflationstendenser. Relativt små modifikationer i antagandena — respektive störningar i verkligheten — kunna förvandla en dominerande deflationstendens till en mer inflationsbetonad konjunktur. I övrigt få alternativen inte tas alltför bokstavligt. De faktiska utvecklingstendenserna äro givetvis så skiljaktiga för olika områden, att de inte gärna låta sig infångas i denna metods ytterst enkla schemata. Dessa ge dock ett perspektiv på tillvaron, en aspekt, som leder fram till en diskussion om den ekonomiska politiken, sådan den kan uppläggas i nationalbudgetform. Det bör särskilt understrykas, att ovanstående kalkyler inte få uppfattas som någon sorts försök till *prognoser*. De avse endast att belysa de *tendenser*, som under olika förutsättningar kunna väntas göra sig gällande under 1950. Avslutningsvis skall några synpunkter ges på frågan, vilken faktisk konjunkturutveckling dessa tendenser kunna komma att utlösa.

En viktig synpunkt, som klart belyses i alternativ 1, är att det i Sverige tyckes föreligga en ganska stark tendens mot fortsatt neddämpning av högkonjunkturen. Kombinationen av stark produktionsökning och lönestabilisering plus den tendens till ökad sparvilja, som tydligt gjort sig gällande

1948 och 1949, borde i och för sig medföra en fortsatt konjunkturavmattning. Alternativ 1 visar, att planerna på att dessutom öka importen väsentligt i förhållande till 1949 med hjälp av vår relativt stora pundreserv helt enkelt inte gå ihop med den angivna deflationstendensen. Det framräknade efterfrågeunderskottet visar just detta. Konflikten mellan planer och en sådan eventuell utvecklingstendens kan i ett faktiskt förlopp lösas på många sätt. Det är möjligt, att det faktiska importbehovet skulle nedgå under en konjunkturavmattning av här ifrågavarande slag. Eller också kan man tänka sig, att den stora produktionsökning, som framkommer och inte finner avsättning på en relativt svag hemmamarknad, pressas ut i ökad export, och detta i synnerhet om konjunkturerna i utlandet äro goda. Ett sådant alternativ skulle i själva verket ligga i linje med utvecklingen under 1948 och 1949. Med andra ord skulle den tendens till »översparande», som alternativ 1 ger uttryck åt, delvis ta formen av en icke planerad ökning i valutareserven, tack vare ett ökat exportöverskott. En tendens till efterfrågeunderskott i kombination med ökad importkonkurrens kan också tänkas resultera i viss omflyttningsarbetslöshet eller i prisfall på förut importskyddade varuområden, varigenom värdet av nationalproduktökningen bringas ned.

Kalkylen i alternativ 1 kan givetvis bringas till bättre balans genom att »låna» förutsättningar från alternativ 2. Devalveringen har mellan september och november följts av en försämring i »terms of trade», som kan minska tillgången under 1950 med kanske 500 miljoner kronor. Vissa svårigheter kunna uppstå att få till stånd en betydande ökning i importen, som passar den svenska marknaden och produktionen; prisstegring på importvaror kan komma att minska inköpen, en tendens, som kan komma att stödjas genom sträng priskontroll. Det är samtidigt möjligt, att ökad export i en god utlandskonjunktur medför betydande efterfrågetillskott. Den ökade frigivningen av handeln kan komma att medföra en starkare tendens till exportän till importökning, *om* nämligen tendensen enligt alternativ 1 innebär, att Sveriges ekonomi framstår som relativt sett mer balanserad (mindre inflations- eller högkonjunkturbetonad) än flertalet länder, som tillhöra frilistningsgruppen. På samma sätt kan man vid diskussionen av alternativ 2 »låna» förutsättningar från alternativ 1. Tendensen mot ökat inflationstryck under de förhållanden, som råda i alternativ 2, kunna motverkas av eller utlösa ökad import, och samtidigt kan tendensen till exportökning hållas tillbaka på grund av en köpkraftig hemmamarknad. Härigenom minskas överskottet i bytesbalansen och ökas sannolikheten för att en del av mjukvalutareserven kommer att förbrukas. En konjunktur av detta slag medför uppenbarligen ökad risk för att importprisstegring slår igenom på hemmamarknaden.

Det bör i detta sammanhang ännu en gång understrykas, att varje bedömning av framtida förskjutningar i betalningsbalansens netto måste bli alldeles särskilt osäker. Såsom ovan framhållits, är det redan ytterst vanskligt att avgöra, hur de totala tillgångs- och efterfrågeposterna tendera att variera, och därav draga slutsatser om konjunkturutvecklingen. Det är gi-

vetvis långt mer vanskligt att av sådana kalkyler draga konklusioner om förändringar av förändringar, som det just är frågan om vid uppskattning av variationer i betalningsbalansens saldo. Och givetvis gäller detta i än högre grad om saldona i handeln med olika länder och ländergrupper. Erfarenheterna från import- och exportplaner under senare år ha till fullo visat detta. Och då hade man ändå en tämligen fullständig reglering av import- och exporthandeln, medan det nu är fråga om att bedöma utvecklingen under en friare utrikeshandel. Risken för oväntade över- och underskott, totalt och på olika länder, måste bli stor. Härigenom kunna i dag oförutsebara komplikationer uppstå i handeln med olika länder, som eventuellt skulle få väsentliga verkningar på den totala exporten och importen och därmed på totalkalkylen.

**Sammanfattning.**

En viktig slutsats av dessa försökskalkyler för tillgångs- och efterfrågeförändringar mellan 1949 och 1950 är, att det finns möjligheter för att 1949 års konjunkturavmattning fortsätter. Det är sålunda möjligt, att tendensen mot efterfrågeunderskott gör sig gällande trots de prisstegringar för export- och importvaror, som följa av devalveringarna. Importprisstegringens effekt på den inhemska marknaden begränsas i fråga om konsumtionsområdet genom subventioner. Under givna förutsättningar påverkar subventionspolitiken i och för sig inte utslaget i kalkylmodellen enligt alternativ 1 och därmed inte heller deflationstendensen.[1] Den minskning i budgetöverskottet, som subventionsbeloppet innebär, motsvaras nämligen av ökat företagssparande. Härvid förutsättes, att byggnadsregleringen och lönestabiliseringen äro fullt effektiva, så att ökade bruttovinster, som orsakas av höjda exportpriser, inte föranleda ökad efterfrågan på varor och tjänster.

Den tendens till fortsatt konjunkturavmattning, som med stöd av här angivna premisser synes sannolik, kan emellertid väntas framkalla förändringar, som medföra, att en faktisk konjunkturavmattning inte ger sig till känna t. ex. i form av ökad arbetslöshet. Några exempel härpå ha getts i det föregående. Den förutsatta importökningen kan komma att utebli på grund av otillräcklig efterfrågan — eller alternativt konkurrera ihjäl mindre effektiv svensk produktion och därmed friställa produktionsresurser för ökad export. Om någon allmän konjunkturförsämring inte inträffar i övriga länder — vilket såsom ovan framhållits inte synes sannolikt — är det rimligt att förmoda, att en fortsatt tendens till konjunkturavmattning i Sverige i första rummet leder till ökad export, liksom under åren 1948 och 1949. I själva verket kan man föreställa sig ett »harmoniskt» konjunkturalternativ, som resulterar i snabbt växande export- *och* importvolym. Detta vore »natur-

[1] Dessa förutsättningar inkludera det »politiska» villkoret, att reallönenivån i huvudsak är given; en prisstegrlng på importvaror, som inte subventionerades bort, skulle vid given nominell inkomstnivå givetvis medföra reallönesänkning och minskad konsumtion och därmed påverka den ekonomiska balansen.

ligt» med hänsyn till dagens läge med en real nationalinkomst, som torde ligga 40—50 procent över 1936/38 års nivå, men med import- och exportvolymindextal, som ännu inte riktigt nått upp till förkrigsnivån. Som ovan framhållits, böra stora potentiella möjligheter till höjd produktivitet kunna realiseras vid en ökad internationell arbetsfördelning. En ökning i den svenska exporten kan medföra, att exportpriserna på olika områden komma att ligga lägre än annars varit fallet. En viss försämring i »terms of trade» kan med andra ord inträffa i stället för en motsvarande ökning i valutareserven. Det är lätt att inom ramen för ett konjunkturavmattningsalternativ (av typ alternativ 1) finna utjämningsposter av detta slag, så att ett kvarstående underskott framstår som icke signifikativt.

Marginalen mellan en konjunkturutveckling av ovan angivet slag med någon deflationstendens (trots en mer engångsbetonad prisstegring), som utlöser och därmed effektivt motverkas av exportökning, och en konjunkturtendens med viss inflationsspänning (av typ 2) är, såsom tidigare understrukits, relativt liten. Små förskjutningar i betingelserna för uppkomsten av en tendens mot efterfrågeunderskott — i form av någon ytterligare försämring i »terms of trade», något mindre produktionsökning, en aktiv exportökning, mindre importökning — kunna medföra en stegring i efterfrågan, som tenderar att bli större än ökningen i tillgången. I det internationella avsnittet har framhållits, att betydande risker finnas för att konjunkturutvecklingen efter devalveringarna i många länder innebär ökat inflationstryck. Det är uppenbart, att risken för en liknande utveckling i Sverige i hög grad ökar, om en mer inflationsbetonad högkonjunktur uppstår i olika länder. Exportsugningen blir större, samtidigt som importmöjligheterna minska. Prisstegringen på import- och exportvaror kan komma att fortsätta, och i den mån den ekonomiska balansen inom landet av angivna skäl försämras, kunna farhågor för prisstegring bidraga till återkomsten av en mera inflationsbetonad högkonjunktur. Man bör sålunda under alla förhållanden räkna med *risken* för att besvärande prisstegringstendenser kunna komma att göra sig gällande under 1950. Om en sådan risk skulle aktualiseras, kunna även ovan nämnda förutsättningar för subventionspolitiken komma att rubbas. Svårigheterna att hindra en genombrytning av indextaket kunna bli stora, vartill kommer, att subventionspolitiken i ett sådant läge inte längre blir neutral i förhållande till den ekonomiska balansen. Utgiftsbenägenheten vid ökade vinster tenderar under dessa betingelser att bli större än i föregående alternativ. Och är det — såsom förutsatts i alternativ 2 — fråga om en mer väsentlig försämring i »terms of trade», komma subventionsutgifterna och den häremot svarande ökningen i det totala budgetunderskottet sannolikt inte att balanseras av någon motsvarande ökning i sparandet från ökade företagsvinster. Subventionspolitiken leder sålunda under dessa förhållanden mot inflationstryck. Risken för en senare prisstegring kan bli stor, om en konjunktur av denna typ skulle föreligga vid den tid, då subventionerna skola avvecklas och lönerna höjas.

Såsom inledningsvis framhållits, kan en entydig konjunkturbedömning

icke framläggas med ledning av i dag observerbara utvecklingstendenser. Handelspolitik och ekonomisk politik över huvud taget befinna sig i stöpsleven i en rad länder. Vi ha nöjt oss med att såväl för den internationella ekonomiska utvecklingen som för konjunkturutvecklingen i Sverige framlägga olika alternativ. När det ovan framhållits, att det finns starka skäl, som tala för fortsatt konjunkturavmattning och samtidigt risk för prisstegring och ökat inflationstryck i en del länder, bör det erinras om, att ett år — 1950 — är långt, och att konjunkturläget kan vara helt annorlunda i slutet än i början av året. Det är möjligt och t. o. m. sannolikt, att inflationstendenserna i första hand internationellt sett men som följd därav även i Sverige bli mer dominerande i början än i slutet av året. — Den väsentliga slutsatsen för den ekonomiska politiken under 1950 av föregående diskussion är, att denna inte kan inriktas på att endast möta en för hela året dominerande konjunkturtendens. Man måste i stället vara beredd på olika möjligheter, dels på risk för prisstegring och inflationstryck i synnerhet under första delen av året, dels på möjligheten för en fortsatt konjunkturavmattning, som dock synes mindre på kort sikt men beaktansvärd på längre sikt. Särskilt i fråga om utrikeshandel och betalningsbalans, totalt och med olika länder och ländergrupper kunna överraskningarna inför här diskuterade konjunkturperspektiv bli mycket stora.

*Bilaga.*

## Den svenska exportens struktur åren 1937—1939 och 1946—1948.

I Meddelanden från konjunkturinstitutet, serie A: 3 (»Konjunkturläget hösten 1938»), presenterades en tabellbilaga, som avsåg att belysa den svenska exportens utveckling under mellankrigsperioden. I denna tabellbilaga gavs icke blott siffror över den svenska exportens fördelning på länder och varugrupper utan ett försök gjordes även att ge en bild av vilken roll svenska exportvaror spelade i andra länders import. Här framlagda tabeller äro ämnade att på motsvarande sätt belysa utvecklingen av den svenska exporten under de tre efterkrigsåren 1946—48 i jämförelse med förkrigstiden, närmast åren 1937—39. Tabellerna äro sammanställda på samma sätt som i den tidigare konjunkturrapporten. Antalet länder, vars import undersökes med hänsyn till svenska exportprodukter, har emellertid utvidgats med några, som efter kriget fått större betydelse för svensk export än de hade före kriget.

Siffermaterialet har hämtats ur de olika ländernas handelsstatistiska publikationer.[1] I de fall då sådana icke funnits att tillgå eller icke varit kompletta (t. ex. för Belgien och Brasilien), ha andra statistiska källor från dessa länder anlitats. För år 1948 har för de flesta länder endast preliminära siffror kunnat erhållas.

För eventuella jämförelser med tidigare publicerat material för mellankrigsperioden bör påpekas, att flera länder ändrat gruppering av vissa importvaror i handelsstatistiken. Till följd härav har det icke varit möjligt att i denna bilaga ge fortsättning i oförändrad form på alla de serier, som tidigare publicerats fram till 1937.

I det följande skall ges en översikt av några resultat, som kunna utläsas ur tabellerna. Något försök att ge en systematisk sammanfattning av de viktigaste resultaten eller analysera orsakerna till de redovisade förändringarna skall icke göras, då detta här skulle föra alltför långt. Den som är intresserad av detaljer i utvecklingen, hänvisas f. ö. till de olika tabellerna. Vid nedanstående jämförelse mellan för- och efterkrigstiden användas åren 1937—38 som representativa för förkrigstiden. År 1939 har icke ansetts ändamålsenligt att medtaga som jämförelseår, eftersom export och import för detta år i hög grad påverkades av det redan påbörjade världskriget. För efterkrigstiden användes i allmänhet år 1948 som jämförelseår.

Efter kriget ha vissa betydelsefulla förändringar ägt rum i fördelningen av Sveriges export på olika länder i jämförelse med förkrigstiden. I tabell 1 återfinnas de länder,[2] som åren 1937 och 1948 intogo en ledande ställning som svenska exportmarknader. Av tabellens siffror framgår, att av de länder, som före kriget (1937—38), intogo de sex främsta platserna som marknader för Sveriges export, endast Norges andel i den svenska exporten har vuxit efter kriget (1948), varvid den höga kvoten för 1948 torde bero på fartygsexporten. Bland länder som ökat i betydelse kunna nämnas Neder-

[1] Fördelningen på länder i tabellerna D—M avser inköpsländer, i den mån uppgifter härom funnits tillgängliga. Denna princip har använts för att få siffrorna jämförbara med motsvarande serier i *Meddelanden från konjunkturinstitutet, Serie A: 3*, s. 94 ff.

[2] Uppgifterna avse försäljningsländer. Jfr not 1, s. 188.

**Tabell 1. Ledande länder inom den svenska exporten 1937—1939 och 1946—1948.**

| | Procent av totala exporten | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
| England med Nordirland | 23·9 | 24·5 | 23·2 | 16·7 | 16·3 | 18·1 |
| Tyskland[1] | 15·8 | 18·2 | 19·6 | — | — | 3·8 |
| Förenta staterna | 11·1 | 9·0 | 9·5 | 7·5 | 11·3 | 7·4 |
| Norge | 7·0 | 6·7 | 7·4 | 7·3 | 7·6 | 9·2 |
| Danmark | 4·2 | 4·8 | 5·3 | 5·7 | 4·2 | 4·0 |
| Finland | 4·4 | 4·7 | 5·0 | 2·5 | 1·8 | 2·0 |
| Nederländerna | 3·0 | 3·7 | 5·0 | 6·9 | 6·1 | 6·4 |
| Belgien | 3·7 | 3·0 | 2·5 | 6·4 | 6·1 | 5·6 |
| Frankrike | 4·6 | 3·3 | 3·3 | 6·3 | 5·6 | 5·1 |
| Övriga länder | 22·3 | 22·1 | 19·2 | 40·7 | 41·0 | 38·4 |

länderna, Belgien och Frankrike. Tabell A i tabellbilagan visar, att även andelen i Sveriges export för en rad andra länder, som inte ha så stor betydelse, vuxit efter kriget. Bland dessa länder kunna nämnas Polen, Eire, Spanien, Portugal, Schweiz, Grekland och Turkiet. På det hela taget kan man säga, att Sveriges export, när det gäller fördelningen på de olika länderna, har blivit mera differentierad än före kriget. Medan före kriget (1937—38) de tre största avsättningsländerna omfattade drygt 50 % av den svenska exporten, representerade de år 1948 endast en tredjedel. Å andra sidan ha de länder, som vart och ett svarar för mindre än 3 % av den svenska exporten, år 1948 importerat 33 % av den svenska exporten mot endast 22 % åren 1937—38.

Även beträffande den svenska exportens fördelning på olika varugrupper ha givetvis vissa förändringar inträffat sedan före kriget, vilket framgår av tabell 2.

**Tabell 2. Fördelningen av den svenska exporten på olika varugrupper i procent av hela exporten 1937—1939 och 1946—1948.**

| | Procent av den totala exporten | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
| Lantbruksprodukter | 4·8 | 5·9 | 5·2 | 1·8 | 2·2 | 1·2 |
| Trävaror och arbeten därav | 13·1 | 10·8 | 11·4 | 11·4 | 10·7 | 11·3 |
| Pappersmassa | 20·8 | 18·6 | 18·3 | 23·0 | 27·1 | 24·9 |
| Papp och papper | 8·3 | 6·7 | 7·9 | 13·0 | 14·3 | 13·8 |
| Järnmalm | 10·6 | 13·0 | 12·3 | 4·3 | 5·6 | 6·6 |
| Järn och stål samt arbeten därav | 11·3 | 11·8 | 11·5 | 9·4 | 8·4 | 7·5 |
| Maskiner | 8·5 | 9·2 | 9·4 | 12·2 | 9·8 | 10·4 |
| Fartyg | 3·0 | 2·9 | 3·2 | 2·9 | 3·7 | 5·8 |
| Övriga varor | 19·6 | 21·1 | 20·8 | 22·0 | 18·2 | 18·5 |

I fortsättningen skall i korthet göras en rent siffermässig genomgång av de viktigaste svenska exportvarornas betydelse. Därvid skall även deras ställning i de importerande länderna beröras.

[1] För 1938 och 1939 ingår i Tysklands uppgifter även export till Österrike och andra områden, som under denna tid voro införlivade med Tyskland.

Av de exporterade *jordbruksprodukterna* bör först och främst levande djur (0,4 % år 1948 mot 0,3 år 1937—38) och spannmål nämnas (0,2 % år 1948 mot 0,4—0,5 % år 1937—38). Exporten av smör (2,3—3,0 % år 1937—38) och av fläsk och kött (1,2—1,3 % år 1937—38) har efter kriget fullkomligt upphört.[1] I stället har en ny exportprodukt kommit till, nämligen torrmjölk, varav exporten år 1948 utgjorde 0,3 % av den svenska exporten.

Exporten av *trävaror och arbeten därav* är av ungefär samma betydelse för den svenska exporten efter kriget som före (11,3 % år 1948 mot 11—13 % år 1937—38). Sammansättningen av denna varugrupp har emellertid undergått en viss förändring, vilket framgår av tabell 3.

**Tabell 3. Sveriges export av trävaror och arbeten därav 1937—1939 och 1946—1948.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Exporten, milj. kronor ..... | **262** | **199** | **215** | **290** | **348** | **451** |
| Därav i procent: | | | | | | |
| sågade trävaror ..... | 57 | 52 | 61 | 52 | 58 | 64 |
| hyvlade bräder ..... | 19 | 20 | 15 | 9 | 11 | 10 |
| övriga trävaror..... | 24 | 28 | 24 | 39 | 31 | 26 |

Sågade trävaror avsättas huvudsakligen på England, som år 1948 importerade 38 % av den svenska exporten härav mot 40—41 % år 1937—38. Nederländerna kommer på andra plats med 20 % år 1948 mot 8—15 % år 1937—38. Före kriget delade Tyskland den andra platsen (med 11—13 % år 1937—38 mot endast 4 % år 1948) med Danmark, som år 1937—39 svarade för 11—13 % mot 7 % år 1948.

Även för hyvlade bräder är England främsta exportmarknaden (44 % år 1948 mot 86—87 % år 1937—38). Efter kriget har även Sydafrikanska Unionen blivit en viktig avnämare av hyvlade bräder (23 % år 1948 mot endast 2—4 % år 1937—38).

Beträffande Sveriges ställning på de olika exportmarknaderna kan nämnas, att andelen svenska trävaror i Englands trävaruimport vuxit något under efterkrigsåren i jämförelse med förkrigstiden. Av sågade och hyvlade trävaror av mjuka träslag importerade England 1948 22 % av sitt behov från Sverige mot 18—19 % år 1937—38. Den största trävaruleverantören på den engelska marknaden är fortfarande Kanada (42 % år 1947 och 30 % år 1948), medan Sovjetunionen mist sin tidigare betydelse.

Fastän Sveriges andel i Nederländernas trävaruimport har sjunkit från 40 % år 1946 till 17 % år 1947, var Sverige ändå fortfarande främsta trävaruexportör till detta land. På den nederländska marknaden konkurrerar Sverige främst med Förenta staterna (14 % av Nederländernas trävaruimport år 1947) och Kanada (16 % år 1947). Före kriget var Sovjetunionen den största leverantören på den nederländska marknaden genom att år 1937—38 leverera 27—36 % eller tillsammans med de baltiska länderna 34—43 % av den nederländska trävaruimporten. År 1947 hade Sovjetunionen ännu inte återupptagit sin trävaruexport till Nederländerna. Även i den belgiska träimporten har Sverige fått en stark ställning efter kriget med en andel på 23 % år 1948 mot endast 6—7 % år 1937—38. På den belgiska marknaden är det Finland som är den förnämsta konkurrenten med 25 %

[1] Under 1949 har en viss export av smör åter upptagits (knappt 0·1 % av totala exporten under januari—november).

av den belgiska träimporten år 1948. Finland är även den främsta leverantören av trävaror till Danmark med 48 % år 1947 mot Sveriges 34 %.

Det kan också ha ett visst intresse att nämna, att Sveriges andel i Frankrikes trävaruimport efter kriget sjunkit avsevärt. Från att ha legat på 8—11 % år 1937—38 har den sjunkit till endast 2 % år 1947. Detta beror på att andelen av Frankrikes trävaruimport från Tyskland samtidigt har stigit från 0,4—0,8 % år 1937—38 till 82 % år 1947. Det är föga troligt, att denna import kan bli av bestående natur.

Till sist bör även nämnas, att de baltiska länderna (Estland, Lettland och Litauen) samt Sovjetunionen, som hörde till de viktigare trävaruleverantörerna i Europa före kriget, nästan helt försvunnit från trävarumarknaden. Detta beror sannolikt på att behovet av trävaror inom Sovjetunionen för återuppbyggnad efter kriget är mycket stort.

*Pappersmassa* intar fortfarande en ledande ställning i den svenska exporten, och dess andel av denna har t. o. m. stigit efter kriget i kronor räknat från ca 19—21 % 1937—38 till 25—27 % 1947—48. De exporterade kvantiteterna pappersmassa ha emellertid i ton räknat gått ned, vilket framgår av tabell 4.

**Tabell 4. Sveriges export av pappersmassa, i 1 000 ton 1937—1939 och 1946—1948.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Mekanisk massa[1] | 353·0 | 297·4 | 306·1 | 264·7 | 223·9 | 213·6 |
| Kemisk massa, sulfit, blekt | 393·2 | 304·1 | 428·3 | 397·1 | 444·5 | 450·5 |
| » » , » , oblekt[1] | 909·5 | 710·7 | 789·1 | 572·8 | 530·8 | 452·6 |
| » » , sulfat, blekt | 87·2 | 92·8 | 129·0 | 69·9 | 138·3 | 160·4 |
| » » , » , oblekt[1] | 809·5 | 575·5 | 678·7 | 499·7 | 460·0 | 402·8 |

De viktigaste avnämarna av svensk pappersmasseexport ha varit England, Förenta staterna och Frankrike. Fördelningen av olika typer pappersmassa på de tre viktigaste importländerna år 1948 framgår av tabell 5.

**Tabell 5. Fördelning av Sveriges export av pappersmassa på de viktigaste importländerna 1938 och 1948.[2]**

Procenttal.

| | | Mekanisk massa | Kemisk massa, sulfit | | Kemisk massa, sulfat | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | blekt | oblekt | blekt | oblekt |
| England | 1938 | 75·0 | 19·0 | 25·6 | 14·8 | 17·6 |
| | 1948 | 68·4 | 21·6 | 24·1 | 24·5 | 23·0 |
| Förenta staterna | 1938 | 6·6 | 18·7 | 45·6 | 66·8 | 48·5 |
| | 1948 | 0·8 | 8·8 | 26·9 | 37·3 | 20·2 |
| Frankrike | 1938 | 9·6 | 6·8 | 8·2 | 3·7 | 4·1 |
| | 1948 | 4·9 | 12·4 | 8·9 | 8·2 | 9·1 |
| Övriga länder[3] | 1938 | 8·8 | 55·5 | 20·6 | 14·7 | 29·8 |
| | 1948 | 25·9 | 57·2 | 40·1 | 30·0 | 47·7 |

[1] Våt massa har omräknats till torrtänkt vikt.
[2] Uppgifterna avse förbrukningsländer.
[3] Beträffande mekanisk massa kan tilläggas, att Nederländerna år 1948 importerade större kvantiteter (14·2 %) än både Frankrike och Förenta staterna. På samma sätt har Tyskland år 1948 importerat mera svensk oblekt sulfatmassa (18·7 %) än Frankrike.

Med undantag av torr oblekt kemisk massa har Sveriges andel av den engelska pappersmasseimporten efter kriget avsevärt ökats, vilket framgår av tabell 6.

**Tabell 6. Fördelning av Englands pappersmasseimport på de viktigaste exportländerna 1938 och 1948.**

Procenttal.

| | | Mekanisk massa, våt | Kemisk massa, torr, blekt | Kemisk massa, torr, oblekt | Kemisk massa, våt |
|---|---|---|---|---|---|
| Från Sverige ..... | 1938 | 35·5 | 24·8 | 43·5 | 15·2 |
| | 1948 | 42·2 | 48·9 | 34·8 | 23·9 |
| » Finland ..... | 1938 | 27·7 | 34·6 | 39·9 | 73·8 |
| | 1948 | 13·6 | 10·7 | 37·4 | 70·6 |
| » övriga länder ... | 1938 | 36·8 | 40·6 | 16·6 | 11·0 |
| | 1948 | 44·2 | 40·4 | 27·8 | 5·5 |

Finland är den allvarligaste konkurrenten på den engelska pappersmassemarknaden med undantag för våt mekanisk massa, där Norge år 1948 svarade för 34 % mot 33 % år 1938, samt för torr blekt kemisk massa, där Kanada år 1948 kommer på den andra platsen med 19 % mot endast 9 % år 1938 och Norge på den tredje platsen med 17 % år 1948 mot 23 % år 1938.

På pappersmassemarknaden i Förenta staterna dominerar efter kriget Kanada, vilket framgår av tabell 7.

**Tabell 7. Fördelning av Förenta staternas pappersmasseimport på de viktigaste exportländerna 1938 och 1948.**

Procenttal.

| | | Mekanisk massa | Kemisk massa, sulfat | Kemisk massa, sulfit |
|---|---|---|---|---|
| Från Sverige ..... | 1938 | 12 5 | 67·7 | 42·6 |
| | 1948 | 0·7 | 29·3 | 16·4 |
| » Kanada ..... | 1938 | 77·1 | 16·0 | 24·8 |
| | 1948 | 94·4 | 58·9 | 74·6 |
| » Finland ..... | 1938 | 10·4 | 13·8 | 16·7 |
| | 1948 | 4·5 | 11·8 | 7·3 |
| » övriga länder ... | 1938 | — | 2·5 | 15·9 |
| | 1948 | 0·4 | — | 1·7 |

Frankrike är icke av lika stor betydelse för den svenska pappersmasseexporten som England och Förenta staterna, men däremot är Sverige betydelsefullast bland de länder som leverera pappersmassa till Frankrike. Värdemässigt sett kom 45 % av den till Frankrike importerade pappersmassan från Sverige år 1948 mot 37—41 % år 1937—38. Även Finland med sin andel på 25 % både år 1948 och år 1937—38 är av stor betydelse för Frankrikes import av pappersmassa.

*Papperets* betydelse i den svenska exporten har liksom pappersmassans

vuxit under efterkrigstiden. Mot en exportandel på 6—7 % före kriget står en andel på 11,8 % år 1948. De exporterade kvantiteterna ha emellertid snarare minskat än ökat, vilket framgår av följande tablå över exporten av olika papperssorter i 1 000 ton:

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Tidningspapper . | 197·8 | 161·6 | 176·5 | 120·8 | 150·1 | 176·8 |
| Sulfatpapper .... | 189·0 | 114·7 | 156·2 | 141·7 | 169·6 | 190·0 |
| Sulfitpapper .... | 114·6 | 71·3 | 104·2 | 56·5 | 65·2 | 58·4 |

Den största avnämaren för svenskt tidningspapper har varit Förenta staterna (35—45 % år 1937—38 och 36 % år 1948). Det svenska tidningspapperet utgör emellertid en mycket liten del av Förenta staternas import (1,6 % år 1948). Den största leverantören för tidningspapper är givetvis Kanada, varifrån Förenta staterna år 1937—38 inköpte 86—87 % av sin import mot 88,5 % år 1948. Se vi på Brasiliens pappersimport, har Sverige distanserats som leverantör av Kanada. År 1937—38 importerade Brasilien 29—34 % av sitt tidningspapper från Sverige, som sålunda var huvudleverantör. År 1947 däremot importerade Brasilien endast 15 % av sitt tidningspapper från Sverige mot 42 % från Kanada.

England är den viktigaste marknaden för svenskt sulfit- och sulfatpapper. Trots minskning i Englands andel av den svenska exporten av dessa två papperssorter sedan kriget i jämförelse med förkrigstiden svarar Sverige år 1948 för 66 % av den engelska importen av sulfatpapper och 52 % av den engelska importen av sulfitpapper. Motsvarande siffror för år 1937—38 var 52—62 % och 63—65 %. England har däremot minskat sin totala import av dessa två papperssorter till mindre än hälften efter kriget i jämförelse med förkrigstiden.

Den svenska exporten av *järnmalm* hade ännu år 1948 med 11,5 miljoner ton icke nått upp till förkrigsnivån, som var 13—14 miljoner ton om året. Den exporterade järnmalmens värde utgjorde år 1948 6,6 % av den totala svenska exportens värde mot 11—13 % år 1937—38. Före kriget var Tyskland den största importören av svensk järnmalm och mottog år 1937—38 inte mindre än 68—70 % av den svenska järnmalmsexporten. År 1948 var Tysklands andel endast 12 %. Det är i stället England som intagit Tysklands plats som förnämsta kund för svensk järnmalmsexport, 28 % av totalexporten mot 13—16 % under 1937—38. Även Belgien och Luxemburg ha ökat sina järnmalmsinköp i Sverige efter kriget. 27 % av den svenska järnmalmsexporten gick under 1948 till dessa länder mot endast 4 % år 1937—38.

England importerar till stor del sin järnmalm från Sverige. 37 % av den engelska järnmalmsimporten kom år 1948 från Sverige mot 24—25 % år 1937—38. Andra betydelsefulla leverantörer av järnmalm till England äro Algeriet (17 % år 1948 mot 21—26 % år 1937—38) och Spanien (9 % år 1948 mot 12—14 % år 1937—38).

Sveriges export av *järn och stål samt arbeten därav* uppgick år 1948 till 7,5 % av den totala svenska exporten mot 11—12 % år 1937—38. Före kriget gick nästan 40 % av dessa varor till England (18—19 % år 1937—38), Förenta staterna (6—12 % år 1937—38) och Tyskland (10—12 % år 1937—38), men år 1948 har endast drygt 12 % funnit vägen till dessa länder. De första tre platserna intogos år 1948 av Schweiz (9 % mot 2 % år 1937—38), Frankrike (8 % mot 5 % år 1937—38) och Norge (7 % mot 6 % år 1937—38), som tillsammans svarade för 24 %. Exporten av dessa varor har sålunda spritt sig över ett större antal länder, bland vilka inget intar någon dominerande ställning.

Exporten av *maskiner* från Sverige har ökat från ca 9 % av den totala exporten år 1937—38 till 10,4 % år 1948. Den svenska maskinexporten är inriktad på specialprodukter, och en mängd länder förekomma som avnämare.

De tre främsta marknaderna för svensk maskinexport voro före kriget Finland (14—15 % år 1937—38 mot endast 4 % år 1948), Norge (11 % både år 1937—38 och 1948) och England (7—8 % år 1937—38 mot endast 2 % år 1948). Dessa tre länder tillsammans köpte före kriget ungefär en tredjedel av den svenska maskinexporten. Efter kriget (år 1948) intogos de första tre platserna av Norge med 11 %, Polen med 7 % (mot 2—3 % år 1937—38) och Nederländerna med 6 % (mot 3 % år 1937—38). Dessa tre största importländer tillsammans svarade år 1948 endast för knappt en fjärdedel av den svenska maskinexporten. Spridningen av den svenska maskinexporten på olika länder har efter kriget blivit ännu större än före, med en jämförelsevis liten andel för varje land.

**Tabell A. Sveriges export åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på försäljningsländer.**[1]

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Totala exporten, milj. kr. | **2 000** | **1 843** | **1 889** | **2 547** | **3 240** | **3 979** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Norge | 7·0 | 6·7 | 7·4 | 7·3 | 7·6 | 9·2 |
| Danmark | 4·2 | 4·8 | 5·3 | 5·7 | 4·2 | 4·0 |
| Finland | 4·4 | 4·7 | 5·0 | 2·5 | 1·8 | 2·0 |
| Island | 0·2 | 0·2 | 0·2 | 1·2 | 0·5 | 0·3 |
| Sovjetunionen | 0·6 | 1·0 | 0·4 | 0·5 | 1·3 | 1·5 |
| Baltiska länderna | 1·0 | 1·0 | 0·8 | | | |
| Polen | 1·9 | 1·9 | 1·3 | 3·2 | 3·1 | 3·7 |
| England | 23·9 | 24·5 | 23·2 | 16·7 | 16·3 | 18·1 |
| Nederländerna | 3·0 | 3·7 | 5·0 | 6·9 | 6·1 | 6·4 |
| Belgien | 3·7 | 3·0 | 2·5 | 6·4 | 6·1 | 5·6 |
| Frankrike | 4·6 | 3·3 | 3·3 | 6·3 | 5·6 | 5·1 |
| Eire | 0·3 | 0·3 | 0·4 | 0·4 | 0·8 | 0·8 |
| Schweiz | 0·7 | 0·7 | 0·9 | 4·1 | 3·3 | 2·6 |
| Tyskland | 15·8 | 18·2 | 19·6 | — | — | 3·8 |
| Österrike | 0·4 | | | 0·1 | 0·2 | 0·4 |
| Spanien | 0·3 | 0·2 | 0·4 | 1·5 | 1·0 | 1·2 |
| Portugal | 0·3 | 0·3 | 0·3 | 1·8 | 1·3 | 1·0 |
| Italien | 1·8 | 2·1 | 2·4 | 2·7 | 2·8 | 2·1 |
| Tjeckoslovakien | 1·8 | 2·0 | 0·5 | 2·5 | 2·8 | 2·6 |
| Grekland | 0·4 | 0·2 | 0·3 | 0·7 | 0·6 | 0·6 |
| Andra Balkanländer[2] | 0·5 | 1·1 | 0·6 | 0·2 | 0·8 | 0·8 |
| Turkiet | 0·4 | 0·3 | 0·2 | 1·2 | 0·9 | 0·6 |
| Förenta staterna | 11·1 | 9·0 | 9·5 | 7·5 | 11·3 | 7·4 |
| Kanada | 0·4 | 0·4 | 0·4 | 0·5 | 0·3 | 0·3 |
| Mexiko | 0·4 | 0·4 | 0·5 | 1·2 | 0·8 | 0·7 |
| Argentina | 1·5 | 1·8 | 1·7 | 5·0 | 5·9 | 3·8 |
| Brasilien | 0·9 | 0·9 | 0·8 | 2·9 | 3·1 | 1·9 |
| Colombia | 0·1 | 0·2 | 0·3 | 0·8 | 0·7 | 0·6 |
| Australien med Nya Zeeland | 1·2 | 1·1 | 0·8 | 0·7 | 1·5 | 2·5 |
| Egypten | 0·4 | 0·4 | 0·3 | 0·3 | 0·3 | 0·9 |
| Sydafrikanska Unionen | 1·2 | 1·1 | 1·1 | 2·5 | 2·2 | 2·3 |
| Förutv. Britt. Indien och Ceylon | 0·7 | 0·7 | 0·7 | 0·5 | 0·9 | 1·3 |
| Kina | 0·6 | 0·4 | 0·3 | 1·1 | 0·7 | 0·7 |
| Japan | 2·3 | 1·4 | 1·5 | — | — | 0·3 |
| Övriga länder | 2·0 | 2·0 | 2·1 | 5·1 | 5·2 | 4·9 |

[1] Fördelningen har gjorts på försäljningsländer för att kunna jämföras med motsvarande uppgifter för de tidigare mellankrigsåren. Se *Meddelanden från konjunkturinstitutet, Serie A: 3*, s. 92 ff.

[2] Rumänien, Bulgarien, Jugoslavien, Ungern och Albanien.

**Tabell B: 1. Sveriges export åren 1937—1939 och 1946—1948 fördelad på olika varuslag. Miljoner kronor.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Totala exporten** | **2 000** | **1 843** | **1 889** | **2 547** | **3 240** | **3 979** |
| Lantbruksprodukter | 95 | 108 | 99 | 46 | 71 | 47 |
| därav: fläsk | 22 | 23 | 24 | — | — | — |
| smör | 45 | 55 | 51 | — | — | — |
| Hudar och skinn | 37 | 30 | 32 | 27 | 15 | 20 |
| Trävaror och arbeten därav | 262 | 199 | 215 | 290 | 348 | 451 |
| därav: trävaror, endast sågade: plankor, battens, scantlings, bräder, planschetter | 149 | 103 | 131 | 151 | 202 | 287 |
| hyvlade bräder | 50 | 40 | 33 | 27 | 37 | 44 |
| Pappersmassa | 416 | 342 | 346 | 586 | 877 | 990 |
| därav: mekanisk | 31 | 29 | 28 | 47 | 61 | 74 |
| kemisk, sulfit, blekt | 98 | 83 | 94 | 179 | 273 | 328 |
| » , » , oblekt | 148 | 124 | 118 | 182 | 254 | 260 |
| » , sulfat, blekt | 20 | 20 | 24 | 29 | 82 | 113 |
| » , » , oblekt | 119 | 87 | 82 | 149 | 207 | 215 |
| Papp | 24 | 22 | 29 | 54 | 68 | 81 |
| Papper | 141 | 102 | 120 | 277 | 395 | 470 |
| därav: tidningspapper | 28 | 26 | 28 | 51 | 83 | 112 |
| sulfatpapper | 54 | 34 | 43 | 95 | 127 | 163 |
| sulfitpapper | 34 | 23 | 28 | 41 | 55 | 55 |
| Tändstickor | 15 | 14 | 18 | 28 | 28 | 31 |
| Järnmalm | 213 | 239 | 232 | 110 | 181 | 264 |
| Järn och stål samt arbeten därav | 226 | 218 | 218 | 239 | 271 | 297 |
| därav: tackjärn | 13 | 16 | 18 | 5 | 5 | 8 |
| Kul- och rullager | 44 | 52 | 51 | 67 | 64 | 81 |
| Maskiner och apparater: | | | | | | |
| ej elektriska | 120 | 115 | 115 | 215 | 236 | 306 |
| elektriska | 50 | 56 | 62 | 98 | 82 | 108 |
| Fartyg | 59 | 54 | 60 | 74 | 121 | 229 |
| Automobiler och delar därtill | 19 | 20 | 18 | 27 | 39 | 33 |
| Vapen och ammunition | 38 | 53 | 68 | 13 | 37 | 61 |
| Övriga varuslag | 242 | 219 | 206 | 396 | 407 | 510 |

**Tabell B: 2. Sveriges export åren 1937—1939 och 1946—1948 fördelad på olika varuslag. Procenttal.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Totala exporten | **100·0** | **100·0** | **100·0** | **100·0** | **100·0** | **100·0** |
| Lantbruksprodukter | 4·8 | 5·9 | 5·2 | 1·8 | 2·2 | 1·2 |
| därav: fläsk | 1·1 | 1·2 | 1·3 | — | — | — |
| smör | 2·3 | 3·0 | 2·7 | — | — | — |
| Hudar och skinn | 1·9 | 1·6 | 1·7 | 1·1 | 0·5 | 0·5 |
| Trävaror och arbeten därav | 13·1 | 10·8 | 11·4 | 11·4 | 10·7 | 11·3 |
| därav: trävaror, endast sågade: plankor, battens, scantlings, bräder, planschetter | 7·5 | 5·6 | 6·9 | 5·9 | 6·2 | 7·2 |
| hyvlade bräder | 2·5 | 2·2 | 1·7 | 1·1 | 1·1 | 1·1 |
| Pappersmassa | 20·8 | 18·6 | 18·3 | 23·0 | 27·1 | 24·9 |
| därav: mekanisk | 1·5 | 1·6 | 1·5 | 1·8 | 1·9 | 1·9 |
| kemisk, sulfit, blekt | 4·9 | 4·5 | 5·0 | 7·0 | 8·4 | 8·2 |
| » , » , oblekt | 7·4 | 6·7 | 6·2 | 7·1 | 7·8 | 6·5 |
| » , sulfat, blekt | 1·0 | 1·1 | 1·3 | 1·1 | 2·5 | 2·8 |
| » , » , oblekt | 5·9 | 4·7 | 4·3 | 5·9 | 6·4 | 5·4 |
| Papp | 1·2 | 1·2 | 1·5 | 2·1 | 2·1 | 2·0 |
| Papper | 7·1 | 5·5 | 6·4 | 10·9 | 12·2 | 11·8 |
| därav: tidningspapper | 1·4 | 1·4 | 1·5 | 2·0 | 2·6 | 2·8 |
| sulfatpapper | 2·7 | 1·8 | 2·3 | 3·7 | 3·9 | 4·1 |
| sulfitpapper | 1·7 | 1·2 | 1·5 | 1·6 | 1·7 | 1·4 |
| Tändstickor | 0·7 | 0·8 | 1·0 | 1·1 | 0·9 | 0·8 |
| Järnmalm | 10·6 | 13·0 | 12·3 | 4·3 | 5·6 | 6·6 |
| Järn och stål samt arbeten därav | 11·3 | 11·8 | 11·5 | 9·4 | 8·4 | 7·5 |
| därav: tackjärn | 0·6 | 0·9 | 1·0 | 0·2 | 0·2 | 0·2 |
| Kul- och rullager | 2·2 | 2·8 | 2·7 | 2·6 | 2·0 | 2·0 |
| Maskiner och apparater: | | | | | | |
| ej elektriska | 6·0 | 6·2 | 6·1 | 8·4 | 7·3 | 7·7 |
| elektriska | 2·5 | 3·0 | 3·3 | 3·8 | 2·5 | 2·7 |
| Fartyg | 3·0 | 2·9 | 3·2 | 2·9 | 3·7 | 5·8 |
| Automobiler och delar därtill | 1·0 | 1·1 | 1·0 | 1·1 | 1·2 | 0·8 |
| Vapen och ammunition | 1·9 | 2·9 | 3·6 | 0·5 | 1·1 | 1·5 |
| Övriga varuslag | 11·9 | 11·9 | 10·8 | 15·6 | 12·5 | 12·9 |

**Tabell C. Sveriges export åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**[1]

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| *Fläsk.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **13·6** | **13·3** | **13·9** | — | — | — |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Tyskland | 1·5 | 2·3 | 1·4 | — | — | — |
| England | 96·3 | 97·7 | 98·6 | — | — | — |
| Övriga länder | 2·2 | — | — | — | — | — |
| *Smör.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **23·5** | **28·6** | **26·2** | — | — | — |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Tyskland | 54·0 | 45·5 | 53·8 | — | — | — |
| England | 46·0 | 54·2 | 45·4 | — | — | — |
| Övriga länder | — | 0·3 | 0·8 | — | — | — |
| *Trävaror, endast sågade: plankor, battens, scantlings, bräder, planschetter.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 kbm. | **2 832** | **2 144** | **2 632** | **1 540** | **1 538** | **2 083** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Danmark | 11·1 | 13·3 | 13·9 | 6·9 | 8·7 | 7·3 |
| Tyskland | 13·1 | 10·7 | 20·0 | — | — | 3·8 |
| Nederländerna | 7·7 | 14·5 | 22·7 | 18·2 | 16·9 | 19·8 |
| Belgien | 4·9 | 2·9 | 4·0 | 3·8 | 11·8 | 9·2 |
| England | 39·9 | 41·1 | 23·1 | 49·1 | 45·7 | 37·8 |
| Frankrike | 8·6 | 3·7 | 3·8 | 4·5 | 3·2 | 2·5 |
| Sydafrikanska unionen | 1·2 | 0·9 | 1·2 | 3·2 | 1·6 | 3·3 |
| Egypten | 1·8 | 2·4 | 1·3 | 1·0 | 1·5 | 2·9 |
| Eire | 1·0 | 1·4 | 1·5 | 0·6 | 1·0 | 2·6 |
| Grekland | 1·0 | 0·7 | 0·4 | 2·5 | 1·8 | 2·4 |
| Övriga länder | 9·7 | 8·4 | 8·1 | 10·2 | 7·8 | 8·4 |
| *Hyvlade bräder.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 kbm. | **918** | **784** | **621** | **239** | **265** | **297** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Danmark | 5·0 | 8·8 | 15·6 | 11·7 | 6·4 | 9·8 |
| England | 86·7 | 85·7 | 76·5 | 50·6 | 70·6 | 43·8 |
| Sydafrikanska Unionen | 3·9 | 1·8 | 3·1 | 14·6 | 12·5 | 22·6 |
| Australiska statsförbundet | 0·4 | 0·3 | 0·2 | 0·4 | 1·5 | 11·1 |
| Övriga länder | 4·0 | 3·4 | 4·6 | 22·7 | 9·0 | 12·7 |
| *Mekanisk massa.*[2] | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **353·0** | **297·4** | **306·1** | **264·7** | **223·9** | **213·6** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| England | 65·7 | 75·0 | 72·5 | 65·4 | 62·6 | 68·4 |
| Frankrike | 18·1 | 9·6 | 5·8 | 5·7 | 10·0 | 4·9 |
| Förenta staterna | 7·3 | 6·6 | 11·9 | 3·0 | 5·6 | 0·8 |
| Nederländerna | 0·9 | 2·6 | 1·0 | 10·7 | 8·3 | 14·2 |
| Övriga länder | 8·0 | 6·2 | 8·8 | 15·2 | 13·5 | 11·7 |

[1] I denna tabell avser fördelningen förbrukningsländer.
[2] För åren 1937—1939 har den våta massan omräknats till torr massa genom att dess vikt halverats. För åren 1946—1948 torrtänkt vikt.

**Tabell C** (forts.). **Sveriges export åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| *Kemisk massa, sulfit, blekt.*[1] | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **393·2** | **304·1** | **428·3** | **397·1** | **444·5** | **450·5** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Tyskland | 4·1 | 4·2 | 3·8 | 0·6 | 1·4 | 4·8 |
| Nederländerna | 3·8 | 4·3 | 5·3 | 2·7 | 4·9 | 5·4 |
| Belgien | 5·8 | 3·4 | 3·9 | 10·4 | 8·0 | 8·6 |
| England | 12·2 | 19·0 | 15·7 | 14·9 | 18·0 | 21·6 |
| Frankrike | 10·4 | 6·8 | 6·4 | 11·0 | 13·0 | 12·4 |
| Italien | 18·9 | 24·9 | 28·5 | 17·7 | 18·8 | 8·7 |
| Japan | 9·7 | 4·5 | 2·6 | — | 0·1 | 2·5 |
| Förenta staterna | 20·3 | 18·7 | 19·0 | 5·3 | 9·0 | 8·8 |
| Polen | 1·8 | 2·2 | 1·1 | 3·9 | 3·0 | 5·1 |
| Schweiz | 1·2 | 1·1 | 2·5 | 6·3 | 5·4 | 4·7 |
| Övriga länder | 11·8 | 10·9 | 11·2 | 27·2 | 18·4 | 17·4 |
| *Kemisk massa, sulfit, oblekt.*[1 2] | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **909·5** | **710·7** | **789·1** | **572·8** | **530·8** | **452·6** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Belgien | 3·7 | 3·9 | 4·1 | 4·2 | 3·9 | 4·4 |
| England | 20·1 | 25·6 | 28·6 | 23·5 | 14·3 | 24·1 |
| Frankrike | 10·9 | 8·2 | 5·3 | 10·2 | 7·0 | 8·9 |
| Japan | 4·1 | 0·1 | — | — | — | — |
| Förenta staterna | 44·6 | 45·6 | 44·2 | 24·0 | 41·3 | 26·9 |
| Norge | 0·9 | 0·8 | 1·3 | 3·7 | 3·9 | 3·3 |
| Danmark | 2·4 | 2·6 | 2·3 | 2·6 | 2·7 | 3·7 |
| Övriga länder | 13·3 | 13·2 | 14·2 | 31·8 | 26·9 | 28·7 |
| *Kemisk massa, sulfat, blekt.*[1] | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **87·2** | **92·8** | **129·0** | **69·9** | **138·3** | **160·4** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| England | 12·3 | 14·8 | 15·1 | 22·2 | 18·0 | 24·5 |
| Förenta staterna | 71·0 | 66·8 | 69·6 | 29·6 | 40·7 | 37·3 |
| Frankrike | 5·6 | 3·7 | 2·4 | 7·3 | 8·4 | 8·2 |
| Nederländerna | 2·9 | 3·0 | 3·3 | 3·1 | 1·9 | 4·2 |
| Mexiko | — | — | 0·1 | 4·4 | 3·5 | 3·2 |
| Övriga länder | 8·2 | 11·7 | 9·5 | 33·4 | 27·5 | 22·6 |
| *Kemisk massa, sulfat, oblekt.*[1 2] | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **809·5** | **575·5** | **678·7** | **499·7** | **460·0** | **402·8** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Tyskland | 8·0 | 8·1 | 6·9 | 6·1 | 4·2 | 18·7 |
| England | 14·4 | 17·6 | 18·7 | 20·1 | 15·0 | 23·0 |
| Frankrike | 4·6 | 4·1 | 4·8 | 7·6 | 8·6 | 9·1 |
| Japan | 4·4 | 0·3 | 0·1 | — | — | 1·3 |
| Förenta staterna | 50·7 | 48·5 | 46·1 | 31·6 | 43·4 | 20·2 |
| Nederländerna | 2·2 | 2·0 | 2·9 | 2·9 | 3·3 | 3·5 |
| Australien och Nya Zeeland | 4·4 | 4·4 | 1·6 | 4·3 | 3·7 | 5·3 |
| Brasilien | 1·3 | 1·5 | 1·8 | 3·0 | 3·1 | 2·5 |
| Övriga länder | 10·0 | 13·5 | 17·1 | 24·4 | 18·7 | 16·4 |

[1] För åren 1946—1948 torrtänkt vikt.
[2] För åren 1937—1939 har den våta massan omräknats till torr massa genom att dess vikt halverats.

**Tabell C** (forts.). **Sveriges export åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| *Tidningspapper.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **197·8** | **161·6** | **176·5** | **120·8** | **150·1** | **176·8** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Danmark | 7·2 | 11·2 | 14·8 | 4·3 | 2·8 | 3·2 |
| England | 8·9 | 10·7 | 13·8 | 5·4 | — | 9·1 |
| Frankrike | 3·7 | 3·0 | — | 15·7 | 6·3 | 0·3 |
| Förenta staterna | 45·4 | 35·3 | 30·9 | 1·3 | 16·7 | 35·8 |
| Argentina | 12·2 | 11·0 | 13·7 | 25·7 | 21·0 | 10·4 |
| Förutv. Brittiska Indien | 1·2 | 1·4 | 1·3 | 1·8 | 5·2 | 4·6 |
| Kina | 4·6 | 0·7 | 0·3 | 1·7 | 3·9 | 4·6 |
| Portugal | 0·3 | 0·3 | 0·4 | 3·9 | 3·7 | 3·6 |
| Uruguay | 1·3 | 1·7 | 2·7 | 2·2 | 3·3 | 3·7 |
| Brasilien | 2·4 | 1·1 | 1·5 | 5·0 | 4·7 | 3·3 |
| Cuba | — | 2·8 | 2·5 | 3·3 | 3·5 | 2·8 |
| Övriga länder | 12·8 | 20·8 | 18·1 | 29·7 | 28·9 | 18·6 |
| *Sulfatpapper.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **189·0** | **114·7** | **156·2** | **141·7** | **169·6** | **190·0** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Danmark | 3·9 | 4·9 | 7·2 | 3·8 | 4·8 | 3·5 |
| Tyskland | 1·3 | 2·2 | 1·2 | 2·7 | — | 1·5 |
| Nederländerna | 4·9 | 6·4 | 7·1 | 7·6 | 8·5 | 8·0 |
| Belgien | 8·7 | 8·5 | 6·3 | 13·1 | 12·2 | 10·9 |
| England | 41·2 | 41·9 | 48·7 | 16·3 | 22·4 | 21·7 |
| Frankrike | 4·9 | 1·7 | 0·5 | 4·0 | 3·8 | 4·1 |
| Sydafrikanska unionen | 6·5 | 7·6 | 7·0 | 12·7 | 10·8 | 12·9 |
| Förutv. Brittiska Indien | 6·1 | 6·8 | 6·3 | 1·3 | 1·3 | 2·8 |
| Kina | 2·2 | 1·4 | 0·5 | 5·7 | 2·3 | 2·3 |
| Japan | 2·5 | 0·7 | — | — | — | — |
| Förenta staterna | 5·4 | 3·5 | 2·4 | 0·1 | 1·5 | 0·9 |
| Argentina | 2·1 | 3·6 | 2·8 | 14·2 | 12·2 | 5·7 |
| Australien och Nya Zeeland | 0·2 | 0·2 | 0·3 | 0·3 | 1·5 | 5·8 |
| Egypten | 1·5 | 1·7 | 1·7 | 0·9 | 2·0 | 3·4 |
| Colombia | 0·3 | 0·5 | 0·4 | 3·4 | 2·2 | 2·5 |
| Övriga länder | 8·3 | 8·4 | 7·6 | 13·9 | 14·5 | 14·0 |
| *Sulfitpapper.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **114·6** | **71·3** | **104·2** | **56·5** | **65·2** | **58·4** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Danmark | 1·3 | 1·8 | 2·4 | 0·5 | 0·1 | 0·3 |
| Tyskland | 0·2 | — | — | — | — | — |
| Nederländerna | 4·9 | 3·8 | 4·5 | 6·7 | 4·6 | 6·3 |
| Belgien | 3·9 | 2·4 | 2·2 | 3·9 | 8·0 | 3·3 |
| England | 55·5 | 64·0 | 65·6 | 19·8 | 21·0 | 22·3 |
| Frankrike | 2·7 | 0·6 | 0·6 | 8·5 | 4·8 | 1·5 |
| Sydafrikanska unionen | 3·0 | 3·4 | 3·5 | 5·5 | 4·0 | 3·3 |
| Förutv. Brittiska Indien | 3·5 | 3·2 | 3·0 | 3·6 | 7·2 | 8·9 |
| Kina | 5·6 | 2·1 | 2·6 | 15·6 | 5·8 | 7·2 |
| Japan | 0·6 | — | — | — | — | — |
| Förenta staterna | 0·8 | 1·0 | 1·5 | 0·9 | 5·1 | 8·7 |
| Argentina | 0·7 | 0·7 | 0·3 | 18·6 | 18·1 | 6·7 |
| Australien och Nya Zeeland | 6·5 | 7·2 | 5·4 | 1·1 | 5·7 | 12·5 |
| Colombia | 0·3 | 0·3 | 0·3 | 2·7 | 1·2 | 2·4 |
| Egypten | 1·6 | 0·6 | 0·7 | 0·4 | 0·2 | 2·1 |
| Övriga länder | 8·9 | 8·9 | 7·4 | 12·2 | 14·2 | 14·5 |

**Tabell C (forts.). Sveriges export åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| *Järnmalm.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **13 965** | **12 685** | **13 650** | **5 316** | **8 504** | **11 518** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Tyskland | 67·7 | 70·5 | 80·0 | — | 0·6 | 12·1 |
| England | 15·8 | 13·0 | 10·6 | 36·4 | 26·3 | 28·0 |
| Tjeckoslovakien | 5·5 | 6·3 | 1·0 | 10·2 | 15·3 | 9·6 |
| Belgien | 4·6 | 4·3 | 1·6 | 23·8 | 17·3 | 16·2 |
| Luxemburg | — | — | — | 3·5 | 10·2 | 10·7 |
| Förenta staterna | 2·7 | 2·3 | 3·6 | 5·9 | 15·9 | 12·9 |
| Övriga länder | 3·7 | 3·6 | 3·2 | 20·2 | 14·4 | 10·5 |
| *Järn och stål samt arbeten därav.* | | | | | | |
| Totalt, milj. kr. | **226·2** | **217·2** | **218·4** | **239·5** | **271·1** | **297·1** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Norge | 5·8 | 6·2 | 7·4 | 8·4 | 7·0 | 7·3 |
| Danmark | 4·2 | 5·9 | 6·3 | 11·0 | 7·1 | 6·5 |
| Finland | 5·2 | 6·5 | 5·2 | 5·0 | 2·8 | 3·4 |
| Sovjetunionen | 2·3 | 5·1 | 1·6 | 2·1 | 3·2 | 4·3 |
| Tyskland | 10·1 | 11·8 | 13·1 | — | — | 0·7 |
| England | 18·7 | 18·1 | 21·0 | 3·1 | 5·4 | 6·3 |
| Frankrike | 5·0 | 5·4 | 6·6 | 6·5 | 7·5 | 7·9 |
| Belgien | 2·2 | 2·2 | 2·4 | 5·4 | 5·0 | 4·2 |
| Nederländerna | 2·0 | 3·6 | 3·3 | 4·7 | 4·2 | 5·3 |
| Schweiz | 2·3 | 2·0 | 2·6 | 11·2 | 9·6 | 8·7 |
| Tjeckoslovakien | 5·2 | 4·3 | 2·0 | 4·2 | 5·9 | 4·2 |
| Japan | 4·7 | 3·9 | 3·5 | — | — | — |
| Förenta staterna | 11·5 | 6·3 | 8·4 | 6·5 | 5·3 | 5·5 |
| Brasilien | 0·4 | 0·3 | 0·3 | 3·5 | 4·1 | 3·4 |
| Argentina | 1·1 | 0·8 | 0·9 | 6·1 | 5·5 | 3·3 |
| Övriga länder | 19·3 | 17·6 | 15·4 | 22·3 | 27·4 | 29·0 |
| *Kul- och rullager samt delar därtill.* | | | | | | |
| Totalt, milj. kr. | **43·8** | **51·7** | **51·3** | **67·0** | **63·9** | **81·4** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| England | 9·8 | 7·0 | 9·7 | 2·8 | 2·3 | . |
| Tyskland | 9·1 | 13·3 | 16·2 | — | — | . |
| Sovjetunionen | 8·2 | 9·9 | 4·9 | 1·3 | 5·6 | . |
| Tjeckoslovakien | 8·0 | 7·2 | 1·2 | 17·3 | 13·1 | . |
| Japan | 14·6 | 17·6 | 16·0 | — | — | . |
| Nederländerna | 3·2 | 2·5 | 4·1 | 8·1 | 12·2 | . |
| Belgien | 4·1 | 3·9 | 4·3 | 8·2 | 6·6 | . |
| Finland | 1·1 | 1·4 | 1·2 | 4·9 | 5·6 | . |
| Brasilien | 2·7 | 1·5 | 1·4 | 5·1 | 5·3 | . |
| Polen | 3·4 | 4·1 | 4·1 | 3·3 | 5·2 | . |
| Schweiz | 1·1 | 1·2 | 1·2 | 3·7 | 4·7 | . |
| Danmark | 3·2 | 2·3 | 4·5 | 5·8 | 4·7 | . |
| Kanada | 3·4 | 2·5 | 4·5 | 5·4 | 4·2 | . |
| Frankrike | 3·9 | 3·9 | 2·9 | 3·6 | 4·1 | . |
| Spanien | 0·5 | 0·6 | 0·8 | 8·8 | 4·1 | . |
| Övriga länder | 23·7 | 21·1 | 23·0 | 21·7 | 22·3 | . |
| *Maskiner, apparater m. m.* | | | | | | |
| Totalt, milj. kr. | **169·8** | **176·9** | **181·8** | **316·4** | **348·6** | **457·8** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Norge | 11·3 | 11·4 | 12·6 | 11·7 | 12·1 | 10·9 |
| Danmark | 3·5 | 3·0 | 3·7 | 6·1 | 5·3 | 4·9 |

**Tabell C** (forts.). **Sveriges export åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Finland | 14·8 | 14·1 | 12·5 | 5·3 | 3·7 | 3·9 |
| Tyskland | 5·1 | 6·3 | 5·8 | — | — | — |
| England | 7·7 | 6·7 | 6·9 | 2·4 | 2·1 | 1·7 |
| Frankrike | 5·2 | 4·2 | 4·9 | 5·7 | 6·1 | 4·4 |
| Belgien | 3·3 | 2·9 | 2·8 | 4·0 | 4·4 | 2·8 |
| Nederländerna | 3·0 | 3·2 | 4·3 | 13·1 | 7·8 | 6·2 |
| Polen | 2·2 | 3·3 | 3·2 | 3·2 | 4·1 | 7·2 |
| Förenta staterna | 2·1 | 1·7 | 1·9 | 1·1 | 1·0 | 0·4 |
| Brasilien | 3·7 | 3·5 | 2·9 | 4·4 | 4·3 | 4·2 |
| Argentina | 3·0 | 2·8 | 2·2 | 4·6 | 6·0 | 3·8 |
| Övriga länder | 35·1 | 36·9 | 36·3 | 38·4 | 43·1 | 49·6 |
| *Fartyg.* | | | | | | |
| Totalt, milj. kr. | **59·1** | **54·3** | **60·3** | **73·9** | **119·9** | **228·5** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Norge | 82·4 | 73·3 | 73·6 | 38·3 | 77·9 | 86·7 |
| Finland | 6·9 | 2·6 | 6·6 | — | 1·3 | 0·1 |
| Övriga länder | 10·7 | 24·1 | 19·8 | 61·7 | 20·8 | 13·2 |
| *Automobiler och delar därtill.* | | | | | | |
| Totalt, milj. kr. | **19·4** | **19·9** | **17·5** | **26·5** | **39·7** | **32·9** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Finland | 56·2 | 57·8 | 61·1 | 3·0 | 12·6 | 28·6 |
| Norge | 7·7 | 9·0 | 8·6 | 21·5 | 15·6 | 14·3 |
| Nederländerna | 1·5 | 1·5 | 2·3 | 3·0 | 16·9 | 17·9 |
| Belgien | 3·1 | 1·0 | 1·1 | 27·5 | 11·6 | 5·2 |
| Brasilien | 3·6 | 4·5 | 5·1 | 14·0 | 10·3 | 10·9 |
| Argentina | 3·6 | 2·0 | 1·7 | 10·9 | 15·4 | 5·2 |
| Övriga länder | 24·3 | 24·2 | 20·1 | 20·1 | 17·6 | 17·9 |
| *Vapen, ammunition m. m.* | | | | | | |
| Totalt, milj. kr. | **37·7** | **52·9** | **68·4** | **13·1** | **36·6** | **60·5** |
| därav i procent till: | | | | | | |
| Polen | 34·0 | 13·8 | 1·9 | 4·6 | — | 0·7 |
| Nederländerna | 0·8 | 7·0 | 2·4 | 4·6 | 1·4 | 5·6 |
| Belgien | 6·6 | 3·6 | 1·9 | — | 1·6 | 3·1 |
| Kina | 17·2 | 9·3 | 4·2 | — | — | 9·4 |
| Argentina | 6·4 | 21·5 | 17·0 | 44·3 | 86·1 | 73·9 |
| Övriga länder | 35·0 | 44·8 | 72·6 | 46·5 | 10·9 | 7·3 |

**Tabell D. Norges import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**[1]

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948[1] |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Totala importen, milj. kr.** | **1 293** | **1 193** | **1 366** | **2 197** | **3 820** | **3 708** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 11·2 | 12·0 | 10·8 | 10·6 | 8·6 | 13·3 |
| Danmark | 6·1 | 5·3 | 5·2 | 5·3 | 5·3 | 5·0 |
| Finland | 1·4 | 0·5 | 0·5 | 0·7 | 0·8 | 0·7 |
| Tyskland | 16·5 | 17·3 | 18·5 | 5·2 | 1·8 | 2·5 |
| England | 24·6 | 23·1 | 22·3 | 22·7 | 23·9 | 18·4 |
| Belgien-Luxemburg | 4·0 | 3·2 | 4·6 | 5·8 | 6·4 | 3·7 |
| Nederländerna | 3·2 | 4·6 | 3·5 | 2·2 | 3·1 | 3·4 |
| Frankrike | 3·8 | 3·3 | 3·5 | 3·0 | 4·1 | 4·6 |
| Italien | 1·1 | 1·9 | 1·7 | 2·3 | 2·9 | 3·9 |
| Sovjetunionen | 1·2 | 1·6 | 0·5 | 0·5 | 1·4 | 3·6 |
| Polen | 1·8 | 1·6 | 1·2 | 0·9 | 1·5 | 3·1 |
| Förenta staterna | 9·3 | 10·8 | 12·6 | 22·9 | 25·8 | 13·4 |
| Kanada | 1·8 | 2·8 | 2·3 | 6·0 | 2·6 | 3·4 |
| Övriga länder | 14·0 | 12·0 | 12·8 | 11·9 | 11·8 | 21·0 |
| *Fartyg.* | | | | | | |
| **Totalt, milj. kr.** | **146** | **151** | **136** | **253** | **747** | **688** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | . | . | 32·4 | 15·9 | 17·3 | 37·2 |
| Danmark | . | . | 8·7 | 0·1 | 9·3 | 7·0 |
| Tyskland | . | . | 31·5 | 23·0 | 1·8 | 1·1 |
| England | . | . | 17·7 | 15·2 | 20·2 | 28·7 |
| Förenta staterna | . | . | — | 35·1 | 45·9 | 14·0 |
| Övriga länder | . | . | 9·7 | 10·7 | 5·5 | 12·0 |
| *Icke-elektriska maskiner, apparater och delar.* | | | | | | |
| **Totalt, milj. kr.** | **60·3** | **60·9** | **67·4** | **77·0** | **173·9** | **202·5** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | . | . | 26·1 | 40·1 | 22·8 | 24·1 |
| England | . | . | 11·7 | 21·7 | 30·4 | 32·1 |
| Tyskland | . | . | 30·3 | 0·6 | 1·6 | 2·3 |
| Förenta staterna | . | . | 16·6 | 15·7 | 22·6 | 19·1 |
| Övriga länder | . | . | 15·3 | 21·9 | 22·6 | 22·4 |
| *Arbeten av oädla metaller.* | | | | | | |
| **Totalj, milj. kr.** | **45·8** | **43·1** | **52·8** | **60·3** | **133·0** | **123·3** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | . | . | 22·2 | 28·5 | 16·3 | 20·8 |
| England | . | . | 11·4 | 42·8 | 41·4 | 34·4 |
| Tyskland | . | . | 41·9 | — | 0·4 | — |
| Danmark | . | . | 6·1 | 5·0 | 6·5 | 8·0 |
| Förenta staterna | . | . | 8·9 | 8·6 | 15·1 | 12·6 |
| Övriga länder | . | . | 9·5 | 15·1 | 20·3 | 24·2 |
| *Icke-järnhaltiga metaller.* | | | | | | |
| **Totalt, milj. kr.** | **37·6** | **35·9** | **45·9** | **51·8** | **82·8** | **108·9** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | . | . | 10·0 | 11·6 | 13·4 | 14·1 |
| England | . | . | 9·4 | 33·4 | 28·9 | 32·2 |
| Belgien-Luxemburg | . | . | 4·8 | 12·0 | 12·7 | 7·3 |
| Förenta staterna | . | . | 19·8 | 8·5 | 12·0 | 6·7 |
| Kanada | . | . | 46·6 | 31·9 | 29·2 | . |
| Övriga länder | . | . | 9·4 | 2·6 | 3·8 | . |

[1] Till skillnad från föregående år gäller siffrorna år 1948 produktionsländer, då siffror för inköpsländer ej funnits tillgängliga detta år.

**Tabell D** (forts.). **Norges import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| *Trämassa, cellulosa, papper.* | | | | | | |
| Totalt, milj. kr. | **18·1** | **12·2** | **17·4** | **29·5** | **40·1** | **35·1** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | . | . | 48·9 | 70·2 | 57·9 | 73·8 |
| Finland | . | . | 7·5 | 6·1 | 11·0 | 5·1 |
| England | . | . | 6·9 | 10·2 | 10·5 | 7·7 |
| Övriga länder | . | . | 36·7 | 13·5 | 20·6 | 13·4 |

**Tabell E. Danmarks import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Totala importen, milj. kr. | **1 702** | **1 665** | **1 781** | **2 864** | **3 148** | **3 470** |
| Transithandel, » » | 28 | 40 | 41 | 16 | 57 | 51 |
| Specialhandel, milj. kr. | 1 674 | 1 625 | 1 740 | 2 848 | 3 090 | 3 419 |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 6·1 | 6·6 | 7·3 | 7·0 | 6·9 | 6·6 |
| Norge | 2·3 | 2·5 | 2·3 | 5·0 | 5·1 | 4·4 |
| Finland | 1·4 | 1·8 | 1·8 | 3·8 | 4·4 | 4·1 |
| England | 38·1 | 34·6 | 32·9 | 45·3 | 21·7 | 26·0 |
| Tyskland | 24·2 | 24·5 | 27·0 | 4·1 | 3·5 | 3·8 |
| Belgien-Luxemburg | 2·6 | 2·3 | 2·4 | 4·6 | 8·0 | 6·9 |
| Frankrike | 1·1 | 1·2 | 1·6 | 2·7 | 3·3 | 3·2 |
| Sovjetunionen | 0·8 | 1·4 | 0·7 | 0·4 | 3·0 | 4·0 |
| Polen | 1·0 | 1·0 | 0·8 | 1·7 | 3·0 | 5·6 |
| Italien | 0·9 | 1·0 | 0·9 | 1·0 | 3·2 | 3·3 |
| Schweiz | 1·1 | 1·3 | 1·1 | 1·9 | 2·7 | 2·8 |
| Förenta staterna | 5·2 | 7·9 | 7·4 | 9·0 | 19·6 | 14·3 |
| Övriga länder | 15·2 | 13·9 | 13·8 | 13·5 | 15·6 | 15·0 |
| *Trä, obearbetat eller föga bearbetat.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 kbm. | **620** | **655** | **781** | **515** | **457** | . |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 65·5 | 53·8 | 62·1 | 36·6 | 34·0 | . |
| Finland | 32·0 | 37·3 | 31·1 | 54·6 | 48·3 | . |
| Övriga länder | 2·5 | 8·9 | 6·8 | 8·8 | 17·7 | . |
| *Bräder och plankor.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 kbm. | **37·0** | **58·9** | **81·6** | **27·1** | **13·0** | . |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 95·9 | 84·9 | 93·0 | 91·9 | 87·7 | . |
| Övriga länder | 4·1 | 15·1 | 7·0 | 8·1 | 12·3 | . |
| *Tidningspapper.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **50·9** | **51·1** | **63·2** | **43·1** | **41·0** | **33·2** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 28·5 | 34·5 | 41·0 | 13·9 | 10·0 | . |
| Finland | 46·0 | 48·3 | 46·8 | 49·9 | 58·3 | . |
| Norge | 25·3 | 17·2 | 12·2 | 36·0 | 31·7 | . |
| Övriga länder | 0·2 | — | — | 0·2 | — | . |

**Tabell E** (forts.). **Danmarks import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| *Omslagspapper.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **12·3** | **7·9** | **16·0** | **13·7** | **16·7** | **13·7** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 65·9 | 79·7 | 76·3 | 35·8 | 47·3 | . |
| Finland | 21·1 | 11·4 | 6·3 | 22·6 | 10·8 | . |
| Norge | 8·9 | 6·3 | 14·4 | 41·6 | 41·9 | . |
| Övriga länder | 4·1 | 2·6 | 3·0 | — | — | . |
| *Pappersmassa.* | | | | | | |
| Totalt, milj. kr. | **8·8** | **9·8** | **8·7** | **23·2** | **41·1** | **52·0** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 57·9 | 46·5 | 54·0 | 48·1 | 40·7 | . |
| Finland | 35·5 | 49·0 | 38·0 | 32·4 | 47·5 | . |
| Norge | 6·1 | 4·3 | 7·7 | 19·4 | 11·8 | . |
| Övriga länder | 0·5 | 0·2 | 0·3 | 0·1 | — | . |
| *Järn samt arbeten av järn, obetydl. bearb.* | | | | | | |
| Totalt, milj. kr. | **115·9** | **107·9** | **139·0** | **210·4** | **226·6** | . |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 4·7 | 7·8 | 7·1 | 9·4 | 7·0 | . |
| Tyskland | 61·1 | 55·0 | 57·8 | — | 0·4 | . |
| England | 23·0 | 25·7 | 21·2 | 51·7 | 33·1 | . |
| Belgien-Luxemburg | 4·5 | 6·4 | 7·8 | 22·5 | 36·4 | . |
| Övriga länder | 6·7 | 5·1 | 6·1 | 16·4 | 23·1 | . |
| *Koppartråd, rå valsad.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **4·1** | **7·7** | **8·3** | **5·5** | **5·9** | **7·7** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 95·1 | 83·1 | 69·9 | 81·8 | 81·4 | . |
| Förenta staterna | — | 11·7 | 30·1 | — | 18·6 | . |
| Övriga länder | 4·9 | 5·2 | — | 18·2 | — | . |

**Tabell F. Finlands import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Total import, milj. mark | **9 806** | **8 607** | **7 573** | **24 274** | **46 971** | **66 869** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 12·1 | 12·9 | 15·9 | 10·0 | 4·8 | 4·8 |
| Norge | 2·2 | 1·9 | 2·0 | 2·7 | 3·9 | 2·2 |
| Danmark | 4·9 | 4·5 | 3·9 | 10·3 | 6·4 | 8·1 |
| Sovjetunionen | 1·4 | 1·2 | 0·8 | 21·4 | 11·3 | 12·5 |
| Baltiska länderna | 1·4 | 1·4 | 1·7 | | | |
| Polen | 2·4 | 2·7 | 1·5 | 0·1 | 3·6 | 6·8 |
| Tyskland | 19·4 | 20·0 | 22·0 | — | — | 0·7 |
| England | 22·2 | 21·6 | 19·1 | 21·4 | 17·5 | 25·1 |
| Belgien-Luxemburg | 5·6 | 5·2 | 6·2 | 5·8 | 7·9 | 4·9 |
| Nederländerna | 4·4 | 4·3 | 4·0 | 1·8 | 4·7 | 6·0 |
| Frankrike | 2·5 | 2·2 | 2·6 | 2·5 | 4·3 | 4·5 |
| Förenta staterna | 8·3 | 9·0 | 10·1 | 19·5 | 23·7 | 12·1 |
| Argentina | 2·3 | 1·5 | 1·2 | 0·9 | 5·0 | 4·2 |
| Övriga länder | 10·9 | 11·6 | 9·0 | 3·6 | 6·9 | 8·1 |

**Tabell F** (forts.). **Finlands import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| *Animaliska och vegetabiliska fettarter och oljor.* | | | | | | |
| Totalt, milj. mark | . | . | **106** | **333** | **1 288** | **1 685** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | . | . | . | 39·8 | 3·4 | 25·3 |
| Norge | . | . | . | 11·8 | 15·0 | 19·8 |
| Argentina | . | . | . | 3·4 | 7·8 | 17·0 |
| Nederländerna | . | . | . | 1·2 | 2·7 | 14·4 |
| Danmark | . | . | . | 14·2 | 21·6 | 11·2 |
| Förenta staterna | . | . | . | 17·3 | 40·1 | 4·5 |
| Övriga länder | . | . | . | 12·3 | 9·4 | 7·8 |
| *Keramiska varor.* | | | | | | |
| Totalt, milj. mark | . | . | **37** | **107** | **100** | **194** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | . | . | . | 22·3 | 16·8 | 16·8 |
| England | . | . | . | 50·7 | 43·1 | 32·1 |
| Danmark | . | . | . | 17·8 | 15·4 | 7·6 |
| Förenta staterna | . | . | . | 2·2 | 12·4 | 24·7 |
| Övriga länder | . | . | . | 7·0 | 12·3 | 18·8 |
| *Metaller och metallarbeten.* | | | | | | |
| Totalt, milj. mark | **1 862** | **1 421** | . | **3 433** | **7 708** | **10 472** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 16·6 | 19·3 | . | 18·3 | 5·3 | 6·4 |
| England | 19·6 | 19·4 | . | 39·3 | 26·2 | 29·3 |
| Tyskland | 24·6 | 28·3 | . | — | — | 1·4 |
| Sovjetunionen | 0·3 | 0·3 | . | 1·6 | 6·4 | 8·8 |
| Belgien-Luxemburg | 15·3 | 11·7 | . | 24·6 | 27·6 | 19·4 |
| Förenta staterna | 5·5 | 5·4 | . | 7·5 | 15·4 | 9·8 |
| Övriga länder | 18·1 | 15·6 | . | 8·7 | 19·1 | 24·9 |
| *Maskiner och apparater.* | | | | | | |
| Totalt, milj. mark | **1 054** | **1 120** | . | **1 963** | **3 585** | **5 939** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 25·7 | 24·6 | . | 33·8 | 19·0 | 15·6 |
| Danmark | 4·4 | 4·8 | . | 16·8 | 12·3 | 10·8 |
| Tyskland | 40·8 | 37·5 | . | — | 0·3 | 2·1 |
| England | 11·7 | 11·1 | . | 20·8 | 24·1 | 25·8 |
| Förenta staterna | 6·2 | 8·0 | . | 14·5 | 20·8 | 22·7 |
| Övriga länder | 11·2 | 14·0 | . | 14·1 | 23·5 | 23·0 |
| *Transportmedel.* | | | | | | |
| Totalt, milj. mark | **613** | **481** | . | **1 533** | **3 879** | **3 233** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 35·2 | 40·2 | . | 2·9 | 4·9 | 6·7 |
| Danmark | 18·4 | 14·2 | . | 0·3 | 6·9 | 6·6 |
| Norge | 4·9 | 1·4 | . | 0·9 | 22·9 | 17·6 |
| Tyskland | 10·3 | 15·0 | . | — | — | 1·0 |
| England | 9·3 | 8·2 | . | 37·8 | 20·7 | 33·7 |
| Förenta staterna | 18·0 | 18·3 | . | 53·1 | 30·7 | 24·8 |
| Övriga länder | 3·9 | 2·7 | . | 5·0 | 13·9 | 9·6 |

**Tabell G. Tysklands import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939[1] | 1946 | 1947 | 1948[1] |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Totala importen, milj. RM/DM** | **5 468** | **5 449** | **4 797** | . | . | **3 164** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 4·2 | 4·8 | 5·5 | . | . | 3·0 |
| Danmark | 2·9 | 3·0 | 3·8 | . | . | 1·5 |
| Sovjetunionen | 1·2 | 0·9 | 0·6 | . | . | 0·1 |
| Storbritannien | 5·6 | 5·2 | . | . | . | 4·1 |
| Frankrike | 2·9 | 2·6 | . | . | . | 0·3 |
| Belgien-Luxemburg | 3·6 | 3·6 | 3·4 | . | . | 2·5 |
| Nederländerna | 3·9 | 3·6 | 3·7 | . | . | 4·2 |
| Italien | 4·0 | 4·5 | 6·0 | . | . | 2·1 |
| Förenta staterna | 5·2 | 7·4 | 4·1 | . | . | 49·7 |
| Övriga länder | 66·5 | 64·4 | . | . | . | 32·5 |
| *Sågade trävaror.* | | | | | | |
| **Totalt, milj. RM/DM** | **124·8** | **135·7** | . | . | . | **7·6** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 12·6 | 10·7 | . | . | . | 73·7 |
| Finland | 15·4 | 19·6 | . | . | . | 1·3 |
| Tjeckoslovakien | 12·7 | 10·8 | . | . | . | 2·6 |
| Sovjetunionen | 11·0 | 13·7 | . | . | . | . |
| Baltiska staterna | 9·5 | 7·1 | . | — | — | — |
| Jugoslavien | 9·7 | 8·9 | . | . | . | . |
| Rumänien | 9·2 | 9·7 | . | . | . | . |
| Polen | 5·2 | 7·2 | . | . | . | . |
| Övriga länder | 14·7 | 12·3 | . | . | . | . |
| *Pappersmassa.* | | | | | | |
| **Totalt, milj. RM/DM** | **21·8** | **19·9** | . | . | . | **49·7** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 49·5 | 50·3 | . | . | . | 76·3 |
| Finland | 19·7 | 24·6 | . | . | . | 13·7 |
| Norge | 8·3 | 7·5 | . | . | . | 1·4 |
| Tjeckoslovakien | 15·1 | 14·6 | . | . | . | 0·2 |
| Övriga länder | 7·4 | 3·0 | . | . | . | 8·4 |
| *Järnmalm.* | | | | | | |
| **Totalt, milj. RM/DM** | **221·9** | **281·5** | . | . | . | **55·6** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 55·1 | 51·3 | . | . | . | 51·8 |
| Norge | 2·9 | 5·7 | . | . | . | 6·1 |
| Spanien | 9·3 | 10·7 | . | . | . | 9·4 |
| Belgien-Luxemburg | 3·2 | 3·2 | . | . | . | 5·4 |
| Frankrike | 16·1 | 12·7 | . | . | . | . |
| Algeriet | 3·7 | 3·9 | . | . | . | 0·2 |
| New Foundland | 4·6 | 5·2 | . | . | . | 2·9 |
| Övriga länder | 5·1 | 7·3 | . | . | . | . |

[1] Västtyskland.

**Tabell H. Englands import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Totala importen, milj. £** | **1 028** | **920** | **886** | **1 301** | **1 795** | **2 080** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 2·5 | 2·7 | 2·9 | 2·5 | 2·3 | 2·6 |
| Norge | 1·2 | 1·2 | 1·4 | 0·5 | 0·8 | 0·9 |
| Danmark | 3·6 | 4·1 | 4·1 | 1·6 | 1·5 | 2·0 |
| Finland | 2·1 | 2·1 | 1·7 | 1·2 | 1·7 | 1·7 |
| Eire | 2·1 | 2·5 | 2·9 | 2·9 | 2·0 | 2·0 |
| Tyskland | 3·8 | 3·5 | 2·1 | 0·5 | 1·1 | 1·4 |
| Nederländerna | 3·1 | 3·2 | 3·4 | 0·9 | 1·4 | 2·1 |
| Belgien | 2·2 | 2·1 | 2·1 | 1·2 | 1·9 | 1·8 |
| Frankrike | 2·5 | 2·6 | 3·0 | 1·1 | 1·7 | 2·2 |
| Förutv. Brittiska Indien | 5·6 | 5·4 | 5·5 | 5·3 | 5·3 | 5·2 |
| Nederländska Västindien | 1·6 | 1·6 | 1·6 | 2·0 | 1·9 | 2·9 |
| Egypten | 1·4 | 1·3 | 1·4 | 1·2 | 0·8 | 2·3 |
| Brittiska Västafrika | 1·4 | 1·0 | 1·2 | 2·8 | 3·0 | 3·7 |
| Kanada | 8·7 | 8·6 | 9·0 | 15·1 | 13·0 | 10·4 |
| Förenta staterna | 11·1 | 12·8 | 13·0 | 17·7 | 16·5 | 8·8 |
| Argentina | 5·8 | 4·1 | 5·3 | 5·1 | 7·3 | 5·9 |
| Australiska statsförbundet | 7·0 | 7·8 | 7·0 | 5·1 | 5·4 | 8·1 |
| Nya Zeeland | 4·9 | 5·1 | 4·7 | 5·7 | 5·0 | 5·2 |
| Övriga länder | 29·4 | 28·3 | 27·7 | 27·6 | 27·4 | 30·8 |
| *Fläsk.* | | | | | | |
| **Totalt, 1 000 cwts** | **6 926** | **6 868** | **7 188** | **3 502** | **2 635** | **2 669** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 3·6 | 3·7 | 3·6 | — | — | — |
| Danmark | 49·5 | 49·3 | 48·4 | 22·9 | 24·7 | 17·9 |
| Polen | 6·4 | 6·6 | 6·2 | — | — | — |
| Nederländerna | 6·9 | 7·5 | 8·8 | — | 0·6 | 3·2 |
| Kanada | 20·0 | 18·6 | 17·9 | 73·6 | 74·5 | 70·1 |
| Övriga länder | 13·6 | 14·3 | 15·1 | 3·5 | 0·2 | 8·8 |
| *Smör.* | | | | | | |
| **Totalt, 1 000 cwts** | **9 418** | **9 518** | **8 737** | **4 226** | **4 325** | **5 453** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 2·2 | 3·2 | 2·7 | — | — | — |
| Danmark | 24·0 | 24·8 | 23·2 | 20·6 | 18·7 | 19·3 |
| Australiska statsförbundet | 15·8 | 18·9 | 22·6 | 31·0 | 24·9 | 26·7 |
| Nya Zeeland | 31·3 | 27·2 | 24·0 | 47·8 | 55·6 | 49·8 |
| Övriga länder | 26·7 | 25·9 | 27·5 | 0·6 | 0·8 | 4·2 |
| *Sågade eller hyvlade trävaror av mjuka träslag.* | | | | | | |
| **Totalt, 1 000 stds.** | **2 392** | **1 778** | **1 561** | **737** | **1 166** | **860** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 17·9 | 19·0 | 15·0 | 27·8 | 15·6 | 22·4 |
| Finland | 22·2 | 22·7 | 18·1 | 14·8 | 16·5 | 18·0 |
| Baltiska länderna | 4·5 | 4·6 | 4·1 | } 1·6 | 0·6 | 3·3 |
| Sovjetunionen | 18·6 | 19·3 | 10·5 | | | |
| Kanada | 20·0 | 22·6 | 37·9 | 46·9 | 42·4 | 30·2 |
| Övriga länder | 16·8 | 11·8 | 14·4 | 8·9 | 24·9 | 26·1 |

**Tabell H** (forts.). **Englands import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| *Mekanisk massa, våt.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 torrton | **725** | **660** | **626** | **256** | **249** | **301** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 33·5 | 35·5 | 34·8 | 65·6 | 56·6 | 42·2 |
| Norge | 33·4 | 33·5 | 33·7 | 12·1 | 17·3 | 33·6 |
| Finland | 29·7 | 27·7 | 25·1 | 14·8 | 14·1 | 13·6 |
| Övriga länder | 3·4 | 3·3 | 6·4 | 7·5 | 12·0 | 10·6 |
| *Kemisk massa, torr, blekt.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **271** | **266** | **276** | **188** | **211** | **272** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 19·2 | 24·8 | 27·9 | 41·0 | 50·7 | 48·9 |
| Norge | 23·2 | 22·9 | 23·2 | 16·0 | 13·7 | 16·5 |
| Finland | 38·4 | 34·6 | 32·2 | 11·2 | 10·4 | 10·7 |
| Kanada | 8·9 | 9·4 | 5·8 | 28·2 | 23·2 | 19·1 |
| Övriga länder | 10·3 | 8·3 | 10·9 | 3·6 | 2·0 | 4·8 |
| *Kemisk massa, torr, oblekt.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **637** | **577** | **604** | **350** | **304** | **465** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 40·2 | 43·5 | 48·5 | 60·9 | 44·7 | 34·8 |
| Norge | 3·0 | 2·1 | 2·5 | — | — | 0·4 |
| Finland | 42·4 | 39·9 | 36·9 | 21·1 | 30·9 | 37·4 |
| Övriga länder | 14·4 | 14·5 | 12·1 | 18·0 | 24·4 | 27·4 |
| *Kemisk massa, våt.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 torrton | **227** | **191** | **141** | **68** | **87** | **109** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 13·7 | 15·2 | 14·2 | 11·8 | 11·5 | 23·9 |
| Finland | 76·2 | 73·8 | 72·3 | 86·8 | 85·1 | 70·6 |
| Övriga länder | 10·1 | 11·0 | 13·5 | 1·4 | 3·4 | 5·5 |
| *Tidningspapper.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 cwts | **9 403** | **8 927** | **8 462** | **2 082** | **2 450** | **2 525** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 3·4 | 4·0 | 6·0 | . | — | . |
| Norge | 4·6 | 4·1 | 4·5 | . | . | . |
| Finland | 17·9 | 18·8 | 15·0 | . | 14·0 | 8·1 |
| Kanada | 28·2 | 34·7 | 42·5 | 54·7 | 49·9 | 45·2 |
| New Foundland | 45·7 | 38·2 | 31·4 | 40·3 | 36·0 | 33·5 |
| Övriga länder | 0·2 | 0·2 | 0·6 | . | . | . |
| *Sulfatpapper.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 cwts | **2 283** | **1 621** | **2 189** | **638** | **1 036** | **1 095** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 62·4 | 51·8 | 57·0 | 56·0 | 58·9 | 65·9 |
| Finland | 16·4 | 14·5 | 12·0 | 18·8 | 15·8 | 11·7 |
| Övriga länder | 21·2 | 33·7 | 31·0 | 25·2 | 25·3 | 22·4 |

**Tabell H** (forts.). **Englands import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| *Sulfitpapper.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 cwts | **1 747** | **1 276** | **1 728** | **481** | **794** | **690** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 62·9 | 65·4 | 66·2 | 59·9 | 52·8 | 51·9 |
| Norge | 4·8 | 4·5 | 6·7 | 17·5 | 22·5 | 18·3 |
| Finland | 19·2 | 14·7 | 17·5 | 20·4 | 16·4 | 10·6 |
| Övriga länder | 13·1 | 15·4 | 9·6 | 2·2 | 8·3 | 19·2 |
| *Järnmalm.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 tons | **6 953** | **5 102** | **5 240** | **6 489** | **6 780** | **8 676** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 23·7 | 25·1 | 21·9 | 29·9 | 31·7 | 36·6 |
| Norge | 9·4 | 11·2 | 6·9 | 0·1 | — | 0·1 |
| Spanien | 13·5 | 11·6 | 10·8 | 11·3 | 11·1 | 9·0 |
| Algeriet | 20·8 | 26·1 | 28·7 | 22·3 | 17·4 | 16·7 |
| Övriga länder | 32·6 | 26·0 | 31·7 | 36·4 | 39·8 | 37·6 |
| *Maskiner och maskindelar (inkl. kul- och rullager).* | | | | | | |
| Totalt, milj. £ | **24·2** | **21·6** | **24·5** | **13·5** | **28·8** | **43·9** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 4·5 | 4·5 | 4·2 | 4·7 | 2·7 | 2·3 |
| Tyskland | 25·5 | 26·0 | 14·2 | 1·4 | 3·5 | 3·0 |
| Belgien | 1·8 | 2·3 | 1·5 | 4·3 | 3·4 | 3·1 |
| Schweiz | 4·4 | 4·4 | 4·7 | 6·6 | 5·3 | 5·8 |
| Kanada | 6·2 | 6·5 | 6·3 | 7·2 | 5·7 | 4·5 |
| Förenta staterna | 48·5 | 43·9 | 60·6 | 70·6 | 72·7 | 70·9 |
| Övriga länder | 9·1 | 12·4 | 8·5 | 5·2 | 6·7 | 10·4 |

**Tabell I. Frankrikes import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Totala importen, miljarder frs. | **42·4** | **46·1** | **43·8** | **234·0** | **346·5** | **654·5** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 1·9 | 1·4 | 1·6 | 1·9 | 2·0 | 1·5 |
| Tyskland | 7·7 | 6·8 | 4·8 | 4·7 | 3·9 | 5·4 |
| Belgien-Luxemburg | 7·2 | 6·9 | 7·0 | 4·4 | 5·2 | 3·7 |
| England | 8·0 | 7·0 | 6·8 | 5·9 | 3·2 | 2·9 |
| Algeriet | 9·0 | 10·6 | 10·9 | 10·2 | 10·2 | 12·3 |
| Marocko (franska) | 1·5 | 1·9 | 2·1 | 2·8 | 4·0 | 4·3 |
| Västafrika | 3·6 | 3·3 | 2·2 | 2·6 | 3·1 | 4·4 |
| Förenta staterna | 9·5 | 11·5 | 13·3 | 28·1 | 26·4 | 16·6 |
| Australien | 3·0 | 3·3 | 2·9 | 3·7 | 2·7 | 4·5 |
| Övriga länder | 48·6 | 47·3 | 48·4 | 35·7 | 39·3 | 44·4 |
| *Trävaror.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | **1 334** | **846** | **581** | **740** | **1 919** | . |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 11·2 | 8·2 | 12·7 | 6·4 | 1·7 | . |
| Finland | 23·8 | 15·4 | 12·2 | 1·4 | 2·0 | . |
| Tyskland | 0·8 | 0·4 | . | 61·5 | 82·3 | . |
| Sovjetunionen | 30·2 | 25·1 | 25·6 | . | . | . |
| Förenta staterna | 2·4 | 2·2 | 2·1 | 10·5 | 2·0 | . |
| Övriga länder | 31·6 | 48·7 | . | . | . | . |
| *Pappersmassa.* | | | | | | |
| Totalt, miljarder frs. | **1·0** | **0·7** | **0·5** | **2·5** | **5·5** | **10·7** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 40·6 | 36·8 | 40·6 | 66·1 | 57·6 | 44·6 |
| Norge | 10·6 | 11·5 | 15·1 | 10·9 | 10·9 | 11·2 |
| Finland | 25·9 | 25·1 | 19·7 | 4·9 | 11·6 | 25·2 |
| Tyskland | 4·3 | 2·6 | 8·7 | 0·5 | 0·5 | 2·7 |
| Övriga länder | 18·6 | 24·0 | 15·9 | 17·6 | 19·4 | 16·3 |
| *Järn- och stålrör.* | | | | | | |
| Totalt, 1 000 ton | . | **6·9** | . | **12·2** | **16·2** | **6·4** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | . | 42·0 | . | . | 34·6 | 59·4 |
| Tyskland | . | 15·9 | . | . | 6·2 | 9·4 |
| Schweiz | . | 21·7 | . | . | 4·9 | 4·7 |
| Förenta staterna | . | 8·7 | . | . | 35·8 | 18·8 |
| Övriga länder | . | 11·7 | . | . | 18·5 | 7·7 |

**Tabell J. Förenta staternas import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Totala importen, milj. $** | **3 084** | **1 960** | **2 318** | **4 909** | **5 733** | **7 070** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 1·9 | 2·3 | 1·8 | 1·0 | 1·6 | 1·3 |
| Norge | 0·8 | 0·9 | 0·9 | 0·3 | 0·4 | 0·5 |
| Tyskland | 2·9 | 3·1 | 2·4 | 0·1 | 0·1 | 0·4 |
| England | 6·5 | 6·0 | 6·5 | 3·2 | 3·6 | 4·0 |
| Frankrike | 2·4 | 2·8 | 2·6 | 1·3 | 0·8 | 1·0 |
| Brittiska Malacka | 7·9 | 5·7 | 6·4 | 2·6 | 5·0 | 3·8 |
| Philippinerna | 4·1 | 4·8 | 4·0 | 0·8 | 2·8 | 3·2 |
| Kina | 3·2 | 2·4 | 2·6 | 1·9 | 2·0 | 1·7 |
| Japan | 6·3 | 6·7 | 6·9 | 2·2 | 0·6 | 0·9 |
| Kanada | 12·8 | 13·1 | 14·4 | 18·0 | 19·1 | 22·0 |
| Kuba | 4·8 | 5·4 | 4·4 | 6·6 | 8·9 | 5·3 |
| Brasilien | 3·9 | 5·0 | 4·6 | 8·3 | 7·8 | 7·3 |
| Övriga länder | 42·5 | 41·8 | 42·5 | 53·7 | 47·3 | 48·6 |
| *Mekanisk massa.* | | | | | | |
| **Totalt, 1 000 metr. ton** | **198** | **144** | **207** | **223** | **285** | **268** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 12·1 | 12·5 | 19·8 | 5·8 | 3·9 | 0·7 |
| Finland | 8·1 | 10·4 | 8·7 | 6·3 | 4·6 | 4·5 |
| Kanada | 79·3 | 77·1 | 71·0 | 87·9 | 90·5 | 94·4 |
| Övriga länder | 0·5 | — | 0·5 | — | 1·0 | 0·4 |
| *Kemisk massa, sulfit.* | | | | | | |
| **Totalt, 1 000 metr. ton** | **1 299** | **929** | **1 030** | **947** | **1 151** | **1 119** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 42·0 | 42·6 | 38·6 | 19·2 | 21·5 | 16·4 |
| Finland | 11·9 | 16·7 | 16·4 | 4·4 | 7·1 | 7·3 |
| Kanada | 29·0 | 24·8 | 31·9 | 76·3 | 69·8 | 74·6 |
| Övriga länder | 17·1 | 15·9 | 13·1 | 0·1 | 1·6 | 1·7 |
| *Kemisk massa, sulfat.* | | | | | | |
| **Totalt, 1 000 metr. ton** | **666** | **470** | **594** | **433** | **652** | **557** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 68·3 | 67·7 | 59·4 | 48·3 | 37·4 | 29·3 |
| Finland | 13·4 | 13·8 | 19·9 | 11·3 | 16·6 | 11·8 |
| Kanada | 15·5 | 16·0 | 16·0 | 40·4 | 45·0 | 58·9 |
| Övriga länder | 2·8 | 2·5 | 4·7 | — | 1·0 | — |
| *Tidningspapper.* | | | | | | |
| **Totalt, milj. pounds[1]** | **6 634** | **4 549** | **5 230** | **6 984** | **7 916** | **8 790** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 3·1 | 3·2 | 2·4 | — | 0·6 | 1·6 |
| Finland | 4·7 | 6·6 | 7·4 | 0·4 | 2·1 | 3·0 |
| Kanada | 87·2 | 86·3 | 84·3 | 93·7 | 91·8 | 88·5 |
| New Foundland | 3·9 | 3·0 | 3·8 | 5·9 | 5·0 | 5·4 |
| Övriga länder | 1·1 | 0·9 | 2·1 | — | 0·5 | 1·5 |

[1] 1 pound = 0,454 kg.

**Tabell K. Belgiens import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Totala importen, miljarder frs..... | **27·9** | **23·1** | **19·8** | **57·2** | **85·6** | **86·4** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige ..... | 1·8 | 2·0 | 1·9 | 3·7 | 3·4 | 4·3 |
| Tyskland ..... | 11·4 | 11·3 | 12·0 | 2·6 | 2·7 | 6·0 |
| Frankrike ..... | 12·3 | 14·3 | 15·5 | 13·5 | 11·3 | 8·8 |
| Nederländerna ..... | 8·2 | 9·0 | 9·4 | 5·2 | 5·9 | 8·3 |
| England ..... | 8·3 | 7·9 | 8·1 | 16·9 | 9·3 | 9·8 |
| Förenta staterna ..... | 8·5 | 10·8 | 9·7 | 20·3 | 26·5 | 18·1 |
| Övriga länder ..... | 49·5 | 44·7 | 43·4 | 37·8 | 40·9 | 44·7 |
| *Malm, slagg och aska.* | | | | | | |
| Totalt, miljarder frs..... | **1·7** | **1·5** | **1·1** | **2·1** | **3·9** | **5·5** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige ..... | 6·4 | 10·0 | 6·7 | 31·5 | 28·0 | 29·0 |
| Belgiska Kongo ..... | 11·9 | 14·8 | 10·5 | 20·0 | 26·6 | 22·5 |
| Frankrike ..... | 27·2 | 24·1 | 36·0 | 26·5 | 16·1 | 17·0 |
| Övriga länder ..... | 54·5 | 51·1 | 46·8 | 22·0 | 29·3 | 31·5 |
| *Trä och arbeten av trä.* | | | | | | |
| Totalt, miljarder frs..... | **0·9** | **0·8** | **0·6** | **1·3** | **2·2** | **2·3** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige ..... | 5·5 | 6·9 | 8·4 | 15·2 | 16·5 | 23·0 |
| Finland ..... | 21·2 | 18·8 | 25·6 | 23·6 | 23·8 | 25·0 |
| Tyskland ..... | 2·5 | 2·2 | 1·7 | 6·8 | 4·4 | 7·2 |
| Frankrike ..... | 8·3 | 14·7 | 12·9 | . | . | 6·8 |
| Sovjetunionen ..... | 21·6 | 22·9 | 21·3 | } | | |
| Baltiska länderna ..... | 5·9 | 5·0 | 4·3 | } · | . | 5·3 |
| Förenta staterna ..... | 9·1 | 9·7 | 8·9 | . | . | 12·2 |
| Övriga länder ..... | 25·9 | 19·8 | 16·9 | . | . | 20·5 |
| *Papper och arbeten därav.* | | | | | | |
| Totalt, miljarder frs. ..... | **0·7** | **0·6** | **0·6** | **1·9** | **2·6** | **2·3** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige ..... | 19·5 | 16·4 | 19·0 | 30·4 | 29·8 | 41·5 |
| Finland ..... | 11·2 | 11·8 | 9·3 | 13·0 | 11·5 | 8·7 |
| Norge ..... | 9·4 | 8·5 | 8·9 | 10·3 | 12·2 | 9·8 |
| Tyskland ..... | 18·9 | 17·4 | 20·3 | 1·3 | . | 0·6 |
| Frankrike ..... | 17·3 | 22·5 | 21·5 | . | . | 11·8 |
| Övriga länder ..... | 23·7 | 23·4 | 21·0 | . | . | 27·6 |

**Tabell L. Nederländernas import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Totala importen, milj. gld. | **1 550** | **1 415** | **1 517** | **2 146** | **4 251** | **4 919** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 1·8 | 2·1 | 2·9 | 6·3 | 3·8 | 4·0 |
| England | 8·3 | 8·1 | 7·8 | 16·3 | 9·6 | 9·4 |
| Tyskland | 21·5 | 21·8 | [1] 23·6 | 2·6 | 2·3 | 5·4 |
| Belgien-Luxemburg | 11·6 | 11·4 | 14·5 | 14·0 | 12·3 | 14·8 |
| Frankrike | 3·9 | 4·6 | 4·9 | 4·5 | 4·6 | 4·9 |
| Indonesien | 8·1 | 7·2 | 6·0 | 0·9 | 4·6 | 6·8 |
| Förenta staterna | 8·8 | 10·8 | 9·6 | 24·9 | 28·1 | 17·5 |
| Argentina | 6·7 | 4·5 | 4·9 | 3·7 | 4·1 | 5·3 |
| Övriga länder | 29·3 | 29·5 | 25·8 | 26·8 | 30·6 | 31·9 |
| *Trä, obearbetat eller föga bearbetat.* | | | | | | |
| Totalt, milj. gld. | **79·8** | **65·0** | **72·7** | **71·4** | **233·3** | . |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 8·4 | 10·6 | 23·8 | 39·8 | 17·0 | . |
| Finland | 13·9 | 17·4 | 22·2 | 6·7 | 9·0 | . |
| Sovjetunionen | 36·2 | 27·3 | 11·2 | — | — | . |
| Baltiska länderna | 6·4 | 6·4 | 6·9 | | | . |
| Tyskland | 1·8 | 1·2 | 1·2 | 5·9 | 7·7 | . |
| Förenta staterna | 4·9 | 5·1 | 5·2 | 20·3 | 13·7 | . |
| Kanada | 0·4 | 0·4 | 0·2 | 1·0 | 16·5 | . |
| Övriga länder | 28·0 | 31·6 | 29·3 | 26·3 | 36·1 | . |
| *Träarbeten och liknande varor.* | | | | | | |
| Totalt, milj. gld. | **21·7** | **18·7** | **21·9** | **42·2** | **91·0** | . |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 18·9 | 22·0 | 26·6 | 55·6 | 33·3 | . |
| Norge | 11·0 | 14·2 | 15·2 | 14·6 | 17·7 | . |
| Finland | 15·2 | 14·4 | 13·8 | 6·0 | 10·7 | . |
| Förenta staterna | 4·4 | 3·5 | 3·5 | 4·5 | 8·9 | . |
| Övriga länder | 50·5 | 45·9 | 40·9 | 19·3 | 29·4 | . |
| *Järn- och manganmalm.* | | | | | | |
| Totalt, milj. gld. | **5·5** | **5·6** | **5·8** | **5·7** | **13·7** | . |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 25·3 | 33·4 | 16·8 | 25·9 | 36·9 | . |
| Spanien | 18·5 | 9·0 | 17·6 | 24·3 | 11·9 | . |
| Frankrike | 13·5 | 9·7 | 7·8 | 9·6 | 20·2 | . |
| Övriga länder | 42·7 | 47·9 | 57·8 | 40·2 | 31·0 | . |
| *Papper och pappersvaror.* | | | | | | |
| Totalt, milj. gld. | **24·0** | **19·9** | **26·4** | **35·4** | **75·0** | . |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 14·2 | 11·7 | 12·3 | 37·2 | 24·1 | . |
| Finland | 5·2 | 5·7 | 3·8 | 13·4 | 19·9 | . |
| Norge | 4·9 | 5·4 | 4·6 | 14·1 | 15·6 | . |
| Tyskland | 46·1 | 44·5 | 54·1 | 0·6 | 0·7 | . |
| Belgien-Luxemburg | 10·6 | 12·7 | 11·5 | 14·6 | 13·8 | . |
| Övriga länder | 19·0 | 20·0 | 13·7 | 20·1 | 25·9 | . |

[1] Ingår Österrike fr. o. m. juli 1939.

**Tabell M. Brasiliens import åren 1937—1939 och 1946—1948. Fördelning på varor och länder.**

| | 1937 | 1938 | 1939 | 1946 | 1947 | 1948 |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Totala importen, miljarder Cr$** | **5·3** | **5·2** | **5·0** | **13·0** | **22·8** | **21·0** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 2·2 | 2·5 | 2·3 | 2·9 | 2·9 | . |
| Förenta staterna | 23·1 | 24·2 | 33·5 | 58·2 | 61·3 | 51·7 |
| Tyskland | 23·9 | 25·0 | 19·2 | — | — | . |
| Argentina | 13·9 | 11·8 | 8·4 | 7·8 | 6·4 | 7·1 |
| England | 12·1 | 10·4 | 9·3 | 7·9 | 6·8 | 10·1 |
| Nederländska Antillerna | 2·8 | 3·2 | 3·4 | 3·8 | 4·3 | . |
| Belgien-Luxemburg | 4·4 | 4·0 | 4·2 | 1·3 | 2·4 | . |
| Schweiz | 0·7 | 0·9 | 1·1 | 2·9 | 2·3 | . |
| Övriga länder | 16·9 | 18·0 | 18·6 | 15·2 | 13·6 | . |
| *Pappersmassa.* | | | | | | |
| **Totalt, 1 000 ton** | **100·0** | **81·0** | **84·5** | **85·9** | **103·4** | **45·4** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 63·7 | 63·6 | 60·1 | 81·0 | 74·1 | . |
| Förenta staterna | — | 3·5 | 7·7 | 3·7 | 8·6 | . |
| Övriga länder | 36·3 | 32·9 | 32·2 | 15·3 | 17·3 | . |
| *Tidningspapper.* | | | | | | |
| **Totalt, 1 000 ton** | **59·5** | **42·3** | **45·5** | **59·4** | **57·5** | **52·6** |
| därav i procent från: | | | | | | |
| Sverige | 29·1 | 33·6 | 29·7 | 7·7 | 15·3 | . |
| Finland | 27·7 | 24·8 | 24·0 | 18·3 | 23·8 | . |
| Norge | 10·6 | 19·4 | 19·8 | 4·9 | 13·0 | . |
| Kanada | 12·3 | — | 6·2 | 57·7 | 42·4 | . |
| Övriga länder | 20·3 | 22·2 | 20·3 | 11·4 | 5·5 | . |

# Innehåll.


Sid.

I. *Internationella utvecklingstendenser* ... 1
Allmän översikt ... 1
Englands ekonomiska läge och sterlingområdets dollarbalans ... 5
Konjunkturutvecklingen och konjunkturutsikterna i Förenta staterna ... 9
Konjunkturutvecklingen 1948—1949 ... 10
Konjunkturutsikter ... 12

II. *Det internationella pris- och kostnadsläget* ... 15
Förändringar sedan förkrigstiden ... 15
Prisutvecklingen under 1949 ... 21
Utvecklingstendenser efter devalveringen ... 22

III. *Försörjningsbalansen och utfallet av 1949 års nationalbudget* ... 28
Inledning ... 28
Försörjningsbalansen 1946—1949 ... 31
Inhemska bruttoutgifter för olika ändamål ... 37
Privata utgifter ... 37
Offentliga utgifter ... 40
Utfallet av 1949 års nationalbudget ... 44
Den samhällsekonomiska balansen ... 47

IV. *Importplaner och handelspolitik* ... 50
Importplaner ... 50
Handelspolitiska huvuddrag 1947—1949 ... 54
Dollarhandeln ... 54
Sydamerika ... 56
Sterlinghandeln ... 56
Övriga OEEC-länder ... 58
Övriga länder ... 59

V. *Utrikeshandeln* ... 60
Volymutvecklingen ... 60
Prisutvecklingen ... 63
Bytesförhållandet med olika länder ... 67
Varusammansättningen ... 69
Länderfördelningen ... 71
Bytesbalansen ... 74
Sammanfattning ... 77

VI. *Produktionsutvecklingen* ... 78
Jordbruksproduktionen ... 78
Industriproduktionen ... 80
Produktionsutvecklingen 1939—1948 ... 81
Produktionsutvecklingen 1948—1949 ... 86
Produktionsutvecklingen 1949—1950 ... 88
Industriens bidrag till bruttonationalprodukten ... 90
Förbrukningen av elektrisk kraft ... 91

VII. *Investeringsutvecklingen* ... 92

Sid.

VIII. *Den privata konsumtionen* ... 100
Konsumtionens värde och volym ... 100
Prisutvecklingen ... 106

IX. *Arbetsmarknaden* ... 108
Arbetsmarknadsstatistiken som mått på högkonjunkturen ... 108
Arbetsmarknaden på väg mot jämviktsläge ... 112
Oförändrat hög sysselsättningsnivå inom industrien ... 115
Överrörlighet och frånvarofrekvens inom industrien ... 118
Byggnadsverksamheten ... 121
Jordbruk ... 122
Skogsbruk ... 123
Övriga områden ... 124

X. *Lönerna och inkomstutvecklingen* ... 125
Allmänna drag i löneutvecklingen ... 125
Löneutvecklingen på olika delområden 1947—1949 ... 129
Jord- och skogsbruk ... 129
Industri ... 130
Byggnadsverksamhet ... 133
Handel och samfärdsel ... 134
Övriga grupper ... 135
Inkomstutvecklingen för företagare m. fl. ... 135
Jordbrukare ... 135
Övriga företagare ... 137
Icke yrkesverksamma ... 137
Totala inkomstsumman ... 137

XI. *Kreditmarknaden* ... 138
Inledning ... 138
Verkningarna av riksbankens transaktioner å penningmarknaden ... 139
Förändringar i läget sett utifrån de privata bankernas balanser ... 144
Inlåningen hos affärs- och sparbanker ... 146
Utlåningen från affärs- och sparbanker ... 147
Ränteutvecklingen ... 149

XII. *Budgetutvecklingen* ... 149
Inledning ... 149
De statliga budgetutfallen för åren 1945/46—1948/49 ... 152
Inkomsteffekten av de statliga och kommunala budgeterna ... 156
Kassamässiga utgiftsöverskott å de statliga budgeterna under åren 1945/46—1948/49 159

XIII. *Alternativ för konjunkturläget 1950* ... 162
Inledning ... 162
Alternativa konjunkturutsikter för utlandet ... 165
Alternativ för konjunkturutvecklingen i Sverige ... 171
Sammanfattning ... 178

Bilaga. *Den svenska exportens struktur åren 1937—1949 och 1946—1948* ... 181

*Anm.* Denna rapport har utarbetats inom konjunkturinstitutet av professor E. Lundberg (kap. I och XIII), fil. lic. L. Lindberger (kap. II och VII), fil. lic. I. Ohlsson (kap. III), direktör E. Grafström (kap. IV), fil. kand. M. Lindstrand (kap. V), fil. kand. L. Fastbom (kap. VI), fil. kand. O. Lindahl (kap. VIII), fil. kand. R. Meidner under medverkan av byråsekreterare O. Petersson (kap. IX), fil. kand. G. Rehn (kap. X), pol. mag. och jur. kand. A. Callans (kap. XI och XII) och A. Aizsilnieks (bilaga).

498189. Stockholm. Isaac Marcus Boktryckeri Aktiebolag, 1950.

*Bihang 3.*

# Översikt över det ekonomiska läget 1950.

## (Nationalbudget för år 1950.)

## I. Inledning.

En bedömning av de aktuella tendenserna i Sveriges ekonomi i syfte att göra en prognos och uppställa en nationalbudget för år 1950 måste i huvudsak taga sin utgångspunkt i den utveckling som lett fram till det läge som råder vid tidpunkten för prognosen. Prognosen måste med andra ord bygga på en allmän konjunkturanalys. En sådan analys har utförts av konjunkturinstitutet och offentliggöres samtidigt med denna översikt under rubriken »Konjunkturläget hösten 1949». Arbetet med prognosen och nationalbudgeten för år 1950 har ägt rum parallellt med konjunkturinstitutets utredningar på motsvarande avsnitt och i nära samråd med institutet. Härvid har i princip den gränsdragningen gällt, att institutet svarat för belysningen av utvecklingen t. o. m. år 1949, medan den översikt över det ekonomiska läget 1950, som nationalbudgetdelegationen härmed framlägger, genomgående begränsats till framtidsperspektiven. Genom en strikt tillämpning av denna gränsdragning har redovisningen av de olika posterna i nationalbudgeten under år 1950 kunnat göras förhållandevis kort.

De principiella aspekterna på nationalbudgetarbetet, och särskilt då frågan om förhållandet mellan prognos- och planeringselementen i budgeten, behandlades i förra årets nationalbudget och behöva därför icke här ånyo beröras. Planeringselementen i årets budget äro i stort sett desamma som föregående år och utgöras väsentligen av importregleringen, byggnadstillståndsgivningen och statsbudgeten. Utvecklingen har dock gått i riktning mot en minskad detaljreglering inom de kontrollerade sektorerna. Sålunda ha vissa lättnader genomförts i fråga om byggnadstillståndsgivningen, och på utrikeshandelns område innebär den påbörjade liberaliseringen av handeln mellan Marshalländerna en betydande uppmjukning av restriktionerna. Vidare ha under år 1949 så gott som samtliga ransoneringar på livsmedelsområdet avskaffats. Vid sidan av den uppmjukning av regleringarna som i denna ordning åstadkommits har man att taga hänsyn till att regleringarnas relativa betydelse minskas, allt efter som den förbättrade jämvikten i samhällsekonomien leder till ett minskat tryck mot de bestående kontrollerna.

Det ligger i nationalbudgetens natur, att planeringselementen måste modifieras med hänsyn till förändringarna i de icke dirigerade sektorerna av det ekonomiska livet. Ett påpekande härav är särskilt motiverat beträffande de planer som äro inkorporerade i 1950 års nationalbudget. Med den brytning

1 *Bihang till riksdagens protokoll 1950. 1 saml. Nr 1. Bil. 1. Bihang 3.*

mellan prisstegrings- och prissänkningstendenser, som existerar vid ingången av år 1950 och där prisstegringstendenserna närmast framstå såsom av devalveringarna alstrade störningsfaktorer i en eljest pågående normalisering av konjunkturen, kan läget under 1950 tänkas undergå skiftningar som påkalla ändringar i de ursprungliga planerna. Osäkerheten i fråga om den internationella konjunktursituationen och gestaltningen av Sveriges prisrelationer gentemot utlandet måste anses tala för synnerlig försiktighet vid uppgörandet av 1950 års nationalbudget. Det är av denna anledning sannolikt, att planerna komma att uppdragas snävare än som svarar mot den ram för försörjningen som en mindre avvaktande bedömning av framtidsutsikterna skulle giva. Man får under sådana omständigheter räkna med att planerna och hela nationalbudgeten måste revideras senare under året, när läget bättre kan överblickas.

Med reservation för planernas större villkorlighet jämfört med föregående år till följd av det mer än vanligt vanskliga prognosunderlaget har nationalbudgeten för år 1950 i allt väsentligt upplagts med 1949 års budget som förebild. Sålunda ha först posterna på tillgångssidan analyserats, d. v. s. produktion och utrikeshandel. Därefter har efterfrågesidan behandlats — investeringsverksamhet och konsumtion. Genom att slutligen posterna på respektive sidor ställts mot varandra, har förhållandet mellan de tillgängliga resurserna och anspråken på dessa blivit kvantitativt preciserat, varigenom graden av samhällsekonomisk balans kunnat bedömas. På grundval av en sådan bedömning har nationalbudgetdelegationen uppställt en nationalbudget för år 1950.

I enlighet med denna disposition redogöres först i kap. II för utrikeshandeln med särskild hänsyn till dennas betydelse för varutillgången inom landet. På grund av devalveringen m. fl. omständigheter har arbetet med importplanen fördröjts, så att den icke kunnat fastställas vid tidpunkten för nationalbudgetarbetets slutförande. Nationalbudgetdelegationen har dock under hand fått del av de förberedande utredningarna och beräkningarna. Bland annat har delegationen haft tillgång till en preliminär exportprognos med fördelning på vissa varugrupper.

I kapitel III analyseras utvecklingen av den inhemska produktionen, vilken spelar den avgörande rollen för landets försörjning med varor och tjänster. Härvid gives en konkret belysning av försörjningen på viktigare varuområden i syfte att bland annat utröna förekomsten av alltjämt bestående trånga sektioner i produktionen. I kapitlet undersökes vidare vilka gränser för produktionsökningen som sättas av tillgången på arbetskraft, varjämte en allmän redogörelse lämnas för utvecklingen på arbetsmarknaden under år 1950.

Den från produktion och import härrörande tillgången på varor och tjänster skall fördelas på i huvudsak investeringsverksamhet, konsumtion och export.

Anspråken på de tillgängliga resurserna för exportändamål behandlas i det nyss nämnda kapitlet om utrikeshandeln.

För investeringsverksamheten redogöres i kapitel IV. Beträffande den del av investeringsverksamheten, som är föremål för direkt kontroll genom byggnadstillståndsgivningen, har den 16 december 1949 fastställts en investeringsbudget. På grundval av tillståndsbudgeten göres en uppskattning av den faktiska investeringsverksamhetens omfattning under år 1950 på området för byggnader och anläggningar. Även för övriga investeringsområden förebringas uppskattningar. Dessa uppskattningar vila bland annat på upplysningar som inhämtats i fråga om importplanen för år 1950 samt på uppgifter rörande de i statsbudgeten upptagna kapitalinvesteringarna, ävensom på särskilda undersökningar rörande *dels* de kommunala utgifterna för investeringsändamål, *dels* industriens investeringsplaner.

Konsumtionen behandlas i kapitel V. Därvid skiljes mellan offentlig konsumtion, d. v. s. statens och kommunernas utgifter för konsumtionsändamål, och privat konsumtion. Vad den offentliga konsumtionen angår begagnas såsom källor *dels* statsbudgeten och *dels* de kommunala utgiftsstaterna. Beträffande dessa senare har en specialenkät företagits, vars resultat bearbetats av statistiska centralbyrån i samråd med konjunkturinstitutet. Tillgången på varor och tjänster för den privata konsumtionen erhålles indirekt såsom en restpost, efter det att de beräknade anspråken på tillgången av varor och tjänster för investeringar, offentlig konsumtion och export frångdragits. Vissa direkta uppgifter om tillgången på konsumtionsvaror stå också till buds. När på dessa sätt tillgången för den privata konsumtionssektorn bestämts, jämföres tillgången med den uppskattade konsumtionsefterfrågan. Den senare uppskattningen grundas på en prognos av inkomstutvecklingen, varefter en korrektion göres för köpkraftsbortfall genom beskattning m. m.

De olika posterna sammanställas slutligen i kapitel VI. Mot bakgrunden av denna sammanställning analyseras den samhällsekonomiska balansen, varvid de olika planernas och prognosernas förenlighet diskuteras. Efter erforderliga jämkningar i uppskattningarna uppställes slutligen en nationalbudget för år 1950.

## II. Utrikeshandel.

*Inkomstsidan*

*Utgångsläget.* Enligt preliminära beräkningar har importvolymen under år 1949 reducerats med ungefär 15 procent i förhållande till år 1948. Den ligger därmed omkring fem procent under 1936/38 års nivå, volymmässigt räknat. Exportvolymen har däremot enligt samma beräkningar under år 1949 ökat med omkring 15 procent i förhållande till 1948, varigenom förkrigsnivån uppnåtts. Detta innebär samtidigt, att den i långtidsprogrammet för tiden fram till 1952/53 förutsedda exportökningen med 25 procent i förhållande till 1947 års volym redan åstadkommits under år 1949.

Det samhällsekonomiska värdet av den betydande exportstegringen har emellertid delvis gått förlorat till följd av en oförmånlig förskjutning av relationen mellan exportpriser och importpriser, vilket medfört, att bytesförhållandet gentemot utlandet försämrats. Den ogynnsamma utvecklingen framträder tydligt vid en blick på konjunkturinstitutets indexserier[1] över de genomsnittspriser som faktiskt gällt för de varupartier vilka exporterats, respektive importerats under de tre första kvartalen 1949:

| | (Index: kvartalsgenomsnitt 1948 = 100) | | |
|---|---|---|---|
| | 1:a kvartalet | 2:a kvartalet | 3:e kvartalet |
| Totala exporten | 99 | 93 | 90 |
| Totala importen | 105 | 102 | 99 |

Devalveringen har fått till följd, att den ogynnsamma förskjutningen av prisrelationerna gentemot utlandet ytterligare accentuerats under fjärde kvartalet 1949. Försämringen i bytesförhållandet till utlandet kan för hela år 1949 uppskattas motsvara ett värde av i runt tal 500 miljoner kronor.

Trots att en del av exportökningen på angivet sätt uppätits genom en försämring i prisrelationerna, ha under år 1949 de löpande betalningarna, vilka pläga sammanföras i en s. k. bytesbalans, för första gången på flera år givit ett positivt saldo, vilket framgår av nedanstående uppskattning med stöd av hittills tillgängliga data:

| | (milj. kr.) |
|---|---|
| Export, fob | + 4 100 |
| Sjöfartsnetto | + 540 |
| Övriga osynliga poster | — 30 |
| S:a export av varor och tjänster | + 4 610 |
| Import, cif | — 4 250 |
| Saldo å bytesbalansen | + 360 |

[1] Det är dessa av konjunkturinstitutet beräknade serier, och icke kommerskollegii export- och importprisindex — vilka angiva de för nya avslut gällande priserna och därmed närmast äro ett uttryck för prisutvecklingen på de internationella marknaderna för varor ingående Sveriges utrikeshandel — som äro av relevans i detta sammanhang.

Det positiva nettot å bytesbalansen har till en del uppvägts av sådana transaktioner som äro att hänföra till den s. k. kapitalbalansen. Den belastning på valutareserven, som dessa kapitaltransaktioner inneburit, har dock i det närmaste kompenserats genom en förskjutning i fråga om förskotts- och efterskottsbetalningar. Det kan därför sägas, att överskottet å bytesbalansen praktiskt taget inneburit ett lika stort tillskott till valutareserven.

Riksbankens valutareserv (inklusive riksgäldskontorets innehav av pund m. m. och med avdrag för riksbankens kronskulder till utländsk bank) har under år 1949 vuxit med cirka 575 miljoner kronor. Härav representerar dock ett belopp av cirka 125 miljoner en nominell ökning, betingad av ändringen av avräkningskurserna i samband med devalveringen. Efter en justering härför framkommer en reell ökning av riksbankens valutareserv med cirka 450 miljoner kronor. Vid en beräkning av den totala tillväxten av landets valutareserv måste även affärsbankernas betalningsställning gentemot utlandet samt clearingskulden beaktas. Förändringarna på dessa områden äro dock regelmässigt av mindre omfattning. Landets totala valutareserv kan beräknas ha undergått en stegring av den ungefärliga storleksordningen 400 miljoner kronor under år 1949.

Riksbankens valutareserv (inklusive riksgäldskontorets innehav av pund m. m. och med avdrag för riksbankens kronskulder till utländsk bank) uppgår vid ingången av år 1950 till omkring 1 300 miljoner kronor. Behållningen i guld och dollar uppgår till ungefär 750 miljoner kronor. Cirka 600 miljoner kronor av valutareserven utgöres av pund. Övriga valutaområden tillsammantagna representera ett skuldsaldo för riksbanken.[1]

Här redovisade uppgifter rörande export, sjöfartsnetto och övriga osynliga poster samt valutareserv vid årsskiftet bilda utgångspunkten för uppskattningen av inkomstramen för importregleringen under år 1950.

*Exporten 1950.* Som ett led i förarbetena till en importplan för år 1950 har handelskommissionen från branschorganisationer och enskilda företag inhämtat uppgifter om exportutsikterna för detta år. På grundval härav har en prognos uppgjorts för exporten. Prognosen vilar för det första på en bedömning av den svenska leveransförmågan. För det andra har det gällt att erhålla en föreställning om avsättningsmöjligheterna i utlandet. Slutligen måste realistiska antaganden om prisutvecklingen uppställas. För årets exportuppskattning ha de omfattande devalveringarna i september 1949 och de därav betingade prisförskjutningarna inneburit en extra komplikation. Det får av detta skäl anses, att särskilt stor osäkerhet vidlåder exportprognosen för år 1950. Såvitt nu kan överblickas, äro dock prisantagandena att betrakta såsom försiktiga. Därest den faktiska utvecklingen under år 1950 kommer att avvika från den gjorda prognosen, bör avvikelsen därför närmast gå i positiv riktning. Även kvantitetskalkylerna ha hållits inom en försiktig ram.

[1] Det bör erinras om att i kronor uttryckt relationen mellan å ena sidan guld- och dollarreserven och å andra sidan den övriga valutareserven försköts till förmån för den förra genom den automatiska uppräkning av värdena i svenska kronor för guld och icke devalverade valutor som ägde rum i samband med devalveringen.

**Tabell 1. Exporten 1948—1950.**

| | 1948 | | 1949 | | 1950 | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | Milj. kr. | % | (beräknat) | | (prognos) | |
| | | | Milj. kr. | % | Milj. kr. | % |
| Livsmedel | 142 | 3·6 | 190 | 4·7 | 230 | 5·2 |
| Trävaror | 452 | 11·4 | 555 | 13·6 | 585 | 13·1 |
| Massa, papper etc. | 1 570 | 39·5 | 1 330 | 32·5 | 1 340 | 30·0 |
| Järnmalm, järn och stål | 719 | 18·0 | 815 | 20·0 | 945 | 21·2 |
| Maskiner och instrument | 515 | 12·9 | 600 | 14·7 | 730 | 16·3 |
| Transportmedel | 276 | 6·9 | 310 | 7·6 | 335 | 7·5 |
| Övrigt | 305 | 7·7 | 280 | 6·9 | 300 | 6·7 |
| Totalt | **3 979** | **100·0** | [1] **4 080** | **100·0** | [1] **4 465** | **100·0** |

Exportvärdet för år 1950 har som resultat av uppskattningarna på respektive varuområden preliminärt kunnat fixeras till 4 500 miljoner kronor, en ökning i förhållande till år 1949 med i runt tal 400 miljoner kronor. Av denna ökning hänför sig omkring 150 miljoner till en prisstegring på exportvarorna i förhållande till 1949 års genomsnittspriser, medan den kvantitetsmässiga exportökningen, mätt i 1949 års priser, kan beräknas till ungefär 250 miljoner kronor. Den beräknade volymökningen uppgår endast till sex procent mot som förut angivits 15 procent mellan 1949 och 1948.

Exportprognosen sammanfattas i tabell 1. Som framgår av denna tabell domineras exporten fortfarande av produkterna från skogsindustrien. Då emellertid råvarutillgången sätter en gräns för en nämnvärd ytterligare produktionsökning inom skogsindustrien, upptager exportkalkylen i stort sett oförändrade kvantiteter i fråga om såväl trävaror som massa och papper. Exporten av sågade och hyvlade trävaror o. d. uppskattas till 670 000 standards. Massaexporten beräknas uppgå till 1 990 000 ton och exporten av papper och papp till 580 000 ton. Betydande ökningar förutses för järn och stål samt maskiner och instrument. Dessa gruppers relativa betydelse för exporten kommer härigenom att stiga.

Under året komma två nya omständigheter att föreligga, vilka kunna tänkas påverka exporten. Dels har man att tänka på de tullkoncessioner som komma att träda i kraft under loppet av 1950 i enlighet med de i anslutning till allmänna tull och handelsavtalet (GATT) träffade ömsesidiga överenskommelserna om tullsänkningar. Sverige har vid de internationella tullförhandlingarna i Annecy april—september 1949 biträtt ifrågavarande avtalskomplex. Enligt avtalen skola hithörande koncessioner träda i kraft senast den 30 maj 1950. För den svenska importens del kommer härigenom, allmänt sett, ingen större ändring till stånd. På grund av de svenska tullarnas låga höjd, avse de svenska medgivandena icke så mycket tullsänkningar som fastmera bindningar av redan existerande tariffer, varvid dock möjligheter ska-

[1] Beloppen grunda sig på preliminära uppskattningar, innan tullstatistiken för november 1949 blivit tillgänglig. I texten ha totalbeloppen avrundats till 4 100 resp. 4 500.

pats för en framtida övergång från vikt- till värdetullar. När man vill bedöma betydelsen av Annecy-uppgörelserna, är det därför främst verkningarna på exportsidan som intressera. Det är dock ännu icke möjligt att avgöra, i vilken utsträckning den svenska exporten kommer att underlättas genom de tullsänkningar som från utlandets sida vidtagas till fullföljande av överenskommelserna.

För det andra bör den nu inledda liberaliseringen av handeln mellan Marshalländerna komma att verka i riktning mot intensivare varuutbyte. Konsekvenserna härvidlag för importutvecklingen komma att beröras i avsnittet om importen. Då närmare informationer om de utländska frilistorna ännu icke finnas, kan det på nuvarande stadium icke bedömas om och på vad sätt minskningen av de kvantitativa restriktionerna kommer att öva inflytande på exporten.

*Sjöfartsnettot 1950.* Förutom exportinkomsterna måste man uppskatta nettot av sjöfarten (inklusive utländska fartygs utgifter i Sverige) samt övriga osynliga betalningar, innan inkomstramen för 1950 års import kan fastställas. Som ovan anförts, kan sjöfartsnettot för år 1949 uppskattas till 540 miljoner kronor. År 1948 uppgick sjöfartsnettot till 570 miljoner kronor. När det gäller att bedöma sjöfartsnettot för 1950 får utgångspunkten vara, att en del av sjöfartsnettot är en direkt reflex av importutvecklingen. I den mån importvolymen stiger, tenderar nettot att öka. En betydande del av sjöfartsnettot intjänas emellertid genom transporter av svenska exportvaror samt i fart mellan utrikes hamnar. Särskilt i fråga om farten mellan utrikes hamnar är sjöfartsnettot beroende av den internationella sjöfartskonjunkturen. Även den del av handelsflottan, som sysselsättes med hemtransporter av den svenska importen, påverkas givetvis av fluktuationerna i fraktsatserna, men i detta fall öva förändringar i sjöfartsnettot icke något inflytande på den samlade bytesbalansen, eftersom importvärdet, beräknat cif, varierar i takt med fraktkostnadernas förändringar. I det läge, man har att göra med vid uppskattningen av sjöfartsnettots storlek år 1950, får man utgå från att en viss försvagning av den internationella sjöfartskonjunkturen i förening med stigande kostnader kan medföra minskade intäkter för den svenska handelsflottan. Å andra sidan bör den förutsedda importstegringen, varom mera nedan, verka i riktning mot ett förbättrat sjöfartsnetto. Med beaktande av dessa omständigheter har sjöfartsnettot av riksbanken uppskattats till 530 miljoner kronor.

*Övriga osynliga poster.* Bytesbalansen bestämmes slutligen av betalningarna i båda riktningar för räntor och utdelningar, turistutgifter, patentavgifter, försäkringar, legationskostnader, etc. Dessa betalningar bruka i betalningsbalansen sammanfattas under benämningen övriga osynliga poster. Under de senaste åren ha betalningarna i fråga resulterat i ett mindre underskott. Sålunda uppstod år 1948 ett negativt saldo uppgående till 75 miljoner kronor. Uppskattningsvis kan underskottet för 1949 sättas till 30 miljoner. I prognosen för år 1950 har saldot av övriga osynliga poster upptagits till noll.

*Bytesbalansens inkomstsida 1950.* En sammanfattning av de ovan diskuterade posterna på bytesbalansens inkomstsida ger följande resultat:

| | (milj. kr.) |
|---|---|
| Export, fob | 4 500 |
| Sjöfartsnetto | 530 |
| Övriga osynliga poster | ± 0 |
| S:a export av varor och tjänster (avrundat belopp) | 5 000 |

Inkomstramen för importlicensieringen under 1950 skulle således vara fem miljarder kronor. Man har dock härutöver att taga hänsyn till transaktionerna av kapitalbalansnatur, såsom värdepappershandeln, statlig och enskild kreditgivning, Marshallhjälpen m. m. I stort sett kunna ifrågavarande betalningar väntas utjämna varandra under år 1950, varför någon belastning på valutareserven, respektive något tillskott till denna genom transaktioner hänförliga till kapitalbalansen icke skulle uppkomma. Vid en bedömning av inkomstramen för importen behöver man följaktligen blott hålla sig till utfallet av de löpande betalningarna, vilka redovisas i bytesbalansen.

*Marshallhjälpen.* Bland posterna i kapitalbalansen förtjänar Marshallhjälpen särskild uppmärksamhet. Såsom framgår av konjunkturinstitutets redovisning av utvecklingen under år 1949 har den utnyttjade Marshallhjälpen under de gångna åren haft karaktären av s. k. villkorlig hjälp, svarande mot svenska prestationer till övriga Marshalländer i form av öppnade dragningsrätter i svenska kronor till samma belopp som dollartilldelningen till Sverige. Sveriges betalningsbalans gentemot utlandet i dess helhet — den globala balansen — har praktiskt taget icke påverkats av Marshallhjälpen. Ur valutasynpunkt har Marshallhjälpens betydelse för Sverige hittills uteslutande hänfört sig till dollarbalansen. Under år 1950 kan emellertid också den globala balansen förutses komma att röna inflytande av Marshallhjälpen, emedan den hittills icke utnyttjade låneandelen av tilldelningen till Sverige för 1948/49 å ursprungligen 22 miljoner dollar väntas bliva disponerad under detta år. Med nu gällande växelkurser representerar ifrågavarande belopp en pluspost i kapitalbalansen av omkring 100 miljoner kronor.

Utöver låneandelen av 1948/49 års tilldelning kommer under 1950 att stå till förfogande den på detta år belöpande delen av dollartilldelningen för budgetåret 1949/50, uppgående till totalt 48 miljoner dollar, samt viss del av den för budgetåret 1950/51 förutsedda tilldelningen, preliminärt kalkylerad till 36 miljoner dollar. Båda dessa senare belopp komma helt att avräknas mot de dragningsrätter i svenska kronor som Sverige förutsättes ställa till andra Marshalländers förfogande. Den globala betalningsbalansen kommer sålunda icke att erhålla något tillskott genom utnyttjandet av de två sistnämnda dollartilldelningarna.

*Det för importen 1950 disponibla beloppet.* Av det anförda framgår, att inkomstramen för importen, globalt sett, är liktydig med nettot från exporten av varor och tjänster, vilket ovan beräknats till cirka fem miljarder kronor.

Importplaneringen för år 1950 grundas emellertid jämväl på ett visst utnyttjande av valutareserven, och då närmast pundinnehavet, intill ett belopp av 250—300 miljoner kronor. Jämfört med utfallet av 1949 års bytesbalans blir detta en påtaglig omsvängning. Överskottet på nära 400 miljoner kronor 1949 förbytes under år 1950 i ett underskott av nästan samma storleksordning. Räknat i 1950 års uppskattade priser skulle härigenom nettotillförseln för inhemska försörjningsändamål öka med inemot 700 miljoner kronor. Som närmare anföres i fortsättningen blir den volymmässiga försörjningsförbättringen avsevärt mindre på grund av de ändrade prisrelationerna i utrikeshandeln.

Därest man räknar med att av valutareserven sammanlagt 300 miljoner kronor kan disponeras, erhåller man en total ram av 5,3 miljarder kronor för importlicensieringen under 1950.

## *Importplaneringen.*

*Den totala importen.* Nationalbudgetarbetet har denna gång icke kunnat grundas på en fastställd importplan. Förarbetena på en sådan plan ha emellertid fortskridit så långt, att vissa konturer kunna skönjas. Såsom i föregående avsnitt nämnts, ha förarbetena kunnat utgå från en ram för importlicensieringen av 5 300 miljoner kronor. Det beror sedan på avtalsuppgörelserna med våra handelspartner samt på efterfrågeutvecklingen inom landet, i vilken utsträckning den sålunda givna licensieringsramen kommer att tagas i anspråk under året. Därest importen 1950 helt skulle utfylla licensieringsramen, d. v. s. uppgå till 5 300 miljoner kronor, innebär detta en värdemässig stegring jämfört med 1949 års import med icke mindre än 1 050 miljoner. Uppgången i kvantitetshänseende blir emellertid mindre än den värdemässiga ökningen till följd av den prisstegring som följt i devalveringens spår. Ökningen av importvärdet med 1 050 miljoner förklaras till en betydande del genom den kalkylerade prishöjningen på importvarorna. Grovt räknat svara de höjda priserna för 500 miljoner kronor av hela ökningen, medan 550 miljoner representerar en verklig ökning av de införda kvantiteterna. Importvolymen skulle härmed växa med cirka 13 procent i förhållande till år 1949.

En volymökning av den angivna omfattningen måste vid den stabilisering av landets inre ekonomi, som nu inträtt, innebära, att trycket mot importregleringen avsevärt lättar, bortsett från handeln med Förenta staterna och vissa andra länder, beträffande vilka licensieringsramen alltjämt måste vara snäv på grund av det ansträngda betalningsläget, såsom Schweiz och Belgien. I själva verket är det möjligt, att den förutsedda ramen för importlicensieringen är av sådan omfattning, att det icke längre kan tagas för givet, att licensmöjligheterna och det faktiska utfallet av importen under året överensstämma. Detta är liktydigt med att prognoselementet får större betydelse på bekostnad av planeringsinslaget. Importposten i nationalbudgeten blir därmed svårare att beräkna än under de närmast föregående åren.

*Systemet med s. k. frilistor.* Den förutsedda kraftiga ökningen av importen under år 1950 står delvis i samband med liberaliseringen av handelspolitiken, varmed närmast avses strävandena att frigöra handeln mellan de länder som tillhöra Organisationen för europeiskt ekonomiskt samarbete (OEEC), även benämnd Paris-organisationen eller Marshallorganisationen i Paris. Som ett led i dessa strävanden rekommenderade på hösten 1949 OEEC sina medlemsstater att i största möjliga utsträckning upphäva de kvantitativa importrestriktionerna. Detta skulle kunna ske dels genom att de olika importvarorna uppfördes på frilistor och dels genom införande av s. k. globalkvoter. Med globalkvot förstås därvid en gemensam kvot för en hel grupp av länder beträffande importen av en viss vara, i motsats till det vanliga systemet med bilaterala kontingenter, varigenom för varje särskilt land fixeras hur stor kvantitet av varan i fråga som får införas.

För att tillmötesgå ifrågavarande rekommendationer beslutades för Sveriges vidkommande att fr. o. m. den 1 november 1949 tillåta fri import från Marshalländerna av varor vilka upptagits på en särskild frilista, varjämte i en annan lista upptagits varor för vilka en tillämpning av systemet med globalkvoter förutskickades. Vidare upprättades två betingade listor avseende frilistning, respektive globalkvotering efter förhandlingar med de övriga deltagarländerna. Sammanlagt representerade de varor som upptagits på de fyra listorna ett svenskt importvärde år 1948 om icke fullt en miljard kronor eller drygt 40 procent av importen från de berörda länderna.

I enlighet med detta beslut blev omedelbart viss import föremål för frilistning från den 1 november, motsvarande en import från de berörda länderna år 1948 av cirka 250 miljoner kronor. Den svenska frilistan utökades fr. o. m. den 1 december med ytterligare en del varor, för vilka importvärdet från de berörda länderna år 1948 uppgick till cirka 75 miljoner kronor. Härmed representerade den faktiska frilistningen omkring 13 procent av den svenska importen från de ifrågavarande staterna.

I belysning av det otillfredsställande resultat, som föregående liberaliseringsförsök allmänt ansågs ha givit, beslöto medlemsstaterna i Marshallorganisationen sedermera genomföra den generella regeln, att de kvantitativa importrestriktionerna för minst 50 procent av totalimporten från andra deltagarländer skulle avskaffas.[1] Detta procenttal skall tillämpas för de tre varugrupperna livsmedel, råvaror och färdigvaror var för sig. I anledning av detta beslut har från svenskt håll frilistor framlagts, omfattande:

| | Milj. kr. |
|---|---|
| Livsmedel | ca 100 |
| Råvaror (inkl. varmvalsat järn) | ca 650 |
| Färdigvaror | ca 800 |
| Samtliga varor | ca 1 550 |

[1]De svenska frilistorna asves tills vidare icke gälla import från Schweiz, Belgien och Västtyskland.

Liberaliseringspolitikens verkningar för utvecklingen av den svenska importen under 1950 kunna näppeligen bedömas med tillförlitlighet. Överslagsberäkningar peka på att importen under år 1950 skulle öka med 350 miljoner kronor till följd av en frilistning av den här redovisade omfattningen.

*Utrikeshandelns länderfördelning.* I avsaknad av fastställd importplan kan utrikeshandelns länderfördelning under 1950 icke fullständigt överblickas. Detsamma gäller om importens fördelning på varugrupper. Vad länderfördelningen beträffar finnas dock hållpunkter i form av de bilaterala överenskommelser om varuutbytet 1950 som hittills avslutats. Den viktigaste överenskommelsen härvidlag är avtalet med Storbritannien, vilket reglerar omkring en fjärdedel av hela svenska importen.

Avtalet rörande handeln mellan Sverige och Storbritannien förutsätter en ökning av varuutbytet i båda riktningarna. Sålunda kalkyleras med en svensk import från Storbritannien uppgående till 1 150 miljoner kronor mot 750 miljoner kronor för år 1949. Avsevärda ökningar planeras beträffande importen av maskiner, apparater och transportmedel samt olja. Exporten från Sverige uppskattas till 850 miljoner kronor mot 750 miljoner kronor år 1949, vartill komma inkomster av frakter och övriga osynliga poster.

Betalningarna i ömse riktningar tillika med finansieringen av ett kalkylerat svenskt importöverskott från yttre sterlingområdet (inklusive pundbetald oljeimport) beräknas resultera i ett svenskt betalningsunderskott, vilket i enlighet med de ovan redovisade intentionerna för handelspolitiken under år 1950 är avsett att finansieras genom utnyttjande av Sveriges ackumulerade pundbehållning intill ett belopp av 17 miljoner pund, motsvarande omkring 250 miljoner kronor. Härtill kan noteras, att överenskommelse träffats om likvidering i pund av viss del av den svenska importen från Frankrike. I detta sammanhang bör erinras om att ett ianspråktagande av pundbehållningen jämväl hade inräknats i kalkylen för år 1949, nämligen till ett belopp av 150 miljoner kronor. Den faktiska utvecklingen under 1949 omintetgjorde emellertid planen i detta avseende.

Den avtalade utvidgningen av importen från Storbritannien i förening med liberaliseringen av utrikeshandeln mellan de till Organisationen för europeiskt ekonomiskt samarbete anslutna länderna innebär, att ifrågavarande ländergrupp får ökad vikt i den totala svenska importen under år 1950.

Fortsatt sträng restriktivitet kommer att krävas under år 1950 i fråga om licensgivningen för import från dollarområdet. Den svenska kronans nedskrivning i september 1949 har visserligen inneburit en stimulans för exporten till dollarområdet, men man måste räkna med att de med statsmakternas bistånd pågående ansträngningarna att på olika vägar stegra exporten till USA endast successivt komma att giva mera påtagliga resultat. Emellertid har det överhängande hot om en ytterligare försämring av dollarbalansen, som förelåg under förra hälften av år 1949, numera minskats. Mot slutet av sommaren 1949 har en allmän lageranpassning i USA i stort sett genomförts. Genom att de amerikanska lagren av bland annat massa och

papper som ett resultat av denna process nedbringats till en synnerligen låg nivå, ha utsikterna ljusnat för avsättningen i USA av massa och papper, vilka produkter intaga en alldeles dominerande ställning i Sveriges export till Förenta staterna.

*Bytesförhållandet till utlandet.*

I det föregående ha förändringarna på exportens, respektive importens områden i förhållande till år 1949 redovisats, varvid åtskillnad gjorts mellan volymökningen och den värdeökning som betingas av höjda priser. Sammanställas dessa uppgifter, erhålles nedanstående tablå:

| | (milj kr.) Importsektorn | Exportsektorn |
|---|---|---|
| Total värdeökning | 1 050 | 400 |
| därav på grund av | | |
| a) volymökning | 550 | 250 |
| b) höjda priser | 500 | 150 |

Av uppställningen kan utläsas, att det svenska folkhushållet vid den förutsedda omfattningen av utrikeshandeln under år 1950 enligt de gjorda prisantagandena skulle förlora omkring 350 miljoner kronor på grund av den ogynnsamma förskjutningen av prisrelationerna. Den i förhållande till 1949 uppkommande förbättringen av den inhemska varuförsörjningen genom utrikeshandeln motsvarar därför blott 300 miljoner kronor jämfört med en värdemässig förbättring av 650 miljoner kronor. Till jämförelse må erinras om att motsvarande försämring till följd av prisutvecklingen under år 1949 beräknats till omkring 500 miljoner kronor.

Denna försämring av bytesförhållandet gentemot utlandet — terms of trade — beror på i princip två skilda orsaker, nämligen *dels* på den autonoma prisutvecklingen å de internationella marknaderna, *dels* på anpassningen av kronvärdet för de svenska export- respektive importpriserna till de förändrade växelkurserna. I det sistnämnda fallet är det närmast fråga om olikheter i reaktionshastigheten. Detta avhänger bland annat av en sådan sak som om affärerna äro uppgjorda i kronor eller utländsk valuta.

I det första avseendet gäller, att hårdvalutanoteringarna å de varor, som ingå i den svenska utrikeshandeln, i allmänhet legat stilla eller visat en mindre dragning nedåt, med kaffepriset som markant undantag. Av särskild betydelse är för Sveriges del, att järnpriserna sjunkit i bland annat Belgien och Västtyskland. Å andra sidan ha stapelvaror som levererats från de devalverande länderna tenderat att stiga i paritet med de ändrade dollarnoteringarna. Exempel härpå beträffande varor av betydelse för den svenska importen äro olja och ull. Samtidigt har prisläget visat tendens till uppgång för bland annat svenska skogsindustriprodukter hos avnämare med devalverad valuta. De av devalveringarna genererade autonoma prisförskjutningarna verka således i båda riktningarna. Ibland blir resultatet förmånligt,

och ibland oförmånligt för de svenska prisrelationerna gentemot utlandet. Slutsaldot härav är svårt att på förhand bedöma.

Huvudanledningen till den avgörande försämringen i Sveriges bytesförhållande till utlandet är emellertid närmast den, att de höjda priserna, i kronor räknat, hastigare slå igenom på importens område än på exportens. Förklaringen härtill är det tröghetsmoment som föreligger när det gäller att höja de före devalveringen gällande priserna i svenska kronor för leveranser till de gamla kunderna i de icke devalverande länderna. Härvid har man särskilt att beakta förekomsten av en ansenlig stock av utestående långtidskontrakt, där priserna äro bundna i kronor för lång tid framåt. Motsvarande bindning av priserna i kronor för den svenska importen existerar blott i ringa utsträckning. I den mån långtidskontraherade leveranser fullgöras och allteftersom över huvud taget de tidigare prisnoteringarna i kronor för svenska varor i de icke devalverande länderna genombrytas, inhämtas eftersläpningen i fråga om exportprisernas stegring. Under i övrigt oförändrade förhållanden bör därför bytesförhållandet till utlandet successivt förbättras.

## III. Produktion och arbetskraftstillgång.

### *Den allmänna produktionsutvecklingen och bruttonationalproduktens tillväxt.*

*Utvecklingen 1949.* Den totala produktionen inom landet, angiven såsom bruttonationalprodukt, var år 1949 enligt utredningar inom konjunkturinstitutet ungefär 3,5 procent större än under år 1948. Mätt i 1948 års priser steg produktionsvärdet år 1949 med över 900 miljoner kronor. Produktionsstegringen under år 1948 utgjorde i runt tal 1 100 miljoner kronor. Under år 1949 var den totala sysselsättningen inom landet i stort sett oförändrad. Den arbetsföra befolkningen hade praktiskt taget konstant numerär, och nettoinvandringen motsvarades så gott som helt av en nedgång i antalet yrkesverksamma kvinnor inom de arbetsföra åldrarna. Sålunda skulle det totala tillskottet till arbetsmarknaden under år 1949 enligt preliminära beräkningar inom arbetsmarknadsstyrelsen blott ha uppgått till 5 000 personer, samtidigt som arbetskraftens förskjutning mellan de olika näringsgrenarna varit obetydlig. Bruttonationalproduktens ökning var därför väsentligen en ren stegring av produktiviteten i samhället, och detsamma bör gälla om utvecklingen för de närmast kommande åren. Det nyss framräknade procenttalet — 3,5 procent — för bruttonationalproduktens ökning under 1949 tyder på att produktionsstegringen per invånare för närvarande avsevärt överstiger ökningstakten under 30-talet, för vilken period motsvarande tal kan beräknas till icke fullt 2,5 procent. Det är, som ofta framhållits, efterkrigsårens intensiva investeringsverksamhet som nu börjar mogna ut och ge resultat i form av ökad effektivitet hos produktionsapparaten. Vidare har den minskade spänningen mellan tillgång och efterfrågan på arbetsmarknaden, bland annat framträdande i lägre överrörlighet och frånvarofrekvens, verkat produktivitetshöjande.

Av produktionsökningen under vartdera av åren 1948 och 1949 svarar jordbruket för icke mindre än 200 miljoner kronor. Det största bidraget till bruttonationalproduktens tillväxt kommer dock från den industriella sektorn. Industriproduktionens stegring har dock varit mindre under år 1949 än under år 1948, bland annat på grund av den minskade tillströmningen av arbetskraft. Vidare ha avsättningssvårigheterna för massa- och pappersindustrierna under en del av år 1949 inneburit en hämsko på industriproduktionens tillväxt jämfört med utvecklingen under år 1948. Med utgångspunkt från konjunkturinstitutets utredningar angående den industriella produktionsutvecklingen torde man våga uppskatta ökningen under år 1949 till minst 400—500 miljoner kronor, d. v. s. mellan fyra och fem procents stegring. På andra områden än jordbruket och industrien skulle i så fall produktionen ha vuxit med 200—300 miljoner kronor.

*Produktionsutsikterna 1950.* När man vill uppskatta den allmänna produktionsutvecklingen under år 1950, är den enda möjligheten att undersöka, huruvida villkoren för en fortsättning av de senaste årens snabba stegringstakt alltjämt äro för handen. Härvid har man då för det första att beakta, att, som nyss framhållits, de kraftiga ökningarna under 1948 och 1949 delvis sammanhänga med den gynnsamma utvecklingen inom jordbruket. Man kan icke utan vidare utgå från att detta kan upprepas jämväl under 1950. Enligt livsmedelskommissionens uppskattningar skulle jordbruksproduktionen under förutsättning av normala väderleksbetingelser år 1950 stiga med omkring en procent. Detta motsvarar blott cirka 30 miljoner kronor. Resultaten under åren 1948 och 1949 berodde i övervägande grad på goda skördar och gynnsamma betingelser för animalieproduktionen. Här bortfaller följaktligen en ökningspost om närmare 200 miljoner kronor i kalkylen för år 1950.

Ser man därefter på produktionsutsikterna inom industrien under år 1950, är det icke uteslutet, att man även på detta område får räkna med en viss dämpning av stegringstakten. Den snabba ökningen under de senaste åren *kan* delvis ha berott på att den allmänna förbättringen i försörjningsläget möjliggjort en avveckling av förut bestående trånga sektioner i produktionskedjan, varigenom halvfabrikat, som upplagrats i avvaktan på kompletteringsmaterial, kunnat återinföras i produktionsprocessen, med resultat att en större mängd varor än normalt pressats fram och åstadkommit en tillfällig produktionsstegring. Det kan dock givetvis icke avgöras, om möjligheterna till en produktionsökning av här avsedda engångsnatur redan helt ha uttömts. Med tanke på den fortfarande onormalt höga frånvarofrekvensen och stora överrörligheten är det åtminstone icke uteslutet, att ytterligare produktionsökningar skulle kunna utvinnas genom sådana förbättringar av produktionsbetingelserna som sammanhänga med ett effektivare utnyttjande av arbetskraften tack vare stabiliserade arbetsmarknadsförhållanden. Även om man således icke helt får bortse från möjligheten av att de senaste årens speciellt gynnsamma utveckling fortsätter, bjuder dock försiktigheten, att man i en prognos avsedd att bilda underlag för en nationalbudget icke kalkylerar med en fortsättning på en sådan utveckling eller i varje fall icke med en lika stark förbättring i detta avseende. Med hänsyn härtill skulle det vara berättigat att för år 1950 något räkna ned ökningen i den industriella sektorn i jämförelse med år 1949 och ännu mera i förhållande till år 1948.

Vissa hållpunkter för en uppskattning av industriproduktionen år 1950 kunna erhållas från de uppgifter om industriproduktionen som inhämtats i samband med kommerskollegii årliga investeringsenkät. Ifrågavarande uppgifter redovisas i konjunkturinstitutets översikt. Att döma av de lämnade svaren rörande 1950 års industriella produktionsvolym skulle denna undergå en fortsatt ökning med fyra till fem procent under 1950, d. v. s. ungefär motsvara den ovan uppskattningsvis angivna volymökningen under år 1949. Då det är första året man har tillgång till det här diskuterade enkät-

materialet, saknar man emellertid ännu erfarenhet om de lämnade svarens tillförlitlighet. Man får därför avstå från att för denna gången draga några bestämda slutsatser ur materialet.

Det torde för det ändamål det här är fråga om vara tillräckligt, att man sätter produktionsökningen inom industrien år 1949 till 400—500 miljoner kronor och låter denna ökning med någon nedskrivning även gälla för år 1950. Om man i nationalbudgetkalkylen för år 1950 för produktionsökning inom industrien uppför ett belopp av 400 miljoner kronor, torde man ha hållit sig på den säkra sidan, bland annat med hänsyn till att man för år 1950 bör kunna påräkna en gynnsammare produktionsutveckling inom massa- och pappersindustrien än under år 1949. Såsom redan anförts, skulle jordbruksproduktionen kunna väntas öka med 30 miljoner kronor. För övriga områden har produktionsökningen under 1949 ovan antagits utgöra 200—300 miljoner kronor. För år 1950 har för jordbruk och övriga områden tillsammantagna i kalkylen upptagits en ökning med 250 miljoner kronor. Därmed kommer hela bruttonationalprodukten i 1950 års nationalbudgetkalkyl att ligga 650 miljoner kronor över föregående års värde i oförändrade priser, en uppgång med 2,5 procent mot 3,5 procent under år 1949. Det är uppenbart, att den gjorda uppskattningen icke kan göra anspråk på någon högre grad av precision.

*Möjligheter till kontroll av produktionsuppskattningen.* Uppskattningen av produktionsutvecklingen under år 1950 bör kontrolleras genom en analys av arbetskraftstillgången under samma år. Det är vidare nödvändigt att undersöka, hur totalprognosen för produktionen förhåller sig till de resultat som kunna erhållas genom en detaljundersökning av försörjningen på vissa konkreta områden. Därest trånga sektioner alltjämt skulle existera på väsentligare punkter i produktionskedjan, kan detta innebära en allvarlig rubbning av grundförutsättningen för att den totala prognosen skall realiseras. Man har dock på förhand anledning vänta, att en sådan undersökning på konkreta punkter kommer att visa, att den allmänna förbättringen av den ekonomiska jämvikten inom landet i förening med den planerade kraftiga utökningen av importen tenderar att skjuta försörjningssynpunkterna i bakgrunden. I stället böra nu avsättnings- och sysselsättningsproblemen aktualiseras.

Ett visst belägg för att utvecklingen går i senast antydda riktning får man, om man studerar företagens orderställning. Enligt den statistik, som finnes tillgänglig beträffande verkstadsindustrien, ha orderstockarnas varaktighet under de senaste åren avtagit. För samtliga redovisade företag inom verkstadsindustrien ha orderstockarnas varaktighet i genomsnitt gått ned från 18 månader i september 1948 till 15 månader i september 1949. Nedgången är dock som synes förhållandevis långsam och är fortfarande huvudsakligen att betrakta såsom ett led i en normalisering av orderställningen.

*Produktion och försörjningsläge inom viktigare varuområden.*

Möjligheterna att för närvarande bedöma produktionen och försörjningen under 1950 äro rätt begränsade. Någon importplan har ännu icke fastställts, vare sig totalt eller för dollarområdet. Ej heller har i detta sammanhang hänsyn tagits till de avtal om handelsutbytet för år 1950, som slutits på senaste tiden. Lika litet har det varit möjligt att överblicka konsekvenserna av frilistningen av vissa varor. De i redogörelsen gjorda bedömningarna angående 1950 lämnas därför med alla reservationer för de förändringar i olika avseenden på utrikeshandelns område, som snabbt kunna inträda och påverka utvecklingen.

*Järnmalm.* Produktionen av järnmalm bestämmes av exportens omfattning, emedan den inhemska förbrukningen endast motsvarar 10—12 procent av totala malmproduktionen. I fråga om exporten synes man kunna räkna med en viss ökning under år 1950.

*Järn och stål.* Den inhemska produktionen av handelsfärdigt järn och stål ökade under 1949 från 845 000 ton till 915 000 ton eller med 70 000 ton mot 26 000 ton under 1948. Det förbättrade produktionsresultatet beror i någon mån på att vissa utbyggnader blivit färdiga att tagas i drift, men till övervägande delen på den förbättrade tillgången på arbetskraft. För år 1950 beräknas produktionen av handelsfärdigt järn och stål komma att stiga med cirka 85 000 ton till cirka 1 miljon ton.

I fråga om järnindustriens råvaruförsörjning kan nämnas följande.

Tackjärnsproduktionen steg från 754 000 ton 1948 till 830 000 ton 1949. Under 1950 finnas möjligheter att öka produktionen upp till 910 000 ton. Med den import av tackjärn, som beräknas kunna komma till stånd, kan behovet därmed anses tryggat för den utökade järnproduktionen. Även beträffande skrot och ferrolegeringar torde behovet kunna tillgodoses.

Exporten av järn och stål har under 1949 i stort sett motsvarat förväntningarna. För år 1950 räknar man med att exporten skall kunna utökas ytterligare något.

I fråga om importen av handelsfärdigt valsat och smitt järn och stål gäller, att importutvecklingen blivit avsevärt gynnsammare än vad som förutsattes i importplanen, där man räknade med en nedskärning med cirka 100 000 ton i förhållande till föregående år. Mot en i planen kalkylerad import på drygt 500 000 ton torde sålunda svara en faktisk import av storleksordningen 650 000—670 000 ton. Importens fördelning på olika varuslag har även varit gynnsam, varigenom de tidigare trånga sektionerna i järnförsörjningen i stort sett försvunnit. Brist föreligger dock fortfarande på olika slag av tunnplåt, bland annat emballageplåt, karosseriplåt och radiatorplåt.

Beträffande 1950 års import synes man — med alla reservationer för de förändringar, som kunna komma att inträda — få räkna med en minskning av storleksordningen 80 000—100 000 ton handelsfärdigt järn och stål.

I nedanstående sammanställning redovisas tillförseln av handelsfärdigt järn och stål under 1950. Som jämförelse angivas tillförselsiffror även för

de närmast föregående åren. Siffrorna avse all import av handelsfärdigt material utom bleckplåt, vilken redovisas för sig.

| | 1 000 ton | | | |
|---|---|---|---|---|
| | Import | Produktion | Export | Tillförsel till inhemska marknaden |
| 1947 | 650 | 820 | 87 | 1 383 |
| 1948 | 607 | 846 | 91 | 1 362 |
| 1949 (ber.) | 660 | 915 | 120 | 1 455 |
| 1950 (ber.) | 560 | 1 000 | 130 | 1 430 |

Som framgår av tabellen, skulle tillförseln under 1950 bli något mindre än under 1949. Därvid är emellertid att märka, att den faktiska förbrukningen under 1949 icke varit lika stor som tillförseln. En stor lagerökning förelåg hos varven. Uppgifter om verkstädernas lager saknas, men det förefaller troligt, att någon ökning av lagren skett även där. Grosshandelns lager hade fram till slutet av oktober månad ökat relativt obetydligt.

För att belysa försörjningsläget för 1950 redovisas även det beräknade behovet under samma år. Siffrorna äro grovt uppskattade och få därför närmast betraktas som exempel.

| | 1 000 ton | | |
|---|---|---|---|
| | Ungefärlig förbrukning | | Ungefärligt behov |
| | 1948 | 1949 | 1950 |
| Byggnads- och anläggningsverksamhet | 420 | 410 | 430 |
| Varv | 160 | 185 | 195 |
| Verkstäder | 665 | 700 | 730 |
| Övrig förbrukning | 95 | 95 | 95 |
| Summa | **1 340** | **1 390** | **1 450** |

Enligt dessa beräkningar skulle förbrukningen 1949 ha uppgått till 1 390 000 ton, medan tillförseln varit 1 455 000 ton, d. v. s. en total lagerökning på 65 000 ton skulle ha inträtt. Då förbrukningen 1948 beräknats utan hänsyn till lagerförändringar, torde denna siffra vara låg.

Som framgår av tabellen kommer behovet av handelsfärdigt järn och stål att stiga till 1 450 000 ton under 1950, vilket medför en god överensstämmelse mellan tillförsel och förbrukning. Även om relationerna skulle komma att bli något sämre, torde behovet med hänsyn till att lagren äro relativt betydande, ändock kunna tillgodoses. Det förutsättes emellertid därvid, att det blir en lämplig fördelning mellan olika produkter.

*Bleckplåt.* Då importen av bleckplåt i stort sett endast kan ske mot betalning i dollar, förutsattes i 1949 års importplan en kraftig begränsning av importen. Tack vare vissa kompensationsaffärer har emellertid importen av bleckplåt blivit avsevärt mycket större. Behovet har trots detta icke kunnat helt tillfredsställas. Försörjningsmöjligheterna för 1950 bestämmas i stort sett av importplanen för dollarområdet. En betydande leverans av bleckplåt från Västtyskland torde medföra en förbättring i försörjningen. Å andra sidan torde kompensationsaffärer av det slag, som förekommit under 1949, knappast kunna genomföras i fortsättningen.

*Övriga metaller.* Inom metallområdet har importen och tillförseln under 1949 — om man undantager aluminium och bly — rätt väl motsvarat beräkningarna i importplanen, innebärande en förhållandevis knapp försörjning. Förbrukningen av vissa metaller sjönk emellertid något i förhållande till 1948, samtidigt som företagen varit försiktiga i sina inköp och minskat sina lager. Behovet kunde därigenom tillgodoses för alla viktiga ändamål. Av aluminium blev importen något större än som förutsatts i importplanen, varför produktionsminskningen i aluminiumvalsverken blev något mindre än beräknat.

Försörjningsmöjligheterna för 1950 inom metallområdet avhänga i hög grad av utformningen av importplanen för detta år. I fråga om den inhemska produktionen beräknas blyframställningen komma att öka betydligt under 1950, medan produktionen av koppar eventuellt kommer att minska något.

*Verkstadsområdet.* Tillgången på för verkstadsindustriens produktion erforderliga råvaror och förnödenheter synes ha förbättrats under 1949. Av stor betydelse torde därvid ha varit, att leveransmöjligheterna inom och utom landet i fråga om de produkter, som tidigare utgjort särskilt trånga sektioner, blivit större och försörjningen jämnare. Detta har bidragit till att förbättra produktiviteten. I fråga om järn och stål blev tillförseln, som redan nämnts, tillräcklig tack vare den gynnsamma importutvecklingen. Behovet av delar och detaljer som erfordras för tillverkningen av maskiner m. m. har i stort sett kunnat tillgodoses. Stora importsvårigheter ha dock förelegat beträffande framför allt Schweiz. Verkstadsindustriens kapacitet har ökat något genom de utbyggnader och rationaliseringar som mognat ut under året, samtidigt som tillgången på arbetskraft något förbättrades. Några uppgifter om hur stor produktionsökningen varit under 1949 finnas icke.

Enligt kommerskollegii preliminära produktionsuppgifter steg produktionen under år 1948 med cirka sju procent vid verkstäderna och med ej mindre än 13 procent vid varven. Med utgångspunkt härifrån skulle man möjligen våga uppskatta produktionsökningen vid verkstäderna under 1949 till fyra à sex procent. Om några slutsatser kunna dragas av järnförbrukningen, skulle produktionsökningen vid varven ha varit rätt betydande även under 1949. Utgår man i stället från antalet sysselsatta, skulle ökningen icke vara så stor, såvida icke den starka produktivitetsökningen under 1948 fortsatt under 1949.

Produktionen under 1950 synes bliva beroende av dels råvaru- och arbetskraftsförsörjningen, dels avsättningsmöjligheterna. Vad råvarorna beträffar synes behovet kunna tillgodoses, bortsett från den ovisshet som råder om importen från USA. Ökningen i arbetarantalet blir beroende av om ett tillskott av arbetskraft kan erhållas från andra industrier.

Efterfrågeökningen för maskiner inom landet torde totalt sett bli rätt obetydlig under 1950. Samtidigt torde man få förutsätta, att frigivningen av importen från Marshalländerna medför någon stegring i importen. Man torde under sådana förhållanden kunna räkna med att en produktionsök-

ning inom verkstadsområdet i huvudsak kommer att vara disponibel för leveranser på export. Eftersom exporten för närvarande torde motsvara cirka 20—25 procent av totalproduktionen, innebär en ökning av produktionen med fem procent, att exportvolymen stiger med 20—25 procent.

*Maskinförsörjningen.* Importen av maskiner har under 1949 minskat med ungefär en femtedel i förhållande till 1948 som en följd av den restriktiva licensgivningen under 1948 och början av 1949. Trots den betydande nedgången i importen synes trycket på importregleringen av maskiner ha minskat något. Från USA, Schweiz och Västtyskland kan emellertid fortfarande import tillåtas endast för särskilt viktiga maskiner. Minskningen i importen framgår av nedanstående siffror över importutvecklingen under de senaste åren.

| | Milj. kr. | | | |
|---|---|---|---|---|
| | 1947 | 1948 | 1948 1—3 kvart. | 1949 1—3 kvart. |
| Maskiner inom grupp XVI A ..... | 284 | 325 | 243 | 204 |
| Maskiner inom grupp XVI B (elektriska) ..... | 211 | 193 | 150 | 109 |
| | **495** | **518** | **393** | **313** |

Under 1950 kommer för en stor del av maskinområdet importen från Marshallländerna att frigivas.

Importen av färdiga bilar och sammansättningsdelar var i importplanen för 1949 nedskuren till en femtedel av importen under 1947. Importen har emellertid blivit inemot det dubbla tack vare större leveranser än beräknat från England, Frankrike och Tyskland. Importen av automobiler och andra fordon har de senaste åren uppgått till

| | | |
|---|---|---|
| 1947 ..... | 195 | milj. kr. |
| 1948 ..... | 147 | » » |
| 1949 1—3 kvart. .... | 58 | » » |

För hela 1949 torde ifrågavarande import ha varit cirka 80 miljoner kronor. För år 1950 torde man kunna räkna med en ytterligare stegring i importen av storleksordningen 30—35 miljoner kronor.

*Byggnadsmaterialområdet.* Produktionen av cement har ökat kraftigt under 1949. Räknat i standardcement var produktionsökningen ej fullt 30 procent. Då en förskjutning av tillverkningen från ersättningscement mot standardcement samtidigt ägt rum, som en följd av liberalare tilldelningsprinciper och väsentligt ökad export, vilken uteslutande avsett standardcement, blir ökningen i tillförseln av färdig cement icke lika betydande. Medan totala produktionen av cement år 1948 uppgick till ej fullt 1,5 miljoner ton, kan den för år 1949 beräknas ha blivit något mer än 1,7 miljoner ton, vilket motsvarar en ökning med cirka 15 procent.

Stora ansträngningar ha under de senaste åren gjorts för att få igång export av cement. Under 1948 var exporten 60 000 ton. År 1949 beräknas den ha närmat sig 250 000 ton.

Under år 1950 beräknas produktionen kunna ökas med mellan 10 och 15 procent, utan att någon nämnvärd ökning av arbetsstyrkan erfordras. För-

utsättningar synas föreligga att öka exporten. Samtidigt kan behovet inom landet väntas stiga till följd av stegrad byggnadsverksamhet.

Tegelproduktionen torde under 1949 ha legat cirka 15 procent lägre än under 1948. Även tillverkningen av siporex och andra byggnadsplattor, för vilket kapaciteten under de senaste åren byggts ut mycket kraftigt, har gått tillbaka, varför kapaciteten icke kunnat helt utnyttjas. Försörjningen med sanitetsporslin, kakelplattor och badkar är mycket god, och vissa avsättningssvårigheter föreligga för den inhemska produktionen.

Den planerade ökningen av byggnadsverksamheten under 1950 torde medföra en något ökad efterfrågan på och produktion av tegel och byggnadsplattor. Även för kakelplattor och sanitetsporslin kan efterfrågan väntas komma att öka.

Försörjningen med radiatorer har under de senaste åren varit en av de trängsta sektionerna inom byggnadsverksamheten beroende på den allmänna bristen på tunnplåt. Den begränsning av byggnadsverksamheten, som vidtogs för år 1949, borde ha ökat möjligheterna att ernå balans mellan tillgång och efterfrågan på radiatorer. Att eftersläpningen likväl icke fullt kunnat inhämtas och under vissa månader under sensommaren och hösten 1949 t. o. m. visat en tendens att stiga på nytt, sammanhänger bland annat därmed, att strävandena att öka exporten och att begränsa importen medfört förseningar i leveranserna av tunnplåt till radiatorstillverkarna. Dessutom har under året ett större antal bostadslägenheter närmat sig inflyttningsstadiet, bland annat till följd av tidigare igångsättning och kortare byggnadstid, än man räknat med. Under år 1950 synes försörjningen med radiatorer komma att successivt förbättras, då åtgärder vidtagits för en väsentlig ökning av importen av radiatorplåt.

*Textil- och beklädnadsområdet.* Under de senaste åren har produktionen inom spinnerierna kontinuerligt ökat. Stegringen har framträtt inom såväl bomulls- som ullspinnerierna. Förhållandet belyses av nedanstående tablå över produktionen av olika slag av garner under 1947 och 1948 samt de åtta första månaderna av 1949.

| | Bomullsgarn (inkl. sytråd) | Ullgarn | Cellullgarn | Summa |
|---|---|---|---|---|
| 1947 | 22 700 | 16 814 | 3 228 | 44 742 |
| 1948 | 24 615 | 18 209 | 3 466 | 46 240 |
| Jan.—aug. 1948 | 15 506 | 11 548 | 2 117 | 29 171 |
| Jan.—aug. 1949 | 16 789 | 12 375 | 2 394 | 31 558 |

Produktionsökningen torde ha fortsatt i samma takt under återstoden av året, varför produktionsnivån torde ha legat cirka sju procent högre än 1948 för bomulls- och ullgarn och 10—11 procent högre för cellullgarn. I fråga om bomullsgarn är produktionsökningen något mindre än man räknade med i början av året.

Inom väverierna steg produktionen mellan 1947 och 1948 med cirka 12 procent. Produktionsökningen har fortsatt under 1949 men torde komma att stanna vid 10 procent.

Trikåfabrikerna ökade sin produktion med ej mindre än 20 procent mellan år 1947 och 1948, vilket till stor del förklaras av bättre tillgång på garner. Under år 1949 har tillverkningen stigit med 15—20 procent för bomullstrikåvaror, medan produktionen av ylletrikå gått tillbaka på grund av en något minskad efterfrågan på marknaden.

Den största expansionen inom textilområdet efter kriget har skett inom konfektionsindustrien. Förhållandet kan utläsas av att vävnadsförbrukningen i ton räknat steg med cirka 30 procent mellan åren 1946 och 1948. Under 1949 har produktionen fortsatt att öka inom yllekonfektionen, men gått något tillbaka inom bomullskonfektionen beroende på brist på vävnader och, i slutet av året, inträdande mättnad på marknaden.

Importen av textilråvaror, garner samt vävnader och andra färdigvaror uppgick 1947 till ett värde av drygt en miljard kronor och 1948 till 825 miljoner kronor. Vid uppgörandet av importplanen för 1949 ansågs det av valutaskäl nödvändigt att skära ned importen till 625 miljoner kronor, vilket beräknades medföra en volymmässig minskning i tillförseln av färdiga textilvaror för beklädnads- och heminredningsändamål med mellan fem och tio procent i förhållande till 1948. Därvid är emellertid att märka, att tillförseln under 1948 var något större än efterfrågan och resulterade i en ökning i handelns lager med ungefär 100 miljoner kronor.

Om hänsyn tages till de leveranser, som skett under de tre första kvartalen och de inköpsmöjligheter som föreligga i olika handelsavtal, torde importen under 1949 kunna beräknas ha blivit 725—750 miljoner kronor. Tillsammans med den ökade inhemska produktionen, torde importen därigenom ge en volymmässig ökning i tillförseln av färdigvaror som förbrukas av allmänheten på fem procent i förhållande till 1948.

Då allmänhetens inköp att döma av socialstyrelsens och AEF:s omsättningsstatistik legat tre till fyra procent under 1948 års nivå, ha lagren av färdigvaror fortsatt att stiga. Lagren av råvaror och garner tillsammantagna ha däremot icke nämnvärt förändrats.

En bedömning av textilindustriens produktionsutveckling under 1950 måste med nödvändighet bli rätt osäker. Helt allmänt torde kunna sägas, att möjligheter torde föreligga att tillgodose behovet av råvaror i något större utsträckning än under innevarande år. Svårigheter kunna dock uppstå i fråga om importen av bomull och vissa bomullsgarner. Samtidigt torde kapaciteten tack vare rationaliseringar och utbyggnader bli något större. Produktionens omfattning torde emellertid mer än tidigare komma att bestämmas av avsättningsmöjligheterna. Hänsyn måste därvid tagas till *dels* hur efterfrågan på färdiga textilvaror hos allmänheten kommer att bli, *dels* hur mycket importen av vissa garner, bomullsvävnader och konfektionsvaror kommer att öka som följd av att importen från Marshallländerna frigives. Därest allmänhetens efterfrågan stabiliseras på 1949 års nivå, kommer en oförändrad tillförsel att medföra, att lagren av färdigvaror ytterligare ökas. I fråga om vissa slag av färdigvaror synas lagren redan nu vara betydande.

För trikå- och konfektionsindustrien medför liberaliseringen sannolikt

en förbättrad tillgång på råvaror, varför produktionens storlek i fortsättningen kommer att helt bestämmas av avsättningsmöjligheterna.

*Skoområdet.* Den import av för skoindustrien erforderliga råvaror som under 1949 förutsattes kunna komma till stånd inom importplanens ram var tillräcklig för att tillåta en skoproduktion av samma omfattning som under 1948, d. v. s. knappt 11 miljoner par läderskor. Då hudimporten från Argentina utvecklats gynnsammare än beräknat, har råvaruförsörjningen för skoindustrien något förbättrats. Produktionen av läderskor torde för hela 1949 ha legat någon eller några procent över 1948 års nivå.

Att döma av socialstyrelsens och AEF:s statistik synas de totala skoförsäljningarna (inkluderande tofflor och gummiskor) värdemässigt varit tre till fem procent lägre än 1948. Då man icke har några uppgifter om i vilken omfattning en förskjutning i inköpen mot billigare skor ägt rum, är det svårt att beräkna, hur stor nedgången i försäljningarna blivit, räknat i antal par skor. Troligt är emellertid att försäljningsvolymen blivit obetydligt mindre än 1948.

Skoproduktionen var under 1948 cirka nio procent större än försäljningarna, vilket resulterade i en lagerökning på cirka en miljon par läderskor. Under 1949 skulle lagerökningen, om ovanstående beräkningar äro riktiga, bli något större. Totalt sett torde lagren därigenom vid ingången till 1950 vara uppe i minst samma nivå som före kriget.

Råvaruförsörjningen för 1950 torde bli tillräcklig för en produktion av samma omfattning som 1949. Huruvida produktionen kommer att nå upp till denna nivå, är emellertid mera osäkert. Sker ingen ökning av allmänhetens inköp, komma lagren att fortsätta att stiga ungefär i samma takt som hittills. Det förefaller rätt sannolikt, att i detta läge en mindre nedskärning av produktionen kommer att genomföras.

*Gummiområdet.* Den svenska gummiindustrien har byggts ut kraftigt efter kriget. Vissa ytterligare utbyggnader och rationaliseringar ha igångsatts eller planeras komma till utförande under 1950. Produktionsutvidgningarna ha i första hand avsett tillverkning av däck för bilar och motorcyklar samt traktorer. Som exempel kan nämnas, att tillverkningen av personbilsdäck stigit med en tredjedel. Produktionsutvecklingen har möjliggjorts därigenom, att tillförseln av råvaror för bildäcksfabrikerna blivit bättre än beräknat. Då samtidigt importen av däck kunnat utökas, har ransoneringen på personbilsdäck upphävts.

Ur kapacitetssynpunkt är en ytterligare ökning av produktionen inom gummiindustrien möjlig under 1950. Vid vissa fabriker är dock bristen på kvinnlig arbetskraft en hämmande faktor. Såvitt nu kan bedömas, torde det även bli möjligt att tillgodose behovet av rågummi för ett något vidgat produktionsprogram. Däremot är det fortfarande osäkert, om försörjningen med kemikalier och framför allt cordväv kan förbättras, då en stor del av importen måste ske från USA, Belgien och Tyskland.

Försörjningen med gummivaror är för närvarande tillfredsställande med undantag för några få specialtillverkningar. En viss ökning av förbrukning-

en under 1950 kan möjligen tänkas beträffande bland annat bildäck. Samtidigt har man anledning räkna med stigande import av gummivaror. Den svenska gummiindustriens möjligheter att öka försäljningarna på den inhemska marknaden synas därför få bedömas relativt försiktigt.

*Sågtimmer och sågade trävaror.* Uppgifter om lager av sågtimmer och sågade trävaror ha icke inhämtats under 1949, varför det är omöjligt att lämna några siffror över lagerförändringarna under året. Såvitt kan bedömas ha emellertid lagren av sågtimmer vid exportsågverken icke nämnvärt förändrats i förhållande till föregående årsskifte. Lagren av sågade trävaror torde liksom vid föregående årsskifte vara nere i minimum. Timmerfångsten under avverkningsåret 1949/50 torde vid goda avverkningsförhållanden kunna bli av ungefär normal omfattning trots förseningarna i skogsförsäljningarna och ovissheten om försäljningarnas omfattning. Produktionen av sågade trävaror år 1950 synes under gynnsamma förhållanden kunna nå upp till samma nivå som under år 1949. Av produktionen exporterades år 1949 ungefär 600 000 standards sågade och hyvlade trävaror och 50 000 standards lådämnen. Om nuvarande starka efterfrågan på trävaror blir bestående, torde sågverken komma att försöka öka leveranserna till utlandet under 1950. Huruvida detta kommer att medföra några större svårigheter i fråga om försörjningen på den inhemska marknaden är svårt att bedöma. Den planerade ökningen i byggnadsverksamheten medför emellertid ett något ökat behov av trävaror.

Leveranserna av rundvirke på export ha beräknats att minska från 1 000 000 m³ f 1949 till 900 000 m³ f 1950.

*Massaved och massa.* De goda avverkningsförhållandena under avverkningsåret 1948/49 medförde, att flottningarna av massaved blevo mycket betydande. Trots en viss återhållsamhet i avverkningarna under sommaren 1949 torde därför lagren av massaved vara relativt goda. Avverkningarna av massaved under återstoden av avverkningsåret 1949/50 bestämmas i hög grad av väderleks- och snöförhållandena. Bliva dessa gynnsamma, synes man kunna räkna med en relativt tillfredsställande råvaruförsörjning under 1950.

Produktionen av kemisk massa har under de senaste åren visat relativt små variationer. Under 1948 var tillverkningen cirka 2,3 miljoner ton och beräknas för 1949 ligga mellan 2,2 och 2,3 miljoner ton. Härav torde 1 650 000 ton ha exporterats. Lagren av massa torde ha minskat något under 1949. Om nuvarande relativt stabila avsättningsläge på exporten kvarstår, torde produktionsvolymen under 1950 bli densamma och eventuellt något större än under 1949.

I fråga om mekanisk massa synes avsättningen på export visa tendenser till att öka något.

*Bränsle.* Importen av bränsle har under 1949 kunnat ske utan andra störningar än dem som förorsakats dels av valutaskäl, dels av uppehållet i kolskeppningarna från Polen under tiden juni—oktober 1949.

Den av valutaskäl betydelsefullaste begränsningen i importen har gällt lätta eldningsoljor, vilka till mycket stor del måste importeras mot betalning i dollar. Den kraftiga reduktionen i förbrukningen av dylika oljor, som genomfördes under 1948, kvarstod i stort sett oförändrad under 1949. En väsentlig lättnad i försörjningen inträdde emellertid därigenom, att handeln med tjockare eldningsoljor frigavs och det för många ändamål visat sig möjligt att övergå till sistnämnda oljor.

Behovet av stenkol har kunnat helt tillgodoses. Regleringen av handeln hävdes i juni månad 1949. Bortfallet av importen från Polen medförde emellertid en betydande nedgång i stenkolslagren. Behovet av koks inom industrien har tillfredsställts i full utsträckning. Regleringen av hushållsförbrukningen kvarstår främst med hänsyn till subventioneringen.

Bensinkonsumtionen har under 1949 genom ransoneringen och det av bensinskatten föranledda höga priset hållits på samma nivå som 1948. Bensinransoneringen hävdes i början av november 1949, vilket torde komma att medföra en viss ökning i konsumtionen.

Importen av olika slag av bränsle framgår av nedanstående tablå.

| Varuslag | Måttenhet: för fasta bränslen 1 000 ton, för flytande bränslen 1 000 m³ | | | |
|---|---|---|---|---|
| | 1946 | 1947 | 1948 | 1949[1] |
| Stenkol inkl. stybb o. antracit. | 2 496 | 4 489 | 5 100 | 4 000 |
| Koks inkl. stybb | 1 019 | 883 | 1 700 | 2 000 |
| Brunkolsbriketter | 70 | 682 | 180 | — |
| Mörka raffinerade oljor | 789 | 1 860 | 1 900 | 1 680 |
| Bensin | 535 | 907 | 753 | 720 |
| Fotogenprodukter | 151 | 173 | 212 | 261 |
| Råolja | 471 | 579 | 585 | 600 |

Några uppgifter om storleken av brännvedsavverkningarna finnas icke. Behovet av brännved har emellertid kunnat helt tillgodoses. Bränntorvproduktionen har varit obetydlig, och de kvantiteter som producerats ha med stora svårigheter funnit avsättning till låga priser.

*Elektrisk kraft.* Den sedan flera år pågående relativt starka ökningen i förbrukningen av elektrisk kraft har fortsatt även under år 1949. Sålunda uppgick den totala förbrukningen exklusive överskottsleveranser till elektriska ångpannor och till Danmark under årets första nio månader till 9 430 miljoner kWh mot 8 440 miljoner kWh under motsvarande tid år 1948, vilket innebär en ökning med 12 procent. Under de fyra första månaderna år 1948 var emellertid förbrukningen inskränkt genom elransoneringen. Tages hänsyn härtill, stannar ökningen vid åtta procent. Som jämförelse kan nämnas, att förbrukningsökningen i genomsnitt under en lång följd av år varit 6,5 procent av föregående års värde.

Inom industrien, som svarar för 70 procent av den totala kraftförbrukningen, har förbrukningen under månaderna maj—september legat sex procent över förbrukningen vid motsvarande tid föregående år. Vid eljärnvägar

[1] Importen för november och december beräknad.

och spårvägar — som svara för tio procent av förbrukningen — har ökningstakten varit måttlig, cirka tre procent. Detaljförbrukningen — bostäder, affärer, kontor, hantverk, småindustri etc. — som omfattar 20 procent av den totala, har däremot ökat med ej mindre än 13 procent.

Den mycket betydande stegringen i detaljförbrukningen synes huvudsakligen förklaras av den goda sysselsättningen och den ökade mekaniseringen inom hantverks- och småindustriföretagen, den pågående mekaniseringen av lantbruk samt elektrifieringen av landsbygden.

Under år 1949 ha ett flertal betydande kraftstationer tagits i drift. Effekttillskottet torde ha varit cirka 250 000 kW. Under år 1950 beräknas — om nuvarande leveransplaner kunna förverkligas — kraftstationer med en sammanlagd effekt av inemot 200 000 kW kunna tagas i drift.

Vid mitten av år 1949 voro vattenmagasinen fyllda till 88 procent mot 68 procent vid samma tidpunkt 1948. Genom den dåliga nederbörden under juli, augusti och september blev avtappningen så betydande, att vissa farhågor uppstodo för att magasinen skulle bli otillräckliga för vinterns behov. Genom de kraftiga regnen under oktober och november skedde emellertid en återfyllnad, varigenom risken för energibrist under vintern 1949/50 får anses ha eliminerats.

Trots ovannämnda mycket betydande tillskott i generatoreffekt föreligger — i likhet med år 1948 — risk för att elkraften ej skall bli tillräcklig för behovet under vardagarna under den mörkaste delen av belastningssäsongen, särskilt om långvarig, sträng kyla skulle inträffa. Även om en viss effektbrist skulle uppstå, torde man emellertid knappast behöva räkna med att det skall bli nödvändigt att göra några inskränkningar av betydelse i industriens förbrukning. Härvid bortses från rena katastroffall på grund av maskinhaverier eller dylikt.

### *Arbetskraftstillgången och dess utnyttjande.*

I tabellerna 2 och 3 har gjorts ett försök att upprätta en arbetskraftsbalans för åren 1949 och 1950. Siffrorna göra inga anspråk på exakthet, utan avsikten är endast att i kvantitativa tal ge en antydan om tendenserna. Båda tabellernas siffror avse ökning respektive minskning av antalet personer vid slutet av året jämfört med slutet av föregående år.

De beräknade förändringarna av arbetskraftstillgången framgå av tabell 2.

Enligt denna uppskattning blir under 1950 nytillskottet av arbetskraft något mindre än under 1949. Samma nettoinvandring har antagits för båda åren. På grund av den starka nedgång i invandringen som inträffade år 1949 fick arbetsmarknaden under detta år endast ett obetydligt tillskott av utländsk arbetskraft, och detsamma skulle enligt de gjorda antagandena gälla för år 1950. Det är dessutom möjligt, att de antagna värdena för nettoinvandringen äro för höga, då underlag saknats för en bedömning av utvandringen under de år balansen avser.

**Tabell 2.**

| | Förändringar under år 1949 i förhållande till år 1948 | | | Förändringar under år 1950 i förhållande till år 1949 | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | Män | Kvinnor | Summa | Män | Kvinnor | Summa |
| Förändringar av antalet personer i arbetsför ålder | + 2 000 | + 2 000 | + 4 000 | ± | + 1 500 | + 1 500 |
| Nettoinvandring av personer i arbetsför ålder | + 1 000 | + 4 000 | + 5 000 | + 2 500 | + 2 500 | + 5 000 |
| Förändringar i yrkesverksamheten | ± | — 4 000 | — 4 000 | ± | — 3 500 | — 3 500 |
| Summa | **+ 3 000** | **+ 2 000** | **+ 5 000** | **+ 2 500** | **+ 500** | **+ 3 000** |

En beräkning av förändringarna i antalet förvärvsarbetande i olika näringsgrenar har gjorts i tabell 3. Denna beräkning är mycket approximativ och får närmast tagas som en illustration till en tänkbar utveckling utifrån hittills kända data. Förskjutningarna mellan olika näringsgrenar skulle som synes vara mycket små.

**Tabell 3.**

| | Förändringar under år 1949 i förhållande till år 1948 | Förändringar under år 1950 i förhållande till år 1949 |
|---|---|---|
| Jordbruk med binäringar | — 9 000 | — 7 000 |
| Industri och hantverk | + 8 000 | + 5 000 |
| Byggnadsverksamhet | ± 0 | + 500 |
| Samfärdsel | + 2 000 | + 2 000 |
| Handel (inkl. banker, restauranger etc.) | + 2 000 | + 1 000 |
| Allmän förvaltningstjänst m. m. | + 2 000 | + 1 500 |
| Husligt arbete | ± 0 | ± 0 |
| Summa | **+ 5 000** | **+ 3 000** |

Icke heller beträffande förändringarna av antalet personer inom olika näringsgrenar finnes någon årlig statistik. Såväl förändringarna mellan 1948 och 1949 som förändringarna mellan 1949 och 1950 äro sålunda rena uppskattningar. Beräkningen av utvecklingen inom industri och hantverk har skett med hjälp av socialstyrelsens sysselsättningsstatistik och arbetsmarknadsstyrelsens nyetableringsundersökning. Beträffande byggnadsverksamheten har förutsatts, att ökningen av densamma ej blir större än att den kan genomföras med i stort sett oförändrat antal byggnadsarbetare vid ytterligare utjämning av säsongerna. Utvecklingen inom handeln betingas av en fortsatt relativt omfattande nyetablering. Därvid har även beräknats en viss ökning vid hotell och restauranger, beroende på något ökad tillgång på arbetskraft, bland annat utländsk sådan. Ökningen inom allmän förvaltningstjänst m. m. beräknas huvudsakligen inträffa inom försvaret och sjukvården.

Uppskattningen av arbetskraftstillgången under år 1950 och den föregående analysen av produktionsutvecklingen tyda på en oförändrad arbetsmarknadssituation för näringslivet som helhet betraktat. Allt tyder på att det fortfarande kommer att råda brist på *kvalificerad* arbetskraft. Detta hindrar icke, att i fråga om vissa orter och branscher sysselsättningsproblem kunna uppträda. Förskjutningar inom den totala arbetsmarknaden måste äga rum i ett i utveckling statt samhälle. I detta avseende få bland annat uppmärksammas de verkningar som liberaliseringssträvandena på utrikeshandelns område kunna få för konjunkturen hos de närmast berörda produktionsgrenarna. Över huvud taget är det att förmoda, att den allmänna utvidgningen av importen och Tysklands återuppträdande som leverantör till den svenska marknaden kommer att kräva vissa omställningar av produktionsapparaten med därav följande förskjutningar på arbetsmarknaden.

I fråga om utsikterna 1950 inom de skilda näringsgrenarna kan givas följande sammanfattning.

*Jordbruket.* Jordbruket torde liksom under 1949 i viss mån även under 1948 få ytterligare förbättrade möjligheter att tillgodose sitt behov av tillfällighetsarbetare.

*Skogsbruket.* Sysselsättningsförhållandena inom skogsbruket utmärkas för närvarande av en något högre grad av labilitet än tidigare, vilken utveckling dock mötts genom olika åtgärder, såsom ökade skogsvårdsarbeten m. m. Den numera förbättrade avsättningskonjunkturen för skogsindustrien torde medföra en successiv förbättring i läget på denna arbetsmarknadssektor.

*Industrien.* Utvecklingstendenserna inom industri och hantverk äro icke enhetliga. Den ökade konkurrens från utlandet, som är att emotse, kan som ovan nämnts komma att förorsaka svårigheter. Under de senaste månaderna har vidare en tendens till minskad efterfrågan på vissa s. k. varaktiga konsumtionsvaror, såsom exempelvis cyklar, gjort sig gällande. Det är tänkbart, att denna tendens kommer att förstärkas under 1950 och föranleda något minskad sysselsättning inom berörda branscher. De svårigheter, som präglat läget inom möbelindustrien under 1949, kunna befaras bestå under 1950. Liksom under 1949 torde svårigheterna komma att bli mest markerade under första halvåret. Någon förbättring av läget är dock tänkbar, särskilt med hänsyn till den lagerförtäring, som synes ha förekommit under 1949. Den tendens till svårigheter för vissa mindre, nystartade beklädnadsindustrier, som under senaste tiden förmärkts, kan befaras medföra, att en del sådana företag nedläggas eller inskränka driften under 1950.

Gemensamt för de relaterade befarade svårigheterna är, att desamma förmodligen icke komma att drabba de största branscherna och att de i regel ej heller omfatta hela industrigrupper. Av större betydelse kunna de förbättrade exportmöjligheter, som under senaste tiden förmärkts för vissa betydande exportindustrier, komma att visa sig vara. Såsom framgår av redogörelsen för investeringsbudgeten, kan vidare en viss utökning av byggnadsverksamheten förutses för 1950, vilket bland annat kommer att med-

föra förbättrade avsättningsmöjligheter på den inhemska marknaden för byggnadsmaterialindustrierna. Inom verkstadsindustrien slutligen täcka inneliggande order — trots den något minskade orderingången under 1949 — i många fall hela 1950 års produktion.

I de industrigrenar, som i större omfattning sysselsätta kvinnor, torde svårigheter att tillgodose behovet av sådan arbetskraft komma att kvarstå. Inom ett flertal branscher torde även under 1950 svårigheter komma att föreligga att tillgodose behovet av yrkesarbetare. Omskolning och överföring av arbetskraft från sådana näringsgrenar, inom vilka arbetare friställas, till sådana som ha behov av mera arbetskraft, blir i detta läge en av arbetsmarknadsorganens uppgifter.

De sysselsättningssvårigheter, som kunna uppstå under 1950, bliva givetvis mest svårbemästrade på orter med ett ensidigt näringsliv. Strävandena efter att differentiera näringslivet äro följaktligen icke minst ur dessa synpunkter synnerligen angelägna. Vid handhavandet av byggnadstillståndsgivningen tages också hänsyn till de lokala arbetsmarknadsförhållandena. Liksom tidigare eftersträvas vid byggnadstillståndsgivningen så jämn sysselsättning som möjligt för byggnadsarbetarna.

*Samfärdseln.* Inom gruppen samfärdsel inträffa sannolikt endast vissa smärre förskjutningar, vilka troligen resultera i en mindre sysselsättningsökning.

*Handeln.* Den nedgång i omsättningen inom vissa branscher av varuhandeln, som under de senaste månaderna kunnat konstateras, förefaller icke att få några återverkningar på sysselsättningen inom denna näringsgren under 1950.

*Krisorganens personal.* Beträffande allmän förvaltningstjänst kommer en del arbetskraft att friställas i samband med avvecklingen och nedskärningen av vissa krisorgan. I de fall detta berör äldre eller mindre kvalificerad arbetskraft, kan det bli svårt att finna annan sysselsättning.

## IV. Investeringsverksamhet.

### A. Investeringsbudget för tillståndsreglerad byggnads- och anläggningsverksamhet.

*Utfallet av 1949 års investeringsbudget.*

Liksom 1948 års investeringsbudget omfattade 1949 års dels en tillståndsbudget, dels även en realbudget för den reglerade byggnads- och anläggningsverksamheten. Tillståndsbudgeten angav omfattningen av de byggnadsföretag, för vilka byggnadstillstånd planenligt skulle kunna beviljas under 1949, medan realbudgeten avsåg den faktiska byggnadsverksamhet, som beräknades äga rum vid tillståndsgivning i enlighet med det uppställda programmet. De summor, som ingingo i realbudgeten, motsvarade alltså de beräknade kostnaderna för arbeten, som under 1949 skulle komma att utföras dels vid sådana byggnadsföretag, för vilka byggnadstillstånd beviljats före ingången av 1949, och dels vid byggnadsföretag, som förutsattes erhålla byggnadstillstånd under 1949.

Realbudgeten för år 1949 tog sikte på en minskning av den löpande byggnadsverksamheten med cirka åtta procent i förhållande till 1948, medan däremot tillståndsbudgeten skulle medge en viss ökning av tillståndsgivningen intill ett belopp av 1 840 miljoner kronor.

Beträffande utfallet av 1949 års tillståndsbudget kan konstateras, att den faktiska tillståndsgivningen i vissa avseenden blivit något större än som ursprungligen planerades. Vid framläggandet av 1949 års tillståndsbudget var frågan ännu lämnad öppen i vilken utsträckning byggnadstillstånd skulle kunna komma att beviljas för större vattenkraftverk. Något särskilt belopp hade icke upptagits för sådant ändamål i tillståndsbudgeten, varför byggnadstillstånd om sammanlagt 63,5 miljoner kronor, som under 1949 ansågos böra beviljas för dylika anläggningar, ej kunnat inrymmas inom det angivna beloppet av 1 840 miljoner kronor. Tillstånd för tunnelbanearbeten i Stockholm om 14 miljoner kronor samt för valsverksanläggning vid Norrbottens järnverk om 18,2 miljoner kronor rymmas ej heller inom detta belopp. Utöver budgetens ram ha vidare anslagits 10 miljoner kronor för tillstånd för vatten- och avloppsledningar samt cirka 25 miljoner kronor för nybyggnad av bostäder. Slutligen torde redan den i budgeten upptagna tillståndsgivningen om 42 000 nya bostadslägenheter (kvotlägenheter) komma att motsvara ett minst 30 miljoner kronor högre belopp än som i första hand beräknades.[1] Med hänsyn tagen till dessa extra belastningar kan den totala till-

[1] Vid fastställandet av kvotbeloppet för nybyggnad av bostäder inom 1949 års tillståndsbudget gjordes ej någon klar distinktion mellan begreppen statistisk lägenhet och s. k. kvotlägenhet. Eftersom vissa lägenhetstyper (enkelrum, pensionärshemslägenheter) i kvothänseende gälla lika med halv eller tredjedels lägenhet, har följden blivit att en kvotbelastning av 100

ståndsgivningen under 1949 beräknas ha uppgått till cirka 2 000 miljoner kronor. I denna summa ingå emellertid s. k. fullföljningstillstånd för större kraftverksföretag om sammanlagt cirka 135 miljoner kronor. Vid jämförelse med 1950 års tillståndsbudget, som endast avser nya tillstånd, bör siffran för den faktiska tillståndsgivningen under 1949 sänkas till cirka 1 860 miljoner kronor.[1]

Under inflytande av förbättringen i det ekonomiska läget har tillståndsgivningen under 1949 således i viss mån blivit mindre restriktiv än som förutsattes i det ursprungliga programmet. Detta förhållande har även påverkat utfallet av realbudgeten, vilken i någon mån synes ha överskridit planerna. Den byggnadsverksamhet, som under 1949 hunnit utföras i kraft av ovan berörda byggnadstillstånd, som meddelats utöver den ursprungligen fastställda budgetens ram, torde dock i och för sig inte ha uppgått till mer än några tiotal miljoner kronor. Av större betydelse har sannolikt varit, att tillståndsgivningen inom ramen för de fastställda kvoterna ansetts kunna förläggas till det första halvåret 1949 i större utsträckning än som ursprungligen planerades. Härigenom ha arbetena på de byggnadsföretag, för vilka tillstånd beviljats under 1949, kommit att utföras under detta år till större del än som ursprungligen beräknades.

Enligt en beräkning, som tillkom i samband med förberedelsearbetet för 1949 års investeringsbudget, skulle värdet av 1948 års faktiska byggnadsverksamhet inom ramen av särskilda tillstånd ha uppgått till 2 080 miljoner kronor. Det förefaller troligt, att denna uppskattning blivit något för hög. Sannolikt har den tillståndsberoende byggnadsverksamheten under 1948 uppgått till cirka 2 000 miljoner kronor. Av beräkningar, som närmare beröras i det följande, synes framgå, att även 1949 års tillståndsberoende byggnads- och anläggningsverksamhet varit av denna storleksordning. Som en jämförelse må nämnas, att den totala byggnads- och anläggningsverksamheten enligt konjunkturinstitutets beräkningar volymmässigt skulle ha blivit praktiskt taget oförändrad från 1948 till 1949.

Möjligheterna att fastställa realbudgetutfallet för 1949 äro sämre än för 1948, såtillvida som det under 1949 endast företagits en inventering av byggnadsverksamhetens omfattning (per 1/8), medan inventeringar under 1948 företogos såväl per 30/1 som per 2/8. Härigenom förelågo hållpunkter för

---

lägenheter i genomsnitt kan beräknas motsvara 106 statistiska lägenheter. Följaktligen måste genomsnittskostnaden för 100 kvotlägenheter vara cirka sex procent högre än för 100 statistiska lägenheter. Det ursprungligen fastställda kvotbeloppet motsvarade närmast 42 000 statistiska lägenheter i stället för 42 000 kvotlägenheter. Skulle dessutom den redovisade genomsnittskostnaden per statistisk lägenhet ha stigit från 1948 till 1949, kommer skillnaden mellan beräknat och faktiskt tillståndsbelopp för ifrågavarande 42 000 kvotlägenheter att bli större än 30 miljoner kronor. En förhållandevis ringa procentuell avvikelse kan medföra absolut sett betydande skillnadsposter. Har kostnadssumman för bostadstillstånden under 1949 blivit underskattad, äro även de följande belopp, som angivas för den totala tillståndsgivningen under 1949, för låga.

[1] Denna siffra anger nettobeloppet för tillståndsgivningen, d. v. s. återkallade tillstånd ha frånräknats tillståndsgivningens totalbelopp. Ej heller ha inräknats vissa tillstånd, som i förskott avräknats på 1950 års kvoter. För närmare redogörelse beträffande dessa förskottsuttag på 1950 års kvoter hänvisas till framställningen i det följande.

**Tabell 4. Utfallet av 1949 års investeringsbudget för byggnads- och anläggningsarbeten.**

| | Realbudget 1949 | Beräknad byggnadsverksamhet augusti 1948—juli 1949 Milj. kr. |
|---|---|---|
| A. Nybyggnad av bostäder | 990 | 1 030 |
| B. Jordbruk, skogsbruk och fiske | 50 | 55 |
| C. Egentlig industri | 200 | 225 |
| D. Kraft- och belysningsverk | 120 | 110 |
| E. Handel | 45 | 52 |
| F. Samfärdsel | 80 | 95 |
| G. Förvaltning, sociala ändamål, sjuk- o. hälsovård m. m. | 75 | 70 |
| H. Skolor, kyrkor, övriga samlingslokaler | 95 | 95 |
| I. Väg- och gatuarbeten, vatten och avlopp m. m. | 130 | 140 |
| J. Militära arbeten | 25 | 33 |
| K. Diversekvot | 100 | 80 |
| L. Reservkvot | 10 | — |
| Summa | **1 920** | **1 985** |

en preliminär beräkning av den reglerade byggnadsverksamhetens omfattning under 1948, som i viss mån saknas beträffande 1949. I stället föreligga större möjligheter att uppskatta byggnadsverksamhetens omfattning mellan tidpunkterna för de två byggnadsinventeringarna per 2/8 1948 och 1/8 1949. På grundval av en sådan beräkning kunna sedan vissa slutsatser dragas beträffande byggnadsverksamhetens omfattning under kalenderåret 1949.

En verkställd beräkning av den reglerade byggnadsverksamhetens omfattning under augusti 1948—juli 1949 redovisas i tabell 4. För denna period har den ifrågavarande byggnadsverksamheten beräknats till 1 985 miljoner kronor. Med utgångspunkt från denna siffra skulle ett värde kunna erhållas för kalenderåret 1949, därest tillägg eller avdrag kunde ske för den ökning eller minskning av byggnadsverksamheten, som inträffat från augusti—december 1948 till samma månader 1949. Tillgängliga uppgifter rörande arbetslösheten inom byggfacken samt förbrukningen av cement tyda snarare på ökning än minskning av byggnadsverksamheten. Slutsatsen blir därför, att omfattningen av den reglerade byggnadsverksamheten under 1949 synes ha uppgått till cirka 2 000 miljoner kronor att jämföra med en planerad realbudget av 1 920 miljoner kronor. Jämfört med augusti 1948/juli 1949 torde industriens byggnadsverksamhet under kalenderåret 1949 dock ha blivit något mindre. Såsom bestyrkes av uppgifterna i tabell 4, är det främst i fråga om bostäder som den faktiska byggnadsverksamheten kommit att överskrida den ursprungliga byggnadsplanen. Antalet inflyttningsfärdiga lägenheter kan likväl inte beräknas bli väsentligt större än planerade 43 000, vilket bl. a. torde bero på att avslutningsarbetena blivit försenade på grund av den knappa tillgången på radiatorer.

**Tabell 5. Antal sysselsatta inom byggnadsindustrien enligt byggnadsinventeringarna 2/8 1948 och 1/8 1949. Fördelning efter byggnadsområden.**

(Redovisningen avser även sysselsättning i kraft av generella tillstånd.)

| Byggnadsområden | Antal sysselsatta | |
|---|---|---|
| | 2/8 1948 | 1/8 1949 |
| Bostadshus | 61 300 | 69 500 |
| Jordbruk, skogsbruk och fiske | 7 900 | 7 600 |
| Industri | 20 900 | 14 100 |
| Kraft- och belysningsverk | 6 300 | 5 800 |
| Samfärdsel | 21 500 | 19 400 |
| Handel | 1 900 | 2 400 |
| Förvaltning, sociala byggnader m. m. | 3 200 | 3 300 |
| Skolor, kyrkor, övriga samlingslokaler | 5 700 | 6 700 |
| Vägar, gator, vatten och avlopp m. m. | 19 000 | 20 200 |
| Militära arbeten | 1 200 | 800 |
| Summa | **148 900** | **149 800** |

Inom den reglerade byggnadsverksamheten synes sysselsättningen totalt sett inte ha undergått några större förändringar från sommaren 1948 till sommaren 1949 att döma av de i tabell 5 återgivna inventeringsresultaten. De sysselsatta byggnadsarbetarnas fördelning på olika byggnadsområden har däremot i vissa fall undergått markanta förskjutningar. Inom industriens byggnadsverksamhet har sysselsättningen minskat med inemot 7 000 arbetare eller cirka 1/3, medan sysselsättningen inom bostadsproduktionen ökat med drygt 8 000. I övrigt förekommer mera betydande minskning av sysselsättningen inom byggnader för samfärdsel och sammanlagt lika stor ökning vid skolbyggen samt vägar, gator, vatten- och avloppsledningar.

Arbetslösheten inom byggnadsfacken i städer med över 30 000 invånare, som under första halvåret 1949 varit en halv procent högre än under samma tid 1948, har under sensommaren och hösten 1949 varit en halv procent lägre än 12 månader tidigare. Konsumtionen av cement var under första halvåret 1949 tre procent lägre än under första halvåret 1948. Under juli—oktober 1949 har cementkonsumtionen däremot varit 16 procent högre än under motsvarande månader 1948.

Den förbättring av marknadsläget ifråga om byggnadsmaterial, som inträdde under 1948, har fortskridit under 1949. En minskning i tillförseln av valsat och smitt järn och stål, som förutsågs för 1949, har uteblivit, och försörjningsläget ifråga om byggnadsjärn kan f. n. betraktas som tillfredsställande med undantag för radiatorer, där en eftersläpning på förtursberättigade leveranser alltjämt förekommer.

Under inflytande av den förbättrade materialförsörjningen ha byggnadstiderna förkortats, ehuru ej fullt i den utsträckning som planerats. Den genomsnittliga byggnadstiden för större bostadshus i Stockholm, Göteborg

**Tabell 6. Under januari—oktober inkomna ansökningar om byggnadstillstånd 1948 och 1949.**

| Byggnadsområden | Milj. kr. | |
|---|---|---|
| | jan.—okt. 1948 | jan - okt. 1949 |
| Bostäder | 1 008·5 | 1 354·9 |
| Jordbruk, skogsbruk och fiske | 47·8 | 44·6 |
| Industri | 202·4 | 199·1 |
| Kraft- o. belysningverk | 153·7 | 69·4 |
| Samfärdsel (utom vägbyggnad) | 83·9 | 88·4 |
| Handel | 86·1 | 81·1 |
| Förvaltning, sociala ändamål m. m. | 111·1 | 78·4 |
| Skolor, kyrkor, övriga samlingslokaler m. m. | 179·5 | 170·2 |
| Vägar o. gator, vatten o. avlopp m. m. | 151·2 | 133·1 |
| Militära arbeten | 6·0 | 2·6 |
| Summa | 2 030·2 | 2 221·8 |

och Malmö, vilka avslutades under juli—augusti 1949, uppgick till nio månader. För samtliga kvotorter torde motsvarande byggnadstider ha uppgått till drygt 10 månader, vilket är mer än en månad längre än enligt byggnadsplanen.[1]

Ehuru byggnadsviljan under år 1948 var långt större än som kunde tillgodoses vid dåvarande tillståndsgivning, framkommo under detta år tecken på en avmattning i byggnadsviljan, såtillvida som inströmningen av ansökningar om byggnadstillstånd minskade väsentligt i förhållande till år 1947. En liknande jämförelse mellan 1948 och 1949 försvåras därigenom, att uppgifterna för första halvåret 1948 inte omfattade till länsarbetsnämnderna inkomna ansökningar om s. k. tremannatillstånd, vars motsvarighet statistikfördes under 1949. Då inkomna ansökningar om tremannatillstånd under första hälften av 1948 kunna ha varit av storleksordningen 100 à 200 miljoner kronor, är det tveksamt om den ökning i siffrorna för januari—oktober, som inträffat från 1948 till 1949 kan betraktas som signifikativ. Ökningen i fråga om tillståndsansökningar för bostäder, som framträder i tabell 6, kan dock knappast vara skenbar. Inkomna ansökningar om byggnadstillstånd under de 10 månaderna januari—oktober 1949 ha uppgått till större belopp än som motsvarar ett års tillståndsgivning av nu aktuell omfattning.

### *1950 års investeringsbudget.*

För 1950 har liksom skedde för 1948 och 1949 fastställts såväl realbudget som tillståndsbudget för den reglerade byggnads- och anläggningsverksamheten. Realbudgeten innebär en planerad ökning av denna byggnadsverksamhet med cirka sju procent från 1949 till 1950, eller från cirka 2 000 mil-

[1] Lägenhetstillskottet inom kvotorterna beräknas trots denna försening uppgå till cirka 34 000 att jämföra med planerade 33 000. Det bostadstillskott, som förskjutits från 1948 till 1949, beräknas nämligen vara av ungefärligen samma omfattning, som det som skjutits över från 1949 till 1950.

joner kronor till 2 140 miljoner kronor. Det sistnämnda beloppet inbegriper även den sannolika omfattningen av sådan byggnadsverksamhet, som varit tillståndsbelagd under 1949 men som kommer att vara friställd från tillståndstvång under 1950. Tillståndsbudgeten stiger till 2 060 miljoner kronor 1950 mot en beräknad tillståndsgivning (exklusive fullföljningstillstånd) av cirka 1 860 miljoner kronor under 1949. Härvid är att märka, att siffrorna för tillståndsbudgeten 1950 ej uppta några belopp för vissa tidigare tillståndsbelagda byggnadsområden, som under 1950 komma att vara befriade från tillståndstvång. För att bli fullt jämförbar med den beräknade till-

**Tabell 7. Investeringsbudget 1950 för byggnads- och anläggningsarbeten.**

| | Miljoner kronor | | | |
|---|---|---|---|---|
| | Beräknad byggnadsverksamhet 1948/49 | Realbudget 1950 | Beräknad tillståndsgivning 1949 | Tillståndsbudget 1950 |
| A. Nybyggnad av bostäder | 1 030 | 1 080 | 1 025 | 1 085 |
| B. Jordbruk, skogsbruk, fiske | 55 | 65 | 50 | [3]9 |
| C. Egentlig industri | 225 | 190 | 188 | 210 |
| D. Kraft- och belysningsverk | 110 | 125 | [1]96 | 80 |
| E. Handel, inkl. kvm-kvot för affärslokaler etc., inrymda i bostadshus | 52 | 65 | 28<br>[2]21 | 35<br>[2]31 |
| F. Samfärdsel | 95 | 105 | 77 | 90 |
| G. Förvaltning, fängelser, brandstationer, sociala ändamål, sjuk- och hälsovård | 70 | 70 | 50 | 66 |
| H. Skolor, kyrkor, övriga samlingslokaler | 95 | 125 | 81 | 133 |
| I. Väg- o. gatuarbeten, broar, vatten- o. avloppsledn., vattenverk m. m. | 140 | 145 | 129 | 160 |
| J. Militära byggnader | 33 | 30 | 20 | 28 |
| K. Diversekvot (rep.-, underhålls-, till.- o. ombyggnadsarbete å bostäder samt smärre arbeten av annat slag) | 80 | 105 | 100 | 108 |
| L. Sportstugor | — | 15 | — | 15 |
| M. Reservkvot | — | 5 | — | 10 |
| N. Lättnader i byggnadsregleringen | — | 15 | — | — |
| Summa | **1 985** | **2 140** | **[1]1 865** | **2 060** |

ståndsgivningen 1949 skulle siffran för den planerade tillståndsgivningen 1950 behöva höjas till cirka 2 130 miljoner kronor.

Den beräknade ökningen av byggnadsverksamheten under 1950 torde komma att innebära, att efterfrågan på material och arbetskraft för byggnadsändamål blir något större under 1950 än under 1949. Försörjningsplaner för 1950 beträffande byggnadsjärn och andra byggnadsmaterial, som utarbetats i samband med importplaneringen, ge i stort sett utrymme för

[1] Exkl. fullföljningstillstånd.

[2] Kvm-kvot för affärs- och kontorslokaler etc., inrymda i bostadshus.

[3] Tillståndskvot för byggnader för fiske, växthus, flottledsanläggningar m. m.

den beräknade ökningen av materialförbrukningen. Beträffande arbetskraften föreligger en strävan från de byggnadsreglerande myndigheternas sida att i största möjliga utsträckning förlägga den planerade ökningen av byggnadsverksamheten till vintersäsongen i syfte att inskränka eventuella ökningar av byggnadsarbetarkåren till ett minimum.

Under hösten 1949 har tillgripits en viss tillståndsgivning i förskott på 1950 års kvoter. Syftet har varit att söka åstadkomma en tillfredsställande vintersysselsättning inom byggnadsfacken. Det förutsättes, att denna förskottsmässiga tillståndsgivning från hösten 1949 skall motvägas av en motsvarande inskränkning i tillståndsgivningen under första halvåret 1950 med återhållande inverkan på sommarsysselsättningen. För att byggnadsverksamheten under 1950 skall kunna begränsas till den i realbudgeten angivna omfattningen, blir enligt beräkning nödvändigt att maximera kvotutnyttjandet under första halvåret till vissa föreskrivna andelar av årskvoterna. I kvotbelastningen skola härvid inräknas de byggnadstillstånd, som under hösten 1949 beviljades som förskott på 1950 års kvoter. Enligt uppgjord framsläppningsplan få kvoterna för handel, samfärdsel (utom spårvägar), förvaltning, skolor och kyrkor samt väg- och gatuarbeten uttagas till högst 35 procent före utgången av första halvåret. För egentlig industri har motsvarande kvotandel fixerats till 45 procent. För bostadsbyggandet har uppgjorts en särskild igångsättningsplan, enligt vilken ungefärligen 47 procent av all igångsättning av nya bostadsbyggen under 1950 får förläggas till första halvåret.

Ökningen av byggnadsverksamheten 1950 skall enligt planen beröra flertalet kvotområden, varvid de största tillskotten falla på bostäder samt skolor m. m. Bland kvotområden, för vilka realbudgeten inte upptar någon ökning, märkes främst egentlig industri. Industriens faktiska byggnadsverksamhet beräknas i själva verket komma att minska, samtidigt som tillståndsgivningen planenligt skall öka. 1949 års industribyggnadsverksamhet stod under inflytande av den förhållandevis rikligare tillståndsgivningen under tidigare år, medan däremot den planerade något utökade tillståndsgivningen för industri under 1950 endast till en del hinner påverka den faktiska byggnadsverksamheten under detta år.

Utformningen av investeringsbudgeten för 1950 står i vissa avseenden i direkt anknytning till vidtagna beslut om lättnader i byggnadsregleringen. I anslutning till dessa lättnader har särskilt kvotutrymme för 1950 anvisats till uppförande av sportstugor. Tidigare ha praktiskt taget inga som helst tillstånd lämnats för sådan bebyggelse. För uppförande av ekonomibyggnader för jordbruksfastighets eget behov har tillståndstvånget helt och hållet upphävts fr. o. m. $^{15}/_{10}$ 1949. Med vissa inskränkningar föreligger numera frihet från tillståndstvång även beträffande underhålls- och förbättringsarbeten avseende en- och tvåfamiljshus. I realbudgeten för 1950 har i jämförbarhetens intresse upptagits vissa belopp avseende den beräknade omfattningen under 1950 för dessa numera ej längre tillståndsbelagda grenar av byggnadsverksamheten. Som en lindring i byggnadsregleringen må även framhållas, att länsarbetsnämnderna fr. o. m. ingången av 1950 få möjlighet

att utan kvotbelastning bevilja angelägna tillståndsärenden, för vilka kostnaden ej överstiger 3 000 kronor.[1]

*Bostäder.* Under 1949 minskade antalet inflyttningsfärdiga lägenheter i förhållande till år 1948 från cirka 52 000 till cirka 44 000, ehuru den löpande byggnadsverksamheten för bostadsändamål samtidigt undergick någon ökning. Att bostadstillskottet under 1948 blev så avsevärt större än under 1949 kan förklaras av att ett förhållandevis stort antal lägenheter befunno sig tämligen nära sin fullbordan vid ingången av år 1948. Under loppet av 1949 har beståndet av bostadslägenheter i närheten av inflyttningsstadiet snarare ökat än minskat, vilket delvis sammanhänger med att den ännu kvarstående bristen av radiatorer verkat försenande på de avslutande arbetena. Särskilda åtgärder ha numera vidtagits för att förbättra försörjningen med radiatorer, varigenom avslutningsarbetena vid bostadsbyggen böra kunna påskyndas under 1950. Under detta år synes vara möjligt att vid en måttlig ökning i löpande bostadsbyggnadsverksamhet (till 1 080 miljoner kronor från cirka 1 030 miljoner kronor 1948/49) åstadkomma en icke oväsentlig uppgång av antalet inflyttningsfärdiga lägenheter. Byggnadsplanen förutsätter, att bostadsproduktionen under 1950 följer nedan angivna tidsschema.

*Pågående, igångsatta och färdigställda lägenheter 1950.*

| | Pågående[2] | Igångsatta | Färdiga |
|---|---|---|---|
| *Kvotorter* | | | |
| 1950 | | | |
| 1 jan. 1 halvåret | 29 500 | 13 000 | 17 000 |
| 1 juli 2 halvåret | 25 500 | 22 000 | 20 500 |
| Summa | | **35 000** | **37 500** |
| 1951 | | | |
| 1 jan. | 27 000 | | |
| *Icke kvotorter* | | | |
| 1950 | | | |
| 1 jan. 1 halvåret | 4 500 | 8 000 | 4 000 |
| 1 juli 2 halvåret | 8 500 | 2 000 | 6 000 |
| Summa | | **10 000** | **10 000** |
| 1951 | | | |
| 1 jan. | 4 500 | | |

[1] Även för reparations- och underhållsarbeten inom flerfamiljshus, som bedrivas vintertid, ha länsarbetsnämnderna möjlighet att bevilja tillstånd utan kvotbelastning.

[2] Antalet lägenheter i pågående byggen 1 jan. 1950 är ännu icke med säkerhet känt. Antalet inflyttningsfärdiga lägenheter under 1949 kan möjligen ha blivit något större än som uppskattningsvis angivits i det föregående. Antalet lägenheter i pågående byggnadsföretag vid årsskiftet 1949/50 torde i så fall ha varit mindre än enligt ovanstående schema. Planen för igångsättning av bostadsbyggen 1950 skall emellertid inte påverkas av en eventuell skillnad mellan beräknat och faktiskt antal lägenheter i pågående byggen 1 januari 1950.

Lägenhetsuppgifterna i föregående schema avse genomgående s. k. kvotlägenheter. Detta gäller även siffran för det beräknade bostadstillskottet 1950. Eftersom kvotbelastningen för 100 statistiska lägenheter av skäl som förut närmare berörts i genomsnitt endast uppgår till 94 kvotlägenheter, skulle uppgifterna angående pågående, igångsatta och inflyttningsfärdiga lägenheter få höjas med cirka sex procent, därest de omräknades till statistiska lägenheter. Det för kvotorterna beräknade bostadstillskottet av 37 500 kvotlägenheter under 1950 motsvarar alltså 39 750 statistiska lägenheter. Det faktiska lägenhetstillskottet inom kvotorter beräknas därmed öka från cirka 34 000 till närmare 40 000 1950.

*Byggnader för jordbruk, skogsbruk och fiske.* Fr. o. m. 15 oktober 1949 är uppförande av ekonomibyggnader för jordbruksfastighets eget behov ej längre underkastat tillståndstvång. Kostnaderna för lantbruksbyggnader, som komma att påbörjas under 1950, ha beräknats till cirka 70 miljoner kronor. Till stöd för uppskattningen må anföras, att inkomna ansökningar om byggnadstillstånd under 12-månadersperioden oktober 1948—september 1949 motsvarat en byggnadskostnad av 58 miljoner kronor samt att länsarbetsnämndernas behållning av icke avgjorda ansökningar $^{1}/_{7}$ 1949 avsett dylika byggnadsföretag till en sammanlagd kostnad av 19 miljoner kronor.

I det nämnda beloppet 70 miljoner kronor ingår ett visst utrymme för alltjämt tillståndsberoende byggnadsföretag, som tidigare belastat lantbrukskvoten. Bland dylika anläggningar märkas främst byggnader för fiske, växthus för handelsträdgårdar, flottleder, samt gemensamma anläggningar för flera jordbruksfastigheters behov. För denna grupp av byggnadsföretag har fastställts en tillståndskvot om nio miljoner kronor, vilken kommer att ställas till länsarbetsnämndernas förfogande.

*Egentlig industri.* Inströmningen av ansökningar om byggnadstillstånd för industrien minskade avsevärt från 1947 till 1948 men har under 1949 varit av ungefärligen samma omfattning som under 1948. De önskemål om byggnadstillstånd för 1950, som industriföretagen redovisat till kommerskollegium, avse ett belopp, som är obetydligt (cirka tre procent) större än vid motsvarande undersökning ett år tidigare.

Industriens tillståndskvot för 1950 har fixerats till 210 miljoner kronor. Detta innebär en avsevärd höjning av kvotbeloppet i förhållande till 1949 års tillståndsbudget. Den faktiska byggnadsverksamheten för industriändamål under 1950 beräknas likväl undergå någon minskning. I kraft av tidigare givna tillstånd var industriens byggnadsverksamhet under 1949 nämligen förhållandevis hög i jämförelse med tillståndskvoten. Av tabell 8 framgår, hur 1950 års tillståndskvot för industrien fördelats på olika industrigrupper, sedan ett belopp av 14,5 miljoner kronor innehållits som en för hela industrien gemensam reserv. Som en jämförelse återgives även en sammanfattning av industriföretagens till kommerskollegium redovisade önskemål om byggnadstillstånd under 1950. Härvid är att märka, att de företag, som lämnat uppgift till kommerskollegium, inte torde representera mera än cirka $^{2}/_{3}$ av industriens samlade önskemål om byggnadstillstånd. De totala önske-

**Tabell 8. Tillståndsbudget samt önskemål om tillstånd för industriens byggnads- och anläggningsarbeten 1950.**

| Industri | Miljoner kronor | |
|---|---|---|
| | Tillståndsbudget 1950 | I kommerskollegii statistik redovisade önskemål om byggnadstillstånd under 1950 |
| I. Malmbrytning o. metallindustri | 107·0 | 117·3 |
| II. Jord- o. stenindustri | 7·5 | 8·3 |
| III. Träindustri | 6·0 | 13·3 |
| IVa. Pappersindustri | 26·5 | 30·2 |
| IVb. Grafisk industri | 5·0 | 14·8 |
| V. Livsmedelsindustri | 17·0 | 59·0 |
| VI. Textil- o. beklädnadsindustri | 13·0 | 27·7 |
| VII. Läder-, hår- o. gummivaruindustri | 4·0 | 12·4 |
| VIII. Kemisk-teknisk industri | 6·5 | 24·2 |
| IX. Byggnader för småindustri, byggnadsindustri m. m. | 3·0 | — |
| X. Reservkvot för industrien | 14·5 | — |
| Summa | 210·0 | 307·2 |

målen om byggnadstillstånd för industriändamål under 1950 ha av industrikommissionen beräknats till ett belopp närmare 500 miljoner kronor.

De anmälda tillståndsbehoven ha blivit förhållandevis bäst tillgodosedda för industrigrupperna malmbrytning och metallindustri, jord- och stenindustri samt pappersindustri. Kvotsättningen har även för 1950 varit synnerligen restriktiv för de konsumtionsvarubetonade industrigrupperna (grafisk industri, livsmedelsindustri, textil- och beklädnadsindustri, läder-, hår- och gummivaruindustri) liksom även för träindustri och kemisk-teknisk industri. Uppdelningen på delkvoter ansluter sig i huvudsak till ett inom industrikommissionen utarbetat förslag. Detta förslag har tillkommit efter en detaljerad genomgång av kända tillståndsbehov inom industrien.

*Kraft- och belysningsverk.* Medan realbudgetens kostnadsbelopp för 1950 angivits till sammanlagt 125 miljoner kronor, har tillståndskvoten för kraft- och belysningsverk fastställts till 80 miljoner kronor. Inom denna ram torde framförda önskemål om byggnadstillstånd kunna tillgodoses, bortsett från vissa kontorsbyggnader för elverk samt planerade större vattenkraftverk. Beträffande större vattenkraftverk har frågan om ytterligare byggnadstillstånd under 1950 tillsvidare lämnats öppen. Behovet av tillstånd för detta ändamål kommer sålunda att upptagas till prövning under loppet av år 1950.

För större vattenkraftanläggningar äro byggnadstiderna långa och förberedelsearbetena tidskrävande. För utfallet av 1950 års realbudget kommer det därför inte att få någon avsevärd betydelse, om ytterligare tillstånd under 1950 komma att beviljas för större vattenkraftverk eller ej.

*Byggnader för handel.* Tillståndskvoten för 1950 har fördelats på följande huvudgrupper.

| | Milj. kr. |
|---|---|
| Lagerbyggnader för handel samt affärs- och kontorslokaler ... | 35 |
| Hotell och restauranger samt teatrar, biografer och andra nöjeslokaler ... | |
| Kvm-kvot för affärslokaler m. m. inrymda i bostadshus ... | 31 |
| Summa | **66** |

Ehuru kvoterna för de två förstnämnda kvotområdena höjts till ett sammanlagt belopp av 35 miljoner kronor, måste kvotutrymmet alltjämt betraktas som synnerligen begränsat i förhållande till de önskemål som föreligga. Som en jämförelse må nämnas, att inkomna ansökningar om byggnadstillstånd under tiden november 1948—oktober 1949 motsvarat ett belopp av 95,7 miljoner kronor.

Den s. k. kvm-kvoten har för 1950 upptagits till ett belopp av 31 miljoner kronor. Översatt i reala termer innebär detta ett medgivande att i våningsplan av bostadshus anordna sammanlagt 93 000 kvm nytillkomna butiks-, kontors-, lagerlokaler m. m. Utrymmet för dylika lokaler har härigenom höjts från ett genomsnitt av cirka 1,5 kvm per lägenhet 1949 till cirka 2 kvm 1950.

*Samfärdsel (utom vägar).* För 1950 års tillståndskvot har fastställts följande uppdelning.

| | Milj. kr. |
|---|---|
| Järnvägar, statliga och övriga ... | 45 |
| Civil lufttrafik ... | |
| Post, telegraf, radio m. m. ... | |
| Spårvägar ... | 28 |
| Serviceanläggningar för biltrafik m. m. ... | 7 |
| Hamnar och farleder ... | 10 |
| Summa | **90** |

Ehuru måttliga kvotökningar medgivits, har kvotsättningen alltjämt varit restriktiv. Järnvägsstyrelsen har för järnvägarnas del framfört kvotönskemål på sammanlagt 38,7 miljoner kronor, medan generalpoststyrelsen och telegrafstyrelsen för sina verk begärt tillståndskvoter på 11,2 miljoner kronor respektive 17,2 miljoner kronor. För hamnar och farleder motsvara önskemålen om byggnadstillstånd ett belopp av åtminstone 33 miljoner kronor. Beträffande serviceanläggningar för biltrafik har framförts önskemål om en tillståndskvot på 12,5 miljoner kronor.

Kvoten för spårvägar torde till största delen komma att utnyttjas för byggnadsarbeten sammanhängande med tunnelbanan i Stockholm.

*Byggnader för förvaltning, sociala ändamål m. m.* ha tilldelats följande kvoter.

| | Milj. kr. |
|---|---|
| Statliga förvaltningsbyggnader ... | 7,0 |
| Kommunala förvaltningsbyggnader (inklusive tingshus) ... | 8,0 |
| Sociala byggnader ... | 5,5 |
| Brandväsendet ... | 1,0 |
| Civilförsvaret ... | 1,5 |
| Sjuk- och hälsovård ... | 43,0 |
| Summa | **66,0** |

Särskilda delkvoter ha tidigare inte varit upprättade vare sig för brandväsendet eller civilförsvaret.[1] Föreliggande totalbehov av byggnadstillstånd har för brandväsendet angivits till 21 miljoner kronor och för civilförsvaret till 22 miljoner kronor. Beslutade statliga förvaltningsbyggnader, för vilka byggnadstillstånd ännu icke föreligga, beräknas kosta 24 miljoner kronor. För kommunala förvaltningsbyggnader skulle närmast motsvarande belopp uppgå till cirka 70 miljoner kronor. I fråga om sociala byggnader har socialstyrelsen redovisat ett byggnadsbehov av inemot 50 miljoner kronor, varav kostnaderna för de mest angelägna projekten angivits till cirka 10 miljoner kronor. Medicinalstyrelsen har för sjuk- och hälsovård redovisat ett aktuellt byggnadsbehov om 201 miljoner kronor. De mest trängande behoven skulle enligt styrelsens uppfattning kunna tillgodoses för en kostnad av 80 miljoner kronor.

De för 1950 fastställda kvoterna innebära i förhållande till 1949 en höjning med åtta miljoner kronor för sjuk- och hälsovård och med sammanlagt 5,7 miljoner kronor för förvaltningsbyggnader.

Tillståndsbudgeten för *skolor, kyrkor, övriga samlingslokaler* framgår av följande uppställning.

| | Milj. kr. |
|---|---|
| Ecklesiastikdepartementet: | |
| Folkskolor, Yrkesskolor, tekniska läroverk, seminarier och folkhögskolor, Allmänna läroverk och högre kommunala skolor, Universitet, högskolor, fristående forskningsinstitut, folkbibliotek och museer m. m. | 109 |
| Kyrkor, församlingshem, krematorier, kyrkogårdar m. m. | 5 |
| Jordbruksdepartementet: | |
| Lantmannaskolor, högskolor, forskningsinstitut m. m. | 5 |
| Handelsdepartementet: | |
| Högskolor, forskningsinstitut m. m. | 2 |
| Socialdepartementet: | |
| Samlingslokaler | 6 |
| Badhus, tvättinrättningar, idrottshus, idrottsplatser | 6 |
| Summa | **133** |

De under ecklesiastikdepartementet redovisade skolkvoterna ha blivit kraftigt förstärkta (med sammanlagt 44,5 miljoner kronor), vilket främst torde komma folkskolebyggnaderna tillgodo. I förhållande till behovet förblir kvotutrymmet dock alltjämt knappt. Den årliga ökningen av folkskolans lokalbehov under närmaste femårsperiod har av skolöverstyrelsen angivits till cirka 1 000 klassrum motsvarande en kostnad av omkring 100 miljoner kronor per år. För läroverk har motsvarande årliga belopp angivits till 20 miljoner kronor. Belopp av samma storleksordning ha även anförts i fråga om de mest angelägna, aktuella byggnadsbehoven för yrkesskolor och seminarier liksom även för universitet och högskolor.

[1] Brandväsendet fick emellertid under 1949 förfoga över ett belopp av 700 000 kronor under kvoten för kommunala förvaltningsbyggnader.

För *vägar, anläggningsarbeten m. m.* skall gälla följande tillståndsbudget.

| | Milj. kr. |
|---|---|
| Arbeten för det statliga vägväsendet[1] | 30 |
| Kommunala väg- och gatuarbeten m. m. | 39 |
| Enskilda vägar | 6 |
| Vatten- och avloppsledningar | 84 |
| Andra anläggningsarbeten | 1 |
| Summa | **160** |

Kvoten för vatten- och avloppsledningar har undergått en kraftig förstärkning (med 30 miljoner kronor). I första hand tillgodoses behoven av vatten- och avloppsledningar för ny bebyggelse. Därutöver torde bli möjligt att i någon begränsad utsträckning ge utrymme för saneringsföretag i anslutning till äldre bebyggelse.

Kvoten för kommunala väg- och gatuarbeten, vilken höjts med 5 miljoner kronor, kommer till största delen att utnyttjas för bostadsgator till ny bebyggelse. Det statliga vägväsendets kvot kommer liksom föregående år att till övervägande del tagas i anspråk för brobyggnader samt tillfartsvägar till broar. Ehuru denna kvot sedan föregående år blivit höjd med sju miljoner kronor till 30 miljoner kronor, ger den ingalunda utrymme för de av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen framförda önskemålen, vilka uppgå till 59 miljoner kronor.

För *militära byggnader* 1950 har anslagits en tillståndskvot på 28 miljoner kronor. Kvoten har sedan föregående år blivit höjd med åtta miljoner kronor.

*Diversekvoten* på sammanlagt 108 miljoner kronor är avsedd att utnyttjas för reparations- och underhållsarbeten i flerfamiljshus,[2] för till- och ombyggnadsarbeten å bostäder samt för mindre byggnadsarbeten inom andra kvotområden.

*Sportstugor.* För uppförande av sportstugor har reserverats en tillståndskvot av 15 miljoner kronor. Härigenom torde byggnadstillstånd kunna medgivas för åtminstone 2 000 sportstugor.

*Reservkvoten* om 10 miljoner kronor är disponibel för oförutsedda byggnadsbehov.

## B. Utsikter för den totala investeringsverksamheten.

### *Totala investeringsverksamhetens omfattning och sammansättning 1949.*

Liksom för 1949 torde en prognos över den totala investeringsverksamheten för 1950 i hög grad få karaktären av en avstämning mellan olika typer av investeringsplaner. Å ena sidan föreligga investeringsplaner för individuella företag, verk och myndigheter inom den enskilda och kommunala sektorn samt i viss mån även inom den statliga sektorn. För de viktigaste

[1] Exkl. förstärknings- och förbättringsarbeten samt beläggningar.

[2] För dylika arbeten, som bedrivas vintertid, skall kvotbelastning ej äga rum.

investeringsområdena ha dessa planer sammanställts och redovisats genom särskild planstatistik (i främsta rummet statistiken över industriens respektive kommunernas investeringsplaner). Å andra sidan äro vissa led av investeringsverksamheten beroende av generella ramar, som uppdragits genom den statliga investeringskontrollen och i någon mån även genom importplaneringen. Den investeringsprognos, som framlägges i det följande, utgör ett försök att fastställa det utfall av de individuella investeringsplanerna, som framstår som sannolikt med hänsyn till utformningen av den statliga investeringskontrollen samt — i andra hand — även av den statliga importplaneringen. I vissa fall kan knapphet på produktionsfaktorer snarare än statliga regleringsåtgärder utgöra det direkta hindret för genomförandet av föreliggande investeringsplaner. I den mån så är förhållandet, får en investeringsprognos anknytas till prognoser över tillgången på de knappa faktorerna.

Under loppet av 1949 har det allmänna försörjningsläget i åtskilliga avseenden förbättrats, ramarna för importen ha vidgats och vissa lättnader ha genomförts i den statliga byggnadsregleringen. Vid en investeringsprognos för 1950 synas därför de individuella företagens egna investeringsplaner böra tillmätas något större betydelse för utfallet av den faktiska investeringsverksamheten än som föreföll motiverad vid en prognos för 1949.

Innan närmare redogörelse lämnas för innehållet av den investeringsstatistik, vari dessa planer äro sammanfattade, synes en översikt böra givas beträffande den totala investeringsverksamhetens omfattning och sammansättning år 1949. En prognos över den totala investeringsverksamheten 1950 synes med nödvändighet böra anknyta till kända data rörande den totala investeringsverksamheten 1949. Om möjligt bör en föreställning erhållas beträffande omfattningen av de investeringsområden, som i förhållandevis hög grad äro bundna av den statliga investeringskontrollen, liksom även beträffande betydelsen av de investeringsområden, där företagens egna investeringsplaner kunna få relativt stort spelrum.

Tabell 9 har blivit uppställd med sikte på denna frågeställning. I tabellen redovisas den av konjunkturinstitutet beräknade totala investeringsverksamheten med uppdelning på byggnadsregleringens kvotområden. För varje särskilt område göres åtskillnad, dels mellan investeringar i byggnader och anläggningar samt övriga investeringar, dels mellan reparationer och underhåll samt ny- och ombyggnadsverksamhet respektive ny- och ersättningsanskaffning. Vidare äro statliga, kommunala och enskilda investeringar särredovisade för de flesta av de kvotområden, som ur denna synpunkt icke äro att betrakta som homogena.

Statens investeringsverksamhet förekommer i tabellen särredovisad beträffande alla kvotområden, där den har någon betydelse utom för *förvaltning etc.* Statens andel av de under denna rubricering redovisade investeringarna uppskattas till ett belopp av 46 miljoner kronor. Sammanlagt har den statliga investeringsverksamheten under 1949 uppgått till ett belopp av omkring 1 680 miljoner kronor eller 23 procent av den totala.

**Tabell 9. Total bruttoinvestering 1949. Uppdelning på byggnadsregleringens kvotområden.**

Miljoner kronor.

B = Total bruttoinvestering.
U = Underhåll och reparationer.
N = Ny- och ombyggnadsverksamhet resp. ny- och ersättningsanskaffning.
T = Tillståndsberoende byggnadsverksamhet (1948/49).

| | Byggnader och anläggningar | | | | Övrigt | | | Summa | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | B | U | N | T | B | U | N | B | U | N |
| *Bostäder* | **1 595** | **543** | **1 052** | **1 110** | — | — | — | **1 595** | **543** | **1 052** |
| enskilda | 1 276 | 515 | 761 | | — | — | — | 1 276 | 515 | 761 |
| statliga | 5 | 1 | 4 | | — | — | — | 5 | 1 | 4 |
| kommunala | 314 | 27 | 287 | | — | — | — | 314 | 27 | 287 |
| *Jordbruk, skogsbruk och fiske* | **315** | **200** | **115** | **55** | **268** | **30** | **238** | **583** | **230** | **353** |
| enskilt | 293 | 193 | 100 | | 259 | 23 | 236 | 552 | 216 | 336 |
| statligt (domänverket) | 22 | 7 | 15 | | 9 | 7 | 2 | 31 | 14 | 17 |
| *Egentlig industri* | **663** | **203** | **460** | **225** | **1 323** | **476** | **847** | **1 986** | **679** | **1 307** |
| enskild | 632 | 198 | 434 | | 1 261 | 463 | 798 | 1 893 | 661 | 1 232 |
| statlig | 31 | 5 | 26 | | 60 | 12 | 48 | 91 | 17 | 74 |
| kommunal | — | — | — | | 2 | 1 | 1 | 2 | 1 | 1 |
| *Kraft- och belysningsverk* | **354** | **35** | **319** | **110** | **106** | **26** | **80** | **460** | **61** | **399** |
| enskilda | 156 | 18 | 138 | | 44 | 12 | 32 | 200 | 30 | 170 |
| statliga | 133 | 7 | 126 | | 34 | 5 | 29 | 167 | 12 | 155 |
| kommunala | 65 | 10 | 55 | | 28 | 9 | 19 | 93 | 19 | 74 |
| *Handel* (endast byggnader) | **67** | · | **67** | **52** | — | — | — | **67** | · | **67** |
| *Samfärdsel* | **413** | **183** | **230** | **95** | **839** | **434** | **405** | **1 252** | **617** | **635** |
| enskild: enskilda järnvägar | 10 | 10 | 0 | | 8 | 8 | 0 | 18 | 18 | 0 |
| motorfordon | — | — | — | | 322 | 180 | 142 | 322 | 180 | 142 |
| handelsflottan | — | — | — | | 223 | 105 | 118 | 223 | 105 | 118 |
| flottleder | 9 | 7 | 2 | | 3 | · | 3 | 12 | 7 | 5 |
| statlig: postverket | 4 | 1 | 3 | | 6 | 2 | 4 | 10 | 3 | 7 |
| telegrafverket | 157 | 47 | 110 | | 59 | 14 | 45 | 216 | 61 | 155 |
| statens järnvägar | 163 | 99 | 64 | | 158 | 90 | 68 | 321 | 189 | 132 |
| luftfartsverket o. ABA | 13 | 1 | 12 | | 11 | 6 | 5 | 24 | 7 | 17 |
| kommunal: spårvägar, busslinjer o. hamnar | 57 | 18 | 39 | | 49 | 29 | 20 | 106 | 47 | 59 |
| *Förvaltning etc.* | **218** | **54** | **164** | **70** | **63** | **22** | **41** | **281** | **76** | **205** |
| sjuk- och hälsovård | 74 | 16 | 58 | | 31 | 14 | 17 | 105 | 30 | 75 |
| sociala ändamål | 32 | 6 | 26 | | — | — | — | 32 | 6 | 26 |
| förvaltning och diverse ändamål | 112 | 32 | 80 | | 32 | 8 | 24 | 144 | 40 | 104 |
| *Skolor och kyrkor* | **128** | **26** | **102** | **95** | **35** | **4** | **31** | **163** | **30** | **133** |
| statliga | 22 | 1 | 21 | | 18 | · | 18 | 40 | 1 | 39 |
| kommunala | 106 | 25 | 81 | | 17 | 4 | 13 | 123 | 29 | 94 |
| *Väg- och gatuarbeten* | **414** | **169** | **245** | **140** | **39** | **5** | **34** | **453** | **174** | **279** |
| vägar och gator | 314 | 158 | 156 | | 30 | 3 | 27 | 344 | 161 | 183 |
| statliga | 216 | 125 | 91 | | 19 | · | 19 | 235 | 125 | 110 |
| kommunala | 98 | 33 | 65 | | 11 | 3 | 8 | 109 | 36 | 73 |
| vatten och avloppsledningar, vattenverk | 100 | 11 | 89 | | 9 | 2 | 7 | 109 | 13 | 96 |
| *Militära investeringar* | **47** | **18** | **29** | **33** | **444** | · | **444** | **491** | **18** | **473** |
| Summa | **4 214** | **1 431** | **2 783** | **1 985** | **3 117** | **997** | **2 120** | **7 331** | **2 428** | **4 903** |
| därav: enskilda | 2 443 | 941 | 1 502 | (1 190) | 2 120 | 791 | 1 329 | 4 563 | 1 732 | 2 831 |
| statliga | 857 | 319 | 538 | (210) | 820 | 134 | 686 | 1 677 | 453 | 1 224 |
| kommunala | 914 | 171 | 743 | (585) | 177 | 72 | 105 | 1 091 | 243 | 848 |

Den kommunala investeringsverksamheten är liksom den statliga särredovisad beträffande andra kvotområden än *förvaltning etc.* På kommunerna faller hela den icke statliga delen av de under denna beteckning redovisade investeringarna (under 1949 ca 230 miljoner kronor). Tillhopa ha kommuners och kommunala bolags investeringar under 1949 beräknats uppgå till ca 1 090 miljoner kronor, vilket motsvarar 15 procent av årets totala investeringsverksamhet.

På den enskilda sektorn faller återstoden av investeringsverksamheten, för 1949 uppskattad till 4 560 miljoner kronor, eller 62 procent av totalbeloppet.

Tabell 9 ger även möjlighet till jämförelse mellan de beräknade värdena för tillståndsberoende byggnadsverksamhet och total byggnads- och anläggningsverksamhet. Av jämförelsen torde utan vidare framgå, att underhålls- och reparationsarbeten i mycket ringa utsträckning varit av tillståndsberoende natur. Det framgår även, att den totala ny- och ombyggnadsverksamheten 1949 (2 782 miljoner kronor) beräknats uppgå till ett belopp cirka 800 miljoner kronor större än den totala tillståndsberoende verksamheten 1948/49 (1 985 miljoner kronor). I och för sig är det följdriktigt, att en sådan skillnad föreligger. En icke oväsentlig del av speciellt den statliga byggnads- och anläggningsverksamheten har under 1949 kunnat försiggå utan byggnadstillstånd eller i kraft av tillstånd av generell natur. Kommunerna ha haft möjlighet att med fast anställda kommunalarbetare utföra anläggningsarbeten till en kostnad av högst 20 000 kronor i varje särskilt fall. Vidare kan en del av skillnaden mellan de jämförda kalkylerna ha uppkommit genom räknefel, eftersom de bägge äro behäftade med avsevärd osäkerhet.

Man kan inte heller bortse från möjligheten av att de bägge jämförda beräkningarna avse tämligen olika kostnadsnivåer. Beräkningen av den tillståndsberoende byggnadsverksamheten utgår ytterst från de i ansökan om byggnadstillstånd angivna kostnadsbeloppen, och det är mer än osäkert, om de korrektionsposter, som införts i kalkylen för att täcka skillnaden mellan ansökningskostnad och faktisk kostnad, varit tillräckliga. Beräkningen av den totala ny- och ombyggnadsverksamheten utgår däremot ifråga om flera områden ifrån bokförda kostnader. Vidare torde förekomma, att den kostnad, som uppgives vid ansökan om byggnadstillstånd, ej inbegriper kostnaderna för vissa tillbehör, som i efterhand bokföras som byggnadskostnader.

Av den beräknade totala ny- och ombyggnadsverksamheten 1949 om cirka 2 780 miljoner kronor svarar staten för cirka 540 miljoner kronor, kommunerna för cirka 740 miljoner kronor samt enskilda för cirka 1 500 miljoner kronor.

Annan investeringsverksamhet än byggnads- och anläggningsverksamhet avser i stort sett investeringar i verkstadsprodukter (maskiner, fartyg, fordon, krigsmateriel). För ny- och ersättningsanskaffning av dylik utrustning har under 1949 nedlagts ett belopp på i runt tal 2 100 miljoner kronor, varav på statliga affärsverk och försvaret faller cirka 700 miljoner kronor, på kommunala verk och inrättningar cirka 100 miljoner kronor samt på den

enskilda sektorn drygt 1 300 miljoner kronor. De stora posterna inom denna sektor avse industri- och lantbruksmaskiner, fartyg och motorfordon.

Det är närmast investeringar av denna typ, som i viss utsträckning äro beroende av importplaneringen. Vid pass 25 procent av de maskiner m. m., varom här är fråga, utgöres nämligen av import.

*Industriens och kommunernas investeringsplaner för 1950.*

Bland investeringsplaner, som numera föreligga sammanställda för 1950, förtjäna industriens och kommunernas särskild uppmärksamhet. Efter den minskning av industriens investeringsvolym under 1948 och 1949, som i huvudsak framtvingats genom byggnadsregleringen, föreligger en vilja till förnyad investeringsexpansion inom den egentliga industrien. Företag, som lämnat uppgift om sina investeringsplaner för år 1950, äro inriktade på att i förhållande till 1949 öka sina investeringsutgifter med 17 procent. Som en jämförelse kan nämnas, att motsvarande siffra vid föregående investeringsundersökning från hösten 1948 utgjorde åtta procent. Den investeringsökning företagen planerat för 1950, avser främst byggnader och anläggningar. Industriföretag, som i genomsnitt önska öka sina investeringar (bortsett från personalbostäder) med 18 procent, planera tre procents ökning av maskinanskaffningen mot 45 procents ökning av utgifterna för byggnader och anläggningar. Ett fullständigt genomförande av investeringsplanerna för 1950 förutsätter en betydande tillståndsgivning under detta år. Enbart företag, som inlämnat investeringsuppgifter till kommerskollegium, ha angivit behov av byggnadstillstånd under 1950 till ett sammanlagt belopp av 307 miljoner kronor. Vid föregående undersökning hösten 1948 angavs motsvarande behov för 1949 till ett tre procent lägre belopp. Vid den tillståndsgivning för industriärenden under 1950, som angivits i investeringsbudgeten, torde vara rimligast att inte räkna med någon större förändring av industriens byggnadsvolym från 1949 till 1950. Däremot kan en ökad anskaffning av importerade maskiner ifrågakomma under 1950.

Tendensen hos investeringsplanerna varierar även inom skilda industrigrupper. Planerna för jord- och stenindustri ta sikte på en obetydlig investeringsminskning (två procent) att jämföra med en planerad investeringsökning om 101 procent för livsmedelsindustri. Med hänsyn till den restriktiva byggnadstillståndsgivning, som är planerad för livsmedelsindustriernas del, kan den faktiska investeringsökningen inte beräknas bli av denna storleksordning. Övriga industrigrupper äro inriktade på måttligare investeringsökningar på fem till 30 procent.

Inom det kommunala investeringsområdet är expansionsviljan ännu starkare än i fråga om industrien. Kommuner och kommunala bolag ha nämligen redovisat en planerad investeringsökning från 1949 till 1950 med 35 procent. I fråga om andra investeringar än byggnader och anläggningar är expansionsviljan i och för sig inte obetydlig men avser dock absolut sett mera begränsade belopp. Till en övervägande del är den planerade investeringsökningen inriktad på byggnader och anläggningar. Såsom tabell 10 visar, är den

**Tabell 10. Kommunal ny- och ombyggnadsverksamhet 1949 och 1950.**
(Bostäder, kraft-, el- och gasverk samt investeringar i kommunala bolag ej inräknade.)

| | Miljoner kronor | |
|---|---|---|
| | Beräknade kostnader 1949 | Planerade utgifter 1950 |
| Förvaltningsbyggnader | 12 | 18 |
| Skolor | 80 | 122 |
| Sjukhus | 51 | 94 |
| Sociala byggnader | 24 | 50 |
| Vägar och gator | 65 | 84 |
| Vatten, avlopp och vattenverk | 89 | 128 |
| Diverse | 52 | 86 |
| Summa | 373 | 582 |

synnerligen betydande i fråga om skolor, sjukhus samt vatten- och avloppsledningar. Beträffande skolor samt vatten- och avloppsledningar ger den planerade tillståndsgivningen utrymme för en i viss utsträckning ökad byggnadsverksamhet under 1950.

### *Allmän investeringsprognos för 1950.*

I följande sammanfattning av den sannolika investeringsverksamheten 1950 bildar planen för den tillståndsberoende byggnadsverksamheten utgångspunkten. Därest inte särskilda skäl föreligga att antaga annorlunda, förutsättes, att såväl underhålls- och reparationsarbeten som övrig icke tillståndsberoende byggnadsverksamhet förblir oförändrad under 1950. Utsikterna för den icke tillståndsberoende investeringsverksamheten ha förutom av industriens och kommunernas investeringsplaner kunnat bedömas med ledning av inom kommunikationsdepartementet upprättade planer över medelsförbrukningen för investeringsändamål inom de statliga affärsverken samt vägväsendet. En liknande plan för den sannolika medelsförbrukningen å försvarets materielanslag har upprättats inom försvarsdepartementet. Uppgifter beträffande väntade leveranser av fartyg till svenska handelsflottan från inhemska och utländska varv ha erhållits från valutakontoret. Slutligen har importplanens utformning beaktats vid bedömningen av investeringsutsikterna såväl i fråga om motorfordon som industrimaskiner.

Den allmänna investeringsprognos, som återges i tabell 11, pekar på en ökning av investeringsverksamheten under detta år i förhållande till 1949 med cirka 370 miljoner kronor. Detta belopp har i de sammanfattande nationalbudgetkalkylerna avrundats till 350 miljoner kronor. Av den uppskattade investeringsökningen hänför sig cirka 210 miljoner kronor till byggnads- och anläggningsverksamhet och cirka 160 miljoner till övrig investeringsverksamhet. Dessa siffror få givetvis omges med en avsevärd osäkerhetsmarginal. Såvitt nu kan bedömas, innebar motsvarande allmänna investeringsprognos, som uppställdes för 1949, en underskattning av den

byggnads- och anläggningsverksamhet, som faktiskt kom till stånd med cirka 200 miljoner kronor och en överskattning av övrig investeringsverksamhet med drygt 100 miljoner kronor.

För *bostäder* beräknas en med 50 miljoner kronor ökad byggnadsverksamhet i enlighet med investeringsbudgeten för den tillståndsberoende byggnads- och anläggningsverksamheten.

För *jordbruk, skogsbruk* och *fiske* räknas med 10 miljoner kronor ökad byggnadsverksamhet efter tillståndstvångets upphävande. I fråga om maskinanskaffningen har speciellt beträffande traktorer en cirka fem miljoner kronor minskad investering bedömts såsom sannolik.

*Egentlig industri.* Industriens byggnads- och anläggningsverksamhet kan vid den planerade tillståndsgivningen beräknas undergå en obetydlig minskning under 1950, i tabellen angiven till 10 miljoner kronor. Vid en så begränsad byggnadsinvestering kunde det med utgångspunkt från industriföretagens egna planuppgifter vara naturligt att även räkna med cirka 10 miljoner kronor minskad maskininvestering. Emellertid skall införseln av maskiner enligt importplaneringen volymmässigt öka med cirka 100 miljoner kronor från 1949 till 1950. En del av denna merimport torde komma att bestå av konsumtionskapitalvaror (symaskiner, dammsugare m. m.). Om denna andel gissningsvis sättes lika med 40 procent, får man alltså räkna med en investeringsökning på cirka 60 miljoner kronor, därest den planerade importen verkligen kommer till stånd. Denna investeringsökning skulle i huvudsak komma att avse egentlig industri. I tabellen har upptagits en ökning av industriens maskinanskaffning med 50 miljoner kronor.

För *kraft- och belysningverk* planeras en viss ökning av byggnads- och anläggningsverksamheten, och dessa planer torde i huvudsak vara förenliga med den uppgjorda byggnadstillståndsplanen. För samtliga byggnads- och anläggningsarbeten vid kraft- och belysningsverk har således i tabell 11 angivits en ökning med 38 miljoner kronor, ehuru den tillståndsberoende delen av denna verksamhet endast beräknats stiga med cirka 15 miljoner kronor. Maskininvesteringarna beräknas minska med åtta miljoner kronor.

Inom *samfärdseln* beräknas investeringsförändringarna bli tämligen obetydliga beträffande de statliga kommunikationsverken. Inom den kommunala sektorn förutses en investeringsökning på drygt 40 miljoner kronor för spårvägar och busslinjer, varav större delen avser anskaffning av bussar och rullande materiel. Inom den privata sektorn beräknas investeringarna i motorfordon stiga med 10 miljoner kronor till följd av ökad bilimport. Den totala importökningen har angivits till ett större belopp, men endast en del av bilanskaffningen har ansetts tillhöra investeringssektorn. Den för handelsflottans del uppskattade investeringsökningen om 20 miljoner kronor skulle motsvaras av ökade leveranser från svenska varv.

Inom *förvaltning, sociala ändamål m. m.* upptar tabellen endast en ökningspost om sex miljoner kronor. Till detta belopp ha kommunerna redovisat en planerad ökning av sin anskaffning av sjukhusinventarier.

Investeringarna i *skolbyggnader* beräknas enligt byggnadsplanen stiga med

cirka 30 miljoner kronor. För kommunernas anskaffning av skolinventarier uppskattas en ökning på två miljoner kronor.

*För väg- och gatuarbeten etc.* kalkyleras med en sammanlagd investeringsökning om 41 miljoner kronor, varav 25 miljoner kronor avser statliga vägväsendet, en miljon kronor maskinanskaffning för det statliga vägväsendet, fem miljoner kronor kommunala vägar och gator samt 10 miljoner kronor vatten- och avloppsledningar samt vattenverk.

Beträffande *militära investeringar* har beräknats en ökning i medelsförbrukningen för försvarets materielbeställningar med cirka 45 miljoner kronor under 1950. Att döma av erfarenheterna från 1949 är det inte uteslutet att industriens leveranser till försvaret kunna komma att ytterligare påskyndas, i vilken händelse man finge räkna med en starkare stegring av medelsförbrukningen. Speciellt skulle detta kunna bli fallet vid en väsentlig avmattning av investeringskonjunkturen inom den privata sektorn.

Som en särskild post i tabell 11 har slutligen införts den uppgång av byggnadsverksamheten med cirka 30 miljoner kronor som väntas till följd av *lättnader i byggnadsregleringen* samt i kraft av *sportstugekvoten.*

**Tabell 11. Allmän investeringsprognos för 1950.**

Bruttoinvesteringar. Miljoner kronor.

| | 1950 | | | Förändring 1949—1950 | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | Byggnader och anläggningar | Övrigt | Summa | Byggnader och anläggningar | Övrigt | Summa |
| *Bostäder* | *1 645* | — | *1 645* | *+ 50* | — | *+ 50* |
| *Jordbruk, skogsbruk och fiske* | *325* | *263* | *588* | *+ 10* | *— 5* | *+ 5* |
| *Egentlig industri* | *653* | *1 373* | *2 026* | *— 10* | *+ 50* | *+ 40* |
| *Kraft- och belysningsverk* | *392* | *98* | *490* | *+ 38* | *— 8* | *+ 30* |
| *Handel* | *80* | — | *80* | *+ 13* | — | *+ 13* |
| *Samfärdsel* | *424* | *905* | *1 329* | *+ 11* | *+ 66* | *+ 77* |
| enskild: motorfordon | — | 332 | 332 | — | + 10 | + 10 |
| handelsflotta | — | 243 | 243 | — | + 20 | + 20 |
| övrigt | 19 | 11 | 30 | — | — | — |
| statlig | 338 | 238 | 576 | + 1 | + 4 | + 5 |
| kommunal | 67 | 81 | 148 | + 10 | + 32 | + 42 |
| *Förvaltning etc.* | *218* | *69* | *287* | — | *+ 6* | *+ 6* |
| sjuk- och hälsovård, sociala ändamål | 106 | 37 | 143 | — | + 6 | + 6 |
| förvaltning och diverse ändamål | 112 | 32 | 144 | — | — | — |
| *Skolor och kyrkor* | *158* | *37* | *195* | *+ 30* | *+ 2* | *+ 32* |
| *Väg- och gatuarbeten etc* | *454* | *40* | *494* | *+ 40* | *+ 1* | *+ 41* |
| vägar och gator: statliga | 241 | 20 | 261 | + 25 | + 1 | + 26 |
| kommunala | 103 | 11 | 114 | + 5 | — | + 5 |
| vatten och avloppsledningar, vattenverk | 110 | 9 | 119 | + 10 | — | + 10 |
| *Militära investeringar* | *47* | *489* | *536* | — | *+ 45* | *+ 45* |
| *Lättnader i byggnadsregleringen samt sportstugor* | *30* | — | *30* | *+ 30* | — | *+ 30* |
| Summa | **4 426** | **3 274** | **7 700** | **+212** | **+157** | **+369** |

## V. Konsumtion.

### *Den offentliga konsumtionen.*

*År 1949.* Den offentliga konsumtionen utgöres av statens och kommunernas utgifter för sådana ändamål som i nationalbokföringshänseende äro att betrakta såsom direkt förbrukning av varor och tjänster. Löpande utgifter som ha karaktären av överföringar till andra subjekt eller äro av investeringsnatur hänföras i detta sammanhang icke till offentlig konsumtion. Exempelvis betraktas försvarets materialanskaffning icke såsom konsumtion utan såsom investering, trots att medlen härför anvisas å driftbudgeten. Nationalbokföringens konsumtionsbegrepp är följaktligen snävare än den finanspolitiska terminologiens.

Efter en realekonomisk gruppering av statens och kommunernas utgifter har konjunkturinstitutet kunnat beräkna, att under år 1949 den offentliga konsumtionen i här avsedd mening legat 100 miljoner kronor över motsvarande utgiftssumma för år 1948.

*År 1950.* Beträffande den offentliga konsumtionen under år 1950 ha för kommunernas del uppgifter rörande de under hösten uppgjorda utgiftsstaterna inhämtats genom en enkät, vilken riktats till landsting, städer och landskommuner. Frågorna avsågo bland annat de i respektive stater upptagna utgifterna för år 1950. Svarsmaterialet har för nationalbudgetdelegationens räkning bearbetats av statistiska centralbyrån i samråd med konjunkturinstitutet. En realekonomisk gruppering av de olika utgiftsposterna har givit vid handen, att kommunernas utgifter för egentlig konsumtion under år 1950 kunna beräknas stiga med cirka 75 miljoner kronor i förhållande till år 1949.

Vad därefter gäller den statliga konsumtionen kan man med ledning av en realekonomisk gruppering av riksstaten för budgetåret 1949/50 och budgetredovisningen för 1948/49 bedöma, att utvecklingen under det första halvåret 1950 icke torde komma att innebära någon nämnvärd ökning av den statliga konsumtionen i förhållande till motsvarande period år 1949. Betraktar man därefter det inom budgetåret 1950/51 fallande halvåret av kalenderåret 1950, visa preliminära sammanställningar av budgetförslaget för 1950/51, att de statliga konsumtionsutgifterna endast komma att undergå en mycket begränsad stegring jämfört med föregående år. Utgifterna å driftbudgeten för budgetåret 1950/51 beräknas visserligen stiga i förhållande till innevarande budgetår, men denna ökning faller endast i begränsad mån på verkliga konsumtionsutgifter utan på utgifter av investeringsnatur, subventioner m. m. Under rubriken offentlig konsumtion upptagas i nationalbudgeten blott statstjänstemännens löner och pensioner, omkostnader m. m. Utgifter som ha karaktären av transfereringar — exempelvis folkpensioner, barnbidrag och subventioner — tagas i beaktande vid beräkningen av den

privata konsumtionsefterfrågan, men påverka däremot icke posten för offentlig konsumtion i nationalbudgeten. Sålunda inräknas de av riksdagen hösten 1949 anslagna beloppen om tillhopa 66 miljoner kronor för jordbrukssubventioner bland de faktorer som inverka på jordbrukarnas inkomstutveckling. De medel som anslagits till subventioner för mötande av prisstegringar å importvaror till följd av devalveringen spela däremot, som närmare utföres i avsnittet om konsumtionsefterfrågan, endast en passiv roll i nationalbudgetsammanhanget.

Utgår man från en ökning av kommunernas konsumtion av storleksordningen 75 miljoner kronor och en mycket begränsad ökning av statens konsumtionsutgifter, skulle man kanske våga uppskatta den totala ökningen av den offentliga konsumtionen under 1950 i förhållande till år 1949 till omkring 100 miljoner kronor. Härvid förutsättes då, att inga mera betydande tilläggsanslag för egentliga konsumtionsutgifter beviljas under årets lopp och vidare att utgiftskalkylerna icke förryckas genom utvecklingen i fråga om förbrukningen av gamla anslagsreservationer beträffande sådana områden som falla under konsumtion i nationalbudgetens ovan redovisade mening. Det senast sagda har alltså icke avseende på utvecklingen i fråga om reserverade medel för utgifter av investeringsnatur.

## *Den privata konsumtionen.*

### A. Utrymmet för privat konsumtion.

*Indirekt uppskattning av konsumtionsvarutillgången.* Sedan förändringarna i den totala tillgången på varor och tjänster kalkylerats och de anspråk härpå som härröra från export, investeringsverksamhet och offentlig konsumtion uppskattats, är det möjligt att få ett visst mått på den mängd varor och tjänster som kan tänkas stå till förfogande för privat konsumtion.[1] Enligt beräkningarna skulle den totala tillgången i samhället komma att växa med 1 200 miljoner kronor, nämligen

| | | |
|---|---|---|
| genom ökad produktion | 650 | milj. kr. |
| » vidgad import | 550 | » » |
| S:a ökning av tillgången | 1 200 | milj. kr. |

Mot denna ökning på tillgångssidan skulle stå en ökning av efterfrågan med 700 miljoner kronor enligt nedanstående specifikation:

| | | |
|---|---|---|
| genom ökad bruttokapitalbildning | 350 | milj. kr. |
| » större export | 250 | » » |
| » stegrad offentlig konsumtion | 100 | » » |
| S:a ökning av efterfrågan | 700 | milj. kr. |

[1] Såsom kalkylen är upplagd, tages här icke hänsyn till att tillgången kan påverkas av avsättningsmöjligheterna, exempelvis att den antagna importökningen kan tänkas bliva mindre, därest efterfrågan inom landet icke svarar mot den beräknade importen. Denna möjlighet behandlas i kapitel VI.

Det skulle alltså enligt dessa siffror finnas utrymme för en ökad privat konsumtion med icke mindre än 500 miljoner kronor. Emellertid har vid de gjorda beräkningarna hänsyn icke tagits till möjligheten av förändringar i fråga om lagerhållningen.

Det statistiska materialet beträffande lagerutvecklingen inom landet är mycket bräckligt. Den lucka i kartläggningen av vår ekonomi, som bristen på statistik beträffande lagerområdet utgör, är desto allvarligare som lagerförändringarna spela en strategisk roll när det gäller den samhällsekonomiska balansens gestaltning. Så länge hållpunkter saknas för en rimlig uppskattning av lagerförändringarna, komma nationalbudgetkalkylerna att behäftas av så stor osäkerhet, att en bred felmarginal måste reserveras för dem.

Genom att pressa det bristfälliga materialet till det yttersta har konjunkturinstitutet »gissat», att lagren inom landet under år 1949 undergått en ökning motsvarande ett belopp av 100 miljoner kronor. Man har härvid kunnat taga fasta på de uppgifter som faktiskt föreligga beträffande lagerökningar inom textil- och skobranschen samt på livsmedelsområdet. Vidare har man utgått från att en ökning av lagren av vissa råvaror samt flytande bränslen och massaved ägt rum. Å andra sidan ha lagren av kol, massa, trävaror och sågtimmer sjunkit.

När det gäller att bedöma lagerförändringarna under år 1950, kan man för det första utgå från det faktum, att de i anslutning till importplaneringen uppgjorda försörjningsplanerna för textilvaru- och skobranschområdet innebära, att en viss lagerökning skulle komma till stånd. Tendenser till lagerökning skulle dessutom kunna tänkas beträffande de hårt nedskurna kollagren. Detta blir emellertid beroende på prisutvecklingen på detta område och på bränsleområdet över huvud taget. Lagerhållningen kommer vidare att påverkas av den beredskapslagring som handhaves av riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap. Därest icke förändringarna inom textil- och skovaruområdet samt beträffande beredskapslagringen uppvägas av lagerminskningar inom andra sektorer, bör en viss lagerökning komma till stånd jämväl under 1950. Med tanke på de hårt nedskurna lagren av massa, trävaror och sågtimmer, bör i varje fall icke någon lager*nedgång* inträffa på dessa områden.

Den betydande utökning av importen som förutses och särskilt frilistningen av införseln från Marshalländerna, varvid vägarna öppnas för fri import av ett ansenligt antal varor, bör åtminstone under det första övergångsåret resultera i en uppbyggnad av varulagren inom berörda branscher. Man behöver därvid blott tänka på att en ökning av omsättningen inom en bransch i samband med utvidgad import drager med sig en viss ökning av lagren i de olika handelsleden. Rent allmänt bör den ökning av varutillgången, som enligt ovan kan beräknas för 1950, medföra, att den i produktionsprocessen och handeln befintliga varumängden växer.

Vissa skäl kunna följaktligen andragas för att de totala lagren inom landet skola påräknas stiga under år 1950 i minst samma omfattning som under

år 1949. Antager man, att den förbättring i försörjningsläget, som inträtt under det senaste året, möjliggjort en avveckling av den tidigare onormalt stora stocken av halvfärdiga produkter i produktionen, tack vare att de trånga sektionerna vidgats, och antager man vidare, att en sådan utveckling av engångskaraktär numera i stort sett avslutats, erhåller man ett förstärkt motiv för att räkna med att förskjutningarna på lagerområdet skola ge till nettoresultat en större lagerökning år 1950 än år 1949. I förevarande kalkyl har det av anförda skäl icke ansetts ogrundat att uppföra ett belopp av minst 200 miljoner kronor för uppskattad ökning av lagren under 1950. Förändringarna på lagerfronten skulle i så fall taga i anspråk 100 miljoner kronor mera av den löpande varuströmmen än vad som var fallet under år 1949. Då har ändå något belopp icke upptagits för en eventuell spekulativ lagerökning.

Med inräknande av ovannämnda post för stegrad lagerökning ger den indirekta metoden för uppskattningen av konsumtionsvarutillgången till resultat, att utrymmet för den privata konsumtionen skulle stiga med 400 miljoner kronor i förhållande till 1949. Detta belopp är emellertid av den storleken — icke fullt två procent av bruttonationalprodukten — att det får anses falla inom kalkylernas felmarginal. Det kan icke utan vidare tagas till intäkt för ett bestämt påstående, att konsumtionsmöjligheterna blivit större. Därest emellertid beloppet kunde anses representera en faktisk ökning av konsumtionsutrymmet, skulle det innebära förutsättningar för en konsumtion som vore två procent större än fjolårsvolymen. Det gäller nu närmast att på andra vägar undersöka, om en konsumtionsökning av två procent skulle vara möjlig.

*Direkt beräkning av konsumtionsvarutillgången.* Ett villkor för att den framkalkylerade restposten å 400 miljoner kronor är ett verkligt mått på utrymmet för en höjning av konsumtionsstandarden är, att den uppskattade ökningen av produktion och import kan anses vara fördelad på sådant sätt, att den del som icke åtgår för investeringsverksamhet, export, offentlig förbrukning och lagerökning, utgöres av konsumtionsvaror. I syfte att kontrollera detta får man gå in på de konkreta konsumtionsområdena och genom en detaljundersökning utröna, huruvida på vart och ett av områdena förutsättningar för en konsumtionsökning av i genomsnitt två procent föreligga. Tillgänglig statistik medger emellertid icke en fullständig överblick av försörjningsmöjligheterna på de olika konsumtionsområdena. Beträffande de viktigaste sektorerna, nämligen livsmedel, beklädnad och bostäder kan man dock bilda sig en viss uppfattning om läget. Nämnda konsumtionsområden jämte bränslet svara för omkring 75 procent av den totala konsumtionen.

I fråga om livsmedlen har livsmedelskommissionen utfört en uppskattning av konsumtionen under regleringsåret 1949/50, d. v. s. tiden 1 september 1949—31 augusti 1950. Uppskattningen vilar på beräkningar angående den inhemska jordbruksproduktionen under ifrågavarande regleringsår samt på den planerade importen. Enligt denna uppskattning skulle

den totala livsmedelskonsumtionen stiga med 1,5 procent under regleringsåret 1949/50 i förhållande till kalenderåret 1949. Härvid är att märka, att en tredjedel av kalenderåret 1949 ingår i båda jämförelseleden. Utvecklingen under återstoden av år 1950 avhänger av skörden. Finge man räkna med motsvarande ökningstendens under de fyra sista månaderna av år 1950, skulle stegringen i förhållande till år 1949 bliva drygt två procent. Nu kan man emellertid icke vänta sig, att en konsumtionsökning fördelar sig absolut likformigt mellan de olika konsumtionsområdena. En stegring av konsumtionen torde påverka förbrukningen av livsmedel i mindre grad än andra varor och tjänster.

I livsmedelskommissionens kalkyler framträda konsumtionsökningar i fråga om de flesta födoämnen. En mindre nedgång av förbrukningen av potatis samt kött och fläsk förutses dock.

Beträffande textilvaror har redan i produktionskapitlet en redogörelse influtit beträffande utrymmet för konsumtion under 1950. Det har där beräknats, att för år 1949 den ökade inhemska produktionen tillsammans med importstegringen inneburit en volymmässig ökning av tillförseln av färdigvaror för allmänhetens förbrukning på fem procent i förhållande till 1948. Det anses, att för år 1950 möjligheter föreligga att tillgodose behovet av råvaror för textilindustrien i något större utsträckning än under år 1949. Under sådana förhållanden behöver man icke räkna med att konsumtionsmöjligheterna begränsas av bristande leveransförmåga. Därest konsumenternas inköp stabiliseras på 1949 års nivå, måste man närmast räkna med en ökning av lagren av färdiga textilvaror eller med en produktionsanpassning nedåt.

Vad angår skodon väntas råvaruförsörjningen för 1950 bliva tillräcklig för en tillverkning av samma omfattning som 1949. Under detta år var skoproduktionen större än försäljningarna och resulterade i lagerökning. Några svårigheter att möta en måttlig efterfrågeökning torde därför icke finnas.

Slutligen kan läget på bostadsområdet statistiskt belysas. År 1950 skola enligt planerna omkring 45 000 lägenheter färdigställas. Detta lägenhetstillskott torde motsvara en ökning av allmänhetens bostadsutgifter med cirka 80 miljoner kronor, d. v. s. med ungefär fem procent.

Samtliga här anförda uppgifter rörande tillförseln av konsumtionsvaror giva vid handen, att reala förutsättningar torde finnas för en konsumtionsökning av den storlek som man kommit fram till på indirekt väg. Det återstår nu att konstatera, huruvida en analys av efterfrågesidan ger samma bild av den privata konsumtionens gestaltning under år 1950.

### B. Konsumtionsefterfrågan.

På basis av de i föregående kapitel gjorda uppskattningarna av produktionen och utrikeshandeln under år 1950 kan man med stöd av vissa antaganden göra en, låt vara synnerligen ungefärlig, beräkning av de inkomstförändringar som kunna väntas påverka konsumtionsefterfrågan. Därefter

måste man undersöka i vad mån beskattningen och sparandet inverka på den primära efterfrågeförändringen. Slutligen måste den på dessa vägar beräknade efterfrågesumman justeras med hänsyn till förskjutningarna i prisnivån, så att beloppen för tillgång och efterfrågan bli kommensurabla.

*Inkomstutvecklingen.* I kapitel III har antagits, att bruttonationalprodukten under år 1950 kommer att vara 650 miljoner kronor större än under år 1949. Frukterna av det sålunda förbättrade produktionsresultatet fördelas i stort sett på de två kategorierna löntagare och företagare i form av höjda inkomster.

Det är dock att märka, att begreppet bruttonationalprodukt, såsom framgår av själva benämningen, icke är ett direkt mått på det netto av produktionsresultatet som finnes att fördela mellan löntagare och företagare. En del går nämligen åt för att vidmakthålla produktionsapparaten. I princip gäller därvid det sambandet, att stegrad produktion ställer ökade anspråk på underhåll och ersättningsinvesteringar.

En annan del av bruttonationalprodukten exporteras och utbytes mot sådana utländska varor som bilda utgångsprodukter för den svenska bruttonationalprodukten och undergå en mer eller mindre lång bearbetning i den inhemska produktionsapparaten.[1]

När nu, som i kapitel II utförligare berörts, bytesförhållandet i utrikeshandeln försämras genom den alltsedan 1948 pågående förskjutningen i prisrelationerna gentemot utlandet, innebär detta, att en större del av bruttonationalprodukten än tidigare måste exporteras för att betala en oförändrad mängd utgångsprodukter för en likaledes oförändrad svensk produktion. Det blir alltså mindre kvar för inhemsk disposition av den oförändrade bruttonationalprodukten. Den förlust för det svenska folkhushållet, som detta är liktydigt med, träffar i första hand ägarna av produktionsapparaten sedda såsom en enhet, d. v. s. företagarsidan.

Härvidlag gäller givetvis, att bördan av de försämrade prisrelationerna icke fördelas jämnt inom företagarsfären. I princip kan det sägas, att det i den aktuella situationen sker en omfördelning till förmån för exportindustrien och den del av näringslivet över huvud som i högre grad är inriktad på prestationer till utlandet, medan den övriga delen av näringslivet drabbas i motsvarande mån hårdare.

Endast för den händelse att en kompenserande stegring av konsumtionsprisnivån eller sänkning av lönerna skulle inträda, övervältras på löntagare, respektive konsumenter förlusten till följd av det försämrade bytesförhållandet. För år 1950 kommer en del av förlusten att bäras av staten genom de särskilda subventionsanordningarna för vissa färdiga konsumtionsvaror i syfte att stabilisera prisnivån på det centrala konsumtionsområdet, medan

[1] Det bör i anslutning härtill observeras, att varje importerad vara genomgår en viss produktion i Sverige och följaktligen med sitt förädlingsvärde bidrager till att bygga upp bruttonationalprodukten. Även en importerad *färdigvara* måste passera ett eller flera led i handeln, och denna näringsgren är i nationalbudgetens mening en del av produktionsapparaten liksom för övrigt alla näringsgrenar i samhället.

bördan i övrigt kommer att ligga på företagarsidan, under förutsättning att icke prishöjningar slå igenom på de övriga, mera perifera konsumtionsområdena.

Hur mycket som kommer att tillfalla löntagarna av det ökade produktionsresultat, som återstår att fördela, sedan här nämnda omständigheter varit verksamma, beror praktiskt taget helt på förskjutningarna av lönenivån. Endast till mycket obetydlig del är, som framgår av arbetskraftsbalansen i kapitel III, den förväntade produktionsstegringen att tillskriva ökad sysselsättning med därav följande automatisk stegring av totalbeloppet utbetalda löner. För att uppskatta förändringen av lönesumman i samhället mellan 1949 och 1950 får man därför i huvudsak se på den genomsnittliga lönenivån. Enligt verkställda beräkningar låg år 1949 lönesumman cirka tre procent högre än 1948. Även för år 1950 synes man trots lönestabiliseringen böra räkna med en mindre höjning av lönenivån i förhållande till 1949 års genomsnittsläge. Redan den omständigheten att lönenivån vid 1950 års ingång ligger något över genomsnittsnivån för år 1949 innebär en sådan stegring. Vidare föreligger en viss korrelation mellan höjd produktivitet och ökade arbetsinkomster. Dessutom medför den pågående förskjutningen mot högre åldersklasser en höjning av lönenivån för i främsta rummet tjänstemannakategorierna.

I konjunkturinstitutets översikt över konjunkturläget hösten 1949 har i samband med redogörelsen för inkomstutvecklingen givits en summarisk prognos rörande den sannolika förändringen av inkomstsumman i samhället mellan 1949 och 1950. En sammanräkning av prognosen för olika delområden ger till resultat en inkomstökning för löntagare och jordbrukare under år 1950 i förhållande till år 1949 uppgående till något över 300 miljoner kronor. Emellertid äro dessa siffror anknutna till taxeringsstatistiken. För nationalbudgetändamål, där det gäller att överblicka förändringen av den totala inkomstsumman inom landet, är taxeringsstatistiken behäftad med den nackdelen, att den ej fullständigt täcker den inkomstström som härrör från bruttonationalprodukten och som är den relevanta för nationalbudgetkalkylen (efter ovan antydda korrigeringar). I innevarande konjunkturfas torde det få anses, att taxeringsstatistiken undervärderar den inkomststegring som skall ställas mot bruttonationalproduktens ökning. Med hänsyn härtill torde det i konjunkturinstitutets utredning angivna beloppet för att kunna infogas i en nationalbudgetkalkyl böra höjas ett stycke över 350 miljoner kronor. Ytterligare ingår i konjunkturinstitutets kalkyler såsom minuspost ett belopp av några tiotal miljoner kronor för jordbrukarnas minskade inkomster av virkesförsäljningar. Ifrågavarande skogsinkomster äro emellertid till en betydande del att betrakta såsom kapitalrealisation och torde endast i mindre mån inverka på konsumtionen. Man är därför i detta sammanhang berättigad att draga ut denna post ur kalkylen. Man kommer på detta sätt fram till en inkomstökning av närmare 400 miljoner kronor för löntagare och jordbrukare (i egentliga jordbruksdriften). Då löneinkomstsumman i samhället är av storleksordningen

15 miljarder kronor och jordbrukarnas inkomstsumma uppgår till närmare två miljarder kronor, utgör ökningen drygt två procent.

Ser man därefter på företagarinkomsterna (exklusive jordbrukarnas inkomster av det egentliga jordbruket), bör en stegring av dessa vid nu gällande vinstutdelningsbegränsning praktiskt taget icke medföra ökad konsumtion från aktieägarnas sida, i vad gäller aktiebolagen. Ej heller i fråga om övriga företagarinkomster har man att räkna med inkomstökningar av sådan storleksordning att totalkalkylen rörande konsumtionsefterfrågans utveckling påverkas. Vinstökningar på företagarsidan indragas delvis — om än med viss eftersläpning — genom beskattning, respektive insättning å spärrkonto i riksbanken. Efter beskattning och spärrkontoinsättning kvarstående vinstökningar kunna tänkas framkalla en ökad investeringsbenägenhet. I den mån denna hänför sig till byggnader och anläggningar kan den icke taga sig utlopp i faktiska anspråk på de produktiva resurserna i vidare utsträckning än uppgjorda planer för byggnadstillståndsgivningen medgiva. I fråga om investeringar inom den fria sektorn har hänsyn till förändringar i investeringsviljan hos företagen tagits i samband med den i kapitel IV redovisade uppskattningen av den totala investeringsverksamheten under 1950.

Enligt ovanstående resonemang skulle alltså den ökning av inkomstsumman i samhället, som är av betydelse för en bedömning av konsumtionsefterfrågan, uppgå till sammanlagt 400 miljoner kronor.

*Beskattningens roll.* Inkomstökningen kommer delvis att neutraliseras genom beskattningen. Antages marginalskatten belöpa sig till 25 procent, skulle 100 miljoner kronor av den enligt ovan beräknade inkomstökningen indragas genom beskattningen. Emellertid måste man för år 1950 taga hänsyn till att den kvarstående skatten kommer att bliva lägre än under föregående år. Enligt approximativa och preliminära uppgifter skulle den kvarstående skatten under år 1950 uppgå till 440 miljoner kronor mot 640 miljoner kronor år 1949, vilket innebär en minskning med 200 miljoner kronor. Utgår man från att den kvarstående skatten under båda åren fördelas med lika stora belopp mellan rörelseidkare och enskilda personer (inkl. jordbrukare), skulle den på enskilda personer fallande minskningen av den kvarstående skatten belöpa sig till 100 miljoner kronor. På detta sätt skulle ökningen av preliminärskattebetalningarna för löntagare och jordbrukare kompenseras av minskade betalningar av kvarstående skatt, med resultat att konsumtionsefterfrågan icke påverkas i någondera riktningen av beskattningen under år 1950.

*Sparandet.* Av inkomstökningen kommer vidare en del att sparas. Även om man utgår från att sparviljan i samhället icke förändras och att sålunda det enskilda sparandet vid oförändrade inkomster icke vare sig stiger eller sjunker, torde man få räkna med att i samband med inkomststegringar en viss del av inkomsttillskottet undandrages konsumtionen. Det finnes ingen som helst möjlighet att få fram statistiskt underlag för en bedömning av detta så att säga marginalsparande. Det förefaller dock icke orimligt att

antaga, att 15 procent av inkomstökningen sparas. Detta skulle vid en inkomstökning av 400 miljoner kronor innebära ett sparande av i runt tal 50 miljoner kronor. Köpkraftsökningen efter avdrag för marginalsparande skulle följaktligen uppgå till 350 miljoner kronor.

I långt högre grad än marginalsparandet kunna fluktuationer i fråga om sparviljan — den genomsnittliga sparkvoten — hos de enskilda inkomsttagarna giva kraftiga utslag i efterfrågeutvecklingen. I konjunkturinstitutets översikt över konjunkturläget hösten 1949 ha vissa försök gjorts att statistiskt belysa förändringarna i det enskilda sparandet. Därvid sammanställda data tala för en icke obetydlig stegring av det enskilda sparandet. Vid bibehållen samhällsekonomisk jämvikt bör, därest icke ett omslag i förväntningarna inträffar, förutsättningarna för en ökning av sparandet vara lika goda under år 1950 som under år 1949. När det därför gäller att uppskatta efterfrågeutvecklingen under år 1950 torde man icke kunna undgå att taga hänsyn till sannolikheten av en viss fortsatt ökning av sparandet. Underlaget för ett preciserat antagande om storleken av den ökning av sparandet, som enligt resonemanget borde kunna påräknas, är emellertid så svagt, att man icke kan införa ett explicit belopp för ökat sparande i nationalbudgetkalkylen.

I brist på uppfattning om hur stor del av den beräknade inkomstökningen hos konsumenterna som kommer att uppvägas av ökat sparande får man som en arbetshypotes utgå från att hela ifrågavarande inkomstökning av 400 miljoner kronor med avdrag för det till 50 miljoner kronor uppskattade marginalsparandet utgör ett tillskott till konsumtionsefterfrågan, eftersom av förut angivna skäl beskattningen icke gör till eller från under år 1950. Innan den sålunda till 350 miljoner kronor upptagna efterfrågeökningen jämföres med den tidigare beräknade konsumtionsvarutillgången, måste en korrektion göras för prisnivåns förskjutning mellan 1949 och 1950. Konsumtionsvarutillgången har i likhet med övriga poster i denna nationalbudgetkalkyl angivits i 1949 års priser. På grund av den mindre prisstegring, som ägt rum, blir emellertid det faktiska marknadsvärdet av den ovan framräknade konsumtionsvarutillgången större än i 1949 års priser. Detta innebär, att man för en given inkomst år 1950 får något mindre mängd konsumtionsvaror än för samma inkomst under år 1949. För att en jämförelse mellan tillgång och efterfrågan på konsumtionsvaruområdet skall kunna ske, måste de båda sidorna göras kommensurabla. Eftersom hela nationalbudgetkalkylen är upplagd på kvantitetsbasis, bör den beräknade efterfrågan nedjusteras med hänsyn till prisstegringen, så att beloppet uttrycker hur stor varumängd i 1949 års priser som efterfrågan motsvarar. I detta syfte måste förskjutningen mellan konsumtionsprisnivåerna för respektive år bestämmas.

*Konsumtionsprisnivåns förskjutning.* Såsom kalkylen är upplagd, förutsättes den vid ingången av 1950 rådande konsumtionsprisnivån vara oförändrad under hela året. Det gäller ju att utröna, om relationen mellan efter-

fråge- och tillgångssidorna är sådan, att en inflationistisk eller deflationistisk tendens kan tänkas uppkomma. Därest den kalkylerade efterfrågan överstiger den beräknade tillgången, har man bland annat att räkna med att spänningen ger upphov till krafter som verka i prisstegrande riktning. Är däremot den uppskattade tillgången större än efterfrågan, är detta ett indicium på en tendens till bland annat sjunkande priser. Kalkylen siktar till att ge svar på frågan, hur situationen skulle vara, om prisnivån hålles oförändrad under den period som avses. Konkret innebär detta, att man utgår ifrån att indextalet för det föregående årets sista månad representerar prisnivån under hela den period som skall undersökas.

När det sedan gäller att beräkna prisnivåns genomsnittliga höjning under år 1949, får man betjäna sig av socialstyrelsens allmänna konsumtionsprisindex (f. d. riksbankens konsumtionsprisindex), vilken index avser att mäta prisförändringarna för den totala konsumtionen inom landet. Socialstyrelsens allmänna konsumtionsprisindex har under de elva första månaderna av år 1949 för respektive månader visat följande prisläge:

| jan. | febr. | mars | april | maj | juni | juli | aug. | sept. | okt. | nov. |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 175·3 | 175·3 | 175·4 | 175·4 | 175·5 | 175·5 | 175·8 | 175·9 | 176·2 | 176·8 | 176·8 |

Antager man, att indexnoteringen för december blir densamma som för november, får man för hela år 1949 ett medeltal av 175,9. Detta indextal skall ställas mot det antagna indextalet för december 1949 — 176,8 — såsom varande jämförelsetalet för år 1950. Differensen mellan dessa indextal är en halv procent. Även om alltså någon rörelse av konsumtionsprisnivån icke förekommer under år 1950, skulle ändå den genomsnittliga prisnivån under detta år ligga en halv procent över 1949 års genomsnittsnivå. Då det privata konsumtionsvärdet uppgår till nära 18 miljarder, motsvarar denna förskjutning i prisnivån cirka 90 miljoner kronor, vilket belopp här må avrundas till 100 miljoner kronor. Till följd av prisnivåns förskjutning skulle ökningen i konsumtionsefterfrågan följaktligen reduceras med 100 miljoner kronor. Slutresultatet blir då, att konsumtionsefterfrågan år 1950 skulle komma att vara 250 miljoner kronor högre än under 1949.

*Subventioneringen.* I anslutning till kalkylen över konsumtionsefterfrågans utveckling bör med några ord beröras, hur de under hösten 1949 beslutade nya subventionerna komma in i bilden. Man har därvid att skilja mellan jordbrukssubventionerna och de subventioner som avses för att möta den genom devalveringen framkallade prisstegringstendensen.

Det förstnämnda subventionsbeloppet inräknas i kalkylen såsom en av de faktorer vilka bestämma inkomstökningen inom jordbruket.

De andra subventionerna påverka kalkylen i så måtto, att de hålla prisnivån lägre, än den skulle ha varit, om den av devalveringen orsakade importfördyringen tillåtits slå igenom i prisnivån för färdiga konsumtionsvaror. Genom att de anvisade medlen för subventioneringen avpassats med hänsyn till eventuella ytterligare prisstegringar, ha möjligheter skapats att under hela år 1950 bevara prisstabilitet i slutledet av konsumtionsvarupro-

duktionen, under rimliga förutsättningar i fråga om den internationella prisutvecklingen. Detta är ett villkor för lönestabiliseringen, varpå hela efterfrågekalkylen vilar. Subventionsförfarandet i fråga inverkar således icke direkt på den samhällsekonomiska balansen. Endast i den mån den för efterfrågekalkylen relevanta förskjutningen av prisnivån mellan 1949 och 1950 påverkas, får det betydelse i nationalbudgetsammanhanget. Om importfördyringen fått taga sig uttryck i höjda priser och om trots detta samma kvantiteter av varorna i fråga hade konsumerats, hade det tillgängliga köpkraftsunderlaget för efterfrågan på övriga varor avtagit, därest icke inkomster och sparvilja ändrades. Härvid borde en tendens till sänkta priser på dessa övriga varor ha uppstått, ävensom ett visst motstånd mot de primära prishöjningarna på importvarorna. Man har ingen möjlighet att räkna ut, vad nettoeffekten på konsumtionsprisnivån av prisrörelserna i olika riktningar hade blivit. Det beror bland annat på konsumenternas relativa känslighet för ändringar i priserna på de skilda varorna.

I förbigående bör understrykas, att det endast är prisnivån för konsumtionsvaror i slutledet som ytterst åsyftas med subventioneringen. Beträffande prisstrukturen i övrigt kommer devalveringseffekten att slå igenom. Under prisspridningen genom de olika leden komma emellertid tendenserna till höjning av priserna att uttunnas.

*Sammanfattning.* Analysen av förändringarna av den privata konsumtionsefterfrågan tyder alltså på en stegring av denna i förhållande till år 1949 av storleksordningen 250 miljoner kronor, d. v. s. med omkring 1 ½ procent. Sammanställer man detta med den ovan framkomna förbättringen av konsumtionsvarutillgången, vilken beräknats till 400 miljoner kronor, erhåller man en differens uppgående till 150 miljoner kronor. Denna differens får helt anses falla inom den felmarginal, en kalkyl av denna typ inrymmer, och kan icke tagas till intäkt för ett påstående att ett efterfrågeunderskott existerar. Differensen utgör i själva verket blott en halv procent av den beräknade totala varutillgången och icke fullt en procent av konsumtionsvärdet. Med alla reservationer för det bräckliga underlaget torde prognosen för konsumtionsområdet få anses utmynna i att det under år 1950 finnes möjlighet till en mindre ökning av den privata konsumtionen. Denna ökning skulle ungefär svara mot befolkningstillväxten och skulle alltså garantera en i stort sett oförändrad konsumtion per invånare.

## VI. Den samhällsekonomiska balansen.

Genom den belysning av de aktuella utvecklingstendenserna i den svenska ekonomien, som nationalbudgetkalkylen givit, har ett visst underlag erhållits för att fastställa graden av samhällsekonomisk balans under år 1950. Den redovisning av de relativa *förändringarna* gentemot 1949, som kalkylen syftar till, räcker emellertid icke, när det gäller att bedöma den *absoluta* graden av jämvikt. Det återstår att pröva, huruvida det består sådana spänningar i utgångsläget för uppskattningarna, att en kalkyl, som ej lagts upp med hänsyn till denna eventualitet, hotar att kullkastas genom uppträdande av krafter vilka ej tagits i beräkning. Uppkomsten av sådana krafter betingas av utvecklingen under tidigare perioder och kan lämpligen studeras genom en analys av nationalbudgetutfallet för dessa perioder. Det kan vara frågan om ackumulerade, köpkraftiga behov av varor som icke tillfredsställts under tidigare år, men som under året i fråga kunna framträda som en opåräknad extra belastning på de löpande försörjningsmöjligheterna. Eller det kan förhålla sig så, att en överdimensionerad efterfrågan tillfredsställts till priset av en förbrukning av valutareserven eller förtäring av lagren, en utväg som blott kan tillgripas under begränsad tid och senare medför en kompenserande försämring av balansen.

Av nu antydda skäl kräver den verkställda prognosen för 1950 en komplettering i form av en undersökning av utfallet av närmast 1949 års nationalbudget. Endast för den händelse, att utfallet av denna budget varit sådant, att inga spänningar kvarstå, erbjuda nationalbudgetkalkylerna för år 1950 en utgångspunkt för ett tillförlitligt omdöme om den samhällsekonomiska jämvikten under det framförliggande året.

Utfallet av 1949 års nationalbudget har granskats av konjunkturinstitutet. I den bild av läget, som försörjningsbalansen för år 1949 ger, finnas enligt konjunkturinstitutet icke några direkt påtagliga tecken som skulle antyda inflationistiska spänningar i själva utgångsläget för en kalkyl över förändringar i tillgång och efterfrågan under år 1950. Valutareserv och lager ha fyllts på under år 1949, och konsumtionen har visat tendens till nedgång, varför det icke bör föreligga något ackumulerat varubehov på detta område. Snarare har utvecklingen under år 1949 lett till en omvänd spänning, d. v. s. i deflationistisk riktning.

En annan sak är förekomsten av latenta behov, innebärande att jämvikten på vissa punkter alltjämt betingas av regleringar och andra särskilda åtgärder, främst då importregleringen, byggnadstillståndsgivningen, de extra-ordinära skatterna och överenskommelsen om inkomststabilisering. Villkoren för att stabil balans på samhällsekonomiens område skall uppnås — de skulle kunna sammanfattas i formeln produktion och sparande — diskuterades utförligt i föregående års nationalbudgetöversikt och behöva ej

ytterligare understrykas. Här skall blott erinras om att såväl på investeringssom utrikeshandelsområdet vissa uppmjukningar av regleringarna vidtagits. I fråga om investeringsverksamheten är för övrigt att observera, att de i nationalbudgeten för 1950 innefattade planerna innebära en vidgning av ramen för byggnadstillståndsgivningen motsvarande en faktisk ökning av investeringarna under år 1950 med 140 miljoner kronor.[1] Genom lättnader av dylik art äger en fortskridande anpassning till den eftersträvade »naturliga» balansen rum. Avståndet till denna minskas vidare därigenom, att trycket mot kontrollerna på såväl investerings- som importområdet avtager i takt med att de under kriget uppdämda behoven tillgodoses samt därigenom, att en omsvängning håller på att inträda i fråga om de förväntningar som uppburit den starka efterfrågan på hithörande områden.

Den här senast diskuterade frågan om läget med avseende på den naturliga balansen och förhandenvaron av latenta spänningar spelar emellertid ingen roll för diskussionen rörande användbarheten av nationalbudgetkalkylerna för år 1950 vid en bedömning av graden av samhällsekonomisk balans. De genom regleringarna kontrollerade spänningarna kunna icke förrycka utfallet av kalkylerna. Däremot bör uppmärksamheten inriktas på möjligheten av spänningar i prisstrukturen såsom sekundära verkningar av devalveringen. Därest i fråga om andra varor, än dem som bibringas prisstabilitet genom subventioneringsförfarandet, de av importfördyringen framkallade prisstegringarna giva upphov till förväntningar om fortsatta prisrörelser, kan en inflationshärd uppstå trots balans i utgångsläget mellan den totala efterfrågan och tillgången i samhället. Denna begränsning i analysen, vilken lämnar många drag i den totalekonomiska bilden obeaktade, må här påpekas, utan att något omdöme fälles angående sannolikheten av en utveckling i antydd riktning. Så mycket kan dock sägas, att sannolikheten för en autonom prisstegringskonjunktur minskar i samma mån som förhållandet mellan tillgång och efterfrågan tenderar att förskjutas till förmån för tillgången.

Bortsett från sistnämnda omständighet kan det efter ett studium av utfallet av 1949 års nationalbudget konstateras, att kalkylen för 1950 är ägnad att giva hållpunkter för en bedömning av den samhällsekonomiska balansen under detta år. Man kan härvid lämpligen utgå från följande kalkyl över tillgångens, respektive efterfrågans förändringar.

*Faktorer som öka tillgången.*

| | milj. kr. |
|---|---|
| Ökning av bruttonationalprodukten ..... | + 650 |
| Ökning av importvolymen ..... | + 550 |
| Summa ökning av tillgången | + 1 200 |

[1] Den *totala* investeringsökningen kan som förut redovisats uppskattas till omkring 350 miljoner kronor.

*Faktorer som öka efterfrågan.*

| | | milj. kr. |
|---|---|---|
| Ökning av investeringarna | | + 350 |
| Ökning av den privata konsumtionen | | + 250 |
| inkomstökning för löntagare och jordbrukare | + 400 | |
| kvarstående skatt | + 100 | |
| marginalskatt | — 100 | |
| redan inträffad prisstegring | — 100 | |
| marginalsparande | — 50 | |
| Ökning av den offentliga konsumtionen | | + 100 |
| Stegrad lagerökning | | + 100 |
| Ökning av exporten | | + 250 |
| Summa ökning av efterfrågan | | + 1 050 |

Enligt sammanställningen skulle de faktorer som verka i riktning mot en ökning av efterfrågeunderskottet vara något starkare än de faktorer som verka åt motsatt håll. Detta resultat får emellertid icke pressas. Som ovan på tal om konsumtionen framhållits, är differensen av så ringa storleksordning — blott en halv procent av den totala tillgången — att den med hänsyn till den stora osäkerhet, som vidlåder samtliga poster, måste anses falla inom felmarginalen. Det bör i sammanhanget vidare framhållas, att det framräknade, formella efterfrågeunderskottet kan anses som resultatet av den förutsatta förbrukningen av en del av valutareserven. Kalkylerna måste dock anses ge vid handen, att, därest antagandena på de olika punkterna äro riktiga, man har att räkna med balans i samhällsekonomien under år 1950.

Det är givet, att de antaganden, som göras i en kalkyl av denna typ, endast representera ett av flera rimliga alternativ. Man kan därför med lätthet konstruera andra modeller med olika kombinationer av antaganden, vilka giva resultat som mer eller mindre avvika från den här uppgjorda kalkylen.

Med den brytning mellan prisstegringstendenser och prissänkningstendenser, som karakteriserar den ekonomiska situationen vid 1950 års ingång och som närmare belyses i konjunkturinstitutets översikt över konjunkturläget hösten 1949, kunna under årets lopp omkastningar i läget snabbt inträffa och inaktualisera den nu uppställda nationalbudgetkalkylen. Så svåröverskådligt som läget för närvarande är, måste kalkylen få större villkorlighet än vanligt. Konjunkturinstitutet har sökt åskådliggöra möjligheterna till omkastningar i endera riktningen genom att framlägga två ytterlighetsalternativ, benämnda inflationsalternativet, respektive deflationsalternativet. Genom dessa alternativ har institutet åsyftat att inrama fältet av något så när rimliga kombinationer av antaganden i fråga om utvecklingen under år 1950. Inflationsalternativet utmynnar i ett efterfrågeöverskott på 900 miljoner kronor och deflationsalternativet i ett efterfrågeunderskott på 1 300 miljoner kronor. Variationsbredden för olika system av i och för sig rimliga antaganden skulle därmed vara 2 200 miljoner kronor. Den ovan redovisade national-

budgetkalkylen skulle följaktligen ganska precis representera ett medelalternativ.

Det är främst ovissheten om den internationella konjunkturutvecklingen som konstituerar divergensen mellan konjunkturinstitutets tvenne ytterlighetsalternativ. Via utrikeshandeln sprides ett omslag på de internationella marknaderna till de olika punkterna i den svenska ekonomien. Enbart utrikeshandelns skiftningar ge starka utslag beträffande förhållandet mellan tillgång och efterfrågan inom landet. I institutets inflationsalternativ räknas sålunda med att nettoeffekten av förändringarna på export- och importsidorna skulle bliva en i förhållande till föregående år ökad belastning med 400 miljoner kronor på den löpande försörjningen med varor och tjänster. Enligt deflationsalternativet skulle däremot den inhemska löpande försörjningen under år 1950 jämfört med år 1949 få ett nettotillskott med 700 miljoner kronor genom utrikeshandeln. Jämsides med förändringarna på utrikeshandelsområdet skulle bruttonationalprodukten kunna väntas variera. Sålunda har institutet i inflationsalternativet kalkylerat med att bruttonationalprodukten blott skulle växa med 500 miljoner kronor, jämfört med en stegring av 900 miljoner i deflationsalternativet. Beträffande investeringsverksamheten uppvisa de båda alternativen blott mindre differenser. Den privata konsumtionen antages svänga mellan en ökning om 100 respektive 300 miljoner kronor. I fråga om den helt planbestämda offentliga konsumtionen ha samma belopp upptagits i båda alternativen. Lagerförändringarna, slutligen, skulle enligt inflationsalternativet resultera i en något större lagerökning än under år 1949. I deflationsalternativet räknas med en mindre lagernedgång.

Mot bakgrunden av de redovisade ytterlighetsalternativen finnes det anledning understryka, att den analys av utvecklingstendenserna under år 1950, som fixerats i den ovan uppställda nationalbudgetkalkylen, icke ger stöd för en fastlåsning av den ekonomiska politiken under året vid en oföränderlig konjunkturuppfattning. Snarare är under 1950 större uppmärksamhet än vanligt påkallad i fråga om lägets växlingar.

De antaganden som ligga till grund för nationalbudgetkalkylen äro emellertid försiktigt hållna. Den största osäkerheten hänför sig till utrikeshandeln. Där kunna icke obetydliga förskjutningar tänkas i fråga om export, import, bytesförhållande och valutareserv. I fråga om de uppskattningar som gjorts beträffande produktion, lagerökning och sparande är det möjligt, att de innebära en underskattning av deflationstendenserna. Sålunda har i kalkylen räknats med en större lagerökning än under 1949. Den uppskattade produktionsökningen ligger lägre än både 1948 och 1949, även om man räknar bort all ökning av jordbruksproduktionen under dessa år. En betydande dold tendens till efterfrågeunderskott får också anses ligga däri, att något belopp för ökat sparande — utöver marginalsparande — icke inräknats i kalkylen. Sannolikheten för att utfallet av kalkylen går i riktning mot ökat efterfrågeunderskott får anses vara större än den motsatta möjligheten. Skulle det förstnämnda inträffa, ökas förutsättningarna för ytter-

ligare lättnader på byggnadsområdet, samtidigt som utrymmet för önskade skattesänkningar vidgas. Över huvud taget måste det förutsättas, att regleringarnas handhavande kommer att anpassas efter den ekonomiska situationens skiftningar. Detta gäller i samma mån för det fall, att utvecklingen skulle gå i den andra riktningen. I sådant fall aktualiseras en återgång till den restriktiva politik som tidigare förts.

*Om* man i fullt medvetande om alla reservationer, som måste fogas till sammanställningen ovan, likväl skulle antaga, att det framräknade efterfrågeunderskottet på 150 miljoner kronor hade real innebörd, uppkommer frågan, vilken inverkan underskottet skulle kunna tänkas få på den faktiska utvecklingen. Man finge då närmast taga fasta på att ett synnerligen kraftigt omslag enligt importplanen skulle äga rum på importens område. Licensieringsramen skulle, som i kapitlet om utrikeshandeln angivits, medgiva en kvantitetsmässig ökning av importen med hela 550 miljoner kronor. Det skulle mot bakgrunden av det framräknade efterfrågeunderskottet kunna ifrågasättas, huruvida en sådan importökning verkligen kunde tänkas komma till stånd under loppet av år 1950. Likaså vore det möjligt, att exportutfallet bleve ett annat än det antagna. Efterfrågeunderskottet torde nämligen bland annat komma att taga sig uttryck i ökad exportbenägenhet. Därmed vore visserligen icke i och för sig givet, att den faktiska exporten bleve större än den ursprungligen kalkylerade, men skulle situationen gestalta sig så, att priserna utom landet komme att ligga högre än de svenska, skulle efterfrågeunderskottet med all sannolikhet till betydande del resultera i större export än som beräknats i de primära nationalbudgetkalkylerna ovan. Därest emellertid exporten skulle utvecklas i enlighet med de förut redovisade uppskattningarna och samtidigt hela den förutsatta importökningen kom-

**Tabell 12. Försörjningsbalans för 1949 och 1950 i 1949 års priser.**

(Miljoner kronor)

| | 1949 | 1950 | Förändring |
|---|---|---|---|
| | i 1949 års priser | | |
| *Tillgång.* | | | |
| Bruttonationalprodukt till marknadspris ..... | 28 240 | 28 890 | + 650 |
| Import ..... | 4 250 | 4 750 | + 500 |
| Summa tillgång | **32 490** | **33 640** | **+ 1 150** |
| *Realiserad efterfrågan.* | | | |
| Bruttokapitalbildning ..... | 7 330 | 7 680 | + 350 |
| Lagerförändringar ..... | 100 | 300 | + 200 |
| Export av varor och tjänster ..... | 4 610 | 4 860 | + 250 |
| Privat konsumtion ..... | 17 500 | 17 750 | + 250 |
| Offentlig konsumtion ..... : ..... | 2 950 | 3 050 | + 100 |
| Summa realiserad efterfrågan | **32 490** | **33 640** | **+ 1 150** |

me att realiseras, måste efterfrågeunderskottet medföra, att en del av den stegrade varutillförseln i första hand resulterade i lagerökningar. Även en tendens till prissänkning skulle kunna tänkas uppkomma på vissa områden och medföra en uppgång av den privata konsumtionsvolymen. Dessutom finge man räkna med vissa omställningsbesvär i produktionen i samband med uppträdande avsättningssvårigheter, medförande tendenser till mindre produktion än som beräknats i kalkylen. Det ligger dock närmast till hands att utgå från att lagren finge tjänstgöra som den första bufferten. Vill man uppställa en real försörjningsbalans som utvisar, hur de tillgängliga resurserna fördelas, varvid följaktligen den realiserade efterfrågan måste vara lika stor som tillgången, skulle man kunna tänka sig att man läte efterfrågeunderskottet påverka importen i sänkande riktning med 50 miljoner kronor och lagren i stigande riktning med 100 miljoner kronor. Man skulle då såsom nationalbudget erhålla den försörjningsbalans som redovisas i tabell 12.

## Innehåll.

Sid.

*I. Inledning* ..... 1

*II. Utrikeshandel* ..... 4
Inkomstsidan ..... 4
Importplaneringen ..... 9
Bytesförhållandet till utlandet ..... 12

*III. Produktion och arbetskraftstillgång* ..... 14
Den allmänna produktionsutvecklingen och bruttonationalproduktens tillväxt 14
Produktion och försörjningsläge inom viktigare varuområden ..... 17
Arbetskraftstillgången och dess utnyttjande ..... 26

*IV. Investeringsverksamhet* ..... 30
A. Investeringsbudget för tillståndsreglerad byggnads- och anläggningsverksamhet ..... 30
Utfallet av 1949 års investeringsbudget ..... 30
1950 års investeringsbudget ..... 34
B. Utsikter för den totala investeringsverksamheten ..... 42
Totala investeringsverksamhetens omfattning och sammansättning 1949 42
Industriens och kommunernas investeringsplaner för 1950 ..... 46
Allmän investeringsprognos för år 1950 ..... 47

*V. Konsumtion* ..... 50
Den offentliga konsumtionen ..... 50
Den privata konsumtionen ..... 51

*VI. Den samhällsekonomiska balansen* ..... 61

*Anm.* Översikten har utarbetats för nationalbudgetdelegationen av den tekniske ledaren för nationalbudgetarbetet, byråchefen Erik Westerlind. Kapitel IV har författats av assistenten hos konjunkturinstitutet, fil. lic. Lars Lindberger. Till grund för kapitel III ligga promemorior av sekreteraren i Industriens produktionsråd, pol. mag. Tage Kahlin i egenskap av sakkunnig i industrikommissionen och byråsekreteraren hos arbetsmarknadsstyrelsen Olof Petersson.

*Bihang 4.*

# PM

## angående den statsfinansiella utvecklingen.

### Tab. 1. Statens inkomster och utgifter budgetåren 1939/40—1948/49.

**Inkomster.** **Utgifter.**

**Budgetåret 1939/40.**

| | Milj. kr. | | Milj. kr. |
|---|---|---|---|
| Driftbudgetens inkomsttitlar.. | 1 849 | Driftbudgetens utgiftstitlar ... | 2 514 |
| Statslån ..... | 991 | Kapitalinvesteringar ..... 366 milj. kr. avgår avskrivningar ..... 42 » » | 324 |
| | | Fonders och diverse medels nettouttag från statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar ..... | 103 |
| | | Diverse avräkningskonton .... | 13 |
| | 2 840 | | |
| Kassamedelsförbrukning ..... | 114 | | |
| Summa | **2 954** | Summa | **2 954** |

**Budgetåret 1940/41.**

| | Milj. kr. | | Milj. kr |
|---|---|---|---|
| Driftbudgetens inkomsttitlar.. | 2 037 | Driftbudgetens utgiftstitlar ... | 3 414 |
| Statslån ..... | 1 545 | Kapitalinvesteringar ..... 464 milj. kr. avgår avskrivningar ..... 54 » » | 410 |
| Fonders och diversemedels nettoinsättningar å statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar ..... | 94 | Diverse avräkningskonton .... | 28 |
| | 3 676 | | |
| Kassamedelsförbrukning ..... | 176 | | |
| Summa | **3 852** | Summa | **3 852** |

**Budgetåret 1941/42.**

| | Milj. kr. | | Milj. kr. |
|---|---|---|---|
| Driftbudgetens inkomsttitlar.. | 2 268 | Driftbudgetens utgiftstitlar ... | 3 604 |
| Statslån ..... | 1 757 | Kapitalinvesteringar ..... 481 milj. kr. | |
| Fonders och diversemedels nettoinsättningar å statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar ..... | 124 | avgår avskrivningar ..... 77 » » | 404 |
| | 4 149 | Diverse avräkningskonton .... | 156 |
| Kassamedelsförbrukning ..... | 15 | | |
| Summa | 4 164 | Summa | 4 164 |

**Budgetåret 1942/43.**

| | Milj. kr. | | Milj. kr. |
|---|---|---|---|
| Driftbudgetens inkomsttitlar.. | 2 704 | Driftbudgetens utgiftstitlar ... | 4 037 |
| Statslån ..... | 1 805 | Kapitalinvesteringar ..... 466 milj. kr. | |
| Fonders och diversemedels nettoinsättningar å statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar ..... | 6 | avgår avskrivningar ..... 91 » » | 375 |
| Diverse avräkningskonton .... | 3 | | 4 412 |
| | | Kassamedelsökning ..... | 106 |
| Summa | 4 518 | Summa | 4 518 |

**Budgetåret 1943/44.**

| | Milj. kr. | | Milj. kr. |
|---|---|---|---|
| Driftbudgetens inkomsttitlar.. | 3 106 | Driftbudgetens utgiftstitlar ... | 4 072 |
| Statslån ..... | 1 042 | Kapitalinvesteringar ..... 546 milj. kr. | |
| Fondmedel, insatta i riksgäldskontoret, som i samband med kapitalbudgetens omläggning salderats mot resp. fonders kapitalskulder ..... | 442 | avgår avskrivningar ..... 85 » » | 461 |
| Fonders och diversemedels nettoinsättningar å statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar ..... | 31 | | 4 533 |
| Diverse avräkningskonton .... | 14 | Kassamedelsökning ..... | 102 |
| Summa | 4 635 | Summa | 4 635 |

**Budgetåret 1944/45.**

| | Milj. kr. | | Milj. kr. |
|---|---|---|---|
| Driftbudgetens inkomsttitlar .. | 3 251 | Driftbudgetens utgiftstitlar.... | 4 103 |
| Statslån ..... | 1 179 | Kapitalinvesteringar ..... 787 milj. kr. | |
| Diverse avräkningskonton .... | 95 | avgår avskrivningar ..... 181 » » | 606 |
| | | Fonders och diversemedels nettouttag från statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar ..... | 24 |
| | 4 525 | | |
| Kassamedelsförbrukning ..... | 208 | | |
| Summa | **4 733** | Summa | **4 733** |

**Budgetåret 1945/46.**

| | Milj. kr. | | Milj. kr |
|---|---|---|---|
| Driftbudgetens inkomsttitlar .. | 3 528 | Driftbudgetens utgiftstitlar.... | 3 329 |
| Statslån ..... | 242 | Kapitalinvesteringar ..... 543 milj. kr. | |
| Fonders och diversemedels nettoinsättningar å statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar ..... | 242 | avgår avskrivningar..... 203 » » | 340 |
| | | Diverse avräkningskonton .... | 128 |
| | | | 3 797 |
| | | Kassamedelsökning ..... | 215 |
| Summa | **4 012** | Summa | **4 012** |

**Budgetåret 1946/47.**

| | Milj. kr. | | Milj. kr |
|---|---|---|---|
| Driftbudgetens inkomsttitlar .. | 3 606 | Driftbudgetens utgiftstitlar ... | 3 155 |
| Statslån..... | [1]225 | Kapitalinvesteringar ..... 753 milj. kr. | |
| | | avgår avskrivningar..... 92 » » | 661 |
| | | Fonders och diversemedels nettouttag från statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar ..... | 43 |
| | | Diverse avräkningskonton .... | 142 |
| | 3 831 | | |
| Kassamedelsförbrukning ..... | 170 | | |
| Summa | **4 001** | Summa | **4 001** |

[1] I detta belopp ingår en till riksbanken överlämnad förbindelse på 182 miljoner kronor i samband med överföring till riksgäldskontoret av en vid apprecieringen av den svenska kronan uppkommen bokföringsförlust. Den egentliga statsskuldökningen under budgetåret 1946/47 utgjorde sålunda endast 43 miljoner kronor.

**Budgetåret 1947/48.**

| | Milj. kr. | | Milj. kr. |
|---|---|---|---|
| Driftbudgetens inkomsttitlar .. | 4 438 | Driftbudgetens utgiftstitlar.... | 3 971 |
| Statslån..... | 67 | Kapitalinvesteringar ..... 498 milj. kr. | |
| Diverse avräkningskonton .... | 151 | avgår avskrivningar..... 124 » » | 374 |
| | | Fonders och diversemedels nettouttag från statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar ..... | 320 |
| | 4 656 | | |
| Kassamedelsförbrukning ..... | 9 | | |
| Summa | **4 665** | Summa | **4 665** |

**Budgetåret 1948/49.**

| | Milj. kr. | | Milj. kr. |
|---|---|---|---|
| Driftbudgetens inkomsttitlar .. | 4 954 | Driftbudgetens utgiftsstitlar .. | 4 643 |
| Statslån..... | 374 | Kapitalinvesteringar ..... 625 milj. kr. | |
| | | avgår avskrivningar..... 155 » » | 470 |
| | | Fonders och diversemedels nettouttag från statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar..... | 51 |
| | | Diverse avräkningskonton. .... | 86 |
| | | Kassamedelsökning ..... | 78 |
| Summa | **5 328** | Summa | **5 328** |

*Anm.* Med kassamedelsförbrukning avses i tabellen disposition av medel å statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar i riksbanken resp. i affärsbankerna, oavsett ändamålet. Kassamedelsökning betecknar tillskott till samma räkningar, oavsett om detta härrör från transaktioner redovisade över budgeten eller från betalningar vid sidan av denna. Termerna användas i samma betydelse i tab. 4.

**Tab. 2. Inkomster och utgifter på driftbudgeten under budgetåren 1939/40—1948/49.** (Miljoner kronor.)

| Budgetår | Driftbudgeten | | |
|---|---|---|---|
| | Inkomster | Utgifter | Överskott (+) resp. underskott (−) |
| 1939/40 | 1 849 | 2 514 | − 665 |
| 1940/41 | 2 037 | 3 414 | − 1 377 |
| 1941/42 | 2 268 | 3 604 | − 1 336 |
| 1942/43 | 2 704 | 4 037 | − 1 333 |
| 1943/44 | 3 106 | 4 072 | − 966 |
| 1944/45 | 3 251 | 4 103 | − 852 |
| 1945/46 | 3 528 | 3 329 | + 199 |
| 1946/47 | 3 606 | 3 155 | + 451 |
| 1947/48 | 4 438 | 3 971 | + 467 |
| 1948/49 | 4 954 | 4 643 | + 311 |

**Tab. 3. Förändringar i statens upplåning under budgetåren 1939/40—1948/49.** (Miljoner kronor.)

| Budgetår | Fonderad statsskuld | Tillfällig statsskuld | | | Summa (kol. 2+3+4) | Reinvesterade kapitalmedel[2] | Summa redovisad statsskuld (kol. 6+7) |
|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | Obligationslån | Skattkammarväxlar m. m. | | | | |
| | | | Summa | därav mot likvid i främmande valuta[1] | | | |
| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 |
| 1939/40 | 395 | — | 166 | 156 | 561 | 430 | 991 |
| 1940/41 | 1 192 | — | 331 | 175 | 1 523 | 22 | 1 545 |
| 1941/42 | 1 280 | — | 349 | 115 | 1 629 | 128 | 1 757 |
| 1942/43 | 1 060 | 500 | − 44 | − 105 | 1 516 | 289 | 1 805 |
| 1943/44 | 1 061 | — | 236 | − 50 | 1 297 | [3] − 255 | 1 042 |
| 1944/45 | 998 | − 500 | 290 | − 311 | 788 | 391 | 1 179 |
| 1945/46 | 1 090 | — | − 696 | − 130 | 394 | − 152 | 242 |
| 1946/47 | − 125 | — | [4,5] 1 005 | — | 880 | [5] − 655 | [4] 225 |
| 1947/48 | − 398 | — | 450 | — | 52 | 16 | 68 |
| 1948/49 | − 328 | — | 674 | — | 346 | 28 | 374 |
| Summa | **6 225** | — | **2 761** | **− 150** | **8 986** | **242** | **9 228** |
| Statsskulden den 30 juni 1939 | 2 009 | — | 150 | 150 | 2 159 | 475 | 2 634 |
| Statsskulden den 30 juni 1949 | 8 234 | — | 2 911 | — | 11 145 | 717 | 11 862 |

[1] Växelkredit 1 och 2 i riksbanken.

[2] Medel tillhöriga statsinstitutioner och fonder inlånade direkt eller genom riksbanken.

[3] Detta belopp innefattar å ena sidan en ökning med 187 milj. kr. och å andra sidan en minskning med 442 milj. kr., vilken senare är hänförlig till den i tab. 1 angivna salderingen i samband med kapitalbudgetens omläggning per den 30 juni 1944. Då denna minskning av statsskulden om 442 milj. kr. endast är av formell natur har hänsyn icke tagits till densamma i de följande tabellerna.

[4] Se not 1 till tab. 1.

[5] I beloppet 1 005 miljoner kronor ingå 700 miljoner kronor i skattkammarväxlar, som överlämnats till riksbanken vid den partiella avvecklingen av riksbankens kontofordran på riksgäldskontoret under rubriken »Till riksgäldskontorets förfogande ställda belopp». Motsvarande belopp ingår som minuspost i kol. 7.

## Tab. 4. Statsupplåningens placering.

(Miljoner kronor.)

| | 1939/40 | 1940/41 | 1941/42 | 1942/43 | 1943/44 | 1944/45 | 1945/46 | 1946/47 | 1947/48 | 1948/49 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Utgiftsöverskott å riksstaten | 989 | 1 787 | 1 740 | 1 708 | 1 427 | 1 458 | 141 | 210 | — 93 | 159 |
| Transaktioner vid sidan av riksstaten | 116 | —66 | 32 | — 9 | — 45 | — 71 | — 114 | 185 | 169 | 137 |
| Summa utgiftsöverskott | **1 105** | **1 721** | **1 772** | **1 699** | **1 382** | **1 387** | **27** | **395** | **76** | **296** |
| *Upplåning:* | | | | | | | | | | |
| på marknaden: | | | | | | | | | | |
| skattkammarväxlar | — | — | 5 | 10 | 63 | 140 | — 211 | 27 | 98 | 33 |
| övrig upplåning | 405 | 1 161 | 848 | 1 081 | 1 005 | 609 | 1 067 | — 252 | —417 | — 41 |
| hos affärsbankerna: | | | | | | | | | | |
| skattkammarväxlar | — | 100 | 195 | 90 | 162 | 417 | — 451 | — 465 | 158 | 327 |
| övrig upplåning | — | 62 | 411 | 520 | 113 | — 171 | 81 | — 535 | —233 | 131 |
| hos riksbanken: | | | | | | | | | | |
| tillfällig upplåning | — | 25 | 55 | — 80 | 4 | 104 | 38 | 1 923 | 445 | — 42 |
| valutakrediter | 156 | 175 | 115 | —105 | —50 | — 311 | — 130 | — | — | — |
| riksgäldskontorets förbindelse[1] | — | — | — | — | — | — | — | 182 | — | — 62 |
| hos statsinstitutioner och fonder: | | | | | | | | | | |
| direkt av riksgäldskontoret | 72 | 30 | 97 | 119 | 90 | 111 | 11 | 17 | 110 | 28 |
| genom riksbankens förmedling | 358 | — 8 | 31 | 170 | 97 | 280 | — 163 | — 672 | — 94 | — |
| *Kassamedelsförbrukning:* | | | | | | | | | | |
| räkningar i riksbanken | 128 | 189 | — 7 | —111 | — 84 | 191 | — 193 | 203 | — 4 | —126 |
| andra bankräkningar | — 14 | — 13 | 22 | 5 | — 18 | 17 | — 22 | — 33 | 13 | 48 |
| Summa | **1 105** | **1 721** | **1 772** | **1 699** | **1 382** | **1 387** | **27** | **395** | **76** | **296** |

[1] Jfr not 1 till tab. 1.

*Anm.* »Utgiftsöverskott å riksstaten» motsvarar underskottet å driftbudgeten ökat med kapitalinvesteringarna, exkl. avskrivningar, (jfr tab. 1 och 2). »Transaktioner vid sidan av riksstaten» utgör saldot av övriga i tab. 1 angivna poster med undantag av beloppen för statslån och kassamedelsförändringar.

I tabellens andra del har verkställts en uppdelning av statsskuldökningen för resp. år, varvid summan av upplåningen på marknaden, hos affärsbankerna och hos riksbanken samt riksgäldskontorets förbindelse motsvarar i kol. 6 i tab. 3 redovisade belopp, medan beloppen för upplåningen hos statsinstitutioner och fonder korrespondera mot kol. 7 i tab. 3. I tab. 1 angivna belopp för »Statslån» motsvara summan av under upplåning i tab. 4 upptagna belopp, och de i de båda tab. angivna beloppen för »Kassamedelsförbrukning» korrespondera likaledes (minustecknen ange kassamedelsökning).

## Tab. 5. Riksbankens transaktioner och utvecklingen av tillgången på betalningsmedel.

(Miljoner kronor.)

| | 1939/40 | 1940/41 | 1941/42 | 1942/43 | 1943/44 | 1944/45 | 1945/46 | 1946/47 | 1947/48 | 1948/49 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Nettoresultatet av riksbankens samtliga guld- och valutatransaktioner | — 961 | +602 | +254 | + 193 | + 365 | + 76 | +330 | —1960 | — 446 | + 251 |
| Nettoförändringar å statliga myndigheters checkräkningar i riksbanken (exkl. clearingmedel) | + 402 | +110 | + 47 | + 17 | — 7 | + 284 | —338 | [1]— 162 | — 126 | — 46 |
| Växelkrediter | + 156 | +175 | +115 | — 105 | — 50 | — 311 | —130 | — | — | — |
| Nettoresultatet av riksbankens köp och försäljningar av obligationer m. m. (exkl. växelkrediter) | + 5 | + 48 | + 11 | — 100 | + 49 | + 115 | + 38 | [1]+2072 | + 807 | + 175 |
| Rediskonterade växlar | + 203 | —201 | — 3 | — | — | — | — | — | + 17 | — 19 |
| Lån och krediter till kreditinstitut | + 199 | —160 | — 37 | — 1 | — | — | + 19 | — 2 | — 12 | — 1 |
| Lån och krediter till andra än kreditinstitut med avdrag för insättningar å bunden räkning | + 83 | — 97 | —116 | — 99 | — 104 | — 19 | + 69 | + 144 | — 2 | — 91 |
| Andra transaktioner med marknaden | + 11 | — 30 | + 8 | — 11 | + 31 | + 15 | — 9 | + 8 | — 35 | — 11 |
| Summa | + **98** | +**447** | +**279** | — **106** | + **284** | + **160** | — **21** | + **100** | + **203** | + **258** |
| Utelöpande sedlar | + 419 | — 29 | +257 | + 263 | + 257 | + 219 | + 51 | + 122 | + 207 | + 172 |
| Affärsbankernas m. fl. tillgodohavanden å checkräkning hos riksbanken | — 321 | +476 | + 22 | — 369 | + 27 | — 59 | — 72 | — 22 | — 4 | + 86 |
| Summa | + **98** | +**447** | +**279** | — **106** | + **284** | + **160** | — **21** | + **100** | + **203** | + **258** |

[1] Jfr not 5 till tab. 3.

*Anm.* »Nettoförändringar å statliga myndigheters checkräkningar i riksbanken (exkl. clearingmedel)» motsvarar summan av de i tab. 4 angivna posterna »Reinvesterade kapitalmedel: genom riksbankens förmedling» samt »Kassamedelsförbrukning: räkningar i riksbanken» (omfattande endast statsverkets och riksgäldskontorets checkräkningar) *plus* förändringarna å ö v r i g a statliga myndigheters checkräkningar *plus* riksgäldskontorets förbindelse (jfr not 1 till tab. 1) *minus* förändringarna av beloppet vid varje tidpunkt i riksbanken innestående clearingmedel. Ifrågavarande tre korrigeringsposter ha icke ansetts vara av sådant intresse, att de här särskilt specificerats. Förändringarna i behållningen av clearingmedel ha i tab. 5 frångragits, emedan de i förevarande sammanhang böra redovisas under köp och försäljning av guld och valutor.

»Nettoresultatet av riksbankens köp och försäljningar av obligationer m. m.» innefattar även i tab. 4 angivna »Tillfällig upplåning hos riksbanken».

»Andra transaktioner mot marknaden» motsvaras av sådana förändringar i riksbankens balansräkning vilka var för sig äro av underordnad betydelse och icke utan vidare kunnat hänföras till någon av de tidigare i tabellen specificerade transaktionerna.

Plustecknen i tabellens första del ange, att den registrerade förändringen medfört ett utflöde av betalningsmedel från riksbanken, minustecknen ange att förändringarna medfört en indragning av betalningsmedel till riksbanken. I tabellens andra del ange plus- och minustecknen ökning resp. minskning i betalningsmedelsförsörjningen.

*Bihang 5.*

# Sammanställning över behållningar å riksstatsanslag vid utgången av budgetåret 1948/49.

## Driftbudgeten.

| Anslagsgrupp | Reservation 30/6 1948 Milj. kr. | Reservation 30/6 1949 Milj. kr. | Ökning (+) Minskning (−) under budgetåret 1948/49 Milj. kr. |
|---|---|---|---|
| Materielanskaffning m. m. under IV ht..... | 709 | 582 | −127 |
| Anslag till marknadsreglerande åtgärder under V ht ..... | 18 | 10 | − 8 |
| Bostadsbyggnadssubventioner under V ht... | 85 | 85 | ± 0 |
| Väganslag under VI ht ..... | 200 | 162 | − 38 |
| Anslag till internationellt återuppbyggnadsarbete under VII ht ..... | 111 | 89 | − 22 |
| Anslag till jordbruksregleringen under IX ht | 90 | 99 | + 9 |
| Anslag till landsbygdens elektrifiering under IX ht..... | 9 | 7 | − 2 |
| Anslag till civilförsvaret under XI ht..... | 12 | 32 | + 20 |
| Reservationer å medel för avskrivningar av nya kapitalinvesteringar..... | 294 | 315 | + 21 |
| Övriga reservationer å driftbudgeten ..... | 194 | 186 | − 8 |
| Summa | **1 722** | **1 567** | **−155** |

## Kapitalbudgeten.

| Anslagsgrupp | Outnyttjat belopp 30/6 1948 Milj. kr. | Outnyttjat belopp 30/6 1949 Milj. kr. | Ökning (+) Minskning (−) under budgetåret 1948/49 Milj. kr. |
|---|---|---|---|
| Statens affärsverksfonder ..... | 261 | 165 | − 96 |
| Riksbanksfonden ..... | 5 | — | − 5 |
| Luftfartsfonden ..... | 31 | 26 | − 5 |
| Statens allmänna fastighetsfond ..... | 96 | 78 | − 18 |
| Försvarets fonder ..... | 192 | 165 | − 27 |
| Lånefonder för bostadsbyggande ..... | 828 | 908 | + 80 |
| Fonder för kreditgivning till utlandet..... | 1 014 | 856 | −158 |
| Övrig statlig utlåningsverksamhet ..... | 90 | 59 | − 31 |
| Fonden för statens aktier ..... | 28 | 2 | − 26 |
| Fonden för förlag till statsverket ..... | 14 | 8 | − 6 |
| Övriga diverse kapitalfonder ..... | 28 | 25 | − 3 |
| Summa | **2 587** | **2 292** | **−295** |

*Anm.* Reservationer å anslag för avskrivning av nya kapitalinvesteringar ingå även i de outnyttjade beloppen å kapitalbudgetanslagen; denna dubbelredovisning har föranletts av tekniska skäl.

BILAGA 2 TILL STATSVERKSPROPOSITIONEN 1950

# UTGIFTER Å DRIFTBUDGETEN

## För flera huvudtitlar gemensamma frågor

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Drottningholms slott den 4 januari 1950.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, ANDERSSON.

Vissa för flera huvudtitlar gemensamma frågor anmälas av chefen för finansdepartementet, statsrådet Sköld, beträffande de under punkterna 1, 2 och 4—11 angivna frågorna och av statsrådet Andersson beträffande de frågor, som beröras under punkt 3. Därvid anföres följande.

1. **Utgiftshuvudtitlarna.** Kungl. Maj:t har den 29 december 1949 på hemställan av chefen för justitiedepartementet beslutat att i proposition till riksdagen inhämta riksdagens yttrande över upprättat förslag till uppdelning vid nästa budgetårs ingång av finansdepartementet i två departement, benämnda finansdepartementet och civildepartementet. Enligt vad i nämnda proposition förutsatts skall samtidigt folkhushållningsdepartementets verksamhet upphöra.

De anslag, som för innevarande budgetår anvisats under sjunde och trettonde huvudtitlarna, böra vid genomförandet härav anvisas under två huvudtitlar, betecknade VII för finansdepartementet och XII för civildepartementet. Med utgångspunkt från den uppdelning på finans- och civildepartementet av ärendesgrupperna inom det nuvarande finansdepartementet, som förutsättes i nyssnämnda proposition, och med iakttagande jämväl av vad i propositionen förordats beträffande vissa ärendegruppers överförande till civildepartementet från andra departement än nuvarande finansdepartementet böra under finansdepartementets och civildepartementets huvudtitlar anvisas följande anslag. Under den nya huvudtiteln VII. Finans-

departementet anvisas de anslag, som i 1949 års statsverksproposition upptagits under sjunde huvudtiteln med undantag av de avlönings- och omkostnadsanslag, som upptagits för statens lönenämnds och statens avtalsnämnds verksamhet. Under huvudtiteln XII. Civildepartementet upptagas utöver anslag för departementet dels berörda fyra anslag, dels avlönings- och omkostnadsanslag till statens pensionsanstalt, dels de anslag, som i 1949 års statsverksproposition upptagits under trettonde huvudtiteln och som avse det statliga och det statsunderstödda pensionsväsendet ävensom allmänna indragningsstaten, dels ock anslag till ersättning till statens allmänna fastighetsfond: Byggnadsstyrelsens delfond, till kommittéer och utredningar genom sakkunniga, till extra utgifter samt till barntillägg åt vissa befattningshavare i statens tjänst.

De anslagsfrågor, som sålunda skulle tillhöra XII huvudtiteln, föredragas i statsverkspropositionen av statsrådet Andersson. Frågan om anvisande under nämnda huvudtitel av anslag till bidrag till pensioneringskostnaderna för handelsflottans pensionsanstalt (anslaget i 1949 års statsverksproposition upptaget under XIII huvudtiteln) föredrages dock liksom hittills av chefen för handelsdepartementet. I och för sig synas skäl tala för att under en och samma huvudtitel borde upptagas anslagen till avlöningar och omkostnader för handelsflottans pensionsanstalt samt anslaget till bidrag till pensioneringskostnaderna för nämnda pensionsanstalt, men definitiv ställning härtill har icke ansetts böra tagas redan för nästa budgetår.

De anslag, som för innevarande budgetår anvisats under tolfte huvudtiteln och som icke utgå ur riksstaten, föreslås vid upphörandet av folkhushållningsdepartementets verksamhet överförda till dels sjunde, dels nionde, dels ock tionde huvudtiteln. De avlönings- och omkostnadsanslag, som upptagits för folkhushållningsdepartementet, kristidsstyrelserna och statens trafikkommission, samt anslagen till ersättning till statens allmänna fastighetsfond: Byggnadsstyrelsens delfond, till extra utgifter och till barntillägg åt vissa befattningshavare i statens tjänst utgå ur riksstaten. Till sjunde huvudtiteln överföres anslaget till vissa kostnader för nationalbudgetarbetet. Under nionde huvudtiteln upptagas anslagen till bidrag till kristidsnämndernas verksamhet och till kontroll å standardisering av mjölk. Avlönings- och omkostnadsanslagen för statens livsmedelskommission utgå i samband med livsmedelskommissionens upphörande och inrättandet av statens jordbruksnämnd. Anslag för jordbruksnämnden och kommission för krisuppgifter på livsmedelsområdet upptagas under nionde huvudtiteln med beräknade belopp i avvaktan på särskild proposition i ämnet. Övriga anslag överföras till tionde huvudtiteln. Avlönings- och omkostnadsanslagen till statens industrikommission komma härvid att i anledning av beslutad omorganisation av handels- och industrikommissionerna till en gemensam kommission, statens handels- och industrikommission, sammanslås med de under tionde huvudtiteln upptagna anslagen till statens handelskommission.

Till följd av de i det föregående angivna förändringarna böra de båda

huvudtitlar — nu fjortonde och femtonde huvudtitlarna — under vilka anslag anvisas till oförutsedda utgifter samt till riksdagen och dess verk m. m., i riksstaten för nästa budgetår betecknas XIII. Oförutsedda utgifter och XIV. Riksdagen och dess verk m. m.

**2. Personalstaterna.** Nödvändigheten att strängt hushålla med arbetskraften har satt sin prägel på riksstatsförslaget för nästa budgetår. Förslag till sådana anslagsökningar, som skulle föranleda ökad bindning av arbetskraft vid den offentliga förvaltningen utan motsvarande besparing på andra håll, ha därför bedömts särskilt restriktivt. Krav på personalökning ha endast undantagsvis ansetts böra tillmötesgås. En förutsättning för sådan ökning har varit, att den befunnits nödvändig med hänsyn till arbetsuppgifter, som icke kunna åsidosättas. Därvid har beaktats i vad mån förhållandena kunnat medge en inskränkning av verksamheten i någon del eller annan standardsänkning för någon tid framåt.

Det ekonomiska läget har motiverat en synnerlig återhållsamhet i fråga om höjd löneställning för särskilda tjänstemän eller grupper av tjänstemän. Härvid har man haft att taga hänsyn icke blott till nödvändigheten att begränsa statsutgifterna utan också till lönefrågornas sammanhang med den allmänna stabiliseringspolitiken. Såsom ett led i strävandena att bevara penningvärdet ha olika samhällsgrupper anslutit sig till tanken på en allmän stabilisering av inkomstnivån. Vid upprättande av riksstatsförslaget för nästkommande budgetår har i konsekvens härmed prövningen av frågor om förbättrade avlöningsförhållanden för särskilda tjänstemän eller grupper av tjänstemän i allmänhet ansetts böra uppskjutas till en senare tidpunkt. I detta sammanhang må framhållas, att stabiliseringen av lönenivån icke avses skola innebära något avsteg från författningsreglerad eller sedvanlig befordringsgång.

**3. Löneregleringsarbetet och vissa därmed sammanhängande frågor.** Löneregleringar eller andra revisioner av löneförhållandena ha i allmänhet icke synts böra genomföras under nästkommande budgetår. Ett särskilt skäl mot att nu företaga mer eller mindre omfattande lönerevisioner föreligger däri, att enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 13 maj 1949 särskilda utredningsmän tillkallats för att verkställa utredning rörande lönegradsplacering för statstjänstemän och sådana icke-statliga befattningshavare, för vilka det statliga lönesystemet tillämpas, m. m. Utredningsmännen, som antagit benämningen 1949 års tjänsteförteckningskommitté, ha att — inom ramen för det allmänna löneläge, som fastställts genom 1947 och 1948 års lönereglering eller som för byråchefer m. fl. kan bliva fastställt på grundval av den utredning, som den 15 oktober 1949 avlämnats angående löneställningen för byråchefer m. fl. — verkställa en allmän tjänsteförteckningsrevision, omfattande de tjänster som berörts av nämnda lönereglering.

Övervägande skäl ha ansetts tala för att vissa vid tidpunkten för tjänsteförteckningskommitténs tillkallande redan i gång varande löneutredningar

angående speciella tjänstemannagrupper skola fortsätta sitt arbete i nära samråd med kommittén. Det har även ansetts kunna ifrågakomma att av särskilda utredningsorgan utarbetade förslag överlämnas till kommittén för fortsatt beredning. Slutligen bör nämnas, att tjänsteförteckningskommittén skall fungera dels som utredningskommitté i vanlig mening, dels som delegation för löneförhandlingar med representanter för de av utredningen berörda personalgrupperna.

Bland de utredningar, som fortsätta sitt arbete i nära samråd med tjänsteförteckningskommittén, må här nämnas 1947 års biträdesutredning.

För vidare beredning inom 1949 års tjänsteförteckningskommitté ha till denna överlämnats 1944 års personalutrednings betänkande del II, angående reglering av anställningsförhållanden för personal med teknisk utbildning, jämte däröver avgivna yttranden, samma utrednings betänkande i fråga om befordringsgången för rekryteringspersonal med högre skoglig utbildning samt ett av särskild utredningsman överlämnat betänkande med förslag till reglering av löneställningen för laboratoriebiträden och vissa andra biträden.

Efter förslag av 1941 års lärarlönesakkunniga fattades vid 1948 års riksdag principbeslut om lönereglering för olika grupper av övningslärare. På motsvarande sätt fattade 1949 års riksdag principbeslut beträffande lönereglering för kyrkomusiker. Mellan dessa löneregleringar föreligger ett organisatoriskt samband med hänsyn till den föreslagna möjligheten att kombinera övningslärar- och kyrkomusikeruppgifter i en tjänst m. m. Chefen för finansdepartementet uttalade i proposition 1949: 200 med förslag rörande pensionering genom statens pensionsanstalt av vissa icke-statliga befattningshavare m. m., att han ansåge det kunna förutsättas, att det bleve möjligt att genomföra löneregleringarna för övningslärare och kyrkomusiker den 1 juli 1950. Detta uttalande lämnades utan erinran av riksdagen. Med beaktande jämväl av att frågan om lönereglering för ifrågavarande tjänstemannagrupper varit aktuell under en lång följd av år anser jag mig böra föreslå att dessa löneregleringar genomföras den 1 juli 1950. Förslag till erforderliga detaljbestämmelser komma att senare föreläggas riksdagen.

Utöver vad nu nämnts ha löneregleringar i allmänhet icke ansetts böra genomföras under nästa budgetår. Beträffande vissa föreliggande löneregleringsfrågor är emellertid sakläget sådant, att ett uppskov med beslut i ämnet skulle kunna medföra, att löneregleringens genomförande skulle komma att fördröjas avsevärd tid efter lönestabiliseringens upphörande. Med beaktande härav avses vissa förslag till löneregleringar, att genomföras först efter utgången av nästa budgetår, komma att föreläggas 1950 års riksdag.

I detta sammanhang torde jag få anmäla frågan om formerna för *samråd mellan staten och kommunerna i vissa lönefrågor.*

Sedan halvtannat år ha överläggningar förekommit mellan representanter för staten, svenska landstingsförbundet, svenska stadsförbundet och

svenska landskommunernas förbund i vissa stat och kommun berörande lönefrågor. Beträffande bakgrunden till dessa överläggningar, vilka varit av informell natur, må nämnas följande.

Under det att löneförhållandena för personal, som är anställd hos olika arbetsgivare men som har samma eller likartade arbetsuppgifter, i stor utsträckning regleras i ett sammanhang på den allmänna arbetsmarknaden genom att kollektivavtal mellan arbetsgivarnas och arbetstagarnas organisationer träffas rörande lönevillkoren inom respektive verksamhetsområde, ha staten och kommunerna företrädesvis inriktat sig på att var för sig reglera löneförhållandena för sina anställda på ett så enhetligt sätt som möjligt. Bortsett från de inledningsvis berörda överläggningarna har något närmare samarbete mellan staten och kommunerna knappast förekommit i syfte att få löneförhållandena för de olika huvudmännens personal likformigt reglerade. En samordning efter samma linjer som på den allmänna arbetsmarknaden har för övrigt legat utom räckhåll, eftersom befogenheten att besluta i lönefrågor i här avsedda fall jämlikt bestämmelser av offentligrättslig natur tillkommer vissa i bestämmelserna angivna organ och således icke utan principiellt ingripande författningsändringar kunnat delegeras till ett för huvudmännen gemensamt organ.

Behovet av bättre samråd vid statens och kommunernas behandling av olika lönefrågor synes klart ådagaläggas av en jämförelse mellan lönevillkoren för personal i statens och de olika kommunernas tjänst. Erinras må i detta sammanhang om det stora antal fall, vari yrkande om förändringar av löneförhållandena framställes under hänvisning till en ordning, vilken redan gäller för viss personal inom annan huvudmans område. Till övriga skäl för en samordning kommer den betydelsefulla omständigheten, att förhållandet mellan tillgång och efterfrågan, vilket ytterst är bestämmande för lönesättningen på den allmänna arbetsmarknaden, knappast kan öva samma inflytande på löneutvecklingen inom statens och kommunernas tjänst, där fråga till stor del är om upprätthållande av för samhällets funktion livsviktig verksamhet, vilken ej gärna kan nedläggas; erfarenhetsmässigt är detta ägnat att giva arbetstagarsidan ett visst försteg i lönetvister. En ytterligare omständighet, som i detta sammanhang icke kan lämnas obeaktad, är att de statliga och kommunala löneutgifterna finansieras med skattemedel; även om denna omständighet icke rimligtvis kan få tagas till intäkt för en särskilt restriktiv behandling av de stats- och kommunalanställdas lönefrågor, synes den likväl utgöra ett fullt giltigt skäl att söka reglera dem så objektivt riktigt som möjligt med beaktande av motsvarande förhållanden på den allmänna arbetsmarknaden och så enhetligt som möjligt. Slutligen måste framhållas, att statens och kommunernas sammanlagda löneutgifter numera nått en sådan storleksordning och taga i anspråk en så stor del av samhällsbudgeten, att det redan med hänsyn härtill är nödvändigt att nå fram till en så rationell ordning som möjligt för handläggningen av berörda lönefrågor.

Det här berörda spörsmålet har vunnit särskild aktualitet genom den senaste tidens utveckling på löneområdet. Denna har medfört, att samma löneplaner erhållit tillämpning inom i stort sett hela den statliga och den kommunala förvaltningen. Under sådana förhållanden ligger det särskilt nära till hands att antaga, att av enstaka huvudmän vidtagna åtgärder i övrigt på löneområdet — beträffande tjänsternas lönegradsplacering och de sociala förmånerna m. m. — giva upphov till yrkande från personalhåll på motsvarande åtgärder från andra huvudmäns sida. I sammanhanget bör nämnas, att de statliga löneplanerna vid tillämpning inom kommunalförvaltningen försetts med vissa särskilda påbyggnader.

Vid de inledningsvis berörda överläggningarna mellan representanter för staten, landstingsförbundet, stadsförbundet och landskommunernas förbund har jämte särskilda lönespörsmål dryftats frågan på vilket sätt och under vilka former en samordning av de statliga och kommunala löneförhållandena lämpligen kan komma till stånd. Överläggningarna ha utmynnat i ett bestämt önskemål att ett av representanter för staten och kommunerna sammansatt organ inrättas för samråd på ett förberedande stadium i lönefrågor, vilka omedelbart eller successivt kunna tänkas röra flera av huvudmännen.

I anslutning till nyssnämnda överläggningar ha deltagarna i dessa i en upprättad promemoria angående samordning av löneförhållandena i statens och kommunernas tjänst uttalat sig för inrättandet av ett dylikt organ, i promemorian förslagsvis benämnt *statens och kommunernas samarbetsnämnd i lönefrågor.*

Beträffande nämndens sammansättning och arbetsuppgifter har i promemorian till en början uttalats, att nämnden borde utgöra ett av representanter för staten, landstingen, städerna och landskommunerna sammansatt organ för samråd på ett förberedande stadium i lönefrågor av gemensamt intresse. Avsikten med organet vore, att frågor, som befunne sig på ett förberedande stadium och till vilka vederbörande huvudman sålunda icke tagit ställning, på begäran av denne skulle bliva belysta från de övriga huvudmännens sida och föremål för diskussion mellan representanterna för de olika huvudmännen samt att de sakförhållanden och omdömen, som framkommit vid behandlingen inom nämnden, på lämpligt sätt skulle bringas till respektive huvudmans kännedom. Nämnden borde i avbidan på närmare erfarenheter icke erhålla ställningen av ett formligt remissorgan eller utgöra ett arbetsgivarorgan för lönefrågors dryftande med personalorganisationerna. Då särskilda skäl därtill förelåge och enighet därom uppnåddes, borde nämnden äga att hos respektive huvudmän göra de framställningar i frågor tillhörande dess verksamhetsområde, som den funne påkallade. Det borde därvid vara nämnden obetaget att föreslå ändringar i nu gällande lönebestämmelser, därest så oundgängligen erfordrades för ernående av en samordning av den statliga och den kommunala lönesättningen. Nämnden syntes emellertid till en icke ringa del kunna fullgöra sin uppgift att verka för en samordning av den statliga och den kommunala löne-

sättningen genom rent interna överläggningar och ömsesidiga informationer i lönefrågor.

I anslutning till frågan om nämndens arbetsuppgifter har i promemorian uttalats, att med löneförmåner borde i detta sammanhang avses alla slag av förmåner, vilka utginge på grund av anställningen. På grund av sambandet mellan dessa förmåner och tjänstemännens anställnings- och tjänstgöringsförhållanden syntes även frågor om berörda förhållanden böra falla inom nämndens verksamhetsområde. Även frågor om tjänstemäns bisysslor och rätt att utöva exempelvis privatpraktik och därmed jämförlig verksamhet borde kunna upptagas av nämnden.

Beträffande nämndens sammansättning m. m. har i promemorian anförts i huvudsak följande.

Nämnden torde böra bestå av 12 ledamöter, av vilka nämnden utser en att vara dess ordförande. Av ledamöterna böra tre företräda statsförvaltningen och förordnas av Kungl. Maj:t, tre företräda städerna och utses av svenska stadsförbundet, tre företräda landstingen och utses av svenska landstingsförbundet samt tre företräda landskommunerna och utses av svenska landskommunernas förbund. Suppleanter böra finnas till samma antal som ledamöterna och utses på samma sätt som dessa. För uppnående av erforderlig kontinuitet i arbetet böra ledamöter och suppleanter utses för icke alltför kort tid, förslagsvis för tre år i sänder; för samma tid böra ordförande och suppleant för denne utses.

Chefen för finansdepartementets löne- och pensionsavdelning eller — om ett särskilt statsdepartement för handläggning av löne- och pensionsfrågor inrättas — statssekreteraren i detta departement, ordförandena i statens avtalsnämnd, i statens lönenämnd och i den löne- och avtalsdelegation, som finnes inrättad inom respektive kommunförbund, samt personalborgarrådet i Stockholm böra, i den mån de icke utses till ledamöter av nämnden, äga att närvara vid nämndens sammanträden och framföra sina synpunkter. Bland de tre representanterna för städerna bör under alla förhållanden en närmast representera Stockholms stad.

Nämnden bör kunna inhämta upplysningar från vederbörande statliga och kommunala myndigheter, och delegationerna för de olika huvudmännen böra äga att för erforderliga utredningar anlita experter. Vidare bör nämnden äga föranstalta om erforderlig sekreterar- och biträdeshjälp.

Beträffande kostnaderna för nämndens verksamhet har i promemorian anförts följande.

Kostnaderna torde böra fördelas mellan vederbörande huvudmän efter samma grund som dessas representation i nämnden. Huvudmännen böra var för sig bestrida kostnaderna för ersättningar åt ledamöter och övriga i nämndens sammanträden deltagande personer ävensom åt anlitade experter; för statens del förutsättes i avbidan på närmare erfarenhet angående nämndens arbetssätt, att ersättning skall utgå enligt kommittékungörelsen. Gemensamma kostnader, såsom för sekreterar- och biträdesgöromål samt expenser, torde böra fördelas lika mellan staten, landstingsförbundet, stadsförbundet och landskommunernas förbund. Med hänsyn till svårigheten att i förväg överblicka kostnaden torde de på staten belöpande utgifterna åtminstone under nämndens första verksamhetsår kunna bestridas från vederbörligt anslag till kommittéer och utredningar genom sakkunniga.

Förslagen och uttalandena i förenämnda promemoria ha biträtts av landstingsförbundet, stadsförbundet och landskommunernas förbund.

För egen del vill jag till en början framhålla, att det jämväl ur statens synpunkt får anses vara av betydande värde, att ett fortlöpande samråd mellan staten och kommunerna äger rum i lönefrågor av gemensamt intresse. Vad i promemorian föreslagits innebär, att det redan inledda samrådet skall fortsätta under vissa i promemorian angivna former, nämligen genom att staten, landstingsförbundet, stadsförbundet och landskommunernas förbund deltaga i en samarbetsnämnd i lönefrågor. Såsom nyss nämnts ha förslagen och uttalandena i promemorian biträtts av de tre kommunförbunden. Även ur statens synpunkt synes vad i promemorian förordats beträffande nämndens uppgifter och sammansättning m. m. vara lämpligt. Vad angår de på staten belöpande kostnaderna för samarbetsnämnden, torde dessa, därest riksdagen icke däremot framställer erinran, på sätt i promemorian förutsatts få åtminstone under nämndens första verksamhetsår bestridas från kommittéanslaget under tolfte huvudtiteln.

**4. Frågor rörande avlöningsstaternas uppställning m. m.** Avlöningsstaternas uppställning och därmed sammanhängande frågor ha varit föremål för prövning av särskilda, enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 28 maj 1948 tillkallade utredningsmän. Dessa voro generaltulldirektören V. M. J. Fahlander, ordförande, samt riksgäldsfullmäktigen E. G. E. Eriksson, ledamoten av riksdagens andra kammare P. S. Lindholm, byråchefen i riksräkenskapsverket C. A. Murray och statskommissarien R. E. Norberg. Resultatet av utredningsmännens arbete föreligger i form av en den 15 december 1948 överlämnad promemoria angående de civila avlöningsstaternas uppställning. Utredningsmännen ha förutsatt, att en översyn av de militära avlöningsstaternas uppställning och därmed sammanhängande specialproblem lämpligen borde anstå till dess att de allmänna principerna för en omläggning av de civila avlöningsstaterna blivit fastslagna.

Det av utredningsmännen framlagda förslaget innebär i huvudsak följande. På de av Kungl. Maj:t och riksdag fastställda personalförteckningarna skulle upptagas icke blott såsom nu ordinarie tjänstemän samt extra ordinarie tjänstemän i högre lönegrad än Ce 24 utan även all övrig extra ordinarie personal jämte aspiranter i reglerad befordringsgång. Några dylika tjänstemän skulle i princip icke få anställas utanför personalförteckningen. Avlöningen till den på personalförteckningen upptagna personalen skulle bestridas från en förslagsvis betecknad anslagspost. För övrig personal skulle däremot en maximerad anslagspost stå till förfogande. Beträffande personal i reglerad befordringsgång skulle gälla vissa avvikelser från angivna huvudprinciper.

Från den förslagsvis upptagna anslagsposten till avlöningar till tjänstemän å personalförteckningen skulle i princip endast bestridas olika förekommande avlöningsförmåner, med undantag för övertidsersättningar, till dessa tjänstemän. Avlöning till ersättningspersonal utanför personalför-

teckningen skulle dock få bestridas från denna förslagspost, då fråga vore om ersättare vid vakanser och i vissa därmed jämförliga fall samt ersättare vid sådana ledigheter — andra än semester — som komme att vara längre tid än 30 dagar i följd. Vid dubblering av tjänst å personalförteckningen skulle merkostnaden i form av löneskillnad vid vikariatslön eller vikariatsersättning till tjänsteman å personalförteckning bestridas från posten till övrig personal.

Utredningsmännen ha även berört frågan, om befordringsgången för skriv- och kontorsbiträden skall innefatta automatiskt ordinarieblivande i Ca 8 (efter 7 år) eller icke. Något förslag i ämnet har emellertid icke framlagts av utredningsmännen.

Efter remiss ha utlåtanden över promemorian avgivits av Svea hovrätt, försvarets civilförvaltning, socialstyrelsen, pensionsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, statskontoret, kammarrätten, statistiska centralbyrån, riksräkenskapsverket, statens lönenämnd, statens sakrevision, musikaliska akademien, kanslern för rikets universitet, skolöverstyrelsen, lantbruksstyrelsen, lotsstyrelsen, medicinalstyrelsen samt länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus län, Värmlands län och Kopparbergs län.

Utredningsmännens förslag har varit föremål för delade meningar bland remissmyndigheterna, av vilka statens lönenämnd, statens sakrevision och skolöverstyrelsen uttalat sig mot ett genomförande av detsamma. Även ett antal av de myndigheter, som icke helt avstyrkt förslaget, ha givit uttryck åt betänkligheter mot olika delar av detsamma och ifrågasatt betydande ändringar däri. Det har därför ansetts erforderligt att underkasta ärendet ytterligare beredning. Då det från vissa remissmyndigheters sida bland annat gjorts gällande, att ett upptagande av all extra ordinarie personal på personalförteckning skulle i alltför hög grad beskära myndigheternas möjligheter att genom lämpliga personaldispositioner tillgodose växlande behov av arbetskraft, har det ansetts böra undersökas, om i annan ordning statsmakterna skulle kunna erhålla erforderlig överblick över personalläget i de olika verken. För detta ändamål ha samtliga myndigheter anmodats att i samband med avgivande av anslagsäskanden för budgetåret 1950/51 lämna en redogörelse för den personal, som avlönas från posten till icke-ordinarie personal under budgetåret 1949/50, ävensom för den personal, som beräknas komma att avlönas från sagda anslagspost under budgetåret 1950/51. Liknande redogörelser torde i samband med anslagsäskandena för budgetåret 1951/52 böra infordras för budgetåret 1950/51 respektive 1951/52. Ett studium av detta material kan beräknas giva viss belysning av spörsmålet, om och i vad mån mera omfattande förändringar i personalläget förekomma i olika verk. Sedan detta material varit tillgängligt vid budgetberedningen hösten 1950, torde bättre förutsättningar föreligga att upptaga frågan om avlöningsstaternas uppställning till förnyad prövning. I detta sammanhang bör erinras, att 1949 års riksdag funnit det vara att förvänta, att med utgångspunkt från det av de sakkunniga framlagda förslaget till omläggning av avlöningsstaternas uppställning möjligheter skulle yppas för en tillfreds-

ställande lösning av vissa av 1948 års riksdags revisorer med avseende å avlöningsanslagen aktualiserade spörsmål.

Då av här angivna skäl nuvarande regler för anslagsdispositionen måste förutsättas alltjämt skola gälla under budgetåret 1950/51, torde sådana bemyndiganden att överskrida vissa maximerade anslagsposter, som riksdagen meddelat Kungl. Maj:t under de senaste åren, även bli erforderliga under nämnda budgetår. Beträffande dessa bemyndiganden må här erinras följande.

I 1941 års statsverksproposition föreslog Kungl. Maj:t riksdagen bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad chefen för finansdepartementet vid anmälan av för flera huvudtitlar gemensamma frågor förordat, medgiva överskridande under budgetåret 1941/42 av genom riksdagens beslut maximerade anslagsposter till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, eller till avlöningar till icke-ordinarie personal. Enligt skrivelse 1941: 17 lämnade riksdagen det sålunda föreslagna bemyndigandet. Detta hade, frånsett vissa kristidsförhållanden som nu icke äro aktuella, funnits påkallat med hänsyn till att den omläggning av avlöningsstaterna för allmänna civilförvaltningens myndigheter, som genomfördes från och med budgetåret 1941/42, medförde en överflyttning till förenämnda maximerade anslagsposter av vissa avlöningskostnader, som tidigare belastat förslagsvis anvisade poster. Bemyndigandet har sedermera årligen förlängts.

Då riksdagen i skrivelse 1946: 16 förlängde bemyndigandet för budgetåret 1946/47, framhöll riksdagen önskvärdheten av att frågan rörande fortsatta förlängningar av bemyndigandet omprövades; riksdagen utgick ifrån att detta spörsmål komme att ägnas uppmärksamhet vid det övervägande av avlöningsstaternas uppställning, som av andra skäl syntes framstå som erforderligt under det pågående utredningsarbetet i skilda lönefrågor. I 1947 års statsverksproposition (För flera huvudtitlar gemensamma frågor) och i propositionen 1948: 225 anfördes, att det ifrågavarande bemyndigandet för Kungl. Maj:t att medge överskridande av maximerade anslagsposter utgjort en nödvändig förutsättning för 1941 års omläggning av avlöningsstaterna, vilken bland annat åsyftat att säkerställa önskvärd kontroll i vissa hänseenden över anslagsdispositionen. I sistnämnda proposition underströks, att ifrågavarande ordning innebure en ur riksdagens synpunkt mycket effektiv kontroll över medelsdispositionen, då förutsättningarna för de överskridanden, vartill bemyndigandet berättigade, vore snävt fastställda och beloppet av överskridandena kunde räknemässigt fastställas. Det framhölls vidare, att dessa överskridanden icke hade någon betydelse ur finansplanesynpunkt, då de vore av ringa storlek i förhållande till de normala variationerna i medelsförbrukningen under förslagsposterna. De reella olägenheter, som vore förknippade med den nuvarande ordningen, vore i stället att hänföra till det förhållandet att den väl mycket inskränkte myndigheternas rörelsefrihet och gåve upphov till ett stort antal ären-

den i departementen med ibland ganska omständlig revision av statberäkningarna.

I 1947 års statsverksproposition begärdes vidare bemyndigande för Kungl. Maj:t att i enlighet med vad departementschefen förordat under budgetåret 1947/48 medgiva det överskridande av maximerade anslag och anslagsposter, som påkallades med hänsyn till den allmänna löneregleringen eller regleringen av befordringsgången för biträdes- och amanuenspersonal. Enligt skrivelse 1947: 56 lämnade riksdagen det sålunda begärda bemyndigandet. Detta påkallades dels med hänsyn till att avlöningsposterna i riksstatsförslaget för budgetåret icke kunnat beräknas efter exakta grunder, då den närmare innebörden och tillämpningen av de nya avlöningsbestämmelserna icke kunnat i alla avseenden förutses, dels med hänsyn till att motsvarande förhållanden gällde beträffande den närmare tillämpningen av den reglerade befordringsgången för biträdes- och amanuenspersonal. Motsvarande bemyndiganden ha sedermera lämnats för budgetåren 1948/49 och 1949/50. I propositionen 1948: 225 anfördes, att en förlängning främst erfordrades beträffande den reglerade befordringsgången, vars verkningar i övergångshänseende icke kunnat slutgiltigt regleras så tidigt, att anslagsberäkningarna kunnat exakt anpassas därefter. Även den allmänna löneregleringen inrymde övergångsfrågor, vilkas slutreglering syntes kunna rubba förutsättningarna för statberäkningarna på en eller annan punkt. Jämväl om detta bemyndigande gällde, att beloppen av ifrågavarande överskridanden kunde räknemässigt fastställas och att bemyndigandet sålunda hade en övervägande formell innebörd.

I 1949 års statsverksproposition (För flera huvudtitlar gemensamma frågor) framhöll chefen för finansdepartementet, att såväl ett sådant bemyndigande, som gällt alltsedan 1941, som bemyndigandet i fråga om reglerad befordringsgång måste anses utgöra erforderliga komplement till gällande regler för anslagsdispositionen, bland annat med hänsyn till att de vid statberäkningarna icke alltid förutsebara kostnaderna för icke-ordinarie personal, vilken ersatte ordinarie personal, enligt dessa regler normalt skulle avföras från maximerad post. Även det bemyndigande, som avsåge den allmänna löneregleringen, syntes böra förlängas, mindre med anledning av själva löneregleringen än med hänsyn till att vissa merkostnader kunde komma att belasta maximerad anslagspost till följd av den omräkning av löneturen, som skulle ske för personal, vilken den 1 juli 1947 eller dessförinnan befordrats till högre tjänst än som motsvarade slutstadiet i reglerad befordringsgång för amanuenser m. fl.

Vad sålunda anförts i fråga om de för budgetåret 1949/50 givna bemyndigandena äger sin giltighet beträffande behovet av motsvarande bemyndiganden för budgetåret 1950/51, dock att något generellt bemyndigande att överskrida maximerad anslagspost i anledning av den allmänna löneregleringen icke längre synes påkallat.

I enlighet med vad som uttalats vid tillkomsten av 1941 års bemyndigande bör riksdagen hållas underrättad om den utsträckning, i vilken be-

myndigandet tages i anspråk. För sådant ändamål torde uppgifter i ämnet avseende budgetåret 1948/49 få överlämnas till vederbörande riksdagsutskott.

Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) besluta, att det Kungl. Maj:t senast för budgetåret 1949/50 lämnade bemyndigandet att medgiva överskridande av genom riksdagens beslut maximerade anslagsposter till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, eller till avlöningar till icke-ordinarie personal skall efter utgången av budgetåret 1949/50 äga fortsatt giltighet under budgetåret 1950/51,

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med vad i det föregående förordats under budgetåret 1950/51 medgiva det överskridande av genom riksdagens beslut maximerade anslag och anslagsposter, som påkallas med hänsyn till regleringen av befordringsgången för biträdes- och amanuenspersonal.

5. **Ersättning till statens allmänna fastighetsfond.** I annat sammanhang denna dag anmäles förslag till stat för statens allmänna fastighetsfond. Erforderliga anslag till ersättning till fastighetsfonden beräknas därvid till sammanlagt 31 402 000 kronor. Det torde få ankomma på vederbörande departementschefer att under respektive huvudtitlar anmäla dessa ersättningsanslag, vilka enligt vad av statförslaget framgår böra upptagas till följande belopp.

| | Kronor | Kronor |
|---|---|---|
| Andra huvudtiteln: | | |
| Ersättning till fångvårdsstyrelsens delfond ..... | 765 000 | |
| Ersättning till byggnadsstyrelsens delfond ..... | 726 000 | 1 491 000 |
| Tredje huvudtiteln: | | |
| Ersättning till beskickningsfastigheternas delfond .. | 2 040 000 | |
| Ersättning till byggnadsstyrelsens delfond ..... | 211 000 | 2 251 000 |
| Fjärde huvudtiteln: | | |
| Ersättning till slottsbyggnadernas delfond ..... | 50 000 | |
| Ersättning till byggnadsstyrelsens delfond ..... | 532 000 | 582 000 |
| Femte huvudtiteln: | | |
| Ersättning till byggnadsstyrelsens delfond ..... | | 1 199 000 |
| Sjätte huvudtiteln: | | |
| Ersättning till slottsbyggnadernas delfond ..... | 412 000 | |
| Ersättning till byggnadsstyrelsens delfond ..... | 1 429 000 | 1 841 000 |
| Sjunde huvudtiteln: | | |
| Ersättning till byggnadsstyrelsens delfond ..... | 796 000 | |
| Ersättning till generaltullstyrelsens delfond ..... | 146 000 | 942 000 |

| | Kronor | Kronor |
|---|---|---|
| **Åttonde huvudtiteln:** | | |
| Ersättning till slottsbyggnadernas delfond | 29 000 | |
| Ersättning till byggnadsstyrelsens delfond | 8 136 000 | |
| Ersättning till Uppsala universitets delfond | 683 000 | |
| Ersättning till Lunds universitets delfond | 653 000 | 9 501 000 |
| **Nionde huvudtiteln:** | | |
| Ersättning till byggnadsstyrelsens delfond | | 2 485 000 |
| **Tionde huvudtiteln:** | | |
| Ersättning till byggnadsstyrelsens delfond | 1 461 000 | |
| Ersättning till lotsstyrelsens delfond | 303 000 | 1 764 000 |
| **Elfte huvudtiteln:** | | |
| Ersättning till medicinalstyrelsens delfond | 4 574 000 | |
| Ersättning till byggnadsstyrelsens delfond | 2 932 000 | |
| Ersättning till Uppsala universitets delfond | 444 000 | |
| Ersättning till karolinska sjukhusets delfond | 1 147 000 | 9 097 000 |
| **Tolfte huvudtiteln:** | | |
| Ersättning till byggnadsstyrelsens delfond | | 134 000 |
| **Fjortonde huvudtiteln:** | | |
| Ersättning till byggnadsstyrelsens delfond | | 115 000 |

**6. Ersättning till statens domäners fond för upplåten mark.** I enlighet med de grunder, som av 1939 års lagtima riksdag godkänts, äro i riksstaten för innevarande budgetår under andra, femte, åttonde, nionde och elfte huvudtitlarna uppförda särskilda förslagsanslag å tillhopa 95 300 kronor till ersättning åt statens domäners fond för sådan å fonden bokförd egendom, som disponeras för vissa för domänstyrelsens verksamhet främmande ändamål, såsom fångvård, socialvård och undervisningsverksamhet samt försöksverksamhet på jordbrukets område. Ersättningarna till domänfonden äro i princip att jämställa med ersättningsanslagen till fastighetsfonderna och representera alltså endast en formell, av redovisningsskäl motiverad omföring av medel inom budgetens ram.

Denna redovisningsform tillämpas f. n. beträffande följande kronoegendomar.

Hall i Stockholms län, viss del av Skenäs kungsgård i Östergötlands län, Lockerud i Skaraborgs län, Sörbyn i Västerbottens län, Smälteryd och Ollestad i Älvsborgs län, Skogsgård i Hallands län, Orretorp och Tjusbol i Värmlands län samt Pihle i Malmöhus län, vilka nyttjas för fångvårdsändamål; viss del av Troxhammar nr 4 och 6 i Stockholms län samt Lövsta i Södermanlands län, som nyttjas för skoländamål inom barna- och ungdomsvården;

Broby gård i Uppsala län och Mogård i Östergötlands län, som nyttjas för dövstumsundervisningen;

viss del av Nyckelby i Stockholms län, viss del av Hammarby nr 1 och 2 samt Åsen i Uppsala län, Flaken i Blekinge län, Mosslunda i Kristianstads län samt Öjebyn i Norrbottens län, vilka nyttjas såsom försöksgårdar; samt

Vilhelmsro i Jönköpings län, som disponeras av statens anstalt för fal-

landesjuka, och Dagöholm i Södermanlands län, som nyttjas för alkoholistvårdsändamål.

Frågan om utsträckt tillämpning av denna redovisningsform har underkastats utredning av domänstyrelsen, över vars förslag socialstyrelsen, byggnadsstyrelsen och riksräkenskapsverket avgivit utlåtanden, varefter ärendet återremitterats till domänstyrelsen för kompletterande utredning. I vad rör frågan om den rättsliga vården av ifrågavarande fastigheter har ärendet remitterats till f. d. generaldirektören L. Berglöf för att tagas i övervägande vid fullgörande av honom lämnat uppdrag att utreda frågan om den rättsliga vården och förvaltningen av kronans fasta egendom.

För budgetåret 1950/51 bör ersättning utgå till statens domäners fond för upplåtelse av de egendomar, vilka i det föregående angivits. Vidare bör i anslaget under femte huvudtiteln inräknas ersättning för upplåtelse av de delar av till förutvarande Härsjögårdens skyddshem i Göteborgs och Bohus län hörande fastigheter, vilka per den 1 juli 1949 redovisats å domänfonden med ett bokfört värde av 75 000 kronor. Förvaltningen av fastigheterna är tills vidare anförtrodd socialstyrelsen. Erforderliga anslag till ersättning till statens domäners fond för upplåten mark har med ledning av från domänstyrelsen inhämtade uppgifter för nästkommande budgetår beräknats till sammanlagt 98 400 kronor. Det torde få ankomma på vederbörande departementschefer att under resp. huvudtitlar anmäla dessa ersättningsanslag, vilka enligt nyssnämnda beräkning böra upptagas med följande belopp, nämligen under andra huvudtiteln med 40 800 kronor, under femte huvudtiteln med 5 800 kronor, under åttonde huvudtiteln med 14 500 kronor, under nionde huvudtiteln med 26 800 kronor, samt under elfte huvudtiteln med 10 500 kronor.

7. **Planering av allmänna arbeten.** I syfte att upprätta och bibehålla en reserv av arbeten, vilka kunna tillgripas i händelse av en ogynnsam utveckling på arbetsmarknaden, har riksdagen under senare budgetår anvisat medel under de olika huvudtitlarna. Med hänsyn till beräknade reservationer ha anslag till ifrågavarande ändamål å riksstaten för innevarande budgetår uppförts med endast formella belopp av 100 kronor. Vid ingången av nämnda budgetår redovisade reservationer uppgå till sammanlagt 9,4 miljoner kronor.

Arbetsmarknadsstyrelsen har efter samråd med vederbörande myndigheter beräknat medelsbehovet för nästa budgetår. Resultatet av denna beräkning har styrelsen med skrivelse den 7 oktober 1949 redovisat till Kungl. Maj:t. Styrelsen har uttalat, att de i 1949 års statsverksproposition (Bil. 2, s. 10) återgivna synpunkterna på planeringsarbetet alltjämt torde vara normerande, varför styrelsen vid beräkningen av ifrågavarande anslagsbehov utgått från dessa synpunkter. Med hänsyn till förefintliga behållningar å tidigare anvisade anslagsmedel skulle enligt styrelsens beräkningar under samtliga ifrågavarande huvudtitlar anslag till planering av allmänna arbeten behöva uppföras med allenast formella belopp för nästa budgetår. I fråga om medelsbehovet under huvudtitlarna har styrelsen bl. a. anfört följande.

*Andra huvudtiteln.* Under denna huvudtitel anvisade medel, sammanlagt 30 300 kronor, disponeras av fångvårdsstyrelsen. Från styrelsen har under hand inhämtats, att ytterligare medel för planering under nästa budgetår icke äro erforderliga.

*Fjärde huvudtiteln.* Från fortifikationsförvaltningen har under hand inhämtats, att till förvaltningens disposition nu stående medel, som tidigare ställts till förfogande för arméns fortifikationsförvaltning, marinförvaltningen, flygförvaltningen samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, äro tillräckliga för erforderlig planering inom fortifikationsförvaltningens verksamhetsområde under nästa budgetår. Flygförvaltningen har i sina petita för budgetåret 1950/51 beräknat ett belopp av 110 000 kronor till viss beredskapsplanläggning. Från förvaltningen har under hand inhämtats, att förvaltningen, därest äskandet icke bifalles, uppskattar behovet av medel från anslaget till planering av allmänna arbeten till ca 70 000 kronor. Från sjökarteverket har inhämtats, att medel för planering icke erfordras för nästa budgetår.

Av under fjärde huvudtiteln för planeringsändamål anvisade medel, sammanlagt 3 322 300 kronor, har ett belopp av (3 322 300 — 2 732 600 =) 589 700 kronor icke av Kungl. Maj:t disponerats. Från byggnadsstyrelsen har under hand inhämtats, att åt styrelsen uppdragen planering avslutats samt att 16 932 kronor återstode av det till styrelsens förfogande för ändamålet ställda beloppet.

Enär sistnämnda belopp alltså kan disponeras för annan planering än den åt byggnadsstyrelsen uppdragna skulle ett sammanlagt belopp av (589 700 + 16 932 =) 606 632 kronor — förutom ett till försvarets civilförvaltnings förfogande stående belopp av 120 000 kronor — stå till Kungl. Maj:ts förfogande för planering av företag i investeringsreserven för försvarsväsendet.

*Femte huvudtiteln.* Av anslaget under femte huvudtiteln till planering av allmänna arbeten, sammanlagt 4 000 300 kronor, har till arbetsmarknadsstyrelsens disposition för bestridande av kostnaderna dels för bidrag till detaljplanering av vissa kommunala och enskilda anläggningsarbeten dels ock för generalplaneutredningar för vatten och avlopp ställts sammanlagt 3 300 000 kronor. Av anslaget har dessutom till egnahemsstyrelsens förfogande ställts ett belopp av 40 000 kronor. Ett belopp av (4 000 300 — 3 340 000 =) 660 300 kronor kvarstår såsom av Kungl. Maj:t icke disponerat. Detta belopp jämte till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande stående icke disponerade medel från ifrågavarande anslag, sammanlagt omkring en miljon kronor, synes vara tillräckligt för planeringen även under nästkommande budgetår.

*Sjätte huvudtiteln.* Av under denna huvudtitel för planeringsändamål anvisade medel, sammanlagt 12 050 200 kronor, har ett belopp av 1 394 900 kronor icke av Kungl. Maj:t disponerats. Från riksräkenskapsverket har under hand inhämtats, att reservation om 3 264 331 kronor 94 öre av ifrågavarande anslag förelåge vid ingången av innevarande budgetår. Ett belopp av (3 264 300 — 1 394 900 =) ca 1 869 400 kronor av reservationen skulle sålunda utgöras av till vederbörande myndigheters förfogande redan ställda medel.

Från byggnadsstyrelsen har under hand inhämtats, att till styrelsens förfogande för planering ställda medel som ännu icke disponerats, omkring 500 000 kronor, vore tillräckliga för planeringen även under nästa budgetår. Från luftfartsstyrelsen har under hand inhämtats, att ett belopp av 105 000 kronor erfordras för å styrelsen ankommande planering under nästa budgetår. Den av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen ifrågasatta planeringen under innevarande och nästa budgetår har av styrelsen beräknats draga en ytterligare kostnad av 1 700 000 kronor. Ett belopp av sammanlagt

(105 000 + 1 700 000 =) 1 805 000 kronor skulle sålunda erfordras utöver till förfogande redan ställda medel, och alltså (1 805 000 — 1 394 900 =) 410 100 kronor behöva anvisas av riksdagen.

Då emellertid de av myndigheterna beräknade beloppen torde kunna i viss mån reduceras och även viss omdisposition av till myndigheternas förfogande redan ställda belopp torde kunna företagas, synes icke erforderligt att för budgetåret 1950/51 nu anvisa anslag under sjätte huvudtiteln.

*Åttonde huvudtiteln.* Anvisade medel, sammanlagt 20 300 kronor, ha ställts till skolöverstyrelsens förfogande för visst utredningsarbete och anses vara tillräckliga även för nästa budgetår.

*Nionde huvudtiteln.* Av inom arbetsmarknadsstyrelsen i november 1948 företagen översyn av dispositionen av nu ifrågavarande anslag framgick, att ett belopp av 140 800 kronor icke av Kungl. Maj:t då disponerats. Kungl. Maj:t har sedermera ställt till förfogande för vissa skogsvårdsstyrelser sammanlagt 41 330 kronor 61 öre och för skogsstyrelsen 10 000 kronor. I samband med förordnandet rörande det senare beloppet har Kungl. Maj:t förklarat, att tidigare till vissa myndigheters förfogande ställda medel om sammanlagt 350 914 kronor 77 öre icke längre skulle stå till myndigheternas förfogande. Skogsstyrelsen har därefter hemställt, om ett belopp av 65 000 kronor till planering under innevarande budgetår, vilket av arbetsmarknadsstyrelsen tillstyrkts. Sedan riksdagen för innevarande budgetår anvisat ytterligare 100 kronor, och därest skogsstyrelsens ovan berörda framställning vinner Kungl. Maj:ts bifall, skulle sålunda ett belopp av (140 800 — 41 300 — 10 000 + 350 914 — 65 000 + 100 =) ca 375 484 kronor stå till Kungl. Maj:ts förfogande av under nionde huvudtiteln anvisade planeringsmedel. Skogsstyrelsen har beräknat behovet av medel för planering inom styrelsens verksamhetsområde under nästa budgetår till 75 000 kronor. Arbetsmarknadsstyrelsen har funnit arbetsmarknadsläget inom skogsbruket påkalla att vissa åtgärder vidtagas inom skogsstyrelsens verksamhetsområde i syfte att bereda ökad sysselsättning i skogsvårds- och därmed jämförliga arbeten. Dessa åtgärder kunna komma att medföra, att större belopp än de av skogsstyrelsen i skrivelse till Kungl. Maj:t angivna bliva erforderliga för planeringsändamål. Från lantbruksstyrelsen har under hand inhämtats, att åt hushållningssällskapen tidigare uppdragen planeringsverksamhet ansetts böra fortsättas av lantbruksnämnderna. För denna planering under innevarande och nästa budgetår kan medelsbehovet uppskattas till 200 000 kronor.

*Tionde huvudtiteln.* Av anslaget under tionde huvudtiteln till planering av allmänna arbeten, sammanlagt 20 200 kronor, har till lotsstyrelsens förfogande ställts 10 000 kronor. Från styrelsen har under hand inhämtats, att medel utöver de under tionde huvudtiteln redan anvisade icke erfordras för nästa budgetår, därest annan myndighet icke tilldelas medel av anslaget.

Mot arbetsmarknadsstyrelsens förslag har jag ingen erinran. Jag förordar därför, att för nästa budgetår under andra, fjärde, femte, sjätte, åttonde, nionde och tionde huvudtitlarna anslag under förevarande rubrik upptagas med formella belopp av 100 kronor. Det torde ankomma på vederbörande departementschefer att anmäla ifrågavarande anslagsäskanden.

8. **Rörligt tillägg.** De i statens löneplansförordning angivna grundlönebeloppen skola enligt 4 § förordningen höjas och sänkas i visst förhållande till pristal, fastställda på grundval av beräkningar över de allmänna levnads-

kostnaderna. Bestämmelserna i nämnda paragraf ha emellertid icke satts i kraft. Ursprungligen stadgades, att de skulle träda i kraft den 1 juli 1948, såvida ej Kungl. Maj:t och riksdagen annorlunda särskilt beslutade. Avsikten härmed var att hålla vägen öppen för en särskild reglering — efter förhandlingar med personalens huvudorganisationer — innebärande tillämpning, i varje fall för budgetåret 1947/48, av ett fast, för hela budgetåret bestämt procenttal för höjning av lönerna. Ett sådant fast procenttal, 12 procent, blev fastställt för budgetåret 1947/48 (prop. 1947: 300, r. skr. 1947: 442). Sedan nya förhandlingar kommit till stånd, beslöts (prop. 1948: 276, r. skr. 1948: 416), att bestämmelserna i 4 § löneplansförordningen skulle träda i kraft den dag, Kungl. Maj:t och riksdagen beslutade (jfr förordningen den 30 juni 1948, nr 553). Vidare föreskrevs, att de i förordningen angivna grundlönebeloppen under senare halvåret 1948 skulle — utom i visst fall, som ej blivit aktuellt — höjas enligt samma grunder som under budgetåret 1947/48. Det förutsattes att, intill dess beslut i ämnet meddelats för tiden efter utgången av år 1948, de dittillsvarande grunderna skulle provisoriskt tillämpas (jfr kungörelsen den 21 januari 1949, nr 19). Efter förhandlingar med personalorganisationerna har vid 1949 års riksdag meddelats beslut (prop. 1949: 34; r. skr. 1949: 118), enligt vilket för höjning av grundlönerna tills vidare under år 1949 skulle gälla samma grunder som under andra halvåret 1948. Kungörelse i ämnet utfärdades den 22 april 1949, nr 167. Vilka grunder, som borde gälla efter 1949 års utgång, förutsattes bli föremål för nya förhandlingar med personalorganisationerna. I avbidan på beslut i ämnet skola nu tillämpade grunder provisoriskt erhålla förlängd giltighet.

Samma regler, som gälla för höjning och sänkning av grundlön enligt statens löneplansförordning, äro tillämpliga beträffande höjning och sänkning av pensionernas grundbelopp.

Frågan om höjning för tiden efter 1949 års utgång av grundlöner enligt löneplansförordningen och av pensioners grundbelopp torde få anmälas senare under riksdagen. Till grund för beräkningarna av kostnaderna för rörligt tillägg i riksstatsförslaget för nästa budgetår har lagts samma procenttal som det nu gällande, 12 procent.

Å löner enligt civila avlöningsreglementet och de övriga löneförfattningar, i vilka löneavvägningen skett efter samma grunder som enligt nämnda reglemente, utgår enligt gällande bestämmelser rörligt tillägg å 15 procent. Vid det förutsatta genomförandet från och med den 1 juli 1950 av löneregleringen för statliga och kommunala övningslärare kommer den personal, å vilken berörda löneförfattningar tillämpas, att i stort sett begränsas till befattningshavare, som överförts till indragningsstat eller enligt sin egen önskan kvarstå vid tillämpningen av nämnda löneförfattningar.

9. **Dyrtidstillägg.** Dyrtidstillägg torde böra beredas befattningshavare, som icke berörts av de under senare år genomförda löneregleringarna, d. v. s.

huvudsakligen professorer m. fl. vid universiteten och de medicinska högskolorna samt enstaka befattningshavare på gammal lönestat.

I gällande bestämmelser angående dyrtidstillägg ifrågasättes icke någon ändring. Den av 1949 års riksdag för budgetåret 1949/50 beslutade maximeringen av tillägget till visst indextal (skr. nr 16) torde alltså böra gälla även för nästa budgetår (jfr prop. 1940 L: 286 och r. skr. 1940 L: 399).

På samma sätt som under innevarande budgetår böra förekommande dyrtidstilläggsutgifter i fortsättningen regelmässigt bestridas från vederbörligt avlönings- eller statsbidragsanslag med allenast de undantag, som föranledas av att under åttonde huvudtiteln fortfarande böra upptagas särskilda anslag till dyrtidstillägg för befattningshavare i statens tjänst och för lärare vid vissa statsunderstödda undervisnings- m. fl. anstalter.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

*dels* medgiva, att dyrtidstillägg åt vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl. under budgetåret 1950/51 må i huvudsaklig överensstämmelse med av mig i det föregående förordade grunder utgå enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av Kungl. Maj:t;

*dels ock* besluta, att utgifterna för dyrtidstillägg skola, där ej särskilt anslag för ändamålet är anvisat, bestridas från de anslag eller andra medel, av vilka utgifterna i övrigt för vederbörandes avlöning bestridas.

**10. Kristillägg.** Under innevarande budgetår utgår kristillägg å löner, utom till präster, endast till vissa relativt små personalgrupper, däribland professorer m. fl. vid universiteten, vissa övningslärare vid statliga och kommunala skolor samt lärare vid privatläroverk, folkhögskolor och lägre lantbruksundervisningsanstalter. Därest den i det föregående omnämnda löneregleringen för övningslärarna genomföres från och med den 1 juli 1950, kommer härigenom antalet personalgrupper, som uppbära kristillägg, att ytterligare begränsas.

De gällande kristilläggsgrunderna ha antagits av 1947 och 1948 års riksdagar. Enligt dessa grunder äro kristilläggen anslutna till det nya rörliga tillägget — d. v. s. till höjningen av de i statens löneplansförordning angivna grundlönebeloppen — på så sätt, att riksdagen fastställt de procenttal för kristilläggen, som skola motsvara förekommande procenttal för det rörliga tillägget. Då det rörliga tillägget fastlåsts, har detta medfört en motsvarande fixering av kristillägget. Kristillägg utgår sedan budgetåret 1947/48 efter 24,4 procent. För närmare upplysningar om de gällande kristilläggsgrunderna torde få hänvisas till 1947 års statsverksproposition, bilagan För flera huvudtitlar gemensamma frågor, s. 81—83, samt prop. 1949: 34.

Kristilläggsgrunderna för tiden efter utgången av år 1949 böra bliva beroende av de beräkningsgrunder för rörligt tillägg, som komma att gälla.

Frågan om kristilläggsgrunderna torde därför få anmälas i samband med frågan om det rörliga tillägget.

Från och med budgetåret 1947/48 ha de särskilda huvudtitelsanslagen till kristillägg borttagits, dock med undantag för anslaget under åttonde huvudtiteln. Ändring häri ifrågasättes icke för nästa budgetår.

11. **Provisoriskt lönetillägg.** För budgetåret 1949/50 utgår provisoriskt lönetillägg till vissa befattningshavare, som icke omfattats av 1947 års allmänna lönereglering, huvudsakligen vissa lärare i övningsämnen vid statliga och kommunala skolor, ett jämförelsevis ringa antal befattningshavare med s. k. oreglerad avlöning jämte dyrtidstillägg och kristillägg samt präster och befattningshavare vid vissa statsunderstödda institutioner, såsom folkhögskolor och lantbruksundervisningsanstalter. Av nämnda tjänstemannagrupper komma lärarna i övningsämnen vid statliga och kommunala skolor icke att uppbära provisoriskt lönetillägg under nästkommande budgetår, om löneregleringen för denna personal genomföres från och med den 1 juli 1950. Det provisoriska lönetillägget utgår efter olika grunder för olika kategorier av befattningshavare. För nästa budgetår ifrågasättes icke någon ändring i av riksdagen för innevarande budgetår godkända grunder. Den på det statsunderstödda kommunala undervisningsväsendet belöpande kostnaden för provisoriskt lönetillägg torde liksom tidigare böra bestridas av statsmedel i samma utsträckning som andra kontanta avlöningsförmåner åt de anställda.

Kostnaderna för provisoriskt lönetillägg under nästa budgetår torde lämpligen, i vad de belasta statsverket, i allmänhet böra bestridas av de anslag eller andra medel, från vilka vederbörandes löner utbetalas. Riksstaten för nästa budgetår kommer — på grund av ordningen för utbetalning av statsbidrag — att belastas med statsverkets utgifter för de provisoriska lönetillägg, som under innevarande budgetår utgå vid det statsunderstödda skolväsendet.

Vad föredragandena sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter, hemställt behagar Hans Maj:t Konungen bifalla.

Ur protokollet:

*Lars Lemne.*

BILAGA 3 TILL STATSVERKSPROPOSITIONEN 1950

# FÖRSTA HUVUDTITELN

## KUNGL. HOV- OCH SLOTTSSTATEN

---

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Drottningholms slott den 4 januari 1950.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, ANDERSSON.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Sköld, anmäler härefter de frågor, som tillhöra regleringen för budgetåret 1950/51 av utgifterna under riksstatens första huvudtitel, innefattande anslagen till hov- och slottsstaterna, och anför därvid följande.

## A. Kungl. hovstaten.

[1] **1. Kungl. Maj:ts hovhållning.** Anslaget till Kungl. Maj:ts hovhållning bör i riksstaten för nästa budgetår upptagas med oförändrat belopp, 800 000 kronor. I enlighet härmed hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Kungl. Maj:ts hovhållning* för budgetåret 1950/51 anvisa ett anslag av 800 000 kronor.

[2] **2. Förstärkning av anslaget till Kungl. Maj:ts hovhållning.** Då de till Kungl. Maj:ts hovhållning anslagna medlen äro i behov av enahanda förstärkning som för innevarande budgetår eller med ett belopp av 150 000 kronor, får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Förstärkning av anslaget till Kungl. Maj:ts hovhållning* för budgetåret 1950/51 anvisa ett anslag av 150 000 kronor.

[3] **3. Hans Kungl. Höghet Kronprinsens hovhållning och handpenningar för Hennes Kungl. Höghet Kronprinsessan.** Ifrågavarande anslag bör i riksstaten för nästa budgetår uppföras med oförändrat belopp, 192 000 kronor. Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Hans Kungl. Höghet Kronprinsens hovhållning och handpenningar för Hennes Kungl. Höghet Kronprinsessan* för budgetåret 1950/51 anvisa ett anslag av 192 000 kronor.

[4] **4. Förstärkning av anslaget till Hans Kungl. Höghet Kronprinsens hovhållning m. m.** Då de till Hans Kungl. Höghet Kronprinsens hovhållning m. m. anslagna medlen äro i behov av samma förstärkning som för innevarande budgetår, eller med 125 000 kronor, får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Förstärkning av anslaget till Hans Kungl. Höghet Kronprinsens hovhållning m. m.* för budgetåret 1950/51 anvisa ett anslag av 125 000 kronor.

[5] **5. Hennes Kungl. Höghet Hertiginnan av Västerbotten.** Anslaget till Hennes Kungl. Höghet Hertiginnan av Västerbotten bör för nästa budgetår uppföras med samma belopp som i gällande riksstat, 100 000 kronor. Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Hennes Kungl. Höghet Hertiginnan av Västerbotten* för budgetåret 1950/51 anvisa ett anslag av 100 000 kronor.

[6] **6. Hans Kungl. Höghet Hertigen av Västergötland.** Anslaget till Hans Kungl. Höghet Hertigen av Västergötland bör i riksstaten för nästa budgetår uppföras med oförändrat belopp, 26 000 kronor. Jag hemställer alltså, att Kungl Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Hans Kungl. Höghet Hertigen av Västergötland* för budgetåret 1950/51 anvisa ett anslag av 26 000 kronor.

[7] **7. Underhåll och vård av möbler samt andra staten tillhöriga inventarier i de kungl. slotten.** Med stöd av framställning i ämnet från chefen för husgerådskammaren har riksmarskalksämbetet i skrivelse den 9 november 1949 hemställt, att ifrågavarande anslag måtte för budgetåret 1950/51 uppföras med oförändrat belopp, 56 400 kronor. I enlighet härmed hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Underhåll och vård av möbler samt andra staten tillhöriga inventarier i de kungl. slotten* för budgetåret 1950/51 anvisa ett anslag av 56 400 kronor.

[8] **8. Förstärkning av anslaget till underhåll och vård av möbler samt andra staten tillhöriga inventarier i de kungl. slotten.** Riksmarskalksämbetet har i sin förberörda skrivelse den 9 november 1949, under åberopande av

nyssnämnda framställning från chefen för husgerådskammaren, hemställt, att ifrågavarande förstärkningsanslag måtte för budgetåret 1950/51 uppföras med oförändrat belopp, 69 400 kronor. I enlighet härmed hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Förstärkning av anslaget till underhåll och vård av möbler samt andra staten tillhöriga inventarier i de kungl. slotten* för budgetåret 1950/51 anvisa ett anslag av 69 400 kronor.

[9] **9. Kungl. hovstallets utfodring.** Riksmarskalksämbetet har i sin skrivelse den 9 november 1949 hemställt, att anslaget till kungl. hovstallets utfodring måtte för nästa budgetår uppföras med oförändrat belopp, 45 000 kronor. I enlighet härmed hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Kungl. hovstallets utfodring* för budgetåret 1950/51 anvisa ett anslag av 45 000 kronor.

## B. Kungl. slottsstaten.

[10] **1. Polis-, lys- och renhållning samt brandväsendet vid de kungl. slotten.** Anslaget är i riksstaten för innevarande budgetår uppfört med 619 000 kronor. I den av Kungl. Maj:t den 3 juni 1949 fastställda staten för de kungl. slotten hava nettoutgifterna upptagits till samma belopp.

I sin skrivelse den 9 november 1949 har riksmarskalksämbetet med ledning av från ståthållarämbetena på de kungl. slotten lämnade uppgifter uppskattat medelsbehovet för nästa budgetår under förevarande anslag till 640 700 kronor. I följande sammanställning angives fördelningen av nämnda belopp mellan slotten samt den ökning, som beräknas för budgetåret 1950/51 i förhållande till de i staten för innevarande budgetår fastställda nettoutgiftsbeloppen för slotten.

| | 1949/50 | Förslag 1950/51 | Ökning |
|---|---|---|---|
| Stockholms slott | 144 000 | 144 000 | — |
| Drottningholms » | 157 000 | 172 200 | 15 200 |
| Gripsholms » | 54 000 | 54 000 | — |
| Ulriksdals » | 95 400 | 97 400 | 2 000 |
| Haga » | 67 600 | 70 100 | 2 500 |
| Strömsholms » | 13 500 | 13 500 | — |
| Rosersbergs » | 20 500 | 20 500 | — |
| Tullgarns » | 67 000 | 69 000 | 2 000 |
| Summa kronor | 619 000 | 640 700 | 21 700 |

Den närmare fördelningen av medelsbehovet för de olika slotten för budgetåret 1950/51 framgår av ett av riksmarskalksämbetet för fastställelse av Kungl. Maj:t ingivet sammanfattande statförslag, vilket torde såsom *Bilaga* få fogas vid detta protokoll.

I fråga om det i sammanställningen angivna anslagsbehovet har riksmarskalksämbetet åberopat en av ståthållarämbetena ingiven framställning, vari i huvudsak anföres följande.

Det ökade medelsbehovet föranledes i huvudsak av att pensionskostnaderna beräknas stiga. Ståthållarämbetena få i detta sammanhang erinra om att lönerna för flertalet av ämbetenas befattningshavare, huvudsakligen vaktmästare, arbetarpersonal och förmän, numera reglerats i överensstämmelse med vad som gäller för statliga befattningshavare med motsvarande tjänst (se 1946 och 1947 års statsverkspropositioner, första huvudtiteln). Såsom en följd härav beräknas även pensionerna för avgående befattningshavare i enlighet med statliga normer. För nästa budgetår tillkomma utgifter för pensioner för två trädgårdsmästare, en maskinist, tre parkarbetare, en gårdskarl och en städerska med tillhopa 25 851 kronor. Å andra sidan uppkomma utgiftsminskningar till följd av att de i samband med pensioneringen nyanställda befattningshavarna erhålla lägre löneklassplacering än de avgående haft, samt att en del tidigare pensionerade befattningshavare avlidit.

*Departementschefen.*

Mot riksmarskalksämbetets förslag har jag ingen erinran och hemställer därför, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Polis-, lys- och renhållning samt brandväsendet vid de kungl. slotten* för budgetåret 1950/51 anvisa ett anslag av 640 700 kronor.

[11] **2. Ved och kol för de kungl. slotten.** Med stöd av framställning från ståthållarämbetena på de kungl. slotten har riksmarskalksämbetet i sin skrivelse den 9 november 1949 hemställt, att anslaget måtte för nästa budgetår uppföras med oförändrat belopp, 428 000 kronor. I enlighet härmed hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Ved och kol för de kungl. slotten* för budgetåret 1950/51 anvisa ett anslag av 428 000 kronor.

Vid bifall till de av mig framställda förslagen kommer första huvudtitelns slutsumma för budgetåret 1950/51 att uppgå till 2 632 500 kronor, innebärande i förhållande till riksstaten för budgetåret 1949/50 en ökning av 21 700 kronor.

Vad föredragande departementschefen sålunda, med instämmande av statsrådets övriga ledamöter, hemställt behagar Hans Maj:t Konungen bifalla.

Ur protokollet:
*Lars Lemne.*

*Bilaga.*

# Förslag
till
## stat för de kungl. slotten för budgetåret 1950/51.

| | Stockholms slott | Drottningholms slott | Gripsholms slott | Ulriksdals slott | Haga slott | Strömsholms slott | Rosersbergs slott | Tullgarns slott | Summa |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Kronor | Kronor | Kronor | Kronor | Kronor | Kronor | Kronor | Kronor | Kronor |
| *Utgifter:* | | | | | | | | | |
| Avlöningar och arvoden | 103 518 | 47 654 | 29 130 | 76 168 | 52 500 | 9 147 | 11 400 | 17 844 | 347 361 |
| Pensioner | 16 596 | 41 955 | 3 266 | 6 656 | 5 028 | 200 | — | 7 352 | 81 053 |
| Omkostnader: | | | | | | | | | |
| Lyse och vatten | 6 000 | 1 400 | 6 000 | 1 900 | 3 000 | — | — | 450 | 18 750 |
| Parker | — | 45 744 | 13 700 | 8 020 | 4 500 | 1 500 | 6 800 | 24 018 | 104 282 |
| Trädgårdar | 3 500 | 33 190 | — | — | — | — | — | 32 718 | 69 408 |
| Övriga omkostnader | 14 386 | 27 257 | 11 104 | 10 020 | 8 250 | 2 653 | 2 300 | 6 618 | 82 588 |
| Summa utgifter | **144 000** | **197 200** | **63 200** | **102 764** | **73 278** | **13 500** | **20 500** | **89 000** | **703 442** |
| *Särskilda uppbördsmedel:* | | | | | | | | | |
| Försålda trädgårdsprodukter | — | 25 000 | — | — | — | — | — | 20 000 | 45 000 |
| Övriga uppbördsmedel | — | — | 9 200 | 5 364 | 3 178 | — | — | — | 17 742 |
| Summa uppbördsmedel | — | **25 000** | **9 200** | **5 364** | **3 178** | — | — | **20 000** | **62 742** |
| Nettoutgifter | **144 000** | **172 200** | **54 000** | **97 400** | **70 100** | **13 500** | **20 500** | **69 000** | **640 700** |

# Register

till

## Första huvudtiteln för budgetåret 1950/51.

### A. Kungl. hovstaten.


| Sid. | | Kronor |
|---|---|---|
| 1 | Kungl. Maj:ts hovhållning | 800 000 |
| 1 | Förstärkning av anslaget till Kungl. Maj:ts hovhållning | 150 000 |
| 2 | Hans Kungl. Höghet Kronprinsens hovhållning och handpenningar för Hennes Kungl. Höghet Kronprinsessan | 192 000 |
| 2 | Förstärkning av anslaget till Hans Kungl. Höghet Kronprinsens hovhållning m. m. | 125 000 |
| 2 | Hennes Kungl. Höghet Hertiginnan av Västerbotten | 100 000 |
| 2 | Hans Kungl. Höghet Hertigen av Västergötland | 26 000 |
| 2 | Underhåll och vård av möbler samt andra staten tillhöriga inventarier i de kungl. slotten | 56 400 |
| 2 | Förstärkning av anslaget till underhåll och vård av möbler samt andra staten tillhöriga inventarier i de kungl. slotten | 69 400 |
| 3 | Kungl. hovstallets utfodring | 45 000 |
| | Säger för kungl. hovstaten | 1 563 800 |


### B. Kungl. slottsstaten.


| | | |
|---|---|---|
| 3 | Polis-, lys- och renhållning samt brandväsendet vid de kungl. slotten | 640 700 |
| 4 | Ved och kol för de kungl. slotten | 428 000 |
| | Säger för kungl. slottsstaten | 1 068 700 |
| | Summa | 2 632 500. |


498137. Stockholm. Isaac Marcus Boktryckeri Aktiebolag, 1950.

BILAGA 4 TILL STATSVERKSPROPOSITIONEN 1950

# ANDRA HUVUDTITELN

## JUSTITIEDEPARTEMENTET

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Drottningholms slott den 4 januari 1950.*

**Närvarande:**

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, ANDERSSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg redogör för de frågor som tillhöra regleringen för budgetåret 1950/51 av utgifterna under riksstatens andra huvudtitel, innefattande anslagen till justitiedepartementet, och anför därvid följande.

## A. Justitiedepartementet m. m.

[1] **1. Avlöningar till statsråden utan departement m. m.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 ..... | 222 700 | 210 900 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 123) .. | 222 700 | |
| 1950/51 förslag ..... | 222 700 | |

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att till *Avlöningar till statsråden utan departement m. m.* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 222 700 kronor.

[2] **2. Justitiedepartementet: Avlöningar.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 ..... | 596 000 | 515 600 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 123) .. | 545 500 | |
| 1950/51 förslag ..... | 545 500 | |

Såsom en följd av de förgående år genomförda personalindragningarna i justitiedepartementet kan en av de i departementets personalförteckning uppförda andre kanslisekreterartjänsterna avföras ur förteckningen (jfr II ht 1949 s. 4).

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att ur justitiedepartementets personalförteckning avföra en befattning såsom andre kanslisekreterare i Ca 24;

b) till *Justitiedepartementet: Avlöningar* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 545 500 kronor.

[3] **3. Justitiedepartementet: Omkostnader.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 ..... | 101 500 | 108 500 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 124) .. | 108 500 | |
| 1950/51 förslag ..... | 108 500 | |

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att till *Justitiedepartementet: Omkostnader* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 108 500 kronor.

[4] **4. Justitiedepartementet: Svensk författningssamling.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1947/48 ..... | 200 000 | 298 500 |
| 1948/49 ..... | 200 000 | 229 200 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 124) .. | 200 000 | |
| 1950/51 förslag ..... | 220 000 | |

Utgifterna under anslaget motivera en uppräkning av anslagsbeloppet med förslagsvis 20 000 kronor.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att till *Justitiedepartementet: Svensk författningssamling* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 220 000 kronor.

[5] **5. Lagberedningen.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 ..... | 70 000 | 72 700 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 125) .. | 55 000 | |
| 1950/51 förslag ..... | 65 000 | |

Under år 1949 har lagberedningen fortsatt arbetet med revision av jordabalken. En närmare redogörelse för detta arbete har lämnats i beredningens årsberättelse.

Anslaget kunde föregående år nedsättas till 55 000 kronor på grund av förefintlig reservation. De årliga kostnaderna för beredningen ha uppskattats till omkring 78 000 kronor. Enär reservation beräknas föreligga även till nästa budgetår, torde det vara tillräckligt att nu räkna upp anslaget till 65 000 kronor.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Lagberedningen* för budgetåret 1950/51 anvisa ett reservationsanslag av 65 000 kronor.

[6] 6. **Ombuden för tillsyn av tryckta skrifter.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 | 17 000 | 16 300 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 125) | 17 000 | |
| 1950/51 förslag | 17 000 | |

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Ombuden för tillsyn av tryckta skrifter* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 17 000 kronor.

## B. Justitiekanslersämbetet och riksåklagarämbetet.

[7] 1. **Justitiekanslersämbetet: Avlöningar.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 | 106 200 | 103 200 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 126) | 106 200 | |
| 1950/51 förslag | 115 300 | |

*Justitiekanslersämbetet* (skr. 31/8 1949) hemställer, att anslaget höjes med 15 200 kronor.

| | Ökning | Minskning |
|---|---|---|
| 1. 1 byråchef Cr 10 | 19 128 | |
| Minskat behov av icke-ordinarie personal | | 12 000 |
| 2. Vikarier | 2 000 | |
| 3. Tillfällig personal, avrundning | 6 072 | |
| | 27 200 | 12 000 |

1. Justitiekanslern har till sitt biträde i arbetet allenast två heltidsanställda jurister, en byråchef i Ca 33 och en förste byråsekreterare i Ca 29. Därjämte tjänstgör en domstolsjurist hos ämbetet på halvtid. Denna personal är otillräcklig. Beträffande ämbetets mest arbetskrävande ärenden har rättegångsreformen i vissa fall (åtalsärenden beträffande ämbets- och tjänstemän) medfört ökat arbete, medan i vissa andra fall (Kungl. Maj:ts re-

misser) ämbetets omorganisation icke medfört någon väsentlig lindring av arbetet. Ämbetet har även tillförts nya betungande uppgifter, främst befattningen med advokatväsendet och, enligt en konvention av år 1948, framställningar avseende ömsesidig verkställighet av bötesbeslut m. m. i Sverige, Danmark och Norge. Ämbetets inspektionsverksamhet har måst eftersättas på grund av arbetsbelastningen, som också omöjliggjort för ämbetet att i önskvärd utsträckning ägna tillsyn åt kronans rättegångar.

De kvalificerade ärendena förekomma i sådant antal att för deras behöriga handläggning fordras två byråchefer. För närvarande ha betydelsefulla grupper remissärenden, som sedan länge ankommit på byråchefens föredragning, måst i huvudsak överflyttas på förste byråsekreteraren. Byråchefen har nämligen varit nödsakad handlägga de juridiskt mest krävande ärendena såsom remisser med svårare rättsfrågor, åtalsärenden, kronomål och advokatärenden. De ärenden, som överflyttats, äro främst permutations- och fideikommissärenden. Liksom hittills i stort sett varit fallet böra dessa ärenden framdeles handläggas av person i byråchefs ställning. Endast under denna förutsättning blir det möjligt att i längden fullt tillgodose det viktiga kravet på följdriktighet i ämbetets ståndpunktstaganden, desto betydelsefullare i permutationsärendena som justitiekanslersämbetet där normalt är sista remissinstans och ärendena hos Kungl. Maj:t äro fördelade på skilda departement.

Den nya byråchefstjänsten bör placeras i Cr 10. Därmed blir det möjligt att förvärva en domstolsjurist, som då kan behålla sin befattning på domarbanan (ehuru denna bör föras över stat). Ämbetets nuvarande byråchefstjänst i Ca 33, som är vakant sedan snart 5 år, har icke kunnat besättas med ordinarie innehavare, enär person med de kvalifikationer som fordrats icke velat mottaga tjänsten och lämna den befattning han innehaft. Riksåklagarämbetet har en byråchefstjänst i Cr 10, och byråchefstjänsterna hos riksdagens ombudsmän ha denna karaktär. Erhåller ämbetet en byråchefstjänst i Cr 10 och för densamma förvärvar en domstolsjurist, blir det möjligt att återbesätta den nuvarande byråchefstjänsten. Därmed skulle det mindre tillfredsställande förhållandet med täta byten på posten såsom justitiekanslerns närmaste man — tre byten sedan år 1945 — kunna bringas att upphöra.

Kostnadsökningen för en byråchef i Cr 10 uppgår enligt ämbetets förslag till allenast 7 128 kronor. Den totala avlöningskostnaden, 19 128 kronor, bör nämligen minskas med ett belopp å 12 000 kronor, som år 1948 beräknades för anlitande av tillfälligt arbetsbiträde (jfr II ht 1948 s. 7 f.).

2. Anslaget har ej räckt till för att bekosta vikarie för förste byråsekreteraren. Det begärda beloppet är avsett att täcka vikariebehovet under semester och under förordnande på högre tjänst.

3. Kammarkollegiet har av Kungl. Maj:t i samband med beslut om ny kommunindelning anbefallts att före den 1 januari 1951 inkomma med förslag angående den framtida dispositionen av vissa kommunala donationer.

Avsett är att justitiekanslersämbetet skall yttra sig över dessa förslag. Då antalet donationer är mycket betydande, måste avsevärd tid beräknas åtgå för detta arbete och extra arbetsbiträde bliva erforderligt.

*Statskontoret.* Framställningen föranleder icke annan erinran än att statskontoret icke blivit övertygat om behovet av att inrätta ytterligare en byråchefstjänst. Tillräckliga erfarenheter torde ännu icke ha vunnits rörande omorganisationens inverkan på ämbetets arbetsuppgifter.

*Statens lönenämnd.* Därest den föreslagna byråchefstjänsten inrättas, har lönenämnden ej något att erinra mot att den placeras i Cr 10.

*Departementschefen.*

Justitiekanslersämbetet fick sin nuvarande organisation i samband med att de tidigare på ämbetet ankommande åklagaruppgifterna vid rättegångsreformens ikraftträdande överflyttades på det nyinrättade riksåklagarämbetet. Organisationen överensstämmer med ett av särskilt tillkallade sakkunniga år 1946 avgivit förslag i ämnet (SOU 1946: 92). De sakkunniga framhöllo emellertid, att något års erfarenhet av den nya ordningen kunde komma att utvisa behov av större personal än den föreslagna.

Erfarenheterna från de båda år, som förflutit sedan rättegångsreformen trädde i kraft, ge otvivelaktigt vid handen, att justitiekanslersämbetets personalorganisation blivit alltför snävt tilltagen. Detta i förening med svårigheten att med ordinarie innehavare besätta den nuvarande byråchefstjänsten i Ca 33 har inverkat menligt på ämbetets verksamhet. Personalbristen har blivit än mer framträdande sedan 1948 års böteskonvention tillfört ämbetet en ny betungande arbetsuppgift, som icke var förutsedd då organisationen bestämdes. På grund av dessa omständigheter har ämbetets arbetsbalans stigit och det har icke kunnat undvikas att understundom betydande dröjsmål uppstått med ärendenas avgörande, ett förhållande som — t. ex. beträffande frågor om åtal mot ämbets- och tjänstemän — kan innebära allvarlig olägenhet. Det måste också betecknas såsom otillfredsställande, att ämbetet måste eftersätta viktiga uppgifter, särskilt sin inspektionsverksamhet och tillsynen å kronans rättegångar.

Om justitiekanslersämbetets arbetsbörda sålunda blivit mer betungande än som förutsetts, gäller motsatsen beträffande riksåklagarämbetet. Enär arbetsbelastningen på sistnämnda ämbete icke fått den omfattning varmed man räknat, har dess personalorganisation — vari ingå fyra byråchefer, en i Cr 10 och tre i Ca 33 — icke utbyggts i avsedd omfattning. En av byråchefstjänsterna i Ca 33 hålles sålunda obesatt och, såvitt nu kan bedömas, synes man ej heller behöva räkna med att taga den i anspråk. Under dessa förhållanden bör hinder ej möta att tillgodose justitiekanslersämbetets personalbehov genom att dit överflytta den obesatta byråchefstjänsten i riksåklagarämbetet, varvid den samtidigt bör förändras till en tjänst i Cr 10. Därvid kan, såsom justitiekanslersämbetet föreslagit, anslaget nedsättas

med det nu för tillfälligt arbetsbiträde beräknade beloppet, 12 000 kronor. Den för byråchefstjänstens överflyttning erforderliga uppräkningen av ämbetets anslag stannar därför vid (19 100 — 12 000) 7 100 kronor. På riksåklagarämbetets stat uppkommer samtidigt en besparing med 18 300 kronor.

Mot ämbetets begäran om ökade medel till vikarier med 2 000 kronor har jag icke något att erinra. Däremot kan jag nu ej tillstyrka någon medelsanvisning för extra arbetsbiträde i anledning av arbetet med donationsärendena.

I enlighet med det anförda uppräknas anslaget med (7 100 + 2 000) 9 100 kronor. Vid anslagets beräkning bör vidare ett belopp av 3 000 kronor, motsvarande kostnad för vikarie för justitiekanslern, överföras från icke-ordinarieposten till ordinarieposten.

Anslaget beräknas sålunda:
avlöningar till ordinarie tjänstemän 88 400 (+ 20 400) kronor;
avlöningar till icke-ordinarie personal 15 000 (— 13 000) kronor;
rörligt tillägg 11 900 (+ 1 700) kronor.

Anslaget uppföres alltså med 115 300 (+ 9 100) kronor.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att i justitiekanslersämbetets personalförteckning uppföra en befattning såsom byråchef i Cr 10;

b) fastställa följande avlöningsstat för justitiekanslersämbetet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1950/51:

*Avlöningsstat.*

| | |
|---|---|
| 1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, *förslagsvis* | 88 400 |
| 2. Avlöningar till icke-ordinarie personal | 15 000 |
| 3. Rörligt tillägg, *förslagsvis* | 11 900 |
| Summa kronor | 115 300; |

c) till *Justitiekanslersämbetet: Avlöningar* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 115 300 kronor.

[8] **2. Justitiekanslersämbetet: Omkostnader.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 | 8 000 | 6 400 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 127) | 8 000 | |
| 1950/51 förslag | 8 000 | |

*Justitiekanslersämbetet* (skr. 31/8 1949) hemställer, i anslutning till sitt förslag att inrätta ytterligare en byråchefstjänst, att anslaget höjes med 100 kronor till sjukvård m. m.

*Departementschefen.*

Eventuellt ökade kostnader för sjukvård m. m. torde kunna täckas inom det nuvarande anslagets ram. Anslagsbeloppet bibehålles därför oförändrat.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Justitiekanslersämbetet: Omkostnader* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 8 000 kronor.

[9] **3. Riksåklagarämbetet: Avlöningar.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 ..... | 181 500 | 134 000 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 127) .. | 183 100 | |
| 1950/51 förslag ..... | 164 800 | |

*Riksåklagarämbetet* (skr. 15/8 1949) hemställer, att anslaget höjes med 300 kronor till löneklassuppflyttningar för ordinarie tjänstemän.

*Departementschefen.*

Riksåklagarämbetet inrättades den 1 januari 1948. För första halvåret 1948 upptog ämbetets stat endast en del av de tjänster, som ansetts erforderliga för den fullt utbyggda organisationen. För budgetåret 1948/49 beräknades avlöningsanslaget till belopp motsvarande anslagsbehovet för denna fullt utbyggda organisation men därvid förutsattes att de tjänster som inrättades från och med den 1 juli 1948 — 2 byråchefer, 1 förste byråsekreterare, 2 amanuenser och 1 biträde för skriv- och kontorsgöromål — skulle tillsättas först sedan klarhet vunnits att behov av dem förelåg (II ht 1948 s. 10). De nya tjänsterna ha på grund härav tillsatts successivt. En byråchefstjänst hålles alltjämt obesatt. Av skäl som anförts under punkt [7] bör denna tjänst överflyttas till justitiekanslersämbetet. Anslaget nedsättes därför med kostnaden för en byråchef, 18 300 kronor. Nedsättningen berör anslagsposterna till ordinarie tjänstemän (— 16 600) och rörligt tillägg (— 1 700). Någon uppräkning för löneklassuppflyttningar erfordras ej.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att ur riksåklagarämbetets personalförteckning avföra en befattning såsom byråchef i Ca 33;

b) fastställa följande avlöningsstat för riksåklagarämbetet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1950/51:

*Avlöningsstat.*

| | |
|---|---|
| 1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, *förslagsvis* | 105 400 |
| 2. Avlöningar till icke-ordinarie personal..... | 43 300 |
| 3. Rörligt tillägg, *förslagsvis* ..... | 16 100 |
| Summa kronor | 164 800; |

c) till *Riksåklagarämbetet: Avlöningar* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 164 800 kronor.

[10] **4. Riksåklagarämbetet: Omkostnader.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 | 14 000 | 19 300 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 127) | 14 000 | |
| 1950/51 förslag | 15 500 | |

Enligt gällande omkostnadsstat för riksåklagarämbetet ha anvisats bl. a. 5 000 kronor till reseersättningar (8 700) och 7 500 kronor till övriga expenser (9 700).[1]

*Riksåklagarämbetet* (skr. 15/8 1949) hemställer, att anslaget höjes med 5 500 kronor.

| | Ökning |
|---|---|
| 1. Reseersättningar | 3 000 |
| 2. Övriga expenser | 2 500 |
| | 5 500 |

1. Särskilt med hänsyn till rättegångsreformen är det önskvärt att ämbetet erhåller ökade möjligheter att verkställa inspektioner hos åklagarmyndigheterna. Vidare har det visat sig påkallat att i viss utsträckning taga i anspråk de biträdande åklagarna vid ämbetet för utförande av talan jämväl i underrätter och hovrätter i icke förutsedd omfattning.

2. Telefonsamtalen komma att öka, då det nya processförfarandet på ett helt annat sätt än tidigare medför behov av snabba besked och upplysningar i åtalsärenden per telefon. Ämbetets egenskap av chefsmyndighet för åklagarväsendet har även nödvändiggjort en vidgad telefonkontakt mellan de ämbetet underställda cirka 600 åklagarna ute i landet och myndigheten. — Städningsersättningarna komma till följd av nytt avtal att höjas. — Expensanslaget har vidare visat sig icke förslå för inköp av nyutkommen juridisk litteratur.

*Departementschefen.*

Av de senast redovisade utgifterna för reseersättningar, 8 700 kronor, utgöra 3 300 kronor engångskostnader. Tillräcklig anledning föreligger ej att nu höja det för detta ändamål anvisade beloppet. För att möta ökade expensutgifter synes däremot en anslagshöjning vara motiverad, förslagsvis med 1 500 kronor.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Riksåklagarämbetet: Omkostnader* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 15 500 kronor.

[1] Siffrorna inom parentes angiva här, liksom i det följande, utgifter under budgetåret 1948/49.

# C. Domstolarna.

**[11] 1. Högsta domstolen m. m.: Avlöningar.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 ..... | 1 830 600 | 1 810 900 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 128) .. | 1 770 000 | |
| 1950/51 förslag ..... | 1 735 000 | |

Anslaget avser avlöningar till såväl högsta domstolens ledamöter som befattningshavare vid nedre justitierevisionen.

*Nedre justitierevisionen* (skr. 30/8 1949) hemställer, att anslaget nedsättes med 29 352 kronor.

| | Ökning | Minskning |
|---|---|---|
| 1. Minskat antal extra revisionssekreterare: | | |
| 2 revisionssekreterare ..... | | 36 528 |
| 2. Kanslibiträde Ce 11 i st. f. amanuens Ce 20 ..... | | 2 880 |
| 3. 1 telefonist Ce 8 ..... | 5 292 | |
| 4. Löneklassuppflyttningar ..... | 4 764 | |
| | 10 056 | 39 408 |

1. Arbetsbalansen, som från den 15 augusti 1948 till den 31 maj 1949 minskat från 570 till 324 mål och ärenden, synes nu ha nått en lämplig storlek. Flera extra revisionssekreterare böra i princip ej förordnas än som erfordras för att hindra balansens ökning. Med beräkning att under budgetåret 1950/51 största delen av inkomna mål skall handläggas enligt nya RB föreslår nedre justitierevisionen att antalet extra revisionssekreterare sänkes från 9 till 7 (jfr II ht 1949 s. 12; statsutsk. utlåt. nr 2 s. 5). Ordförandena å högsta domstolens avdelningar ha biträtt förslaget dock med uttryckligt förbehåll om rätt för nedre justitierevisionen att få inkomma med begäran om anslagsökning, därest balansen väsentligt ökas.

2. Nedre justitierevisionen föreslår, att en amanuens utbytes mot ett icke-ordinarie kanslibiträde (jfr II ht 1948 s. 41). Det har visat sig, att revisionssekreterarna i större utsträckning än beräknat behöva anlita biträde för sådana med granskningen av inkommande mål sammanhängande åtgärder av kvalificerad art, som icke lämpligen kunna anförtros åt icke rättsbildad personal. Å andra sidan tagas protokollssekreterarna i så stor omfattning i anspråk i högsta domstolen — särskilt för huvudförhandlingar och vad därmed sammanhänger — att dessa befattningshavare icke i nämnvärd omfattning kunna anlitas i nedre justitierevisionen. Vid sådant förhållande kan nedre justitierevisionen icke nu förorda ytterligare nedskärning av amanuensernas antal.

3. Nedre justitierevisionen kommer att under budgetåret 1949/50 erhålla en telefonväxel i ämbetslokalerna i Rosenbad. För dess skötsel erfordras en

telefonist. I detta sammanhang hemställer nedre revisionen, att biträdespersonalen i övrigt måtte få behållas i oförändrat antal trots den föreslagna minskningen av antalet revisionssekreterare. Det bör beaktas, att den förenkling av promemorieskrivningen, som varit ett av motiven för biträdesantalets nedsättande under tidigare tillämpade proportioner (1 biträde för 2 revisionssekreterare) icke genomförts. Vidare ha kostnaderna under budgetåret 1948/49 för extra skrivhjälp uppgått till cirka 9 900 kronor och för övertidsersättningar till cirka 8 000 kronor. Därest personalbeståndet bibehålles oförändrat, torde behovet av extra skrivhjälp bortfalla och övertidsersättningarna kunna begränsas.

*Statskontoret* har lämnat framställningen utan erinran.

*Departementschefen.*

Då frågan om nedre revisionens framtida organisation år 1948 underställdes riksdagens prövning, rådde i vissa hänseenden ovisshet rörande det framtida personalbehovet; särskilt gällde detta behovet av revisionssekreterare, amanuenser och skrivpersonal (jfr II ht 1948 s. 38 f., 41, 42). Beträffande revisionssekreterarna räknade man med att deras antal skulle kunna minskas med sex från och med 1949 års ingång. På grund av högsta domstolens arbetsbalans kunde emellertid denna personalminskning genomföras först den 1 juli 1949.

Arbetsbalansen har numera nedbringats till normal storlek. Ännu föreligga emellertid knappast möjligheter att mera tillförlitligt bedöma personalbehovet i nedre revisionen. Hittills ha nämligen arbetsförhållandena därstädes väsentligen präglats av strävandena att avarbeta balansen av äldre mål. Av den ännu kvarvarande balansen utgör vidare omkring en femtedel mål, som skola behandlas enligt äldre bestämmelser, därav några av mycket vidlyftig beskaffenhet. Härtill kommer, att den nya ordningen särskilt för revisionssekreterarnas del kommit att i åtskilliga hänseenden gestalta sig annorlunda än man tänkt sig. De nya uppgifter som tillagts revisionssekreterarna, särskilt granskningsskyldigheten, det mera expeditionsbetonade förberedelsearbetet samt befattningen med huvudförhandlingar, ha visat sig mer betungande än vad som antagits. En ifrågasatt förenkling av promemorieskrivningen, som ansetts skola medföra lättnad även för revisionssekreterarna, har icke blivit genomförd. Över huvud har revisionssekreterarnas arbete genom den nya ordningen blivit mera splittrat och tidsödande än tidigare.

I sitt yttrande år 1947 över förslaget till omorganisation av nedre justitierevisionen (jfr II ht 1948 s. 26) uttalade högsta domstolens ledamöter bl. a., att försiktigheten bjöde att vidtaga allenast sådana personalinskränkningar, för vilka erfarenheten gåve ett bestämt stöd. Av största betydelse för högsta domstolens verksamhet och därmed även för rättsskipningen i det hela vore, att målens avgörande icke fördröjdes av brist på arbetskrafter. Med anslutning till denna uppfattning kan jag ej nu förorda större begränsning av antalet revisionssekreterare än nedre revisionen föreslagit.

Beträffande personalen i övrigt torde en amanuens böra ersättas av ett biträde i reglerad befordringsgång — med hänsyn till det 1947 års biträdesutredning givna uppdraget bör någon ny kanslibiträdesbefattning ej inrättas för närvarande — samt vidare ett nytt biträde i befordringsgången tillkomma för skötseln av nedre revisionens telefonväxel. Det är min avsikt att med uppmärksamhet följa personalbehovet i syfte att väl tillvarataga de möjligheter som kunna uppstå till begränsningar i personal och kostnader.

I enlighet med det sagda skulle anslaget å ena sidan nedsättas med kostnaderna för två extra revisionssekreterare och en amanuens, (36 500 + 9 100) 45 600 kronor, samt å andra sidan ökas med kostnaderna för två biträden i befordringsgången, 8 500 kronor. För löneklassuppflyttningar erfordras vidare en uppräkning med 2 100 kronor. Resultatet skulle bliva en nedsättning av anslagsbeloppet med (45 600 — 8 500 — 2 100) 35 000 kronor till 1 735 000 kronor. Nedsättningen fördelar sig med 31 600 kronor på icke-ordinarieposten och med 3 400 kronor på posten till rörligt tillägg.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) fastställa följande avlöningsstat för högsta domstolen och nedre justitierevisionen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1950/51:

*Avlöningsstat.*

| | |
|---|---|
| 1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, *förslagsvis* | 1 291 500 |
| 2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, *förslagsvis* | 3 200 |
| 3. Avlöningar till icke-ordinarie personal, *förslagsvis* | 254 100 |
| 4. Rörligt tillägg, *förslagsvis* | 186 200 |
| Summa kronor | 1 735 000; |

b) till *Högsta domstolen m. m.: Avlöningar* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 1 735 000 kronor.

[12] **2. Högsta domstolen m. m.: Omkostnader.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 | 68 300 | 88 600 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 128) | 113 600 | |
| 1950/51 förslag | 121 200 | |

För att möta ökade kostnader i anledning av högsta domstolens inflyttning i nya lokaler höjdes detta anslag av 1949 års riksdag med 45 300 kronor, varav 20 000 kronor för ökade städningskostnader (jfr II ht 1949 s. 13).

*Nedre justitierevisionen* (skr. 30/8 1949) hemställer, att anslaget höjes med ytterligare 12 600 kronor. Ökningen motiveras till ett belopp av 10 000 kronor med ökade städningskostnader för högsta domstolens nya lokaler och

till ett belopp av 2 600 kronor med ökade telefonkostnader i anledning av att telefonväxel installerats i nedre justitierevisionens ämbetslokaler i Rosenbad.

*Statskontoret* föreslår, under hänvisning till en av byggnadsstyrelsen gjord undersökning rörande städningskostnaderna, att uppräkningen för detta ändamål nu begränsas till 5 000 kronor. I övrigt har ämbetsverket icke något att erinra mot nedre revisionens beräkning.

*Departementschefen.*

I överensstämmelse med vad statskontoret föreslagit torde anslaget böra uppräknas med (5 000 + 2 600) 7 600 kronor till 121 200 kronor.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Högsta domstolen m. m.: Omkostnader* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 121 200 kronor.

[13] **3. Regeringsrätten: Avlöningar.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 ..... | 288 900 | 287 200 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 129) .. | 288 900 | |
| 1950/51 förslag ..... | 288 900 | |

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Regeringsrätten: Avlöningar* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 288 900 kronor.

[14] **4. Regeringsrätten: Omkostnader.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 ..... | 10 000 | 12 300 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 129) .... | 10 000 | |
| 1950/51 förslag ..... | 10 000 | |

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Regeringsrätten: Omkostnader* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 10 000 kronor.

[15] **5. Regeringsrätten: Regeringsrättens årsbok.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 ..... | 25 000 | 24 600 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 129) .. | 25 000 | |
| 1950/51 förslag ..... | 25 000 | |

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Regeringsrätten: Regeringsrättens årsbok* för budgetåret 1950/51 anvisa ett förslagsanslag av 25 000 kronor.

[16] **6. Hovrätterna: Avlöningar.**

| | Anslag | Nettoutgift |
|---|---|---|
| 1948/49 | 4 271 700 | 3 854 400 |
| 1949/50 (statsliggaren s. 130) | 4 337 400 | |
| 1950/51 förslag | 4 341 000 | |

Av anslaget har 4 305 400 kronor fördelats mellan hovrätterna på följande sätt.

| | |
|---|---|
| Svea hovrätt | 1 778 700 |
| Göta hovrätt | 582 900 |
| hovrätten över Skåne och Blekinge | 562 300 |
| hovrätten för Västra Sverige | 567 700 |
| hovrätten för Nedre Norrland | 399 300 |
| hovrätten för Övre Norrland | 414 500 |

Återstoden av anslaget, 32 000 kronor, står till Kungl. Maj:ts förfogande för att fördelas på hovrätterna i förhållande till sådan arbetsökning som kan föranledas av de militära målens överflyttning dit i samband med krigshovrättens upphörande (jfr II ht 1948 s. 53; 1949 s. 20).

Yrkanden.

*Hovrätterna* (skr. 13/8, 24/8, 26/8, 29/8) hemställa, att anslaget höjes med 52 627 kronor.

| | Ökning |
|---|---|
| 1. Höjt arvode till vice ordförande på presidentavdelning i de norrländska hovrätterna | 3 000 |
| 2. Uppflyttning i lönegrad av | |
| 1 kanslibiträde Ca 11—Ca 15 och 1 biträde rb[1]—Ca 11 i hovrätten för Västra Sverige | 2 862 |
| 1 kansliskrivare Ca 15—Ca 19 i hovrätten för Nedre Norrland | 1 668 |
| 3. Förstärkning av antalet ledamöter | |
| 1 extra ledamot i hovrätten för Västra Sverige | 16 934 |
| 4. Förstärkning av vakt- och biträdespersonalen | |
| 1 biträde rb i Göta hovrätt | 4 608 |
| 1 biträde rb, 1 expeditionsvakt Ca 9, 1 kansliskrivare (stenograf) Cg 15 i hovrätten för Västra Sverige | 17 853 |
| 5. Höjda tilläggsarvoden till 2 stenografer i hovrätten över Skåne och Blekinge | 1 200 |
| Höjt arvode till eldare i hovrätten för Västra Sverige | 900 |
| 6. Reglerad befordringsgång för biträdespersonal | 3 602 |
| | 52 627 |

[1] rb = reglerad befordringsgång.

*Civila statsförvaltningens tjänstemannaförbund,* till vilket den icke rättsbildade biträdespersonalen vid hovrätten för Nedre Norrland jämte underlydande domsagor är ansluten, biträder (skr. 12/10 1949) hovrättens under p. 2 gjorda framställning om uppflyttning av en kansliskrivare till kanslist.

Motiv.

1. Samtliga hovrätter framhålla angelägenheten av att en allmän lönereglering för hovrätternas befattningshavare i rådsgrad och högre grad snarast genomföres. Med hänsyn till pågående utredning rörande löneställningen för byråchefer m. fl. högre tjänstemän inom statsförvaltningen har emellertid förslag om löneförbättring för ifrågavarande befattningshavare vid hovrätterna icke framlagts i samband med anslagsäskandena. Hovrätten för Nedre Norrland förmenar dock, att lagmännens löneförmåner böra förbättras utan dröjsmål och oberoende av löneregleringsfrågorna i övrigt. Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge och hovrätten för Övre Norrland anse, att hovrättssekreterarnas löner böra regleras samtidigt med hovrättsrådens löner.

Medan flertalet hovrätter, i avbidan på den allmänna löneregleringens genomförande, helt avstått från att framlägga förslag rörande höjning av befattningsarvodet för hovrättsråd, som är vice ordförande på avdelning, hemställa de båda norrländska hovrätterna om arvodeshöjning för sådan vice ordförande, som tjänstgör på presidentavdelning. Arvodet, som nu är enhetligt bestämt till 1 008 kronor för alla vice ordförande, föreslås sålunda skola höjas till 2 500 kronor för vice ordförande på dylik avdelning (jfr prop. 268/1947 s. 85; II ht 1948 s. 47; II ht 1949 s. 16).

2. Hovrätten för Västra Sverige hemställer, att kanslibiträdet Ca 11 på hovrättssekreterarens expedition uppflyttas till kansliskrivare Ca 15 med hänsyn till att detta biträde utför arbete av i stort sett samma art som i Göta hovrätt utföres av två befattningshavare, den ene i Ca 11 och den andre i Cg 19. Vidare önskar hovrätten till kanslibiträde uppflytta ett biträde i reglerad befordringsgång på aktuariens expedition, enär detta biträde till stor del självständigt sköter expeditionen jämte åtskilliga arkivgöromål.

Hovrätten för Nedre Norrland begär att kansliskrivaren Ca 15, som föreståt den för hovrättens båda avdelningar gemensamma expeditionen, uppflyttas till kanslist Ca 19. Arbetsuppgifterna äro sådana, att befattningen icke bör vara placerad lägre än närmast motsvarande tjänst i de största domsagorna.

3. Hovrätten för Västra Sverige önskar ytterligare arbetskraft för det dömande arbetet (jfr II ht 1949 s. 17). Såsom skäl åberopas den ökande arbetsbördan och den betydande omfattning, vari vice ordförandena på avdelningarna nödgas tjänstgöra som ordförande vid huvudförhandlingar. Behovet beräknas till åtminstone en extra ledamot för helt år att tagas i anspråk efter beslut av Kungl. Maj:t. Övriga hovrätter ha, i avvaktan på närmare erfarenheter av den nya rättegångsordningen, icke nu framlagt för-

slag om förstärkning av ledamotsantalet. Flertalet av dem framhålla emellertid, att de därvid utgått från att Kungl. Maj:t i fortsättningen skall äga samma möjlighet som hittills att anpassa personalorganisationen efter behovet (jfr II ht 1948 s. 52; 1949 s. 20).

4. Göta hovrätt och hovrätten för Västra Sverige begära var sitt biträde i reglerad befordringsgång för skrivgöromål m. m. Detta personalbehov har i båda hovrätterna redan tillgodosetts genom att ett extra biträde anställts med anlitande av besparingar på anslaget.

Förstärkning av vaktpersonalen i hovrätten för Västra Sverige erfordras särskilt emedan sådan personal i betydande utsträckning måste tjänstgöra under huvudförhandling (jfr II ht 1949 s. 18). Denna hovrätt anser sig vidare behöva en särskild stenograf, som med hänsyn till konkurrensen om sådan arbetskraft skulle placeras i 15 lönegraden (till en början såsom extra tjänsteman). Vid bifall härtill skulle ett stenografarvode kunna indragas (jfr p. 5).

5. Hovrätterna äga tilldela visst antal stenografikunniga biträden i högst 8 lönegraden särskilda arvoden å högst 600 kronor för år. Hovrätten över Skåne och Blekinge, som disponerar två dylika arvoden, anser dessa förmåner otillräckliga och hemställer, att arvodet fastställes till högst 1 200 kronor. Samma arvodeshöjning föreslås alternativt av hovrätten för Västra Sverige, därest hovrättens framställning om särskild stenograf icke skulle bifallas (se p. 4). Under samma förutsättning hemställer hovrätten därjämte, att i fråga om tilldelning av arvode någon begränsning till befattningshavare i viss lönegrad ej stadgas.

Till ersättning för eldning har i staten för hovrätten för Västra Sverige beräknats 1 500 kronor. Hovrätten, som utgår från att man alltjämt måste elda med kol eller ved i stället för med flytande bränsle, förnyar sin föregående år gjorda hemställan, att ersättningsbeloppet höjes till 2 400 kronor (jfr II ht 1949 s. 18, 20).

Yttranden.

*Statskontoret* har nästan genomgående ställt sig avvisande mot de framställda förslagen. Beträffande de förslag, som endast innebära upprepningar av föregående år gjorda och av statsmakterna då avvisade framställningar åberopas i allmänhet endast, att tillräckliga nya skäl icke anförts. Detta gäller förslagen om höjning av arvodet till vice ordförande på presidentavdelning, om personalförstärkningar i hovrätten för Västra Sverige samt om höjda stenografarvoden. Beträffande de föreslagna löneförbättringarna för vissa biträden i nämnda hovrätt och hovrätten för Nedre Norrland erinrar statskontoret, att löneställningen för hovrätternas biträdespersonal varit föremål för särskild utredning så sent som år 1947. Ytterligare erfarenheter rörande denna personals arbetsuppgifter böra därför avvaktas, innan ändringar vidtagas i nuvarande lönegradsplaceringar. Enär vidare behovet av stenografikunnig personal ej ansetts böra tillgodoses genom inrättande av kansliskrivarbefattningar, avstyrkes hovrättens för Västra Sverige framställning härom. Statskontoret fäster uppmärksamheten på att belastningen

under budgetåret 1948/49 å såväl hovrätternas som häradsrätternas avlöningsanslag i vissa fall avsevärt underskridit anvisade belopp. Enligt ämbetsverkets uppfattning bör en närmare undersökning rörande anledningen härtill komma till stånd. Därest dylika besparingar kunna påräknas jämväl för nästkommande budgetår, torde anslagsbeloppen kunna nedsättas.

*Statens lönenämnd.* 1949 års tjänsteförteckningskommitté har enligt sina direktiv att behandla bland annat frågor om befattningsarvoden, avlöningsförbättringar och liknande ersättningar. I avvaktan på kommitténs förslag i ämnet bör någon förändring av nu utgående befattningsarvoden till hovrätternas vice ordförande icke äga rum. Jämväl frågan om höjning av arvodestilläggen till stenografer synes vara av den natur att den bör prövas av kommittén. De av några hovrätter framlagda förslagen om uppflyttning av biträdestjänster och om inrättande av nya dylika tjänster har lönenämnden icke ansett sig kunna bedöma på grundval av föreliggande utredningsmaterial. Sedan viss erfarenhet vunnits i fråga om rättegångsreformens inverkan på den icke rättsbildade personalens ställning och arbetsuppgifter, bör närmare övervägas huruvida icke bland annat kontorsarbetets organisation vid domstolarna borde omprövas. Lönegradsplaceringen för ifrågavarande personal bör komma under bedömande i samband härmed.

*Departementschefen.*

Samtidigt med att rättegångsreformen den 1 januari 1948 trädde i kraft genomfördes en allmän omorganisation av hovrätterna. På grund av övergångsbestämmelserna till nya RB trädde emellertid det nya förfarandet för hovrätternas del i full tillämpning först mot slutet av år 1948. Erfarenheterna av den nya ordningen äro därför ännu ej tillräckliga för att motivera en omprövning av hovrätternas personalorganisation. I överensstämmelse härmed ha också flertalet hovrätter avstått från att nu föreslå personaländringar annat än i undantagsfall. Hovrätten för Västra Sverige har dock föreslagit ökning av såväl ledamotsantalet som vakt- och biträdespersonalen. En jämförande granskning av hittills tillgängliga uppgifter rörande personalorganisation, arbetsbörda och andra förhållanden i de olika hovrätterna ger emellertid — åtminstone för närvarande — icke tillräcklig anledning att sätta denna hovrätt i särställning.

Beträffande de för hovrätternas personal aktuella löneregleringsfrågorna får jag i första hand hänvisa till vad i bilagan för flera huvudtitlar gemensamma frågor anförts angående löneregleringsfrågornas läge i allmänhet. En reglering av löneställningen för den högre domarpersonalen är avsedd att genomföras i anslutning till den allmänna regleringen av chefstjänstemännens löner. Frågan huruvida därutöver en särskild löneavvägning är påkallad för domartjänsternas del kommer att prövas av 1949 års tjänsteförteckningskommitté. I samband härmed torde även komma under övervägande frågan om storleken av befattningsarvodet till vice ordförande på avdelning och om vice ordförandenas eventuella inplacering i löneskalan. De av hovrätterna i övrigt väckta förslagen om förbättrade löneförmåner för olika befattningshavare stå likaledes i samband med pågående utredningar.

Vad särskilt angår biträdespersonalens löneförhållanden ha dessa för övrigt, såsom statskontoret erinrat, helt nyligen varit föremål för en allmän omprövning. På grund av det anförda är jag ej beredd att nu upptaga något av de framförda lönespörsmålen.

På skäl som inledningsvis anförts bör ej heller någon förstärkning av hovrätternas fasta personal äga rum för närvarande. Uppkommande personalbehov bör liksom tidigare i stället få provisoriskt tillgodoses av Kungl. Maj:t. I detta hänseende erinras, att den nuvarande hovrättsorganisationen har karaktären av försöksorganisation och att Kungl. Maj:t därför fått befogenhet att, i den mån erfarenheter vinnas, anpassa den nya organisationen efter behovet. Detta har understrukits av riksdagen särskilt i fråga om antalet ledamöter i de olika hovrätterna (sammansatt stats- och första lagutskotts utl. nr 3/1947 s. 32).

Hovrätternas anslagsbehov för nästa budgetår bör i enlighet med vad sålunda anförts uppskattas på grundval av en oförändrad organisation. Statskontoret har emellertid, under hänvisning till att besparingar under sistförflutna budgetår uppkommit på anslaget, ifrågasatt huruvida icke anslagsbeloppet ändock bör nedsättas. Vid den undersökning, som med anledning härav verkställts, ha samtliga hovrätter givit uttryck åt den uppfattningen att besparingarna till avsevärd del berott på tillfälliga omständigheter, i främsta rummet en mycket besvärande personalbrist. Med hänsyn härtill är jag ej beredd att nu föreslå ändrade grunder för anslagets beräkning. För dess disposition gälla redan nu sådana föreskrifter att eventuella besparingar icke kunna utnyttjas för anställande av större personal än statsmakterna avsett.

Enligt grunderna för reglerad befordringsgång beträffande biträdespersonal böra fyra biträden i Svea hovrätt erhålla ordinarie anställning. Detta föranleder vissa jämkningar beträffande b e r ä k n i n g e n av anslagsposterna till ordinarie tjänstemän (+ 21 100), till icke-ordinarie personal (— 17 900) och till rörligt tillägg (+ 400). Anslaget bestämmes till 4 341 000 (+ 3 600) kronor.

I p e r s o n a l f ö r t e c k n i n g e n bör antalet kontorsbiträden i Svea hovrätt ökas från 5 till 9. För Göta hovrätt bör förteckningen vidare kompletteras med en befattning som hovrättssekreterare i Ca 29, vilken tjänst emellertid icke bör få besättas, så länge den på övergångsstat uppförde hovrättssekreteraren i Ca 30 kvarstår i tjänst.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga nyss angivna ändringar i hovrätternas personalförteckning;

b) fastställa följande avlöningsstat för hovrätterna, att tillämpas under budgetåret 1950/51:

*Avlöningsstat.*

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, *förslagsvis* ..... 1 787 400